

Universitat de Barcelona

Departament de Lingüística General

Tesi doctoral

SOBRE LA CARACTERITZACIÓ DEL SISTEMA VERBAL BÚLGAR

Primera part

Introducció. Relacions amb la llengua antiga. L'aspecte, el temps i el mode en búlgar modern.

Presentada per:

Alfons Olivares i Niqui

2004

Dirigida per: Dra. M. Carme Junyent i Figueras

Dr. Francisco Javier Juez Gálvez

AGRAÏMENTS

Aquesta tesi és el fruit de moltes hores d'estudi i treball, però no hauria estat possible sense l'aportació, directa o indirecta, de moltes persones al llarg de la meua carrera.

Els meus pares, que es van sacrificar perquè rebés una bona formació.

La Dra. Margarita Karaangova i el Dr. Rafael Alvarado Dimitrov, els meus professors de búlgar, antic i modern, que em van oferir un suport molt més enllà del seu deure estricte i van esdevenir bons amics.

La Dra. María Sánchez Puig, que hem va honorar amb la seva confiança abans de ser Llicenciat i em va donar l'oportunitat de participar a tots els esdeveniments acadèmics relacionats amb l'Eslavística.

La Dra. Helena Vidal i el Dr. Ricard San Vicente, pel seu estímulo a la meua vocació i les facilitats atorgades per als meus estudis.

La Dra. Carme Junyent, que em va ensenyar moltes coses profitoses i amb els seus consells i observacions com a Directora de tesi ha aconseguit que arribi a bon port aquest treball.

El Dr. Javier Juez, Director de tesi i amic estimat, pel seu treball extraordinari en la recopilació de bibliografia búlgara i els seus encertats consells sobre la presentació i interpretació del exemple.

El Dr. Santiago Ripol, que no és lingüista, però que al llarg de molts anys de relació laboral ha estat un model del rigor i l'honradesa científica que han de caracteritzar un investigador universitari.

El meu colega i amic Miguel Correas, que ha tingut la paciència de llegir el manuscrit i m'ha donat indicacions profitoses.

La Sra. Marta Sorribas, per la seva orientació en la preparació de la bibliografia.

El meu fill Vladimir, per la lectura d'algunes parts del text i les seves observacions des del punt de vista de la Lògica.

La meua esposa Rosa, pel seu suport i estímulo i per les moltes hores de convivència familiar que li he regatejat.

ÍNDEX

- 0. Introducció (p. 7).
- 0.1 Periodització de la història de la llengua búlgara (p. 10).

- 1. El sistema verbal del búlgar antic (p. 16).
- 1.1 Desenvolupament de la categoria d'aspecte (p. 16).
- 1.2 El sistema temporal (p. 21).
- 1.3 El sistema modal (p. 36).

- 2. Paradigma actual del verb búlgar (p. 41).
- 2.1 Distribució en paradigmes flexius (p.42).
- 2.2 Morfologia de les formes verbals (p. 43).
- 2.2.1 Morfologia del temps i el mode (p. 43).
- 2.2.2 Morfologia de l'aspecte (p. 45).
- 2.3 Relacions amb les formes de la llengua antiga (p. 49).
- 2.3.1 Evolució del temps (p. 50).
- 2.3.2 Evolució del mode (p. 59).
- 2.3.3 Evolució de l'aspecte (p. 63).

- 3. La categoria d'aspecte dins del sistema (p. 67).
- 3.1 L'aspecte a la gramàtica búlgara (p. 73).
- 3.2 Peculiaritats morfològiques i semàntiques de l'aspecte búlgar (p. 77).
- 3.2.1 Criteris particulars sobre l'aspecte verbal en búlgar (p. 84).
- 3.2.2 Significats particulars de l'aspecte (p. 87).
- 3.3 Paper del mode d'acció o *Aktionsart* (p. 92).

- 3.4 La relació temps – aspecte (p. 96).
 - 3.4.1 Les relacions present P – futur (p. 98).
 - 3.4.2 L'oposició tempoaspectual aorist / imperfet (p. 102).
 - 3.4.3 Relacions de les formes temporals i els significats concrets de l'aspecte (p. 107).
- 3.5 La relació mode – aspecte (p. 112).
 - 3.5.1 Valors modals de la concurrència aspectual (p. 112).
 - 3.5.2 Relacions de les formes modals i els significats modals de l'aspecte (p. 116).
 - 3.5.3 Altres relacions mode-aspecte (p. 117).
- 4. El sistema temporal del búlgar modern (p. 119).
 - 4.1 Concepte de temps a la gramàtica búlgara (p. 119).
 - 4.1.1 Models del sistema (p. 121).
 - 4.2 El sistema des d'un punt de vista funcional: significat i ús de les formes verbals (p. 138).
 - 4.2.1 Temps orientats a l'origen (p. 139).
 - 4.2.1.1 Present (p. 139).
 - 4.2.1.2 Aorist (p. 152).
 - 4.2.1.3 Futur (p. 159).
 - 4.2.2 El perfet, entre l'orientació simple i doble (p. 163).
 - 4.2.2.1 Significats bàsics del perfet (p. 165).
 - 4.2.2.2 Valors particulars del perfet (p. 176).
 - 4.2.2.3 El perfet secundari i les formes "semblants al perfet" (p. 180).
 - 4.2.3 Temps orientats a un altre punt de referència (p. 183).
 - 4.2.3.1 Imperfet (p. 184).
 - 4.2.3.2 Futur passat (p. 191).

- 4.2.3.3 Plusquamperfet (p. 196).
- 4.2.3.4 Futur perfet (p. 202).
- 4.2.3.5 Futur passat perfet (p. 208).
- 4.3 Valors modals dels temps (p. 212).
 - 4.3.1 Valors modals del present (p. 213).
 - 4.3.2 Valors modals de l'aorist (p. 214).
 - 4.3.3 Valors modals del futur (p. 215).
 - 4.3.4 Valors modals del perfet (p. 217).
 - 4.3.5 Valors modals de l'imperfet (p. 220).
 - 4.3.6 Valors modals del futur passat (p. 223).
 - 4.3.7 Valors modals del plusquamperfet (p. 224).
 - 4.3.8 Valors modals del futur perfet (p. 225).
 - 4.3.9 Valors modals del futur passat perfet (p. 225).
- 4.4 Concordança temporal (p. 225).
 - 4.4.1 L'oració subordinada (p. 227).
 - 4.4.1.1 Oració subordinada orientada respecte del verb principal (p. 230).
 - 4.4.1.2 Oració subordinada orientada respecte del moment del discurs (p. 245).
 - 4.4.1.3 Oració subordinada amb diferents moments d'orientació (p. 250).
 - 4.4.1.4 Oració subordinada circumstancial de temps (p. 265).
 - 4.4.2 El discurs indirecte (p. 290).
 - 4.4.3 Els plans de la narració "indicativa" (p. 296).
 - 4.4.4 El discurs semidirecte (p. 303).
 - 4.4.5 Els predicats compostos (p. 307).
 - 4.4.6 Bases de la concordança temporal en búlgar (p. 314).

- 5. El sistema modal del búlgar modern (p. 319).
- 5.1 Concepte de mode a la gramàtica búlgara (p. 319).
- 5.2 Els tres modes indiscutibles (p. 322).
- 5.2.1 Indicatiu (p. 322).
- 5.2.2 Imperatiu (p. 324).
- 5.2.3 Condicional (p. 329).
- 5.3 El mode conclusiu (p. 333).
- 5.4 El "mode" narratiu (p. 339).
- 5.4.1 Formació i significat de les formes narratives (p. 342).
- 5.4.1.1 Formes narratives indicatives (p. 345).
- 5.4.1.2 Formes narratives imperatives (p. 357).
- 5.4.1.3 Formes narratives condicionals (p. 358).
- 5.4.1.4 Formes narratives conclusives (p. 359).
- 5.4.1.5 Formes narratives que conserven l'auxiliar a la 3ª persona (p. 362).
- 5.4.2 Normes d'ús de les formes narratives (p. 366).
- 5.5 Altres categories modals (p. 371).
- 5.5.1 El "mode" infinitiu (p. 372).
- 5.5.2 El "mode" conjuntiu o subjuntiu (p. 374).
- 5.5.3 El "mode" admiratiu (p. 381).
- 5.5.4 El "mode" dubitatiu (p. 386).
- 5.5.5 El "mode" resultatiu (p. 389).
- 5.5.6 Altres formes amb un caràcter modal (p. 396).
- 5.5.6.1 Formes de necessitat (p. 396).
- 5.5.6.2 Formes de suposició (p. 398).
- 5.5.6.3 Formes optatives (p. 400).

0. Introducció.

L'il·lustre lingüista búlgar Al. Teodorov-Balan va dir en una ocasió que "el verb és l'elefant de la gramàtica búlgara". Altres autors, com per exemple P. Pasov, acostumen a insistir complaguts sobre la gran complexitat i riquesa del seu sistema verbal. No exageren: és un sistema verbal amb nou temps (alguns amb formalitzacions diverses) rics també en matisos modals, amb els tres modes "tradicionals" (indicatiu, imperatiu i condicional), als quals cal afegir tota una sèrie de modes o formes modals més o menys discutits i discutibles, valorats de manera diversa segons les èpoques i els autors: narratiu, conclusiu, pressupositiu, resultatiu, admiratiu, dubitatiu, subjuntiu, etc. Però, malgrat la seva complexitat, el búlgar no és un sistema desgavellat, obviament.

L'objectiu del present treball és trobar una descripció funcional del sistema verbal búlgar que permeti encabir i relacionar totes les formes temporals i modals, siguin molt o poc gramaticalitzades, en un model sistemàtic i coherent.

Se'ns pot aduir, amb raó, que és un treball molt bibliogràfic. Hem optat per aquesta via, però, obligats en una certa mesura per la manca de tradició dels estudis búlgars a la Universitat catalana i això ens ha decidit a presentar el sistema "des del principi", sense donar res per sabut. Però està clar que a hores d'ara no podem pretendre descobrir, ni molt menys reinventar des d'aquí, les formes verbals búlgares. Per tal de descriure-les ens hem de basar, doncs, en els autors reconeguts, des de la famosa i ja clàssica tesi doctoral d'Andrejcin (1938) fins als treballs més recents de Kucarov (1998) i Gerdzikov (1999). Aquesta és la raó de l'abundància de cites.

La metodologia aplicada és la de recollir el major nombre possible de dades i opinions, d'autors búlgars i estrangers, a les gramàtiques, començant naturalment per les auspiciades per l'Acadèmia Búlgara de Ciències, treballs monogràfics i articles

diversos, des dels ja clàssics fins als autors considerats més innovadors. Amb aquest material presentem un panorama de l'estat de la qüestió, que hem intentat que sigui el més ampli possible, i contrastem els diferents punts de vista per tal de treure les conclusions pertinents. Aquesta és una altra raó de l'abundància de cites.

Com un pas previ, i de forma necessàriament breu, presentem el sistema verbal del búlgar antic (cap. 1) i el paradigma actual, tot remarcant els canvis més significatius que l'han dut fins a aquestes formes (cap. 2).

Una referència obligada, tractant-se d'una llengua eslava, és la categoria d'aspecte (cap. 3), tot i que en aquest terreny els postulats teòrics de la gramàtica russa, prou coneguts a la nostra Universitat, tenen també validesa i per això limitem la descripció a les realitzacions pròpies de la llengua búlgara, ja que no és la nostra intenció fer un estudi aprofundit sobre l'aspecte.

Centrem el nostre estudi en les categories de temps (cap. 4) i mode (cap. 5) en búlgar modern, que són les més complicades i les que han generat i generen més discussions entre els estudiosos. No s'inclouen a l'estudi les formes no personals del verb, que queden fora d'aquestes categories.

Dediquem un apartat (4.4) a l'estudi minuciós de les condicions que regeixen la concordança temporal en contextos diversos, un tema al qual els autors búlgars tradicionalment no han dedicat una atenció especial o, influenciats pels mecanismes que operen a les llengües romàniques, han considerat que en búlgar no hi ha *consecutio temporum*.

Finalment fem un repàs dels jocs d'oposicions morfològiques sobre els quals es pot estructurar el sistema (cap. 6) per tal de comprovar la posició de les formes temporals amb orientacions més complexes dins del paradigma i valorar-ne la funció, i

per trobar una ubicació adient per a totes les formes més o menys estables que denoten valors modals subjectius.

Quan s'hi escau hem inclòs referències a les diferents varietats dialectals, que presenten una notable riquesa sobre tot pel que respecta a estructures més o menys gramaticalitzades de caràcter modal, i considerem també formes de la llengua literària macedònia. No és competència nostra entrar en la discussió si búlgar i macedoni són una mateixa llengua o llengües diferents. La situació actual és fruit d'unes condicions històriques i d'unes decisions polítiques i, per tant, dilucidar la qüestió és competència dels pobles respectius, de la consciència dels parlants. Aquí observem simplement que tant per l'evolució històrica com per l'estructura morfosintàctica el búlgar i el macedoni es poden considerar dues variants d'una mateixa llengua, i és des d'aquest punt de vista que fem esment de les formes macedònies amb un simple afany d'enriquiment i exhaustivitat, però ben lluny de qualsevol intenció polèmica.

El búlgar s'escriu amb l'alfabet ciríl·lic i això ens ha plantejat un dilema a l'hora de presentar els exemples: versió original o transcripció? Puix que aquest treball va dirigit als estudiosos en general, que no necessàriament han de ser eslavistes, hem optat per la transliteració per tal de facilitar-ne la lectura. Utilitzem la transliteració científica acceptada per l'Acadèmia Búlgara de Ciències, que és unívoca i permet reescriure exactament cada paraula en la seva forma ciríl·lica original.

Quant a les vocals del búlgar antic, representem per *i*, *u* els *ers*, que corresponen a les anomenades vocals ultrabreus de l'eslau comú, per *e* la *iat*, vocal llarga oberta que tradicionalment es transcriu així (Meillet, 1924) i representem per *ê*, *ô* les vocals nasals, per comoditat tipogràfica.

Presentem la traducció dels exemples en la forma més literal possible, aprofitant que la sintaxi búlgara, pel caràcter analític de la llengua, té unes exigències semblants a

les romàniques quan a l'ordre de paraules i sintagmes, i en això es diferencia sensiblement de les altres llengües eslaves. Hem alterat l'estructura de la frase a la traducció només quan resulta massa forçada o poc intel·ligible i, quan hi cal, afegim entre parèntesi la traducció literal. Traduïm els exemples de textos bíblics segons la versió catalana de la Bíblia, excepte en aquells casos que la versió búlgara no coincideix del tot amb la nostra.

0.1 Periodització de la història de la llengua búlgara.

En la història de la llengua búlgara hom distingeix els períodes següents:

- **Búlgar preliterari** (*predpismen balgarski ezik*). Des de l'assentament de les tribus eslaves a la part oriental de la península balcànica fins a la meitat del segle IX. Els únics testimonis escrits són inscripcions que utilitzen un alfabet de signes linials o el grec.
- **Búlgar antic** (*starobalgarski ezik*). Des de la segona meitat del segle IX fins a finals del segle XI. Utilitza l'alfabet glagolític creat pels evangelitzadors dels eslaus, Sant Ciril i Sant Metodi, i després el ciríl·lic, una simplificació d'aquell, obra probablement dels seus deixebles Sant Climent i Sant Naum. La base d'aquesta primera llengua literària és la parla eslava de la regió de Salònica, d'on procedien els sants cristianitzadors, a la qual van traduir els Evangelis i una extensa literatura litúrgica, obra que fou continuada pels deixebles (Mircev, 1963: 7-8; Garibova, 1990: 120-122).

El búlgar antic és la llengua eslava documentada més antigament. Ens ha arribat a través de manuscrits del segle XI i uns pocs de finals del segle X. La llengua d'aquests manuscrits està basada en les parles búlgares del segle IX i té un ús tant eclesiàstic com literari. En aquella època les llengües eslaves eren encara més properes, i aquesta forma antiga del búlgar era comprensible per a tothom, per la qual cosa fou utilitzada per al

culte religiós arreu del món ortodox. El serbis i russos la van utilitzar com a base de les seves llengües literàries durant alguns segles. El búlgar antic és l'avantpassat només del búlgar modern, però està suficientment proper a l'eslau comú per servir de referència a l'estudi diacrònic de les llengües eslaves (Adrados, 1963: 287; Le Guillou, 1984: 29-30). La internacionalitat de l'ús litúrgic i literari del búlgar antic justifica el terme **eslau antic** (*staroslavjanskij jazyk*) amb què el solen denominar els autors russos.

L'anomenat **eslau eclesiàstic** (*cerkovnoslavjanskij jazyk*) és una llengua de tradició exclusivament literària, una derivació erudita del búlgar antic en què es celebra la litúrgia ortodoxa. La forma escrita és notablement homogènia, però la pronunciació canvia freqüentment segons el país (Tovar, 1949: 15). Ja que a més de llengua religiosa era llengua literària de l'ortodòxia, als diferents països va anar rebent influències de la parla dels autors i copistes, d'aquí les diferents redaccions més tardanes de l'eslau eclesiàstic: redacció búlgara, russa, sèrbia, etc. (Gamanovic, 1964: 7-8). En la nostra tradició aquestes diferents redaccions les anomenem **eslavons**.

La gramàtica actual de l'eslau eclesiàstic fou codificada el segle XVII, però el seu arcaïsmes i conservadurisme la fa útil per a l'estudi dels textos més antics (Gamanovic, 1964: 16). Aleshores ja hi havia una consciència clara que era una llengua ben diferent de les que parlaven els diferents pobles.

El terme eslau eclesiàstic és el preferit pels autors d'expressió anglesa (*Church Slavonic*), sovint en la forma *Old Church Slavonic*, per tal de remarcar la referència als textos més antics.

Malgrat la unitat evident del búlgar antic, als manuscrits s'observen alguns trets ortogràfics i morfosintàctics característics, que Le Guillou (1984: 25) diferencia en orientals i occidentals, relacionats probablement amb les escoles literàries de Preslav i Ohrid. Això dona justificació a Koneski (1967: 11-12) per considerar macedoni antic la

llengua dels textos occidentals. Garibova (1990: 121-122) opina que les diferències dialectals reals podien ser més àmplies, ja que els copistes, per tractar-se de textos bíblics i litúrgics, s'esforçaven a mantenir-se fidels als originals. Cal recordar que les primeres traduccions personals dels Sants Ciril i Metodi s'han perdut.

- **Búlgar mig** (*srednobaľgarski ezik*). És la llengua dels manuscrits originaris dels segles XII al XIV. És l'època de l'evolució de la llengua cap a l'analitisme, en la qual s'operen notables reorganitzacions dels paradigmes (Mircev, 1963: 8; Garibova, 1990: 123-126).

A les darreries del búlgar mig tingué lloc la reforma ortogràfica animada pel patriarca Evtimij i l'escola literària de Tarnovo, per tal d'unificar i normalitzar el desordre ortogràfic i morfològic en què havia caigut la llengua literària a través del temps per obra de les diferents escoles i els copistes de diverses procedències (Klim. Ivanova, 1992: 138).

- **Búlgar modern** (*novobaľgarski ezik*). Des del segle XV fins a l'actualitat. Moltes de les seves particularitats diferencials són el resultat d'una evolució iniciada al període anterior. En relació amb la llengua antiga el búlgar modern representa una nova etapa qualitativa (Mircev, 1963: 8; Garibova, 1990: 126-127).

La caiguda sota el jou otomà (1396) marca un punt d'inflexió. La manca d'una producció literària en condicions normals va afavorir la conservació escrita del búlgar mig en forma immobilista, ignorant l'evolució de la llengua viva, i s'arriba a perdre la relació entre la llengua parlada i l'escrita, que esdevé arcaïtzant i poc intel·ligible. Els testimonis escrits que tenim de l'evolució real del búlgar entre els segles XV i XVII són documents de les poblacions búlgares del Banat, Valàquia i Moldàvia (Gencev, 1988: 113).

Un precedent de la llengua moderna es troba als anomenats *Damaskini* (segles XVII – XVIII), generalment d'autors anònims (tot i que es coneixen alguns, bàsicament

eclesiàstics i mestres), que eren traduccions dels sermons del bisbe grec Damascè l'Estudita. Poc a poc les obres es van diversificant i contenen a més escrits didàctics, hagiografies, fragments de patristica, apòcrifs, etc. de procedència diversa, fins i tot reelaboracions d'obres d'autors búlgars del passat (Petkanova, 1992: 119-121). Als *Damaskini* apareix per primera vegada una disposició a escriure en la llengua "senzilla", és dir, intel·ligible per al poble, i no en la llengua eclesiàstica fosilitzada que seguia sent la llengua literària (Dell'Agata, 1984: 158-159).

La literatura búlgara moderna té l'origen a la *Istorija slaveno-bolgarskaja* del monjo Paisij Hilendarski (1762). Es pot considerar que la llengua de Paisij ja és moderna perquè té la voluntat de representar la llengua del poble; l'autor entén el valor de la llengua com a factor de desvetllament de la identitat nacional i de reculturització, i en la seva obra, sobre la base de l'eslau eclesiàstic, posa nombrosos trets i construccions de la llengua parlada.. Els eslavonismes i construccions arcaïques que encara prodiga són per a ell un element estilístic enriquidor, fruit de la seva formació eclesiàstica (Andrejcin, 1986: 51-52).

El segle XIX, després de moltes discussions, per consens entre els escriptors i intel·lectuals de l'època, s'estableix com a literària la llengua parlada aleshores, sobre la base dels dialectes nordorientals. El Dr. Petar Beron, metge, filàntrop i publicista, publica el famós *Bukvar s razlicni poucenija* "Abecedari amb lliçons diverses" ¹ (1824), el primer manual escolar en la llengua moderna i el monjo Neofit Rilski publica (1835) la primera gramàtica de la llengua búlgara. El 1899 s'aprova l'ortografia "oficial" del búlgar modern sobre una base fonètica, però respectant en una certa mesura l'etimologia, i el 1921 s'aprova una reforma que suprimeix o canvia algunes lletres antigues que es conservaven per etimologia, però que havien perdut el seu valor fonètic.

¹ Conegut popularment com *Riben bukvar* "Abecedari del peix" pel dibuix d'un dofí que duia a la coberta.

El 1923, per raons polítiques, es torna enrere i la reforma ortogràfica no coallaria fins al 1945.

El 1945 a la R.S. de Macedònia es crea la llengua literària macedònia com a llengua oficial d'aquesta nova república iugoslava, sobre la base dels parlars sudoccidentals i amb una ortografia serbitzant, amb un caràcter més fonètic. El 1952 H.G. Lunt publica la primera gramàtica macedònia.

La llengua búlgara del Banat té la seva pròpia norma morfològica i ortogràfica, que conserva nombrosos trets arcaïtzants a la morfologia i al lèxic. (Kucarov, 1980: 61-63).

1. El sistema verbal del búlgar antic.

1.1 Desenvolupament de la categoria d'aspecte.

Un paper important juga la categoria d'aspecte. El sistema de l'aspecte eslau és nou i no una simple continuació de la situació en indoeuropeu (Adrados, 1963: 329). Apart de les diferències a la semàntica dels verbs, al mode d'acció verbal, els verbs iteratius, l'oposició determinat / indeterminat als verbs de moviment, es diferencien els verbs d'aspecte perfectiu i d'aspecte imperfectiu.

Ja des de l'indoeuropeu hi ha una tendència, que només coallarà totalment en eslau, a oposar al verb simple un verb derivat amb prefixos. Aquests, sense perdre de vegades el seu valor concret, presenten dins de l'oposició una limitació de l'acció que és comú a tots. Vé després la polarització del verb base en sentit contrari i en tots dos elements hi ha fenòmens d'atracció sobre els temes semànticament més propers (Adrados, 1963: 73).

La major part dels verbs primaris (simples) són imperfectius, molt pocs són biaspectuals (*iti* "anar", *teti* "colpejar", *byti* "ser") i també molt pocs són perfectius (*dati* "donar", *pasti* "caure").

Remarca Adrados (1963: 321) que en eslau antic el verb simple pot tenir un aspecte o l'altre, en realitat no arriba a definir-se més que per l'oposició amb un verb correlatiu. En aquest estadi de la llengua encara és freqüent el cas de verbs simples d'aspecte flotant i no ben determinat.

La relació entre dos membres d'un parell aspectual es pot basar en:

- oposició entre un verb primari imperfectiu (I) i un derivat prefixat perfectiu (P): *tvoriti* (I) – *sutvoriti* (P) “fer”.
- diferència de sufix entre dos verbs derivats: *stôpati* (I) – *stôpiti* (P) “trepitjar”.
- diferència de sufix amb canvis al radical: *prastati* (I) – *prostiti* (P) “perdonar”.
- supletivitat dels temes verbals (més rar): *glagolati* (I) – *resti* (P) “parlar”.

Una sèrie de verbs P derivats es formen a partir dels corresponents I amb un prefix: *vu-*, *vuz-*, *do-*, *za-*, *iz-*, *na-*, *o-* (*ob-*), *ot-*, *po-*, *pod-*, *pri-*, *pro-*, *pre-*, *pred-*, *raz-*, *su-*, *ou-*. En uns casos el nou verb P presenta correlació aspectual amb el verb I, és a dir, manté el significat lèxic primari. La prefixació en aquests casos té un caràcter gramatical: *veleti* (I) – *poveleti* (P) “manar”, *ciniti* (I) – *ouciniti* (P) “posar en ordre”, *ouciti* (I) – *naouciti* (P) “aprendre”. Més freqüentment la prefixació té un caràcter lèxic, és a dir, provoca un canvi semàntic del significat lèxic primari del verb, i el nou verb P no té una correlació aspectual amb el verb I: *nesti* (I) “dur”, *vunesti* (P) “aportar”, *vuznesti* (P) “aixecar”, *iznesti* (P) “treure fora, apujar”, *nanesti* (P) “introduir, dipositar”, *otunesti* (P) “transportar, portar (cap allà)”, *prinesti* (P) “portar (cap aquí)”, *pronesti* (P) “treure, apartar, rebutjar”, *prenesti* (P) “traslladar”.

A partir dels verbs P es formen verbs I amb els sufixos *-a-*(*-ja-*), *-va-*, *-ova-*, *-eva-*, *-yva-* que són semànticament idèntics: *razlôciti* (P) – *razlôcati* (I) “dividir”, *suxraniti* (P) – *suxran'jati* (I) “guardar”, *koupiti* (P) – *koupovati* (I) “comprar”, *sukryti* (P) – *sukryvati* (I) “amagar” (Zlatanova, 1986: 108-109).

L'aspecte d'un verb s'evidencia pel seu ús i les possibilitats derivatives. Un tret orientatiu de la distinció pot ser l'ús de l'infinitiu en una construcció modal amb *nacêti* “començar”: només és possible amb verbs I perquè molts verbs P ja són incoatius.

Per norma els verbs en búlgar antic formen parells aspectuals. A cada parell un verb és primari i l'altre secundari (derivat). El primari tant pot ser un verb I com P, però el grup de parells amb un verb I primari és molt més nombrós. El grup amb verb P primari és reduït, el verb I derivat es forma amb el sufix *-a-*: *pasti* [< pad-ti] – *padati* “caure” (Dobrev, 1991: 262)

En búlgar antic les categories d'aspecte i temps estan interrelacionades. Els verbs P per norma no tenen participi present i imperfect. Alguns verbs P són incoatius: *dvignôti* “posar-se en moviment”. Habitualment el principi de l'acció, la seva limitació en el temps o la semelfactivitat s'expressen amb prefixos. El prefix normalment transforma un verb I en un verb P: *tvoriti* (I) “fer”- *sutvoriti* (P) “deixar acabat”. Dels verbs d'acció momentània o semelfactiva es poden formar verbs que expressen accions duratives o iteratives, amb canvi d'aspecte o no: *prositi* (I) “demandar quelcom a algú” – *prastati* (I) “demandar”, *roditi* (P) “donar a llum” – *razdati* (I) “engendrar, crear” (Dobrev, 1991: 257).

Dels verbs P derivats també es poden formar verbs I secundaris amb el sufix imperfectivament *-a-* (Dobrev, 1991: 264).

En eslau existeix, doncs, un procediment per perfectivitzar: afegir un prefix; i un altre per imperfectivitzar: afegir uns sufixos determinats. Però és evident que amb elements tan heterogenis s'ha creat una categoria única (Adrados, 1963: 322).

Generalment un prefix afegit a un verb I derivat no fa canviar l'aspecte: *êti* [pres. *imô*] (P) – *imati* [pres. *jemljô*] (I) “tenir” – *vuzimati* [pres. *vuzemljô*] (I) “agafar” (Dobrev, 1991: 266).

En búlgar antic existien les formes supletives als parells aspectuals: *glagolati* (I) – *resti* (P) “parlar”, *videti* (I) – *ouzireti* (P) “veure”.

Són molt pocs els verbs biaspectuals, en tots el casos es tracta propiament de dos verbs homònims etimològicament diferents:

razoumeti (P) "saber quelcom" ← *oumeti* (I) "saber, saber fer"

razoumeti (I) "comprendre" ← *razoumi* "raó, judici" (Dobrev, 1991: 268).

Aspecte i temps no són rigurosament independents a la pràctica: l'aspecte I és propi del present i l'imperfet i l'aspecte P és propi del futur simple, l'aorist i el perfet. Això són les tendències vives de la llengua, però no hi ha regles absolutes, sobre tot pel que fa al passat (Le Guillou, 1984: 132-133).

El búlgar antic va conservar la distinció aspectual anterior aorist / imperfet paral·lelament al desenvolupament de la nova oposició perfectiu / imperfectiu (Dahl, 1985: 84-85). L'aspecte que es reflecteix en l'oposició aorist / imperfet es creua amb l'oposició perfectiu / imperfectiu. No coincideixen, malgrat que l'aorist tendeix a expressar el perfectiu i l'imperfet l'imperfectiu, però hi ha imperfets P (indiquen una acció perfectiva repetida diverses vegades) i aorists I (de definició difícil, ja que es fa en termes d'aorist o en termes d'imperfectiu). Per tant sembla que la noció d'ambdues classes d'aspectes ha de ser diferent i no la mateixa (Adrados, 1963: 340). També Sigalov (1974: 392-393) assenyala que si l'oposició aorist / imperfet tingués un caràcter aspectual idèntic a l'oposició perfectiu / imperfectiu, en aquelles llengües eslaves que han perdut els dos passats simples el sistema aspectual hauria assolit el màxim desenvolupament, per compensació. Però el desenvolupament més gran de l'oposició perfectiu / imperfectiu es troba justament en búlgar, que ha conservat plenament vives les formes d'aorist i imperfet.

Una explicació d'ordre genètic podria ser que l'imperfet i l'aorist estan fonamentalment derivats d'un tema únic, un tema de passat que des de l'indoeuropeu tendia a oposar-se al present. Si alhora s'hagués conservat un passat derivat del tema de

present, és a dir, un antic imperfect, fóra possible que s'hagués creat una oposició entre aquest imperfect antic i el nou tema de passat. Però en eslau no és així perquè l'imperfect antic es va fondre amb el passat nou i constitueixen un tema únic. L'oposició amb els temes de present tindria el caràcter d'una oposició temporal. D'aquí que l'oposició aspectual tingui lloc entre l'imperfect nou i l'aorist, que estan formats sobre un mateix tema (allargat de vegades a l'imperfect). L'oposició aspectual és exclusiva del passat perquè l'imperfect queda aïllat del present (Adrados, 1963: 342).

Pel que fa a la relació entre l'aspecte i el paradigma de conjugació, Le Guillou (1984: 133) anota que els verbs de la I i III conjugacions i els de la IV en *-eti* són majoritàriament imperfectius; els de la II conjugació són majoritàriament perfectius, i els de la IV en *-iti* poden ser imperfectius o perfectius, i de vegades biaspectuals. Dels verbs atemàtics només és perfectiu *dati* "donar".

L'eslau ha aprofitat la tendència a donar valor gramatical a l'oposició entre un verb simple i un de derivat, la qual deixa de ser purament concreta: el verb derivat es converteix en un terme positiu que implica la limitació de l'acció. Alhora el perfectiu és usat per formar un futur. Però no queda eliminat totalment tot rastre de diferències concretes o d'*Aktionsarten* entre els diversos temes. En substància els aspectes de l'eslau es creen oposant temes que en principi diferien en el sentit d'indicar determinacions concretes de l'acció, per bé que a les oposicions van quedar englobats altres temes per atracció. Així, partint d'elements indoeuropeus, l'eslau crea un sistema nou propi (Adrados, 1963: 346).

1.2 El sistema temporal.

Les formes del paradigma en búlgar antic es basen en dos temes: tema de present, que forma el present, l'imperatiu i els participis presents actiu i passiu, i el tema d'infinitiu, que forma l'infinitiu, el supí, l'aorist, l'imperfet, els participis passats actiu i passiu i el participi perfet (Seliscev, 1952: 145; Le Guillou, 1984: 133-136).

Els temes de present són: *-e-*, *-ne-*, *-je-*, *-i-*, *-mi-*, segons els quals els paradigmes es distribueixen en quatre conjugacions temàtiques i una d'atemàtica. Els temes d'infinitiu són: *-ti*, *-nôti*, *-ati*, *-iti*, *-eti* (Vaillant, 1966: 3).

El sistema temporal del mode indicatiu presenta una oposició entre formes sintètiques (present, imperfet, aorist) i analítiques (perfet, plusquamperfet, futur perfet). L'imperfet i totes les formes analítiques no són heretades de l'indoeuropeu, són formes noves eslaves (Zlatanova, 1986: 107). Apart les formes de perfet, també són analítiques les formes amb funció de futur i el futur passat (Zlatanova, 1986: 119).

Els temps bàsics són el present, l'imperfet i l'aorist. El futur s'expressa amb formes de present. El verb auxiliar *byti* "ser" té dues formes de present: *esmi* i *bôdô*, aquesta segona és perfectiva i té valor de futur; té també dues formes de passat: *bexu* i *byxu*, el paradigma d'aquesta segona és d'un antic aorist, però totes dues tenen significats d'imperfet (Dobrev, 1991: 257-258).

El present és un no-passat inespecífic. El present d'aspecte I denota usualment una acció simultània amb el moment del discurs o en un moment anterior o posterior que és definit pel context, denota també accions que es repeteixen habitualment o que tenen validesa general. El present P especifica que l'acompliment de l'acció només es preveu, que l'acció s'acomplirà en algun moment definit pel context, generalment posterior, i d'aquí el seu ús amb valor de futur, i no pot expressar el curs d'una acció (Lunt, 1955: 135).

El present P s'utilitza en paràboles i profecies per assenyalar el significat de possibilitat o d'acció habitual:

Egda ze sozureatu (pres. I) *plodu abie posaletu* (pres. P) *srupu*. (Mc 4, 29) "Quan el gra madura fa córrer la falç" (Minceva, 1991: 444).

A les oracions subordinades els dos aspectes tenen el mateix valor que a l'oració principal. A les construccions sintàctiques *da* "que" + present l'aspecte P és el d'ús normal, excepte quan l'acció verbal és concebuda en el seu procés o repetició (Vaillant, 1948: 343).

En alguns textos del segle XI cau la desinència de la 3ª pers. sg. del present: *mozetu* > *moze* (Seliscev, 1952: 155; Dobrev, 1991: 288).

El present històric es troba documentat només tres vegades als textos evangèlics, però en altres manuscrits és més abundant. Presenta els trets característics d'aquesta categoria, la funció pretèrita ve donada pel context (cadena d'aorists) i la forma de present afegeix el corresponent significat figurat amb elements de major expressivitat. Pot expressar consecutivitat (en substitució de l'aorist) i simultaneïtat amb un moment passat (en substitució de l'imperfet). Els verbs P utilitzats en present històric expressen una successió d'accions consecutives. El present històric habitualment tradueix el corresponent grec. L'ampli ús del present amb aquesta funció en búlgar modern i en altres llengües eslaves fa pensar que els traductors no feien un calc del grec sinó que aprofitaven unes possibilitats funcionals de la llengua (Minceva, 1991: 445-446).

L'imperfet, hereu de l'eslau comú, és una innovació, no es correspon amb les formes d'altres llengües indoeuropees (Seliscev, 1952: 163; Dobrev, 1991: 297). Es suposa que l'antic imperfet indoeuropeu es va confondre formalment amb l'aorist i això va afavorir l'aparició d'un paradigma eslau nou d'imperfet. Expressa una acció que transcorre o es repeteix al passat i no necessàriament acompanyada abans del moment del

discurs. A l'inici del període del búlgar antic l'imperfet no està encara relacionat amb un aspecte determinat, però apareix més freqüentment amb verbs I (Mircev, 1972: 74-75; Zlatanova, 1986: 114-115). L'imperfet P permet expressar una acció que es repeteix al passat o la simultaneïtat d'accions breus de la mateixa naturalesa (Vaillant, 1977: 161; Le Guillou, 1984: 173). S'utilitza en les mateixes condicions que el present P; als textos evangèlics hi ha molt pocs exemples, però al *Codex Suprasliensis* és molt freqüent aquest ús (Minceva, 1991: 446).

Hi ha imperfets P que marquen l'eventualitat o l'habitualitat:

Proidese (imperf. P) *Isous grady vsê*. (Mt 9, 35)

"Recorria Jesús totes les ciutats".

L'imperfet I, per oposició a l'aorist, pot expressar una acció pretesa però que no arriba a realitzar-se:

Naricaxô (imperf. I) *e... Zaxarie*. (Lc 1, 59)

"Li deien... Zacaries", és a dir, "li volien dir", perquè l'infant es va dir Joan.

És un significat general de l'aspecte I que no implica l'acompliment de l'acció (Vaillant, 1948: 344-345).

Alguns verbs, pocs en nombre, formen l'imperfet sobre el tema d'infinitiu i també sobre el tema de present. Aquestes formes són, amb tota probabilitat, innovacions (Zlatanova, 1986: 116).

Cap als darrers temps del búlgar antic ja s'observa una contracció dels sufixos d'imperfet: *-aa-*, *-ea-* → *-a-*, *-e-*. El *Liber Sabbae*, datat al segle XI a Bulgària oriental, ja presenta només formes contractes (Le Guillou, 1984: 173; Zlatanova, 1986: 116).

El segle XI l'imperfet tendeix a formar-se sobre el tema de present (Dobrev, 1991: 297), i aquesta tendència es generalitzarà progressivament. Alhora, a la 2ª pers. pl. i 2ª i 3ª pers. du. s'observa una barreja de les desinències amb les de l'aorist

sigmàtic. Als manuscrits glagolítics és estranya, però als ciríl·lics és molt més freqüent (Seliscev, 1952: 165; Le Guillou, 1984: 173; Zlatanova, 1986: 116).

L'aurist expressa una acció acomplerta íntegrament en un moment determinat del passat. S'oposa al perfet en el sentit que els efectes d'aquesta acció passada no subsisteixen en el moment del discurs (Le Guillou, 1984: 169). Presenta tres tipus de formes diferents que són el resultat d'un llarg procés d'evolució i pervivències d'antigues categories que havent tingut significats diferents: simple o temàtic, sigmàtic primer i sigmàtic segon.

L'aurist simple (desinències *-u*, *-e*) només apareix als verbs de la I i II conjugació amb radical consonàntica. La major part d'aquests verbs també fan l'aurist sigmàtic segon.

El sigmàtic primer, format amb la terminació *-s*, es divideix en dos subgrups: amb sigma conservada (desinències *-su*, *-e*), només alguns verbs en radical consonàntica, i amb sigma canviada (desinències *-xu*, *-Ø*), que són la majoria, amb radical consonàntic o vocàlic (Mircev, 1972: 77-82 ; Zlatanova, 1986: 117).

L'aurist sigmàtic segon (desinències *-oxu*, *-e*) és una formació tardana que agrupa formes del temàtic (2^a i 3ª pers. sg.) i el sigmàtic primer amb sigma canviada (les altres), que apareix per anivellar les desinències amb els verbs amb radical vocàlic, que són la majoria (Mircev, 1972: 77-82; Zlatanova, 1986: 119). Aquesta forma no apareix als manuscrits glagolítics de les primeres traduccions, però als més tardans, així com als manuscrits ciríl·lics, ja no és gens infreqüent (Seliscev, 1952: 172).

La distribució de les diferents formes d'aurist és molt heterogènia als textos: el temàtic apareix a vint-i-vuit verbs, el sigmàtic primer amb sigma conservada, a quinze verbs, amb sigma canviada, a nou verbs, i el sigmàtic segon apareix a centenars de verbs

(Le Guillou, 1984: 161-166). Malgrat la diversitat de formes, no sembla haver cap diferència semàntica entre elles.

L'aorist P és el més freqüent, però denotant accions duratives o que es repeticion en el passat es pot trobar l'aorist I:

I tvoimu imenemu vesy izgonixomu (aor. I). (Mt 7, 22)

"I en el teu nom vam treure dimonis" (Minceva, 1991: 446).

El perfet indoeuropeu desapareix en eslau. Una forma residual, utilitzada amb valor de present, és *vede* "(jo) sé" (Seliscev, 1952: 173), anàloga al grec _____. Havent perdut el perfet, l'eslau el recrea amb una forma perifràstica amb el present del verb auxiliar *byti* "ser" més el participi passat actiu segon² (en *-l-*), que originàriament era un adjectiu verbal, creada per a aquesta funció exclusiva. Als textos més antics l'ús és encara restringit i sovint fa la funció d'aorist i no de perfet (Vaillant, 1966: 86). Lunt (1955: 98) argumenta que no és gaire comú simplement perquè en aquests textos no cal expressar freqüentment aquest tipus de relació.

El perfet expressa un estat actual al moment del discurs que és el resultat d'una acció acomplerta en algun moment anterior. En principi es referia només a accions puntuals, posteriorment denota també accions duratives (Mircev, 1972: 88-89; Zlatanova, 1986: 119-120; Davidov, 1991: 299).

Pel significat el perfet no és essencialment diferent de l'aorist i sovint tradueix l'aorist grec, però així com l'aorist informa sobre una acció passada, el perfet n'expressa el resultat (Dobrev, 1991: 258). També Bunina (1959: 75) remarca que, malgrat la proximitat semàntica, el perfet i l'aorist no són idèntics ja que l'aorist és un passat absolut i el perfet denota la relació de l'acció anterior amb el moment present. És en aquest mateix sentit que Le Guillou (1984: 176) oposa el perfet a l'aorist.

² Le Guillou (1984: 174) el designa com a participi perfet.

Estan documentades formes de 3ª pers. del perfet sense auxiliar en alguns textos tardans amb funció d'aorist:

Bôdetu (fut. P) *bo tugda skrubi velie ekaze ne byla* (perf. I) *otu nacêla vsego mira do sele.* (Mt 24, 21)

“Hi haurà aleshores grans desgràcies, com no s’havien vist des del principi del món fins ara” (Mircev, 1972: 89; Minceva, 1991: 448).

Lunt (1955: 98) constata que al *Codex Suprasliensis* és força general l’absència de l’auxiliar. També cau, i no solament a la 3ª pers., en algunes oracions relatives i en la resposta el·líptica a una interrogació:

Ispytalu li esi (perf. P) *manastiru?* *Ispytalu* (perf. P).

“Has observat el monestir? L’he observat” (Vaillant, 1977: 163).

L’explicació que sembla més consistent és que es tracta d’una aproximació semàntica a l’aorist amb tendència a crear una nova forma sintètica, una innovació dialectal (probablement oriental) que no va tenir continuïtat (Vaillant, 1966: 87; Dejanova, 1970: 148).

En un menor nombre de casos el perfet sense auxiliar és utilitzat amb el seu significat propi per tal de crear un efecte més expressiu:

Ne ispousti (aor. P) *bo sluzô nemostinôjô ni izvetala* (perf. P) *nicisoze.* (Supr. 96. 5-11)

“No deixà caure ni una llàgrima de feblesa ni informà ningú = ni ho sap ningú” (Minceva, 1991: 448-449).

Sobre la diferència entre l’aorist i el perfet, Vaillant (1948: 346-347) observa que l’aorist, que té també un valor de passat anterior, exposa un fet realitzat al passat i el perfet expressa l’estat present que resulta d’aquest fet, és a dir, presenta l’acció passada dels del punt de vista del present (vg. un exemple clàssic a 6.1.2).

L'elecció entre ambdós temps sovint és facultativa i la mateixa acció pot ser presentada com pertanyent al passat o traslladada al present:

Eze oubu Bogu suceta (aor. P) *cloveku da ne razlôcaatu* (pres. I). (*Mt* 19, 6) "El que Déu va unir que l'home no ho separi".

Eze oubu Bogu sucetalu estu (perf. P)... (*Mc* 10, 9)

"El que Déu ha unit...".

S'observa als textos una extensió particular de la 2ª pers. sg. del perfet a fi d'evitar ambigüitats per la confusió amb la 3ª pers. sg. i amb les formes de 2ª pers. sg. d'imperatiu d'alguns verbs:

Slava jôze dalu esi (perf. P) *mune daxu* (aor. P) *imu*. (*Jn*, 17, 22)

"La glòria que m'has donat els hi vaig donar".

La glòria rebuda segueix d'actualitat, cosa que justifica el perfet, però a més aquí l'aorist *dastu* podria significar també "m'ha donat".

Postavilu esi (perf. P) *nodze moi pomiloui* (imperat. P) *mê*. (*Ps* 30, 9)

"Vas posar els meus peus, tingues pietat de mi".

En aquest exemple l'aorist *postavi* podria semblar un altre imperatiu.

Per tal de desfer ambigüitats també apareix sovint el pronom personal o un vocatiu.

Comenta Minceva (1991: 447) que la distribució del perfet i l'aorist als manuscrits és molt diversa i depèn generalment del gènere dels textos: la major part dels perfets es troben al *Psalterium Sinaiticum* i a l'*Euchologion Sinaiticum*, ambdós del segle XI i de Bulgària oriental, i es troben molt més rarament als textos evangèlics. Això no és estrany perquè els psalms, lloances i oracions es presten més a l'ús del perfet que els evangelis, que són textos narratius. La distribució temporal als originals grecs no es reflecteix a les traduccions, sovint el perfet grec es tradueix per l'aorist. Tampoc no

està relacionada amb el tipus d'oracions, principals o subordinades. El perfet predomina en oracions principals, però el seu ús com a temps relatiu no està relacionat obligadament amb les condicions de l'oració subordinada. Els contextos semàntics on s'observa la neutralització del perfet i l'aorist són diversos i freqüents i conclou aquesta autora, d'acord amb Dejanova (1970: 139), remarcant la proximitat semàntica de l'aorist i del perfet i la probabilitat que a la llengua parlada estigués molt més extès l'ús del perfet.

Observem en aquests exemples la distribució de l'aorist i el perfet en un text que no és evangèlic ni litúrgic:

Taku razoumu bratie Bogu esti dalu (perf. P) slovenomu. (C.H.)

"Així, germans, ha donat Déu el coneixement als eslaus".

Kto vy pismena stvorilu esti (perf. P) ili knjig prelozilu? (perf. P). (C.H.)

"Qui ha creat les lletres o ha traduït els llibres?".

Svétyi Konstantinu filosofu naricaemy Kirilu, tu namu pismena stvori (aor. P) i knjig prelozi (aor. P). (C.H.)

"Sant Constantí el filòsof, anomenat Ciril, ell ens creà les lletres i traduï els llibres".

A droudzi mnêti (pres. I) jako Bogu samu esti stvorilu (perf. P) pismena i ne vedêt (pres. I) sê cto glagoljuste okaannii. (C.H.)

"I altres pensen que Déu mateix creà les lletres, i no saben què estan dient els infeliços".

Temî bo podobê sê svétyi Kirilu stvori (aor. P) pruvœ pismê azi. (C.H.) "Semblant amb això, Sant Ciril creà la primera lletra a".

El plusquamperfet grec es tradueix habitualment per l'aorist (Vaillant, 1977: 163; Minceva, 1991: 447), però el plusquamperfet és d'ús freqüent en búlgar antic. Expressa una acció o un estat que precedeix una altra acció al passat, és a dir, una acció acomplerta abans d'un altre moment anterior. És un perfet traslladat al passat (Mircev,

1972: 89; Vaillant, 1977: 163; Davidov, 1991: 300). Zlatanova (1986: 120) el qualifica de passat remot. Algunes vegades s'oposa el plusquamperfet amb l'auxiliar *beaxu* (imperfet de *byti*) que mostra una acció del passat relacionada amb una altra acció passada, explícita o implícita dins del context, al plusquamperfet amb l'auxiliar *bexu* (aorist de *byti*), que exposa acció independent en un moment del passat. Aquesta darrera forma, però, Tovar (1949: 37) la considera també d'imperfet. El participi denota que els resultats segueixen encara pertinents al moment del qual es parla (Lunt, 1955: 98; Le Guillou, 1984: 177).

El plusquamperfet s'utilitza freqüentment en oracions subordinades per denotar una acció acomplerta abans que l'acció expressada pel verb principal:

I beaxô (imperf. I) *sedêste farisei i zakonooucitele ize beaxô prisuli* (plusq. P) *otu visekojë visi*. (Lc 5, 16)

"I estaven asseguts els fariseus i doctors de la llei que havien vingut de tot arreu".

També s'utilitza en oracions principals:

Tima abie bystu (aor. I) *i ne be prisilu* (plusq. P) *Isousu*. (Jn 6, 17)

"Es va fer fosc i Jesús no havia vingut"³.

En textos tardans, però més rarament, es troba el verb auxiliar en perfet: *jesmi bylu* + participi (Davidov, 1991: 301). Aquesta forma de plusquamperfet amb l'auxiliar en perfet feia funcions de passat remot (Seliscev, 1952: 174).

Les formes de futur heretades de l'indoeuropeu van desaparèixer de l'eslau comú en una època molt antiga. Una forma residual es troba en alguns manuscrits russos del segle XI en un participi futur *bysêsceje* del verb *byti*, que fa pensar un un sufix de futur *-sî-* amb el qual es formaria un tema de futur *bys-* (Seliscev, 1952: 174).

³ Aquest exemple és de Vaillant (1977: 163).

El búlgar antic no tenia formes de futur. La relació de posterioritat es va començar a expressar amb el present P. Però encara que en fa la funció, el present P no és una forma de futur: indica només que l'acció verbal no està en curs d'acomplir-se, situada en qualsevol pla temporal, o que l'acció verbal no implica la processualitat que demana l'aspecte I (Vaillant, 1977: 155). Aquesta acció que no està en curs al present pot estar situada al futur, però pot ser concebuda d'una altra manera: es pot tractar d'una acció eventual o habitual en llenguatge formulari, sentències, paràboles, etc.:

I rece rabbouni, eze narecetú sê (pres. P) *oucitelju*. (Jn 20, 16)

"I digué: rabí, que vol dir mestre".

L'ús del present I tindria un altre significat: *naricaetu sê* "s'anomena". Aquest és un gir fraseològic molt antic que significa: "és a dir", "que vol dir", segons Vaillant (1948: 342; 1977: 156).

Però el present I també pot tenir un valor de futur duratiu en oracions que expressen una acció que transcorre o es repeteix en un moment posterior (Vaillant, 1948: 342; Le Guillou, 1984: 148; Minceva, 1991: 445):

Da idôtu (imperat. I) *vu Galilejô i tou mê vidêtu* (pres. I). (Mt 28, 10)

"I que vagin a Galilea, allà em veuran".

Ne picete (imperat. I) *sê oubo glagoljoste cto emu* (pres. I) *li cto piemu* (pres. I) *li cimú odezdemu* (pres. I) *sê*. (Mt 6, 31)

"No us neguïtegeu dient que menjarem, que beu

Aquest ús és normal als textos antics. Als textos evangèlics el present amb valor de futur apareix en més de seixanta exemples amb més de vint verbs diferents (Vaillant, 1977: 157).

En alguns textos s'observa l'anomenat "present profètic" (*segasno prorocesko*), que és també un present I amb valor de futur:

Po vuskrisenii ze mojemi varjajô (pres. I) vy vu Galilei.

“Després de la meua resurrecció us precediré a Galilea” (Mircev, 1972: 89).

El criteri bàsic per atorgar a una forma verbal de present el valor de futur és el significat global de l’oració i el context, més la semàntica del verb, ja que la gramaticalització del valor temporal de posterioritat en les formes de present P és relativament tardana. En alguns casos el valor de futur es deriva d’unitats lèxiques complementàries:

Se bo otu sele blazêtu (pres. I) mê visi rodi. (Lc 1, 48)

“Perquè heus ací que des d’ara em consideraran benaurada tots el pobles”.

En alguns verbs considerats biaspectuals el valor futur vindrà donat pel context (Davidov, 1991: 301-303).

Les formes analítiques de futur (verb auxiliar en present + infinitiu) expressen el curs d’una acció que s’acomplirà en un moment posterior. Pel seu caràcter duratiu el futur analític s’oposa al futur simple, o sigui, el present P (Le Guillou, 1984: 180).

Les formes analítiques del futur, tot i que són menys freqüents que el present, són molt antigues, sembla que ja existien a l’època de les primeres traduccions (Seliscev, 1952: 175-176).

L’auxiliar més freqüent al futur analític és *imeti* “tenir”. La situació de l’auxiliar i el verb dins de l’oració és força lliure, però en oracions negatives la forma *ne imami* sempre precedeix l’infinitiu, i sovint aquest ve directament a continuació, cosa que fa pensar en una gramaticalització força avançada en aquests casos. Lunt (1955: 135) assenyala que les formes *imami* + infinitiu tenen freqüentment un significat modal “haver de” o “estar destinat a”.

Les formes amb l’auxiliar *xoteti* “voler” són més rares i en general no tenen un valor futur net sinó que conserven el valor de construcció modal. La desemantització

plena de l'auxiliar es produirà en època posterior al búlgar antic (Davidov, 1991: 303-305).

Amb aquest mateix auxiliar es troba en alguns textos una altra construcció característica amb el participi present actiu *xotêi* + infinitiu, que té valor de futur, i molt sovint de futur passat, possiblement per influència del grec. Aquestes construccions feien d'oracions subordinades abreujades, generalment adjectives:

Tu estu (pres. I) *Ilie xoteêi priti* (fut. P). (*Mt*, 11, 14)

"Aquest és Elies, el qui havia de venir" (Davidov, 1991: 306).

Les construccions de futur amb els auxiliars *nacêti*, *vucêti* "començar" semblen les més antigues, tot i que són les menys freqüents de totes (Vaillant, 1977: 157). Aquests verbs són perfectius i l'aspecte transfereix l'acció al futur, a diferència dels altres auxiliars, on l'aspecte no juga cap paper. No es poden considerar propiament verbs auxiliars perquè no arriben a perdre mai el significat lèxic i això és natural perquè el valor futur es deriva de la seva pròpia semàntica, que assenjala el començament d'una acció la qual, naturalment, s'acomplirà en un moment posterior. Aquests auxiliars s'utilitzen no solament en present sinó també en altres temps, fins i tot en aorist. El caràcter incoatiu es manté en certa mesura en la construcció que expressa el futur, però ja en el pla del passat denota un futur amb un clar valor modal de necessitat (Davidov, 1991: 306-307).

En conjunt, doncs, els verbs auxiliars que formen els futurs analítics en general no estan plenament gramaticalitzats, conserven en part el significat lèxic i aporten a la construcció sintàctica un matís modal: *imami* "tinc", valor d'obligació; *xostô* "vull", valor volitiu; *nacinô*, *vucinô* "començo", valor incoatiu (Mircev, 1972: 89-90; Zlatanova, 1986: 120; Dobrev, 1991: 258-259). Aquestes formes de futur, tot i que tenen funcions temporals, són diferents dels altres temps verbals perquè no s'expressen

mitjançant fonemes característics, sinó en forma de diferents predicats compostos que coexisteixen simultàniament i que denoten matisos diferents de posterioritat relacionats amb el significat lèxic del verb modal o fàsic que faci d'auxiliar (Coneva, 1999: 89-90).

El verb auxiliar "ser" té la forma de futur *bôdô, bôdesi* (amb flexió de present) que s'utilitza com a auxiliar a les construccions passives amb valor futur (Mircev, 1972: 90).

Les formes analítiques amb l'auxiliar *xoteti* "voler" en imperfet + infinitiu expressen una acció que es preveu que s'ha de realitzar al passat, després d'un moment del qual es parla. És un valor de futur passat:

Vluny vulivaaxô sê (imperf. I) *vu ladnjô jako juze pogrôznôti xotease* (fut. pas. P).

"Les onades sacsejaven la barca, que ja anava a enfonsar-se".

El verb sol ser d'aspecte P, però també pot ser d'aspecte I. En aquestes construccions l'auxiliar apareix ja totalment gramaticalitzat (Mircev, 1972: 90; Zlatanova, 1986: 121; Davidov, 1991: 305-306). Cal assenyalar que els autors no búlgars (Seliscev, Lunt, Vaillant, Le Guillou) no fan esment d'aquesta forma de futur passat, possiblement la consideren una construcció sintàctica i no una forma integrada al sistema.

El futur perfet tenia un significat semblant a l'actual. Expressa una acció que es pressuposa que s'acomplirà en algun moment posterior, anterior a una altra acció futura, però s'utilitzava molt rarament. Es forma amb el futur de l'auxiliar *byti* + participi passat actiu en -I-, el mateix que apareix a totes les formes de perfet (Mircev, 1972: 90; Le Guillou, 1984: 179; Zlatanova, 1986: 121). Lunt (1965: 99) remarca el valor resultatiu del futur perfet. Davidov (1991: 307-308) assenyala que, apart de la funció temporal, el futur perfet pot presentar també una funció modal, expressant l'esperança

que una cosa esdevindrà, però aquesta realització es veurà clara en un moment posterior; remarca, doncs, també el valor resultatiu.

Les construccions amb la forma del futur perfet poden tenir també el significat simplement de futur, això està condicionat pel propi significat de l'auxiliar *bôdô*. En algunes d'aquestes construccions es pot observar una certa desemantització de l'auxiliar. Apareixen en traduccions literals del grec (Davidov, 1991: 308).

1.3 El sistema modal.

El búlgar antic té tres modes: indicatiu, imperatiu i condicional. Només a l'indicatiu es diferencien formes temporals (Zlatanova, 1986: 107).

Els modes subjuntiu i imperatiu de l'indoeuropeu van desaparèixer del sistema eslau i l'optatiu es va convertir en el nou imperatiu, amb la pèrdua de la 1ª pers. sg. i la 3ª pl. (Seliscev, 1952: 179-181; Vaillant, 1966: 29). La flexió completa de l'antic optatiu es va conservar en dues formes del verb *byti* "ser": *bôdemi, bôdi* "que (jo) sigui, que siguis" i *bimi, bi* "seré, seràs". La primera representa la flexió general de l'imperatiu dels verbs amb tema en -e-, la segona faria d'auxiliar del condicional (Vaillant, 1966: 31-32).

L'imperatiu presenta una flexió temàtica i una d'atemàtica. Aquesta dicotomia es deu al fet que els verbs temàtics són hereus directes de l'optatiu i els atemàtics expressen la competència entre les formes optatives i les imperatives de l'eslau comú per tal d'establir una de les dues categories com a dominant (Zlatanova, 1986: 113).

En eslau comú havia formes imperatives de totes les persones, però en búlgar antic queden restringides a la 2ª i 3ª sg. (que són idèntiques) i la 1ª i 2ª pl. Tanmateix,

les formes analítiques *da* + present ja s'utilitzen ampliament en substitució de totes les persones, excepte la 2ª, sg. i pl.

S'observa una tendència progressiva a l'anivellament de totes les formes de les diferents conjugacions: *-i, -ite* → *-i, -ete*.⁴

L'imperatiu és més usual amb els verbs perfectius, amb els imperfectius expressa reiteració o intemporalitat. L'imperatiu I també apareix amb els verbs que no tenen correlat P. A diferència de la llengua moderna, en búlgar antic la forma negativa era possible també amb els verbs P per tal d'expressar prohibicions d'accions concretes (Lunt, 1955: 85; Mircev, 1972: 82-83; Vaillant, 1977: 165-166; Le Guillou, 1984: 152; Zlatanova, 1986: 114; Dobrev, 1991: 259, 310-311).

En alguns textos apareix també una forma negativa analítica d'imperatiu amb l'auxiliar *mosti* "poder": *ne modzi* + infinitiu (Mircev, 1972: 85). Aquestes formes s'observen també en traduccions al rus antic d'originals búlgars i es fan progressivament més freqüents a les darreries del búlgar antic i en búlgar mig (Dobrev, 1991: 312).

El mode condicional es construeix amb una forma de condicional de l'auxiliar *byti* i el participi passat actiu en *-l-* del verb. Segons diversos autors (Seliscev, 1952: 181; Vaillant, 1966: 165; Davidov, 1991: 312) l'auxiliar *bimi* del condicional arcaic es remunta possiblement a una forma indoeuropea d'optatiu.

Vaillant (1966: 95) puntualitza que el condicional etimològicament és un optatiu de perfet. El sistema eslau va convertir l'optatiu d'acció desitjada en imperatiu, però va conservar la forma *bimi* per assenyalar l'acció no realitzada hipotèticament possible. El condicional de tota manera és una forma de la irrealitat puix que expressa una acció no realitzada, que pot ser realitzable o no, depenent d'alguna condició. Com el perfet, és

⁴ El canvi en les formes de plural: *-emu, -ete* → *-amu, -ate* és un exemple típic de l'evolució dels dialectes orientals (Zlatanova, 1986: 114).

alhora una forma de passat i de present, però com a optatiu no fa distinció entre irreal del passat i irreal del present.

El mode condicional expressa la possibilitat de la realització eventual d'una acció. S'utilitza sobre tot en oracions subordinades condicionals hipotètiques, finals, imperatives i interrogatives indirectes. La 2ª pers. pl. de l'auxiliar presenta la forma *biste* per contaminació de l'aorist (Zlatanova, 1986: 121). A principis del segle XI apareix als manuscrits la forma de 3ª pers. pl. *bysê*, forma d'aorist, per la forma condicional *bô* i seguidament s'operarà la substitució de tot el paradigma (Seliscev, 1952: 181-182). En opinió de Mircev (1972: 90-91) el condicional amb l'auxiliar *bimi* ja es veia arcaïtzant en temps del búlgar antic. Cal assenyalar que la nova forma d'aorist de l'auxiliar, en 2^a i 3ª pers. sg. presenta sempre la forma reduïda *by*, mai la forma *bystu*.

La forma antiga del condicional perdurarà als parlars macedonis i eslavons occidentals i la forma nova s'estableix sòlidament als parlars orientals i a l'eslavó rus (Vaillant, 1966: 95; Le Guillou, 1984: 178-179). Als manuscrits ciríl·lics la forma nova és la preferida (Lunt, 1955: 98-99).

Eventualment, la noció de desig de l'acompliment de l'acció s'expressa en alguns textos amb el participi sol, sense verb auxiliar (Vaillant, 1977: 166; Le Guillou, 1984: 178):

Moljô (pres. I) *tê da ty mi racilu* (cond. I) *zivotu podati* (infinit. P).

"Et demano que tu volguessis concedir-me la vida".

La conjunció condicional *asti* que s'observa en alguns manuscrits és una forma contracta de la pròpia conjunció més la forma de 3ª pers. sg. de l'auxiliar: *aste + bi*, que també apareix en plural: *astisê* ← *aste + bisê*. No es tracta aquí, doncs, d'un cas d'omissió de l'auxiliar.

El condicional en búlgar antic s'utilitza sobre tot per expressar una condició no realitzada:

Aste mê biste vedeli (cond. I) *i otica moego biste vedeli* (cond. I). (*Jn* 8, 19) "Si m'haguéssiu conegut a mi també hauríeu conegut el meu pare".

Les formes condicionals a l'oració subordinada poden expressar matisos optatius, potencials, de finalitat, intenció, etc. En aquests casos el verb principal està en un temps passat:

Pomavaaxô (imperf. I) *ze oticju ego kako bi xotelu* (cond. I) *naresti* (infinit. P) *e.* (*Lc* 1, 62)

"Feien senyes al seu pare (preguntant-li) com voldria dir-li".

També s'utilitza el condicional per expressar un desig no realitzat:

Esê moglu byxu (cond. I) *azi vasi ouvestati* (infinit. P) *kristijanomi byti* (infinit. I). (*Supr.* 131.9)

"Com podria jo convèncer-us de ser cristià?" (Davidov, 1991: 312-314).

L'infinitiu, com l'imperatiu, pot indicar una prescripció en el sentit de "cal", "pertoca a":

Nu vino novo vu mexy novy vulivati (infinit. I). (*Lc* 5, 38)

"Però el vi nou s'ha de posar als odres nous".

En aquestes construccions amb infinitiu, si hi ha un subjecte explícit, es troba en datiu:

Gospodou pesti (infinit. P) *sê o tomi*.

"El Senyor ha de tenir cura d'això".

L'infinitiu pot aparèixer darrere conjuncions, sobre tot *jako* "si" i pot ser complement del substantiu o l'adjectiu:

Daxu (aor. P) *vamu vlasti nastôpati* (infinit. I) *na zmijê*. (*Lc* 10, 19)

"Us he donat el poder de marxar damunt les serps".

Forma part de construccions modals amb els verbs *mosti* "poder", *poveleti* "manar", *xoteti* "volar". Amb aquest darrer, en lloc de l'infinitiu, algunes vegades es troben les formes *da* + present, que acabaran substituint l'infinitiu en búlgar modern. En construccions sintàctiques amb altres verbs indica destinació:

Daste (aor. P) *mi esti* (infinit. I). (*Mt* 25, 35)

"M'haveu donat de menjar" (Vaillant, 1948: 347-349).

2. Paradigma actual del verb búlgar.

Les categories morfològiques relacionades amb el verb a la gramàtica tradicional són les següents: nombre, persona, diàtesi, temps, mode i aspecte. Amb una incidència més tangencial podríem incloure també la categoria de gènere.

La categoria de nombre inclou singular i plural.

La de persona inclou els tres elements representatius del parlant, l'oient i el no-parlant-no-oient, o sigui, 1a, 2a i 3a persona.

La categoria de diàtesi inclou la veu activa i la passiva. L'anomenada passiva reflexa, que té una gran difusió, sobre tot en la llengua parlada, es considera una variant estilística:

Tazi kniga se cete s bezkraen interes.

"Aquest llibre es llegeix amb un il.limitat interès".

Tanmateix, Georgiev (1985: 98) la considera un element diferenciat dins de la categoria, juntament amb l'activa i la passiva, i l'anomena "veu reflexa" (*zaseben zalog*).

Lindstedt (1985: 286, nota 49) remarca que les dues construccions passives no sempre tenen el mateix significat i es poden considerar veus diferents, i observa que la passiva reflexa es pot formar també amb els verbs d'aspecte perfectiu, a diferència de l'altra passiva perquè els verbs perfectius no tenen participi passiu .

La categoria de temps està integrada per un sistema de nou temps, establert per Andrejcin (1938): present, imperfet, aorist, futur, futur passat, perfet, plusquamperfet, futur perfet i futur passat perfet.

Tradicionalment s'han inclòs en la categoria de mode l'indicatiu, l'imperatiu i el condicional, als quals es pot afegir el narratiu, descrit per Teodorov-Balan (1957), que ara es discuteix, i el conclusiu, sistematitzat per Kucarov (1994).

La categoria d'aspecte inclou el perfectiu i l'imperfectiu, tradicionals en l'aspectologia eslava.

La categoria de gènere incideix només en els participis que entren en la composició de les formes verbals complexes, i es distingeixen els tres gèneres comuns a totes les llengües eslaves: masculí, femení i neutre.

No hi ha unanimitat, però, respecte del total de categories que es poden considerar en relació amb el verb. A fi i efecte d'assolir una definició homogènia de cada categoria, Kucarov (1998: 375-377) inclou juntament amb el temps les de taxi i aspecte de l'acció, i amb la de mode, la d'aspecte del discurs. Aquest autor defineix també la categoria morfològica d'estatus per tal de donar compte de l'oposició entre formes negatives i no-negatives.

2.1 Distribució en paradigmes flexius.

La gramàtica búlgara distingeix entre la conjugació dita "antiga", repartida en dos paradigmes (I i II conjugació), caracteritzats respectivament per les vocals temàtiques *-e-*, *-i-*, i la "nova" (III conjugació). Aquesta, a més de la desinència especial *-m*, de la 1a persona sg. del present, es caracteritza per la vocal temàtica *-a-* (Mircev, 1963: 188; Andrejcin, 1977: 224; 1978: 157; Stankov, 1983: 290). Per a altres autors aquesta conjugació no té vocal temàtica, tot i que el tema de present acaba sempre en *-a-* (Maslov, 1981: 226; Krastev, 1992: 95). Quan s'afegeix un sufix al verb aquesta vocal final sempre cau.

En la forma bàsica d'enunciar el verb a la I i II conjugacions la vocal temàtica no és identificable per una sèrie de canvis fonètics relacionats amb palatalitzacions antigues, cal veure la 2^a o 3^a persones:

I conj.: *plet-a, plet-e-s, plet-e-Ø...*

II conj.: *govor-ja, govor-i-s, govor-i-Ø...*

Probablement per aquesta raó la gramàtica normativa macedònia enuncia els verbs per la 3^a persona sg. del present.

Kösters (1997: 65-66) és partidària de considerar els paradigmes flexius del verb búlgar enquadrats en dues macroclasses:

I macroclasse: verbs amb vocal temàtica *-a-*.

II macroclasse: verbs amb vocal temàtica *-e-, -i-*.

Aquesta classificació, segons l'autora, permet de presentar unes desinències personals i temporals homogènies a cada grup i contrastar l'estabilitat i productivitat de la primera macroclasse amb la no-estabilitat i no-productivitat de la segona.

2.2 Morfologia de les formes verbals.

2.2.1 Morfologia del temps i el mode.

El sistema verbal búlgar ha perdut l'infinitiu, i els verbs s'enuncien per la 1ª persona singular del present d'indicatiu.

Des d'un punt de vista estrictament formal, els temps búlgars els podem classificar en simples i complexos⁵. Els simples consten d'una sola forma i són: present, imperfet i aorist. Tots els altres són complexos i en la seva composició s'inclou algun verb auxiliar.

⁵ La gramàtica búlgara empra el terme *slozen* "complex", que inclou igualment les formes perifràstiques. El terme equivalent a "compost", *sastaven*, s'utilitza referit a predicats.

Els temps perfets es formen amb el participi passat format sobre el tema d'aorist més l'auxiliar *sam* "ser" conjugat en present (perfet), en passat⁶ (plusquamperfet), en futur (futur perfet) o en futur passat (futur passat perfet).

En la composició dels futurs entra el verb auxiliar defectiu *sta*, que es una forma contracta derivada del verb antic *xoteti* "voler". Al futur l'auxiliar pren la forma invariable *ste*, corresponent a la 3ª persona singular del present, que ha quedat gramaticalitzada com a partícula amb aquest ús i el verb conjugat està en forma de present. Al futur passat l'auxiliar *sta* està en la forma conjugada d'imperfet i el verb que es conjuga, en present. Puix que en aquests temps futurs passats trobem la concurrència de dues formes verbals conjugades, es relacionen amb el connector *da*. Observem que en la composició de les formes del futur perfet i del futur passat perfet entren dos verbs auxiliars: són formes complexes de segon grau o "doblement complexes", segons l'expressió de Pasov (1989: 132).

El mode imperatiu té també formes simples i complexes, encara que les d'ús habitual són les primeres. Pel que fa a les simples només existeixen les formes de 2ª persona, singular i plural.

El mode condicional té una forma complexa, formada pel participi passat sobre el tema d'aorist i l'auxiliar *sam* conjugat en la forma antiga d'aorist, que només perdura amb aquesta funció. Hi ha també unes formes simples, estilísticament marcades.

Les formes dels modes narratiu i conclusiu són complexes, formades pels participis passats sobre els temes d'aorist i d'imperfet, més l'auxiliar *sam* conjugat en els diversos temps. És característic de les formes narratives la caiguda de l'auxiliar en 3ª persona, singular i plural, que les diferencia així de les formes conclusives.

Per a un inventari complet de les formes temporals i modals, vg. Annex I.

⁶ El verb *sam* té una forma única de passat, no distingeix entre imperfet i aorist.

2.2.2 Morfologia de l'aspecte.

La parella aspectual del verb búlgar és una oposició de verbs lèxicament idèntics que es distingeixen pel valor semàntic de l'aspecte. La gramàtica búlgara considera cada tema aspectual un lexema diferent (Maslov, 1981: 197-198; Kucarov, 1998: 483). Els canvis d'aspecte s'assoleixen per procediments lèxics de derivació.

La majoria dels verbs primaris (simples) són d'aspecte imperfectiu i per prefixació es formen verbs d'aspecte perfectiu amb un nou significat, però el grau de divergència amb el significat inicial pot ser molt variable, la sèrie de verbs derivats pot formar un camp semàntic o no. Per exemple, els perfectius derivats de l'imperfectiu *pisa* "escriure" guarden més o menys una relació amb aquest significat: *vpisa* "inscriure", *dopisa* "fer una memòria, un reportatge", *zapisa* "anotar, enregistrar", *nadpisa* "escriure al damunt", *opisa* "descriure", *otpisa* "esborrar, donar-se de baixa", *podpisa se* "signar", *prepisa* "copiar", *predpisa* "prescriure, receptar", *spisa* "redactar, publicar", etc. En canvi, els derivats de *bera* "collir, recollir" denoten idees tan diverses com *izbera* "triar, elegir (un candidat)", *obera* "robar", *zabera* "començar la collita", *nabera* "agafar, recrutar, marcar un telèfon", *pribera* "arranjar, posar ordre", *pribera se* "tornar-se'n a casa", *razbera* "comprendre", *pobera* "contenir, tenir capacitat per", etc.

Alguns verbs primaris són perfectius perquè el procés que designen està limitat per la seva pròpia naturalesa semàntica i no es pot entendre en el seu desenvolupament: *kupja* "comprar", *dam* "donar", *darja* "regalar", *ranja* "ferir", *cuja* "escoltar", *kaza* "dir", *reka* "dir", etc. Són comparativament pocs (uns cinquanta segons Ivanova, 1983: 260) però en contrapartida són d'ús molt freqüent.

Hi ha verbs que designen processos no delimitables i, malgrat que siguin formes prefixades, són imperfectius per naturalesa, ja que la seva semàntica és incompatible amb les limitacions de la perfectivitat: *sadarza* "contenir", *sastoi se* (3ª pers., és defectiu) "consistir a", *prinadleza* "pertànyer", etc.

Un grup considerable de verbs perfectius s'utilitzen només amb prefix i des del punt de vista de la llengua actual no són verbs derivats perquè ja no existeix l'imperfectiu primari corresponent: *vzema* "agafar", *vliza* "entrar", *donesa* "portar", etc. En búlgar modern no existeixen els verbs **zema*, **liza*, **nesa*.

Hi ha també verbs primaris biaspectuals que segons el context poden actuar com imperfectius o com perfectius: *imam* "tenir", *moga* "poder", *menja* "canviar", i la major part dels manlleus relativament recents com *telefoniram*, *organiziram*, *telegrafiram*, *atakuvam*, *aboniram*, *sabotiram*, *parfjumiram*, etc.

Els prefixos verbals eren originàriament preposicions en una gran majoria i transmeten un significat o matís semàntic al verb que perfectiven. Hi ha prefixos que tenen matisos molt determinats, d'altres en poden tenir de diferents, d'altres aporten un significat més desdibuixat, això justificaria l'existència de parells aspectuals purs, parells semàntiques⁷ i sèries de lexemes diferents. No cal dir que la diferència entre parell aspectual i parella semàntica pot ser difícil de destriar en la pràctica. Ocasionalment l'aportació semàntica del prefix concorda més o menys exactament amb la noció d'aspecte perfectiu aplicada al verb corresponent, per exemple: *gladja* "planxar", *izgladja* "deixar la roba planxada"; *pravja* "fer", *napravja* "acomplir, deixar fet"; *mija* "rentar", *izmija* "fer net"; *ceta* "llegir", *proceta* "llegir una cosa", etc. Aleshores es poden considerar conceptualment parells aspectuals i a la pràctica funcionen com a tals.

⁷ El terme es deu a Karcevski (1962), citat per Drosdov (1995: 45) per tal de designar la correlació entre un verb primari imperfectiu i el seu derivat prefixat perfectiu amb un significat lèxic molt proper.

Es formen verbs perfectius a partir dels imperfectius primaris amb els prefixos: *v-*, *vaz-*, *do-*, *za-*, *iz-*, *na-*, *nad-*, *o-* (*ob-*), *ot-*, *po-*, *pod-*, *pre-*, *pred-*, *pri-*, *pro-*, *raz-*, *s-* (*sa-*), *u-*. Es poden formar verbs perfectius amb més d'un prefix: *razpredelja* "distribuir, classificar", *prerazpredelja* "redistribuir", *prednacertaja* "pregravar", *poiznosja* "treure, exportar (per un temps breu)", etc. En principi la funció lèxica del prefix no es manifesta quan hi ha homosèmia amb el verb que modifica, en aquest cas l'únic efecte de la prefixació seria la perfectivació del verb. Però de fet la perfectivació és un producte secundari, la funció principal del prefix és lèxica, com ho demostren les sèries de perfectius diferents que es poden obtenir d'un verb primari imperfectiu (Andrejcin, 1976: 129).

Es poden obtenir verbs perfectius a partir dels imperfectius primaris amb el sufix *-n-*: *vikna* "fer un crit", *legna* "jeure", *padna* "caure" (Lindstedt, 1985: 62) i amb les sufixos: *-asa-*, *-isa-*, *-osa-*, *-disa-*: *vtasam* "fermentar, madurar", *haresam* "agradar", *varosam* "encalar", *bojadisam* "tenyir". La perfectivació per sufixació és un procediment relativament menys productiu en l'actualitat (Kucarov, 1998: 489).

Es formen verbs imperfectius secundaris a partir dels perfectius amb els sufixos *-ava-*, *-va-*, *-a-* (*-ja-*) i, menys freqüentment, *-uva-*. Els verbs obtinguts per aquest procediment formen veritables parells aspectuals amb els perfectius corresponents, perquè els sufixos no aporten cap significat: *mina* (P) – *minavam* (I) "passar", *dam* (P) – *davam* (I) "donar", *kupja* (P) – *kupuvam* (I) "comprar". La sufixació pot provocar canvis fonètics al tema verbal: *otgovorja* (P) – *otgovarjam* (I) "respondre", *pregledam* (P) – *preglezdam* (I) "revisar, inspeccionar", o desfer els canvis provocats per la terminació del perfectiu: *kaza* [kaz-ja] (P) – *kazvam* (I) "dir".

Observem que en aquest tipus de parells aspectuals, que són molt nombrosos en búlgar, l'element no marcat (el verb I) és el que presenta un morfema característic, en

tant que l'element marcat (el verb P) no en té. És un dels casos de "relació inversa", segons assenyala Gerdzikov (1999: 73-74). Per a aquest autor l'explicació no és difícil: el morfema ple expressa diagramàticament no una relació de subordinació entre el membre no marcat i el marcat, sinó el caràcter processual de l'aspecte I en relació al caràcter complex de l'aspecte P.

A partir d'aquests imperfectius secundaris es poden obtenir per prefixació nous perfectius secundaris sobre els quals, en determinades circumstàncies, es poden obtenir encara per sufixació imperfectius terciaris. Maslov (1981: 217) posa aquests exemples: *tarkolja* (P) – *tarkaljam* (I) "fer rodar" – *natarkaljam* (P) – *natarkalvam* (I) "arrossegar rodolant". Cal remarcar que poden aparèixer perfectius i imperfectius homònims segons l'ordre d'aplicació dels procediments de derivació: *tarkolja* (P) – *natarkolja* (P) – *natarkaljam* (I).

Globalment considerat, aquest procediment és un dels més productius per enriquir el lèxic verbal perquè no té pràcticament cap restricció (Andrejcin, 1976: 131). Musteikis (1986: 444) afirma que els mecanismes de derivació es troben a l'origen de la categoria d'aspecte, i aquesta, en l'actualitat, comanda els processos de derivació.

2.3 Relacions amb les formes de la llengua antiga.

Un joc tan ric de formes com el del búlgar antic havia de ser fràgil. Si la flexió personal és relativament estable, la conjugació no ho és i al llarg de l'evolució de la llengua s'han produït reorganitzacions notables, tant a nivell dels paradigmes com a nivell del sistema, i aquest estat de coses es pot fer extensiu a totes les llengües eslaves. Però l'evolució dels parlars búlgars és peculiar ja que a tot el món eslau la tendència

evolutiva ha estat la simplificació, i el cas més emblemàtic és el rus, on el perfet ha assumit el valor de tots els passats i l'antiga oposició aorist / imperfet està representada per l'oposició perfectiu / imperfectiu en aquest nou passat polivalent (Ivanov, 1964: 388-392; Veyrenc, 1970: 81-84). En búlgar, en canvi, la tendència és justament al contrari, no solament s'han conservat totes les formes temporals antigues sinó que han aparegut noves formes d'imperatiu i condicional i nous paradigmes amb valors modals com les formes narratives i conclusives (Vaillant, 1966: 4). La tendència a la neutralització del perfet i l'aorist s'ha aturat en búlgar per influència de l'àrea lingüística balcànica (Dejanova, 1970: 148, 210, citada per Minceva, 1991: 448). Però fins i tot a l'àrea balcànica, pel que fa als eslaus, els parlars búlgars són els únics que han conservat plenament vives les formes simples de passat (imperfet i aorist), que només es conserven en alguns parlars stokavians perifèrics i l'eslové ha perdut del tot (Ivanova, 1986: 437).

El sistema verbal experimenta pocs canvis en relació amb el nominal. Bàsicament es tracta de la unificació de formes dobles amb un mateix contingut (els aorists, p.ex.), i l'aparició de noves formes temporals i modals, afavorida per la relació amb les altres llengües balcàniques. Desapareixen formes nominals del verb (infinitiu, supí, participis presents i un participi passat) i apareixen les formes narratives, el futur passat perfet, el condicional sintètic i el participi passat actiu imperfectiu (Zlatanova, 1986: 187).

2.3.1 Evolució del temps.

Al present s'ha operat una reorganització dels paradigmes: la I conjugació antiga en *-e-*, la II en *-ne-* i la III en *-je-* s'agrupen en la nova I conjugació amb vocal temàtica *-e-*, i la IV conjugació antiga en vocal temàtica *-i-* integra la II conjugació moderna. La

conjugació atemàtica desapareix i resten només dos verbs atemàtics: *dami, dasi* "donar" i *jami, jasi* "menjar", que s'integren a la I conjugació: *dam, dades* i *jam, jades*. El present del verb *byti* "ser", *jesmi, jesi*, perd la vocal inicial en búlgar mig: *smi, si* i arriba a la llengua moderna en la forma *sam, si* integrat en un paradigma particular (Mladenov, 1929: 278-279).

La III conjugació actual amb vocal temàtica *-a-* no existia en búlgar antic. És característic d'aquesta conjugació la desinència *-m* de la 1ª persona sg., que recupera la dels antics verbs atemàtics. Aquesta desinència s'ha generalitzat a tots els verbs als parlars sudoccidentals i també té una gran implantació en alguns parlars sudorientals. La III conjugació sembla que va aparèixer a l'època del búlgar mig, està documentada en algun manuscrit del segle XV i alguns damasquins del segle XVII; també es troba en documents en búlgar del Banat dels segles XIV-XV i de Transilvània del segle XVI (Mircev, 1963: 188).

La I i II conjugació modernes conserven la distinció entre el tema de present i el d'infinitiu que ara, sense infinitiu, és el tema d'aorist, però no a tots els verbs. A la III conjugació sempre hi ha coincidència d'ambdós temes (Zlatanova, 1986: 189).

La desinència *-mi* de la 1ª pers. sg. dels verbs atemàtics, en presència del pronom feble *i* evoluciona a *-mi, -me*, però aquesta tendència no s'ha conservat. La desinència *-tu* de la 3ª pers. sg. comença a desaparèixer, ja en temps del búlgar antic, en alguns parlars (Duridanov, 1991: 547-548). És característica de la llengua moderna la desinència zero de la 3ª pers. sg. del present (Mircev, 1963: 189). Al plural, en canvi, és rara la caiguda de la desinència; l'única resta a la llengua moderna és *sa* "són" (Duridanov, 1991: 548). La desinència *-t*, desapareguda de les 3es persones en búlgar mig, s'ha mantingut en singular en alguns parlars macedonis occidentals, en plural, en canvi priva la desinència zero a tots el parlars macedonis (Seliscev, 1952: 155).

La desinència *-mu* de la 1ª pers. pl. del present d'indicatiu, de l'aorist i de l'imperatiu evoluciona a *-my*, probablement per influència del pronom personal. Aquesta tendència és desigual i no és general a tot el domini lingüístic (Duridanov, 1991: 548).

L'imperfet s'ha conservat a la llengua moderna amb una contracció de les terminacions, que ja s'observa en alguns verbs en búlgar antic: *-eaxu* → *-exu* i *-jaaxu* → *-axu* (Mladenov, 1929: 282-283; Duridanov, 1991: 549). L'imperfet es forma definitivament sobre el tema de present i aquesta relació temàtica vé a reforçar el valor de l'imperfet com un "present passat" i també reforça l'oposició aspectual imperfet I / aorist P. L'originalitat del búlgar es haver donat a l'imperfet una forma de perfet paral·lela al perfet tradicional, format sobre el tema d'aorist (Vaillant, 1966: 68).

L'antic aorist també s'ha conservat, però amb una reorganització dels paradigmes. L'aorist simple i el sigmàtic "primer", que ja a la llengua antiga estaven en regressió, han desaparegut, i ens ha arribat només l'aorist sigmàtic "segon". Les formes del plural han pres per analogia les terminacions de l'imperfet: *-xomu*, *-ste*, *-sê* → *-hme*, *-hte*, *-ha*. En alguns parlars nordoccidentals es conserven les desinències antigues a la 2^a i 3ª persona: *-ste*, *-se*. Als parlars sudoccidentals ha caigut l'antiga *-x-* o ha passat a *-v-* / *f* (Mladenov, 1929: 284-285; Zlatanova, 1986: 198-199; Duridanov, 1991: 548).

En un bon nombre de verbs de la II conjugació l'analogia entre l'imperfet i l'aorist no solament s'observa a les desinències sinó als temes, i trobem aquesta mateixa situació a tots dels verbs de la III conjugació, que només diferencien aquests dos temps per la 2^a i 3ª pers. sg.

Pel que fa al verb "ser", en búlgar antic existia una forma d'imperfet *bexu*, *be* i una forma d'aorist *byxu*, *by*, la diferència entre les quals era només de caràcter semàntic, ja que etimològicament i morfològica eren formes d'aorist. En època tardana apareix la

forma allargada *beaxu, bease* amb un significat d'imperfet, que coincideix amb el desús de les formes *byxu, by*, per la qual cosa les formes *bexu, be* es començaven a utilitzar també amb valor d'aorist. La forma nova d'imperfet va perdre l'allargament i quedà com *bexu, bese* i això va afavorir l'anivellament per analogia amb l'altra forma en ús. A l'etapa del búlgar mig ja s'utilitzaven ambdues formes indistintament amb valor d'imperfet o d'aorist, i la situació s'ha mantingut fins ara. No hi ha diferència semàntica entre les dues formes de passat: *bjah, bese* i *bjah, be* (Mircev, 1963: 198).

Les formes d'aorist *bidoh, bide* van aparèixer possiblement per tal d'evitar la coincidència amb les formes *byx, by* (l'aorist de la llengua antiga) convertit en auxiliar del condicional o potser també per la coincidència amb les formes de l'aorist del verb *bija* "colpejar", i es van formar per analogia amb les formes del tipus *otidoh, otide* o *idoh, ide*, etc. (Mircev, 1940, citat per Pasov, 1976: 114).

Una altra explicació raonable és que es van formar per analogia amb aquestes formes a partir del verb auxiliar *bida(m)*, format sobre el tema d'infinitiu de *byti* "ser" i utilitzat en el lloc de l'antic futur *bôdô*, per tal de completar el paradigma: present *bida(m)*, aorist *bidoh*, i futur *k'e bida(m)*. Són formes dialectals sudoccidentals, però l'aorist té una àmplia presència en la literatura del segle XIX (Pasov, 1976: 114-115).

L'aorist es manté plenament viu, només té un ús més restringit o desapareix als parlars del Banat, per influència del romanès i el serbi. El perfet manté el seu paper original i rep un gran desenvolupament com a temps de la narració indirecta (Vaillant, 1966: 59). El búlgar modern no solament té una forma analítica de perfet, sinó dues. El perfet amb el participi sobre el tema d'aorist s'oposa a l'aorist de dues maneres: pel seu valor de perfet resultatiu i com a temps passat de la narració indirecta, aleshores generalment amb verbs P:

Poluci (aor. P) *pismo*.

"Ha rebut una carta".

Kaza (aor. P), *ce e polucil* (perf. P) *pismo*.

"Ha dit que ha rebut una carta".

El perfet amb el participi sobre el tema d'imperfet (perfet secundari), sempre amb verbs d'aspecte I, serveix de correlat de l'imperfet a la narració indirecta:

Toj piseše (imperf. I) *mnogo*.

"Ell escrivia molt".

Kaza (aor. P), *ce e piseš* (perf. sec. I) *mnogo*.

"Ha dit que escrivia molt".

L'ús de les formes de la narració indirecta està molt generalitzat. Als diversos parlars búlgars la distribució d'ambdues formes de perfet no és tan clara com a la llengua literària, però l'essencial és el desenvolupament d'unes formes de la narració indirecta que reproduïen amb més o menys rigor l'oposició aorist / imperfet. Hi ha diverses teories sobre l'aparició i evolució de les noves formes narratives, entre elles la influència d'àrea sembla significativa (en turc i albanès també n'hi ha) però bàsicament és la prova que l'aorist modern té un valor tan concret que no pot expressar les enunciacions indirectes (Vaillant, 1966: 89-90).

L'ús del perfet com a passat no testimonial en búlgar antic i mig no existia. El segle XIV encara es troba documentat en una funció que ara seria d'aorist:

Gospodi, d talantu mi jesi predalu (perf. P).

"Senyor, quatre talents em vas donar" (Mircev, 1963: 208-210).

Morfològicament el perfet i el plusquamperfet s'han conservat idèntics (Mircev, 1963: 199).

L'evolució funcional del perfet mostra independència de l'aspecte verbal. La seva especificitat no ha canviat substancialment, però esdevé la base de l'oposició de

noves formes verbals. En búlgar mig el perfet s'utilitza ampliament amb significats condicionats contextualment: en afirmacions o negacions de caràcter generalitzant i en oracions subordinades completives amb verbs d'acció mental. Per tal de donar relleu emocional a una acció passada s'utilitzava en substitució de l'aorist.

Des del segle XV s'observen valors modals nous en construccions *da* + perfet: amb valor d'imperatiu imperiós i amb valor de condicional irreal a partir del segle XVII. L'ús del perfet sense auxiliar a la 3ª persona no té valor de forma narrativa en búlgar mig:

Ami e (pres. I) *blazen celoveki koi storili* (perf. I) *dobro na dusata si*.

"Però és beneït l'home que ha fet bé de la seva ànima".

Des del segle XV, en casos aïllats, es troben construccions amb l'auxiliar en perfet amb valor de passat remot:

Blagodarju (pres. I) *te Boze ce si ty byli suzdali* (perf. P) *i storili* (perf. P) *sic'ki sveti*.

"Et dono gràcies, Senyor, que vas crear i fer tot el món" (Zlatanova, 1986: 199-200).

El plusquamperfet es conserva amb el seu significat principal amb les dues variants d'acció i estat. La seva evolució mena cap al reforçament de l'oposició gramatical plusquamperfet / perfet que és plenament visible als damasquins dels segles XVII i XVIII. El plusquamperfet denota dos períodes: el de la realització de l'acció i un altre en relació amb el qual s'informa sobre l'acció; el primer és anterior al segon i el segon és anterior al moment del discurs.

En búlgar modern s'observen nous usos modals del plusquamperfet: per expressar una condició real a l'oració principal (ús propi del llenguatge col.loquial), en una oració subordinada condicional irreal amb *da*, i per denotar dubte o incredulitat. Des del segle XV amb significat de plusquamperfet es troben construccions amb el verb

auxiliar en perfet o plusquamperfet. Totes aquestes construccions han desaparegut de la llengua actual (Zlatanova, 1986: 201).

El futur perfet s'ha conservat amb la forma i significat però en búlgar modern s'hi afegeix la partícula *ste* com a marca de futur: *bôdô* + participi > *ste bada* + participi. També s'utilitza com a auxiliar la forma actual del futur del verb "ser": *ste sam* + participi (Mircev, 1963: 203).

En búlgar mig va incorporar matisos de dubte, afectació i eventualitat en oracions subordinades condicionals i darrere pronoms relatius. Aquests valors modals en búlgar modern s'han perdut.

Probablement pel contacte dels parlars tracis i macedonis amb el grec i l'arromanès s'hi han desenvolupat formes sinònimes del futur perfet del tipus *k'e imam* + participi passat passiu (Zlatanova, 1986: 196-197).

En búlgar modern s'han conservat algunes construccions antigues amb l'auxiliar *bôdô* i el participi passiu amb valor de futur passiu:

Izgunanu bôdetu > *ste bade izgonen* "serà expulsat" (Mircev, 1963: 204).

Ja en temps del búlgar antic es pot observar una restricció progressiva del futur simple (el present P) a favor de les formes analítiques. El futur simple acabarà desapareixent en búlgar mig, i el procés s'acaba abans encara d'establir-se clarament la delimitació semàntica entre la forma simple i les analítiques. De fet no hi ha dades convincents sobre si els futurs analítics s'utilitzaven només i sempre amb verbs d'aspecte imperfectiu, ja que el present I també tenia un valor de posterioritat en determinades condicions (Mircev, 1963: 200).

La forma analítica de futur *imami* + infinitiu donava un matís modal de necessitat i tenia un ús ampli en búlgar antic; correspon a les formes gregues _____ + infinitiu i llatines *habeo* + infinitiu. Des de principis del búlgar mig té una gran difusió

la forma negativa *ne imami*. Alhora es gramaticalitza en la forma invariable de la 3 pers. sg. i arriba al búlgar modern com un futur duratiu: *ima da* + present i en la forma negativa *njama da* + present (Mircev, 1963: 201; Zlatanova, 1986: 192-193). Les formes amb els auxiliars *nacinô*, *vacinô* + infinitiu no arriben mai a perdre el seu significat lèxic incoatiu i en búlgar mig desapareixen. La forma analítica *xustô* + infinitiu conservava el seu valor modal volitiu, però al final del búlgar antic l'auxiliar va perdent el significat lèxic i es gramaticalitza. Des del segle XIII perd una part del radical i queda reduït a *stô* i a partir del segle XV la forma de la 3ª pers. sg. *ste* es gramaticalitza com una partícula invariable. L'infinitiu des del segle XV es va substituint per les formes *da* + present, però en la forma breu encara apareix profusament al segle XIX. Aquest procés fou molt més lent als parlars centrals i meridionals (Mladenov, 1929: 285-286; Mircev, 1963: 202).

Un estímul per a aquesta evolució fou segurament la tendència balcànica general. Un factor favorable a l'evolució dels parlars occidentals fou la diferenciació temprana entre *stô* [auxiliar de futur] i *stô* > *sakam* = *iskam* "voler". Als parlars orientals va jugar un paper important la concurrència entre *imami* i *xustô* i el curs dels canvis interns de les dues construccions (Zlatanova, 1986: 194-195).

El futur passat es formava amb l'auxiliar *xuteti* "voler" en imperfet i al llarg del búlgar mig experimenta diverses contraccions fins a arribar el segle XV a la forma actual *stjah*, que conserva tota la flexió personal. Algunes formes dialectals són plenament vives: *sakah da* + present als parlars sudoccidentals i *ste* + imperfet als parlars meridionals. La forma normativa macedònia és *k'e* + imperfet (Zlatanova, 1986: 195-196). Morfològicament i semànticament el futur passat del búlgar modern coincideix amb el de la llengua antiga (Mircev, 1963: 204; 1972: 90). Vaillant (1966: 99) és de

l'opinió que el futur passat és una forma nova per a l'expressió del condicional, que es basa en el futur analític, passant l'auxiliar a la forma d'imperfet. Descriu també les diferents formes dialectals i assenyala que la forma usual als parlars macedonis alterna amb la del futur perfet, que ha perdut el valor de tal.

2.3.2 Evolució del mode.

El sistema modal es va mantenir inalterable durant el búlgar mig, i en època moderna va incorporar les formes narratives (*preizkazni* o *renarrativni*) (Duridanov, 1991: 549).

L'antiga desinència *-ite* de l'imperatiu dels temes en *-i-* es conserva només com a variant dialectal als parlars meridionals i sudoccidentals, però la distinció entre *i*, *e* (que es confonen en síl.laba àtona) ja no és segura. En alguns temes consonàntics apareixen formes reduïdes paral.leles a les dels antics verbs atemàtics: *vlez*, *vlezte* "entra, entreu". Les formes sintètiques de l'imperatiu han generalitzat la desinència *-ete* al plural. La forma de la 1ª pers. pl. es transforma en *-my* en búlgar mig i desapareix després. En alguns parlars macedonis s'ha conservat amb la desinència *-me* (Mladenov, 1929: 288-289; Vaillant, 1966: 37; Mircev, 1963: 205-206; Zlatanova, 1986: 202).

Les formes analítiques *da* + present són molt antigues, ja apareixien en búlgar antic. Les formes *neka (da)* + present són modernes⁸, en búlgar mig encara no estan documentades. Les formes analítiques negatives *nemoj da* + present són hereves de les formes del búlgar antic *ne modzi* + infinitiu, i es troben als parlars de molt diverses regions. Les formes també negatives *nedej(te)* + infinitiu residual només es troben documentades, i escadusserament, dels del segle XIII (Mircev, 1963: 205, 207;

⁸ La forma *neka*, compartida pel búlgar i macedoni literaris, és un serbisme que apareix després del segle XV: és una contracció de *nehaj* i l'element postposit *-ka* (Vaillant, 1966: 37, 42).

Zlatanova, 1986: 202). Altres formes negatives dialectals són *nedej(te) da* + present als parlars orientals, *nalaj(te)* + infinitiu breu als parlars sudorientals, *mi(te)* + infinitiu breu (calc del grec) als parlars tracis, *nekaj(te)* [< *ne kazl*] + infinitiu breu en alguns parlars nordoccidentals, *mani* [< *mahnj*] *da* + present als parlars de la regió de Sofia i Pazardzik (Zlatanova, 1986: 203). La forma analítica col.loquial amb *hajde* "anem" és un turquisme, compartit també pel romanès (Vaillant, 1966: 43). Aquesta, al igual que d'altres formes imperatives amb la interjecció *ja* "apa!" o la partícula *de* postposada, força freqüents a la llengua parlada, no són propiament formes analítiques gramaticalitzades sinó construccions amb elements de reforç expressiu.

La forma primitiva del condicional amb l'auxiliar *bimi* ja era un arcaïsmen en temps del búlgar antic. Des del segle XI a les regions orientals s'utilitza habitualment l'aorist *byxu* com a auxiliar del condicional, que és la forma que ens ha arribat. Aquest aorist en búlgar modern no és una forma autònoma del verb "ser", només fa d'auxiliar del condicional (Mircev, 1963: 207; Duridanov, 1991: 549). Les formes analítiques del condicional actual són les mateixes del búlgar antic (Mladenov, 1929: 285-286). Vaillant (1966: 99) assenyala que l'auxiliar arcaic del condicional ha perdurat als parlars macedonis en la forma gramaticalitzada *bi*.

Go__b (1964: 193-197) aventura la hipòtesi que el condicional format amb l'auxiliar *byxu* (aorist de *byti*) + participi passat podria tenir un valor de futur passat, per analogia amb el futur perifràstic format amb *bôdô* (futur de *byti*) + participi passat, des d'on es va derivar el valor condicional, ja que altrament una forma aorist + participi passat correspondria a un plusquamperfet.

En búlgar antic el condicional apareixia sense auxiliar després de les partícules optatives. En búlgar modern s'ha conservat aquesta forma optativa en algunes frases fetes:

Cul (cond. P) *te Gospod*.

“Que el Senyor t’ escolti” (Vaillant, 1966: 97).

Les formes sintètiques del condicional daten dels segles XVII-XVIII i s’ utilitzen sobre tot als parlars orientals. En algun dialecte local fins i tot han suplantat les formes analítiques, però no es solen considerar formes literàries. Van aparèixer aplicant sufixos imperfectivants a verbs imperfectius (i per tant no tenien cap funció aspectual) per formar nous verbs iteratius, amb els quals es subratllava la versemblança de l’acompliment de l’acció. Com aquesta probabilitat generalment depenia d’alguna condició, el pas d’aquestes formes al valor condicional era lògic, sobre tot perquè aquestes formes iteratives de present no s’ utilitzen mai amb valor de present actual (Mircev, 1963: 208; Zlatanova, 1986: 203).

L’infinitiu és una forma plenament viva encara en búlgar mig, tot i que des d’una època molt antiga s’ utilitzaven també les construccions *da* + present. La desaparició de l’infinitiu està relacionada amb la pèrdua del caràcter sintètic del sistema nominal. Ja en el període del búlgar antic, en versions d’ originals grecs, l’infinitiu final es tradueix per una forma personal *da* + present, documentat al *Codex Zographensis* i a l’ *Evangeliarum Assemani*, ambdós dels segles X-XI.

En búlgar mig, a partir del segle XIII, s’ observa la tendència a utilitzar les formes personals *da* + present allà on en el període anterior s’ utilitzava el supí (amb els verbs de moviment) i alternaran normalment amb l’infinitiu (amb els altres verbs) des del segle XIV, però no l’ arribaran a suplantar del tot. Augmenta, però, la tendència a substituir l’infinitiu pel supí en qualsevol cas i alguns temes d’infinitiu canvien pels temes de present i alhora tenen una gran difusió les desinències *-stí* a verbs on no hi ha cap justificació fonètica per a la seva aparició. El segle XVI s’ operarà una reducció del supí, que perd la desinència *-t*, i l’ús queda limitat a alguns predicats compostos amb

verbs modals i al futur descriptiu (o "indeterminat"), i es generalitza l'ús de les formes *da* + present. Amb caràcter dialectal sobreviuen encara els infinitius en *-t* en frases fetes (Mircev, 1963: 210-213).

Una creació nova i original en búlgar modern són les formes narratives, utilitzades a tots els territoris històrics de parles búlgares. La base semàntica i formal és el perfet eslau, que ha conservat el seu significat temporal i ha desenvolupat un valor no-testimonial. És característic d'aquestes formes la caiguda de l'auxiliar a les 3es persones. Per tal de cobrir totes les formes temporals apareix (però no a tots els parlars occidentals) un nou participi passat actiu format sobre el tema d'imperfet (Zlatanova, 1986: 203-204).

El búlgar modern presenta alguns trets estructurals que el relacionen amb les llengües veïnes. Pel que fa al sistema verbal, a més de la tendència general a l'analitisme, podem assenyalar:

- Desaparició de l'infinitiu, substituït per les *da*-construccions.
- Formació del futur amb l'auxiliar "voler".
- Un tret parcialment compartit és l'aparició de formes de la narració indirecta.

S'ha discutit si alguns balcanismes es podrien remuntar fins al búlgar antic, però com les primeres traduccions (segle IX) s'han perdut no es pot saber amb seguretat quins trets i en quina mesura ja eren presents a la llengua (Duridanov, 1991: 549-550).

2.3.3 Evolució de l'aspecte.

Habitualment es considera que les llengües eslaves tenen poques diferències entre elles, però la veritat és que n'hi ha de significatives, tant des del punt de vista morfològic com del semàntico-formal. La diferència fonamental rau en els mitjans pels quals s'expressa l'oposició aspectual de les accions verbals al pla del passat. A la

llengua antiga s'expressava mitjançant dues categories: una, que ja era present en temps de l'eslau comú, circumscrita al pla del passat, de tipus tempoaspectual, l'oposició aorist / imperfet, i una altra de més moderna i universal que abasta igualment els plans del passat i el no-passat, l'oposició purament aspectual perfectiu / imperfectiu. El búlgar modern té la particularitat que ha conservat la primera i ha dut la segona fins al seu desenvolupament màxim. L'oposició aorist / imperfet es sol descriure dintre del sistema temporal (Ivancev, 1976: 134-135).

L'organització aspectual del verb eslau és de formació recent. Renova totalment, i sobre bases diferents, el de l'indoeuropeu (Adrados, 1963: 329). Cap al segle XV encara no està plenament estructurat el sistema. Vaillant (1948: 319) a propòsit del búlgar i Veyrenc (1970: 89) a propòsit del rus només troben un esbós del sistema aspectual als estadis antics de la llengua. Aquests estadis testimonien l'existència d'oposicions aspectuals, però l'organització és semblant a la de les llengües clàssiques, oposant en un mateix verb un present i un imperfet a un aorist, i després també a un perfet. Així, una oposició que en el sistema actual s'expressa amb dos verbs diferents es podia expressar antigament per formes diferents d'un mateix verb, concretament en el pla del passat (l'oposició imperfet / aorist, vg. 1.1). Des d'aquella època s'ha produït un procés de renovació per l'extensió, la generalització progressiva i sobre tot per la reinterpretació funcional dels procediments de derivació (Cohen, 1989: 27-28).

En estadis antics de la llengua possiblement la prefixació d'un verb primari no el feia necessàriament perfectiu. Hi ha verbs amb prefixos que són imperfectius, verbs primaris que són aspectualment neutres però que es poden interpretar estrictament com a imperfectius quan s'oposen a un perfectiu i verbs derivats amb prefixos que són la major part perfectius. En alguns verbs el prefix és semànticament buit, en altres aporta un mode d'acció nou. Hi ha també verbs imperfectius que no tenen un equivalent

semàntic perfectiu. L'estadi següent en la sistematització de l'oposició aspectual és el desenvolupament d'imperfectius secundaris per sufixació semànticament equivalents als perfectius corresponents (Comrie, 1976: 89-90). Aquest procés el búlgar l'ha dut fins a les darreres conseqüències.

Els afixos aspectuals s'han conservat en general sense canvis des de la llengua antiga. El sufix imperfectivament *-ova-* va passar a *-uva-* a l'època del búlgar mig, però als parlars sudorientals s'ha conservat encara el sufix antic: *minovam* "passar", *kupovam* "comprar" (Mircev, 1963: 186).

Es conserva íntegrament el sistema aspectual en les mateixes condicions. La generalització de la imperfectivació secundària arriba a completar-se a la llengua actual. El paper formador d'aspecte dels prefixos *minva* i es perd l'oposició determinat / indeterminat dels verbs de moviment. La pèrdua d'aquesta oposició a l'acció dels verbs probablement està relacionada amb la desaparició de l'oposició direcció / repòs de les preposicions com a resultat de la pèrdua de la categoria de cas, i es sol considerar un balcanisme.

Apareixen verbs nous biaspectuals, manlleus estrangers amb els sufixos *-ir-*, *-izir-*.

L'evolució de la categoria aspectual mena a la màxima expansió dels parells aspectuals i la manca gairebé de verbs *P tantum*. En l'evolució funcional de l'aspecte s'observa una expansió de l'aspecte I. L'aspecte P ja no forma part de les formes del present històric, i als altres usos figurats del present ja no expressa el significat d'iterativitat no restringida als tres plans temporals. A causa de la fixació de les formes analítiques de futur també a l'aspecte P, el present P deixa també de ser el futur simple (Zlatanova, 1986: 187-188). Aquest futur simple va desapareixent progressivament ja en búlgar mig. L'aspecte P al present i a l'imperfet queda residualment circumscrit a les

oracions subordinades relatives i circumstancials, on tenen funcions de futur i de futur passat, respectivament:

Aste ne vizdô (pres. P) *na rôkou ego ezvy...* *ne imô* (pres. I) *very.* (Jn 20, 25)

Ako ne vidja (pres. P) *na rakata mu ranite...* *njama da povjarvam* (fut. I). "Si no veig les ferides de la seva mà... no creuré" (Zlatanova, 1986: 192).

3. La categoria d'aspecte dins del sistema.

L'organització del sistema verbal en general es sustenta sobre dues bases que no són idèntiques. La repartició de formes en temps gramaticals com a forma d'expressió de les relacions cronològiques de l'esdeveniment amb el moment de l'enunciació n'és una. Però l'existència de formes diferents per a un mateix "temps" mostra que, fins i tot allà on l'expressió del temps és assumida pel verb, pot coincidir amb una segona, fonamentada en un altre principi que, mitjançant diversos procediments, estableix un altre tipus d'oposicions. Aquest principi seria l'aspecte (Cohen, 1989: 17).

És important de delimitar terminològicament (i també conceptualment) el temps de l'aspecte. El temps gramatical relaciona el temps de la situació referida pel verb amb un altre temps determinat, habitualment el moment del discurs: té una funció d'íctica. L'aspecte, en canvi, no té caràcter d'íctic i es podria formular com els diferents punts de vista sobre la constitució temporal interna d'una situació (Comrie, 1976: 1-3).

Alguns elements inherents al sistema aspectual eslau fan que aquest model sigui difícilment generalitzable. Les llengües amb un sistema aspectual presenten una característica comuna: la d'expressar els aspectes mitjançant morfemes monovalents amb la funció única de marcar un dels aspectes que formen el sistema. Cada verb està constituït per un conjunt de paradigmes que expressen tots els aspectes, un verb no es defineix per l'aspecte perquè en principi té la capacitat d'assumir-los tots. A les llengües eslaviques és ben bé al contrari, cada verb té un aspecte, és un dels trets que conformen la seva definició semàntica, i aquest tret no està en principi definit per un morfema únic (Cohen, 1989: 25-26).

L'aspecte és la categoria gramatical que expressa l'aspectualitat. L'aspectualitat es pot definir com un domini semàntic que consisteix en distincions entre diferents

classes de situacions. Les dues nocions són interdependents, l'aspectualitat conté la distinció que pot ser gramaticalitzada en el llenguatge, i les categories gramaticalitzades d'aspecte en llengües diverses mostren quines distincions han de ser considerades fonamentals a cada llengua (Lindstedt, 1985: 143).

L'aspectualitat és una categoria de l'enunciat que marca i tipifica el límit de l'acció. Aquest terme fou introduït i desenvolupat per Bondarko (1967, 1971, 1983). Segons aquest autor, la relació aspectual, que transmet el caràcter de transcurs i distribució temporal de l'acció, es realitza en la parla amb mitjans lingüístics (morfològics, derivatius, lèxics i sintàctics) que actuen conjuntament i que configuren el camp semàntico-funcional de l'aspectualitat.

Aquest camp està configurat pels elements següents:

- La categoria morfològica de l'aspecte verbal.
- L'expressió lèxica del significat aspectual: l'*Aktionsart*, anomenada en búlgar "mode d'acció" (*nacin na dejstvie*).
- El context aspectual.

En parlar de l'aspecte en una llengua eslava el rus és un referent quasi obligat. La gramàtica acadèmica russa defineix la categoria d'aspecte com un sistema d'oposicions de dues sèries de formes verbals: una sèrie de formes que expressen una acció integral restringida per un límit, que són els verbs d'aspecte perfectiu, i una sèrie de formes que no presenten el tret d'acció integral restringida per un límit, els verbs d'aspecte imperfectiu. La categoria d'aspecte afecta a tots els verbs. Una acció restringida vol dir una acció delimitada per un límit intern i abstracte que presenta l'acció com un acte integral, a diferència de la representació de l'acció com un procés en la seva linialitat o repetició.

El significat categorial de l'aspecte imperfectiu s'inclou en el fet que els verbs imperfectius no presenten el tret d'acció integral limitada. D'aquí la capacitat dels verbs imperfectius d'expressar l'acció en el procés del seu curs i també l'acció que tendeix a acabar per la seva pròpia lògica interna. Als verbs perfectius el límit al qual tendeix l'acció generalment és considerat com un punt crític, un cop assolit el qual l'acció s'esgota per si mateixa. El límit a la majoria dels casos s'assoleix com una finalitat determinada que es conserva després d'assolir el resultat de l'acció. Els verbs imperfectius corresponents expressen la tendència o el curs cap a l'assoliment de l'acció (Avilova, 1982: 583).

Pràcticament idèntica és la definició d'aspecte que donen Svedova i Lopatin (1989: 265)⁹: és una categoria gramatical no flexiva formada per l'oposició de verbs amb el significat d'acció integral restringida per un límit i verbs amb el significat d'acció no integral no restringida per un límit. Els primers són els verbs d'aspecte perfectiu i els segons els d'aspecte imperfectiu. El límit pot afectar a tota l'acció o a una part d'ella.

Així mateix ho defineix Drosdov (1995: 20) a la seva monografia en castellà sobre l'aspecte rus.

En el camp de l'aspectualitat hom pot distingir diferents valors aspectuals que Maslov (1973: 74) proposa examinar des d'una jerarquia d'oposicions semàntiques dins del camp del que ell anomena aspectualitat qualitativa:

Acció verbal:

Estàtica.

Dinàmica:

⁹ Els autors d'aquesta Gramàtica, patrocinada per l'Acadèmia de Ciències de l'URSS, són: V.N. Belousov, I.I. Kovtunova, I.N. Krucinina, V.V. Lopatin, M.V. Ljapon, V.A. Plotnikova, M.S. Suxanova, I.S. Uluxanov i N.Ju. Svedova, però enlloc no s'indica quina part pertany a cada autor, per la qual cosa citem pel nom dels editors.

No limitativa.

Limitativa:

Que assoleix el límit.

Que no assoleix el límit.

Aquesta classificació, citada per Drosdov (1995: 28), vé a coincidir, amb certes variacions terminològiques, amb la que proposa Mourelatos (1981: 201) per a les situacions, que recull igualment Lindstedt (1985: 147), el qual resumeix la qüestió en el sentit que l'aspecte perfectiu denota esdeveniments i l'aspecte imperfectiu denota estats i processos.

La distinció entre estats i processos no està gramaticalitzada en el sistema aspectual eslau, es diferencien només per la semàntica lèxica del verb. La propietat comuna és que no estan limitats, no contenen un punt final. La limitació, quan hi calgui, s'ha d'introduir amb un adjunt a l'oració.

Si els esdeveniments han de tenir un punt final podem dir que l'aspecte perfectiu denota situacions limitades i l'aspecte imperfectiu denota situacions obertes. Les situacions obertes o no limitades poden implicar dos tipus de referència temporal: contínua i habitual. Són dues interpretacions que es poden assignar a la no-limitació.

La distinció continu o habitual no és independent de la dicotomia procés / estat. El fet que un hàbit sigui una mena d'estat explica per què el verb imperfectiu eslau pot expressar un hàbit que consisteix en la repetició d'un esdeveniment:

Vseki den Ivan cetese (imperf. I) cjaloto pismo.

"Cada dia Ivan llegia tota la carta".

Els estats poden ser referits per formes amb significació perfectiva, aleshores la forma verbal que descriu l'estat es refereix no solament a aquest sinó també al seu començament i acabament. Els termes esdeveniment i procés fan referència a una

situació dinàmica: el procés es refereix a l'estructura interna de la situació dinàmica i l'esdeveniment es refereix a una situació dinàmica com un tot singular. El procés significa una situació dinàmica vista imperfectivament i l'esdeveniment significa una situació dinàmica vista perfectivament (Comrie, 1976: 50-51).

La realització de l'oposició perfectiu / imperfectiu en contextos habituals planteja un problema especial perquè el criteri "esdeveniment únic" / "esdeveniment repetit" es contradiu amb el criteri "totalitat" / "no-totalitat". En parlar d'un esdeveniment repetit hi ha dues possibilitats: es pot utilitzar un verb perfectiu remarcant cada esdeveniment total que es repeteix, o es pot utilitzar un verb imperfectiu que dona preeminència a la situació de repetició no limitada. Les diferents llengües eslaves adopten posicions diverses davant d'aquest problema, el búlgar opta per la primera solució (Dahl, 1985: 78-79).

La interpretació habitual de l'aspecte imperfectiu no s'ha de confondre amb la iterativitat, només hi ha coincidència als casos on la iteració implica habitualitat (Lindstedt, 1985: 149-151). Això mateix fa observar Comrie (1976: 27): la mera repetició d'una acció no és condició suficient per considerar-la específicament habitual. Si la situació es repeteix un nombre determinat de vegades, cada una d'aquestes es pot prendre com una situació única, malgrat que amb una estructura interna, que pot ser expressada per una forma perfectiva. També una situació pot ser expressada per una forma habitual sense que hi hagi cap iterativitat.

La categoria gramatical d'aspecte és diferent i independent de la manera com transcorre o s'acompleix l'acció verbal. Aquesta acció pot transcórrer com un proceés ininterromput, el principi i la fi del qual no es prenen en consideració (*varvja* "anar" [sense direcció concreta], *gledam* "mirar"), pot denotar la continuïtat en el temps de diferents accions breus (*migam* "parpellejar", *cukam* "donar cops"), el significat del

verb pot ser el principi d'alguna acció durativa (*zapeja* "posar-se a cantar", *zacam* "posar-se a llegir), etc. (Stojanov, 1984: 333).

Drosdov (1995: 35) fa un repàs de les diferents interpretacions de l'oposició aspectual en relació amb la marca d'aspecte perfectiu, les quals es poden resumir en dues: segons uns autors, l'essència de l'aspecte perfectiu es troba en l'expressió de la globalitat de l'acció; segons uns altres, l'aspecte perfectiu denota una acció que assoleix el seu límit intrínsec. L'autora remarca que de fet ambdues interpretacions no s'exclouen, i aquesta és també l'opinió de diversos autors russos, com Bondarko (1971), Maslov (1973) i Lomov (1977).

La marca semàntica bàsica de l'aspecte perfectiu està lligada a la representació de la globalitat de l'acció. Aquesta relació es reflecteix en la impossibilitat d'utilitzar l'aspecte perfectiu per expressar una acció en el seu desenvolupament o evolució (Rassudova, 1968). L'aspecte perfectiu indica la percepció de l'acció en la seva totalitat i està en oposició amb l'aspecte imperfectiu, que no té aquesta indicació (Drosdov, 1995: 37).

Cada una de les sèries serveix per expressar significats gramaticals concrets, però la diferència més general rau en el fet que les formes d'aspecte perfectiu no es poden relacionar amb marcadors de fase del procés. (Maslov, 1981: 196).

Altres autors, en canvi, tenen interpretacions diferents: Avilova (1976) considera que els dos aspectes, perfectiu i imperfectiu, es troben en oposició equipolent, Galton (1976) defensa la tesi del caràcter marcat de l'aspecte imperfectiu i Seljakin (1983) atribueix a l'aspecte imperfectiu un valor general oposat al perfectiu, que consisteix a expressar la parcialitat de l'acció o la repetició il·limitada, cosa que dóna una perspectiva temporal a l'acció, inclosa la iteració (citats per Drosdov, 1995: 38).

Pel que respecta a l'aspecte verbal en búlgar, enfront de la descripció clàssica de Maslov (1959, 1963) tenim la tesi d'Ivancev (1971, 1976), que considera la coincidència de dues oposicions diferents dintre de l'oposició perfectiu / imperfectiu (vg. 3.2).

3.1 L'aspecte a la gramàtica búlgara.

L'aspecte és una categoria gramatical que mostra la manera com transcorre l'acció verbal en relació amb el tret integritat de l'acció (*cjalostnost*). Cada forma verbal búlgara pertany a l'aspecte perfectiu o imperfectiu. Un petit nombre de verbs biaspectuals reben una semàntica aspectual determinada pel context.

L'aspecte perfectiu és sintètic. No solament dóna la integritat del procés de l'acció, l'exhauriment del seu curs, sinó sobre tot presenta la pròpia acció com un tot limitat. Les formes verbals perfectives presenten l'acció en el seu acompliment global independentment del seu lloc en el temps, del seu curs real i de la seva existència puntual o iterativa.

L'aspecte imperfectiu s'oposa al perfectiu perquè no li és inherent el tret d'integritat de l'acció. Alguns verbs imperfectius en alguns contextos poden expressar una acció presa com un tot limitat, són casos de neutralització aspectual pel context, però són més aviat infreqüents:

Ste mu pisa (fut. I) *edno pismo, no dali ste mi otgovori?* (fut. P).

"Li escriuré una carta, però, em respondrà?"

L'element marcat de l'oposició és l'aspecte perfectiu, que en tots els casos manté la seva semàntica aspectual. Les formes perfectives sempre subratllen la integritat, el caràcter sintètic de l'acció, mentre la no-integritat del caràcter de l'acció

denotada per les formes imperfectives no sempre el troba a la consciència lingüística (Ivanova, 1983: 258-259).

Cal remarcar que els aspectes verbals no mostren accions diferents, sinó perspectives o projeccions diferents d'una mateixa acció. Per aquesta raó, per tal d'expressar una acció determinada es poden utilitzar l'aspecte perfectiu o imperfectiu, depenent del punt de vista des del qual el parlant considera l'acció en cada cas (Andrejcin, 1978: 162). Aquesta opinió concorda amb la de Maslov (1959: 309), qui havia definit la categoria d'aspecte com el reflex de l'elecció objectivament condicionada del parlant entre dues visions de l'acció denotada pel verb.

També Stojanov (1984: 332) assenyala que l'aspecte és un significat gramatical pel qual es diferencien verbs que expressen la mateixa acció. El verb I presenta l'acció com no limitada, no inclosa com una totalitat en un límit temporal determinat. El verb P presenta l'acció com un tot limitat en el temps. Els significats gramaticals d'aspecte perfectiu i d'aspecte imperfectiu formen el contingut de la categoria gramatical aspecte verbal, que és un significat gramatical autònom, no és paradigmàtic.

La integritat de l'acció a l'aspecte perfectiu es pren per si mateixa, no des del punt de vista d'altres verbs amb un significat més ampli. Això vol dir que el verb perfectiu *zapeja* "posar-se a cantar" expressa una acció autònoma, separada, no és un moment concret de l'acció més general del verb imperfectiu *peja* "cantar". Això potser fóra cert des d'un punt de vista lògic, però gramaticalment *zapeja* no denota el començament de l'acció de *peja*, són dues accions diferents (Andrejcin, 1978: 162).

Andrejcin (1978: 162-163) comenta també que alguns autors (no diu quins) defineixen l'aspecte perfectiu com aquell que expressa una acció limitada i l'imperfectiu el que expressa una acció no limitada. El concepte de limitació de l'acció

en aquest cas no s'ha de prendre mecànicament. Com a límit aquí no s'ha de pensar en la interrupció casual de l'acció, sinó l'arribada al seu acompliment natural.

El concepte d'acompliment de l'acció no s'ha de barrejar amb el del curs o la durada de l'acció. És freqüent considerar que l'aspecte imperfectiu expressa una acció durativa i l'aspecte perfectiu una acció puntual o momentània. La durativitat de l'acció no té res a veure amb l'aspecte verbal, hi ha accions duratives que s'expressen amb formes verbals perfectives i accions momentànies que s'expressen amb formes imperfectives (Andrejcin, 1978: 163). Stojanov (1984: 333) proposa aquests exemples per tal d'il·lustrar aquesta diferència:

Prez Ijatoto imam (pres. I) namerenie da proceta (pres. P) otnovo sacinenijata na Jovkov.

"Durant l'estiu tinc la intenció de llegir novament les obres de Jovkov".

Pel context i pel coneixement del món (en aquest cas la producció literària de Jordan Jovkov) queda clar que l'acompliment de l'acció del verb perfectiu *proceta* durarà un espai de temps prou considerable. Però utilitzem el perfectiu perquè, independentment de la seva durada absoluta, considerem el procés limitat, amb un principi i un final. Al contrari, amb verbs imperfectius podem expressar accions puntuals:

V tozi moment njakolko novi posetiteli vlizat (pres. I) i sjadat (pres. I).

"En aquest moment uns nous visitants entren i seuen".

Altrament, remarquem que en una oració d'aquest tipus no és possible utilitzar presents, amb una valor qualsevulla, que no siguin imperfectius.

En aquest mateix ordre d'idees, Lindstedt (1985: 47-49) també remarca el fet que és fals associar la puntualitat d'una acció a l'aspecte perfectiu i la durativitat a l'aspecte imperfectiu, i Pasov (1989: 106), que aborda directament els mecanismes de

perfectivació / imperfectivació i no entra en discussions teòriques, insisteix concretament en aquest punt.

Finalment, un aclariment terminològic: en búlgar, l'aspecte imperfectiu es diu "aspecte inacabat" (*nesvarsen vid*) i el perfectiu, "aspecte acabat" (*svarsen vid*).

3.2 Peculiaritats morfològiques i semàntiques de l'aspecte búlgar.

Malgrat que les bases del sistema aspectual procedeixen de l'eslau comú, ha continuat desenvolupant-se en l'època en què ja s'individualitzen les llengües eslaves i d'aquesta manera s'ha arribat a situacions diferents a cadascuna de les llengües (Andrejcin, 1976: 129).

En búlgar trobem l'oposició aspectual perfectiu (amb significat perfectiu) / imperfectiu (amb significat imperfectiu o neutre) que afecta a tota la distribució temporal: passat, present i futur. Al pla del passat tenim també l'oposició aorist (amb significat perfectiu) / imperfect (amb significat imperfectiu). Les combinacions aorist I i imperfect P representen combinacions de diferents subsignificats dels aspectes perfectiu i imperfectiu o, en el cas de l'aorist I, pot representar la combinació del significat perfectiu (aorist) amb un significat aspectual inespecífic (imperfectiu) (Comrie, 1976: 125-126). També Lindstedt (1985: 144) remarca aquestes dues oposicions aspectuals, que considera parcialment independents. Les peculiaritats de l'oposició aspectual aorist I / imperfect P, Karolak (2001: 20, nota 5) les considera un cas particular de la seva teoria general sobre els aspectes simples i els aspectes derivats compostos.

En búlgar la major part dels verbs poden presentar l'acció com a sintètica o no sintètica, és a dir, predominen els verbs que tenen formes d'aspecte perfectiu i imperfectiu: *prepisa* (P) – *prepisvam* (I) "copiar", *pocna* (P) – *pocvam* (I) "començar",

resa (P) – *resavam* (I) “decidir, resoldre”. Aquestes formes aparellades tenen un significat lèxic únic i es diferencien només per l’aspecte. També es consideren parells aspectuals funcionalment parlant parells com *pravja* (P) – *napravja* (I) “fer”, *delja* (I) – *razdelja* (P) “dividir”, *ceta* (I) – *proceta* (P) “escriure”, on manca una identitat lèxica absoluta perquè el prefix verbal aporta sempre algun matís complementari, però són prou propers pel seu significat i en molts casos la diferència es redueix a la diferència gramatical entre formes d’aspecte imperfectiu i perfectiu (Ivanova, 1983: 259). Segons Pasov (1989: 106) més del 90% dels verbs búlgars es poden considerar parells aspectuals.

En búlgar existeixen verbs aspectualment defectius. Bàsicament són verbs imperfectius que expressen accions que pel seu significat lèxic no es poden presentar com una totalitat indivisible: *brodja* “vagarejar”, *kolebaja se* “oscil.lar”, *leza* “estar ajagut”, *malca* “callar”, *moga* “poder”, etc. Alguns d’aquests verbs es relacionen per derivació amb altres d’aspecte perfectiu, però estan semànticament força allunyats per la qual cosa no es pot pensar en un parell aspectual: *zabrodja* “cobrir-se el cap”, *razkolebaja se* “dubtar”, *poleza* “posar, col.locar” (Ivanova, 1983: 259)

Dues restriccions sintàctiques que són comunes a totes les llengües eslaves són també operatives en búlgar: l’obligatorietat de l’aspecte imperfectiu als verbs que formen sintagma amb verbs fàscs i també en presència d’adverbis de freqüència, tals com “sovint”, “freqüentment”, “cada dia”, etc. (Lindstedt, 1985: 40). Així es pot dir: *zapocvam da ceta knigata* “començo a llegir el llibre”, però no és possible: **zapocvam da proceta knigata*; es pot dir: *vseki den ste ceta vestnika* “cada dia llegiré el diari”, però no és admissible: **vseki den ste proceta vestnika*.

En búlgar és obligatori l’aspecte perfectiu dels verbs que formen sintagma amb els perfectius *uspeja* “aconseguir” i *udade se* “assolir” (Lindstedt, 1985: 40).

En la formació de verbs imperfectius secundaris amb el sufix *-va-* hi ha una única restricció morfològica: als verbs amb arrels acabades en *-v-*, ja que la concurrència *-vv-* que es donaria en afegir el sufix no és possible.¹⁰ (Lindstedt, 1985: 63).

És interessant de remarcar que en búlgar no hi ha formació de parells aspectuals per alternança vocàlica. Pot aparèixer aquesta alternança per l'acció d'un sufix imperfectivant (de fet és freqüent, sobre tot amb el sufix *-a-/-ja-*), però no com un mecanisme de perfectivació. Així, al parell rus *resit'* (P) – *resat'* (I) "decidir", correspon el parell búlgar *resa* (P) – *resavam* (I). Als parells com *ulovja* (P) – *ulavjam* (I) "agafar", *razgovorja* (P) – *razgovarjam* (I) "conversar" és l'acció del sufix *-a-* la que provoca el canvi vocàlic (Maslov, 1981: 211-212).

Tampoc no existeixen els parells supletius com en rus, als seus equivalents lèxics (i sovint semàntics) en búlgar cada forma supletiva té el seu parell corresponent. Per exemple, al parell rus *skazat'* (P) – *govorit'* (I) "parlar" corresponen per una banda *kaza* (P) – *kazvam* (I) "dir" i per l'altra *govorja* "parlar" que és un imperfectiu *tantum*; al parell rus *vzjat'* (P) [1ª pers. sg. pres. *vozmú*] – *brat'* (I) [1ª pers. sg. pres. *beru*] "agafar" corresponen en búlgar *vzema* (P) – *vzemam* (I) "agafar" i *bera* "collir" que és un imperfectiu *tantum* (Andrejcin, 1976: 132; Lindstedt, 1985: 63). Aquest darrer autor afegeix que als parlars sudoccidentals encara es conserven alguns parells supletius arcaics i fins i tot es formen de nous en macedoni, com el parell *vidi* (P) - *vid'a* (I) "veure", on l'imperfectiu és substituït per *gleda* "mirar".

Un altre fenomen propi del búlgar modern, que assenyala Andrejcin (1976: 132) és la reorganització del subsistema dels verbs de moviment, organitzats en parells de verbs imperfectius amb valor determinat i indeterminat, sobre els quals, per prefixació,

¹⁰ Però a les formes sintètiques del mode condicional, que s'obtenen pel mateix procediment, tot i que és rara, és possible.

s'obtenien parells aspectuals amb diferents modes d'acció. A la llengua moderna els antics verbs de moviment prefixats d'aspecte perfectiu s'han conservat, sobre aquests s'han format els corresponents imperfectius per sufixació i els antics imperfectius prefixats s'han perdut (vg. 6.10.1).

El grup de verbs formats a partir de noms amb els sufixos *-ova-*, *-uva-*, són imperfectius: *gostuvam* "ser hoste", *atakuvam* "atacar", *kritikuvam* "criticar". En determinats contextos poden expressar una acció com globalment acomplerta, però és un cas de neutralització de l'aspecte no marcat, no es tracta de verbs biaspectuals (Ivanova, 1983: 261).

Hi ha un grup de verbs formats amb el sufix *-n-* que són imperfectius: *gasna* "apagar-se, esllanguir-se", *gina* "morir", *debna* "aguaitar, sotjar", *kisna* "remullar, macerar", *krepna* "enfortir". La major part d'aquests verbs no tenen un correlat perfectiu amb un significat lèxic idèntic. Cal no confondre aquests verbs imperfectius amb els perfectius formats amb el sufix perfectivant *-n-* (ambdós sufixos són etimològicament diferents però morfològicament iguals): *padam* (I) – *padna* (P) "caure", *pomagam* (I) – *pomogna* (P) "ajudar", *pristigam* (I) – *pristigna* (P) "arribar" (Ivanova, 1983: 261).

Tradicionalment cada tema aspectual es considera el tema d'un verb diferent, per això a la gramàtica búlgara es parla de verbs perfectius i verbs imperfectius. La formació d'un perfectiu a partir d'un imperfectiu es considera com la formació d'un nou verb que en general és diferent del primari, no solament per l'aspecte, sinó també per matisos del significat lèxic i per la combinatòria sintàctica. Pel contrari, la formació d'imperfectius secundaris a partir dels perfectius mitjançant els sufixos imperfectivants es considera un fenomen de derivació, la creació d'una forma d'aspecte imperfectiu per

a un verb que ja té la d'aspecte perfectiu, o la creació d'una forma imperfectiva estilísticament més expressiva per a un verb biaspectual (Maslov, 1981: 197-198).

Stojanov (1984: 332) discrepa d'aquesta darrera interpretació del mecanisme d'imperfectivació perquè els verbs del parell així resultant (en general) tenen temes diferents i pertanyen a conjugacions diferents (*prepisa - prepisvam, sabera - sabiram, proceta - procitam*), o sigui, tenen paradigmes separats i per tant s'han de considerar lexemes diferents. Aquesta és exactament l'opinió de Kucarov (1998: 483), qui afegeix que no hi ha cap forma comuna que representi els dos components del parell aspectual con seria lògic esperar si es tractés d'un lexema únic.

Basant-se en aquestes consideracions, aquest autor arriba a la conclusió que l'aspecte no és una categoria morfològica, perquè no es tracta de dues formes d'un mateix verb, sinó una categoria lèxico-gramatical, perquè el significat gramatical s'expressa a nivell del lexema, i ens trobem en presència de dos lexemes diferents (Kucarov, 1998: 482). El fet que la majoria dels altres autors parlin de categoria morfològica o categoria gramatical l'atribueix a què no es basen en criteris homogenis per definir les categories morfològiques en búlgar (Kucarov, 1998: 484). També Karolak (2001: 1) és de l'opinió que el concepte central d'aspecte com a concepte categorial no té una definició rigorosa.

Tanmateix, tot i que la majoria d'autors semblen d'acord en el fet que els dos aspectes del verb són lexemes diferents, si més no pel que fa als perfectius derivats per prefixació, el "Diccionari de la llengua búlgara" (*Recnik na balgarskija ezik*) de Colakova, Niceva i Spasova-Mihajlova (eds.) que va començar a publicar l'Acadèmia de Ciències en 1979, només consigna els verbs imperfectius. El mateix observem als diccionaris bilingües *Balgarsko-ispanski recnik* de Cenkova i Nejkov (1984), *Diccionario español-búlgaro* de Nejkov, Cenkova, Cv.Georgiev i Kucev (1974) i al

Ispansko-balgarski i balgarsko ispanski rečnik de Nikolov (1998). Únicament apareixen els verbs perfectius al Diccionari "de la parla correcta" (*Pravogovoren rečnik na balgarskija ezik*) de Pasov i Parvev (1975), on es consignen totes les formes del paradigma, i també al diccionari bilingüe *Russko-balgarskij slovar'* de Cukalov (1965), probablement perquè als diccionaris russos es troben les entrades tant dels verbs imperfectius com perfectius (vg. p.ex. el clàssic *Slovar' russkogo jazyka* d'Ozegov, 1987).

La categoria gramatical d'aspecte no té una marca morfològica pròpia. Els afixos que s'utilitzen per perfectivar o imperfectivar verbs tenen altres funcions en el camp de la formació de paraules, excepte els sufixos *-ava-*, *-va-*, *-a(-ja-)* que tenen únicament la funció de formar verbs imperfectius (Stojanov, 1984: 332). Aquí caldria matisar que el sufix *-va-* no és únicament imperfectivant, ja que s'aplica als verbs imperfectius per formar el condicional sintètic, sense cap funció aspectual.

De fet aquests sufixos servien per obtenir formes iteratives dels verbs imperfectius (vg. 3.4), un procediment derivatiu que va tenir una gran difusió en rus mig (Veyrenc, 1970: 90-93) i probablement també en búlgar. Però actualment no existeixen en búlgar verbs imperfectius "habituals" o "freqüentatius" formats afegint un sufix imperfectivant als imperfectius primaris, del tipus del rus *znavat'* ← *znat'* "saber" o el txec *psávat* ← *psát* "escriure". L'única excepció és *bivam*,¹¹ que es podria considerar com una contrapartida amb valor habitual de *sam* "ser", però des del punt de vista de la llengua moderna actua com una forma supletiva i ha assumit altres significats: "ser capaç, sentir-se", i en forma impersonal *biva* "cal, és possible, és convenient" (Lindstedt, 1985: 64; Andrejcin, 1976: 131).

¹¹ Format sobre el tema de l'antic infinitiu *byti*.

El sufix *-va-* pot tenir un valor iteratiu, per expressar accions no-complexes en curs durant el moment del qual es parla, i un valor imperfectivant per a qualsevol verb P per tal d'expressar accions amb iterativitat no restringida i en present històric. A la major part de les llengües eslaves té el valor iteratiu, en búlgar aquest valor expressa la forma sintètica del condicional, per això no hi ha verbs iteratius d'aquest tipus. Malgrat l'abundància d'aquests verbs I derivats de verbs P, l'ús és restringit ja que no poden fer la funció del present actual (Ivancev, 1976: 148).

Tots els autors estan d'acord en la realització concreta de l'aspecte en búlgar mitjançant els procediments derivatius de prefixació i sufixació i el seu ampli abast (Andrejcin, 1976: 129-132; 1977: 214-222; 1978: 166-174; Maslov, 1981: 196-198; Ivanova, 1983: 259-269; Stojanov, 1984: 335-345; Lindstedt, 1985: 60-63; Pasov, 1989: 105-109; Krastev, 1992: 88-89; Kucarov, 1998: 487-489) i també concorden en línies generals en el concepte teòric de l'oposició aspectual perfectiu / imperfectiu. Però tots els autors no entren en la interpretació del caràcter i els elements d'aquesta oposició i, entre els que ho fan, hem de destacar dos criteris interessants que no semblen *a priori* tenir moltes coincidències.

3.2.1 Criteris particulars sobre l'aspecte verbal en búlgar.

Ivancev (1976: 136-137) opina que l'oposició aspectual entre un verb perfectiu (P), primari o derivat per prefixació, i un verb imperfectiu (I), primari o derivat per sufixació, es diferencia per l'homonímia del membre I, on es pot distingir entre I1 i I2, independentment que sigui un verb primari (del qual es derivaria el P corresponent afegint un prefix) o un verb derivat per sufixació.

Aquesta homonímia al marc del membre I es transfereix sobre tota l'oposició, que en aquest cas es divideix semànticament i funcional en dues:

- Entre P i I2 existeix una relació d'oposició equipolent on P està marcat amb el tret lèxico-gramatical de complexitat (verbs amb un mode d'acció complex, generalment resultatiu) i I2 està marcat amb el tret de no-complexitat (verbs amb un mode d'acció no complex, generalment evolutiu amb tendència cap a un resultat). Ambdós membres de l'oposició s'han de considerar si no lexemes autònoms, unitats lèxico-gramaticals entre les quals existeix una diferència lèxica més petita o més gran.

- Entre P i I1 existeix una relació d'oposició privativa. Per a un mateix mode d'acció complex dels dos membres de l'oposició, I1 està marcat amb el tret "iterativitat no restringida" o "ús en present històric". Només en aquests parells es tracta de dues formes d'un verb únic. Això és particularment clar en parells del tipus *cukna* (P) – *cukvam* (I1) "donar cops, trucar" on el verb I1 no s'utilitza en present actual i no pot respondre a la pregunta "què estàs fent ara?". En aquests parells molt sovint I2 no existeix, però per a la majoria de parells aspectuals és característica l'homonímia aspectual del membre I, al qual hem de distingir I1 i I2.

En relació amb tot el que s'ha exposat es pot dir que la imperfectivitat, processualitat o no-complexitat pot tenir dues realitzacions: una lèxico-gramatical, típica dels verbs I2 i una altra gramatical, pròpia dels verbs I1. Aquesta imperfectivitat gramatical està relacionada amb el tret "iterativitat no restringida", en la qual es tracta de la repetició no restringida en cada cas singular d'una acció complexa, però és incompatible amb el tret "ús en present històric" (Ivancev, 1976: 138).

L'oposició semàntica bàsica al camp aspectual és complexitat (acabament, no-processualitat) / no-complexitat (no-acabament, processualitat) i és de tipus lèxico-gramatical. En aquesta oposició s'inclouen tots els verbs, també els biaspectuals. Propera a aquesta oposició en l'escala jeràrquica dels significats lèxico-gramaticals, que actualment es refereix als modes d'acció, és l'oposició resultatiu / no-resultatiu, que es

diferència de l'anterior amb un caràcter lèxic més concret, és més restringida i no inclou tots els verbs. L'oposició limitació / no-limitació no és molt adequada per caracteritzar l'aspecte perquè encara que es prenguin els verbs I com un tot, abasta el lèxic verbal de forma asimètrica, ja que no-limitats són només els verbs I primaris i limitats són els verbs P primaris i tots els biaspectuals (Ivancev, 1976: 142-143).

L'aparició dels verbs I2 està justificada per la necessitat objectiva i la possibilitat d'alguns verbs P amb mode d'acció resultatiu de presentar l'acció en curs en el moment del qual es parla. És una realitat extralingüística. L'aparició dels verbs I1 es justifica per necessitats del sistema; si el sistema imposa que en situacions d'iterativitat no restringida i en present històric no s'utilitzin verbs P, automàticament es dedueix la necessitat de crear el corresponent I1 de cada verb P i, en conseqüència el nombre de verbs primaris perfectius *tantum* minva. En búlgar la imperfectivació secundària és un fenomen general, que afecta a tots els verbs P, excepte els del tipus *prepluvam* "travessar nedant" perquè ja contenen el sufix imperfectivant *-va-*, que no es pot repetir; aquests verbs, quan convé al context, fan el paper d'imperfectius (Ivancev, 1976: 144).

Per a Kucarov (1998: 486-487) el contingut semàntic de la categoria lèxico-gramatical d'aspecte es basa en la relació de l'acció amb el seu límit, independentment del parlant, de la persona verbal i del discurs. L'oposició semàntica bàsica en aquesta categoria és l'oposició privativa totalitat /no-totalitat, amb el significat principal de processualitat per a l'element no marcat. L'element marcat de l'oposició amb el significat de totalitat, globalitat, són els verbs P, en tant que els verbs I expressen manca de dades sobre la globalitat o processualitat de l'acció. En el camp de l'aspecte perfectiu existeix una oposició iterativitat complexa / no-iterativitat complexa, que per la seva essència és morfològica, és a dir, verbs tals com *prepisa* i *prepisvam* "copiar" en el pla

de l'actualitat són lexemes diferents i en el pla de la no-actualitat *prepisvam* és la forma iterativa del verb *prepisa*.

En conseqüència, en el camp de la categoria s'oposen dos grups de lexemes amb un contingut homogeni:

- El grup de lexemes aspecte P caracteritza l'acció com un tot. En el seu camp s'oposen dos gramemes amb un contingut homogeni:

- El gramema iterativitat global expressa gramaticalment una acció repetitiva en el pla de l'ús no actual (ús en present històric). La marca d'iterativitat són els morfemes -AVA-, -VA-, -A-(-JA-).

- El gramema no-iterativitat global expressa la impossibilitat de l'ús repetitiu. Les formes no-iteratives són no marcades.

- El grup de lexemes aspecte I en el seu significat general expressa manca de dades sobre la globalitat o processualitat de l'acció i en el seu significat principal expressa processualitat.

3.2.2 Significats particulars de l'aspecte.

Segons les condicions del context es poden trobar significats particulars de l'aspecte. Alguns poden aparèixer als entorns sintàctics més amplis i indeterminats, d'altres es troben sota condicions molt determinades i restringides. Resumim a continuació els significats particulars de l'aspecte en búlgar, segons Ivanova (1983).

L'aspecte perfectiu del verb presenta tres significats particulars: factual concret (*konkretno-fakticesko*), concret típic (*konkretno-tipicno*) i sumatori (*sumarno*).

El significat factual concret és el més bàsic i freqüent. La forma verbal perfectiva expressa un acte únic i concret de l'acció, un acte independent pres en la seva

totalitat. Pràcticament no depèn del context i es troba en les condicions i contextos més variats:

Vasil se slisa (aor. P), *uplasi se* (aor. P) i *nacasa otide* (aor. P) *v grada za doktor*.

“Vasil es va quedar sense veu, es va espantar i immediatament anà a la ciutat al doctor”.

Ti sigurno si podoucil (perf. P) *nesto, majka ti ne moze* (pres. I) *da ne se e iztarvala* (perf. P).

“Tu segur que has sentit quelcom, la teva mare no pot haver desaparegut”.

El significat concret típic es troba en condicions més específiques. La forma verbal perfectiva denota una acció que es repeteix, expressada a través d'un acte presentat com un exemple concret d'altres actes semblants:

No kakto vinagi, kogato tjutjunev dim popadne (aor. P) *v garloto mu, toj se zakaslja* (aor. P).

“Però com sempre, quan el fum del tabac va caure en la seva gola, ell començà a estossegar”.

Aquest significat està relacionat no solament amb accions que realment es repeteixen sinó també amb accions potencialment possibles que es poden presentar en qualsevol moment. En aquests contextos les formes verbals del mode indicatiu es podrien canviar per les del condicional sense canviar el sentit de l'oració:

Kakav narod imame (pres. I), *bratja! Samo da razbere*, (pres. P) *ce ti si* (pres. I) *negov cesten sin, ste ti dade* (fut. P) / *bi ti dal* (cond. P) i *sarceto si, i dusata si!*

“Quin poble tenim, germans! Només que entengui que tu ets un fill seu honorable, et donarà / et donaria el seu cor i la seva ànima”.

El significat sumatori de l'aspecte perfectiu també està condicionat pel context i és relativament més infreqüent. La forma verbal s'ha de trobar en presència d'un adjunt que denoti una iterativitat limitada (“algunes vegades”, “sovint”, etc.) i l'aspecte

perfectiu s'utilitza per expressar no un acte únic de l'acció, sinó el conjunt, la suma d'actes concrets presentats en llur acompliment global:

Koga premina (aor. P) *rekata? Popitah* (aor. P) *go i njakogo pati povtorih* (aor. P) *tova*.

"Quan va passar el riu? Li vaig preguntar i vàries vegades li ho vaig repetir".

Sto pati ti kazah (aor. P) *vece samo v praznik da go nosis* (pres. I).

"Cent vegades t'he dit ja (que) t'ho posis només les festes".

Independentment de quin significat particular denoti la forma verbal perfectiva, sempre presenta l'acció en la seva totalitat, en el seu acompliment global (Ivanova, 1983: 271-272).

L'aspecte imperfectiu presenta quatre significats particulars bàsics: processual concret (*konkretno-procesno*), repetitiu no limitat (*neograniceno-povtoritelno*), factual general (*obstofakticesko*) i processual constant (*postojanno-procesno*).

La forma verbal imperfectiva expressa el significat processual concret quan presenta una acció acomplerta una vegada que ocupa una posició determinada en el curs del temps. S'utilitza en contextos que denoten una situació concreta:

Objadvaha (aor. I) *v njakakva kracma, deto Ceca imase* (imperf. I) *mnogo poznajnici, podire izljazoha* (aor. P) *i tragnaha* (aor. P) *da se razhozdat* (pres. I) *po gradinite*.

"Van dinar en una certa taverna on Ceca tenia molts coneguts, després van sortir i anaren a passejar pels jardins".

També es poden expressar accions assenyaladament continuatives:

I do den dnesen toja spomen me presledva (pres. I).

"I fins al dia d'avui aquest record em persegueix".

Mitjançant la forma imperfectiva amb significat repetitiu no limitat l'acció es presenta com una sèrie de repeticions que no acaben en cap moment determinat i es realitzen un nombre indeterminat de vegades:

Kostadin se vrastase (imperf. I) *kam polunost*, *tarsuvase* (imperf. I) *za jadene v kuhnjata i ponjakoga otivase* (imperf. I) *da spi* (pres. I) *v prjasnoto i mirizlivo seno*.

“Kostadin tornava cap a la mitjanit, rebuscava alguna cosa per menjar a la cuina i de vegades anava a dormir al fenc fresc i olorós”.

El significat repetitiu no limitat es pot utilitzar amb un matís complementari en contextos on les formes d'aspecte imperfectiu apareixen juntament amb formes perfectives amb significat concret típic:

Kato prodadese (imperf. P) *hljaba na furnata*, *Angel Kolov tragvase* (imperf. I) *po ulicata*, *pri toja esnaf ste se otbie*, (fut. P) *pri drug ste se otbie* (fut. P) *na prikazka*, *tuk ste izpusi* (fut. P) *cigara*, *tam ste posedi* (fut. P).

“[Cada dia] quan havia venut el pa al forn, Angel Kolov sortia al carrer, en aquest gremi s'atura, a l'altre s'atura a xerrar, aquí es fuma una cigarreta, allà s'asseu una estona”.

El significat factual general és el més freqüent de l'aspecte imperfectiu: simplement es constata l'acció sense entrar en més detalls:

Toj bese (imperf. I) *naj-obiknoven ribar i ne bese patuval* (plusq. I) *nikade*. “Ell era un pescador d'allò més corrent i no havia viatjat enlloc”.

Ne sam i kazval (perf. I) *nisto*, *naprotiv*, *nastojavah* (imperf. I) *da ne otiva* (pres. I).

“No li he dit res (a ella), al contrari, (jo) intentava que no (hi) anés”.

Amb el significat factual general s'utilitzen les formes d'aorist imperfectiu (Karolak, 2001: 18).

Amb les formes amb significat factual general es relacionen les que expressen una acció repetida un nombre concret de vegades:

Az dva pati vlizah (aor. I) *v bara*, *uz da tarsja* (pres. I) *basta si*.

“Jo dues vegades vaig entrar al bar, com per a buscar el meu pare”.

Amb les formes d'aspecte imperfectiu que expressen un significat processual continuat es presenten accions que es realitzen continuament:

Eto, az disam (pres. I), *rabotja* (pres. I), *ziveja* (pres. I)...

"Vet ací, jo respiro, treballo, visc...".

L'ús dels significats particulars dels aspectes no depèn només de la seva semàntica específica, està influenciat per una sèrie de factors de caràcter lèxic, morfològic i sintàctic (Ivanova, 1983: 273-274).

3.3 Paper del mode d'acció o *Aktionsart*.

No hi ha una frontera clara entre els modes d'acció i els aspectes. La formació dels modes d'acció utilitza els mateixos procediments i els mateixos morfemes que les formacions aspectuals. El prefix *po-*, per exemple, pot formar un gran nombre de verbs perfectius a partir de verbs primaris imperfectius sense afegir en principi un matís lèxic particular, però el prefix, pel seu propi valor semàntic, pot simultàniament conferir al nou verb un significat diferent en certa mesura, en aquest exemple, pot donar un valor atenuat al procés expressat pel verb: *pogovorja* "parlar una mica" (Cohen, 1989: 37, 42).

Diacrònicament sembla clar que els preverbis tenien originàriament un significat concret, d'aquí surt el valor perfectiu i l'ús en imperfectius derivats amb sufix és secundari; entre el mode d'acció i l'aspecte hi ha una relació de causa a efecte, per més que el primer no ha quedat totalment subsumit dins l'aspecte (Adrados, 1963: 324). En la mateixa línia està l'opinió de Whaley (1997: 214) que considera el mode d'acció com l'aspecte lèxic del verb. També Moreno Cabrera (1991: 313-314) considera que mentre l'aspecte està directament relacionat amb la flexió verbal, el mode d'acció ho està amb

la derivació, i destaca que es poden utilitzar els mateixos prefixos per a ambdós usos, la qual cosa fa pensar que els afixos aspectuals, avui dia gramaticalitzats, potser es deriven d'afixos que indicaven el mode d'acció.

Efectivament, el significat més antic dels prefixos verbals és espacial (moviment de fora a dintre, de dintre a fora, cap a baix, cap a dalt, separació, conjunció, reunió, dispersió) perquè eren també, en general, preposicions. Altres prefixos, que també eren preposicions, aportaven valors diversos (fàsics, atenuatius, intensificatius, resultatius, etc.). Sobre la base d'aquests significats primitius es van desenvolupar després significats relatius a modes d'acció (Mircev, 1972: 91-94).

Només presenten modes d'acció les formacions construïdes per derivació. Els elements morfològics utilitzats formen una classe d'inventari tancat que fonamenta una classificació dels verbs segons els modes d'acció (Cohen, 1989: 41).

Els modes d'acció presenten agrupacions semàntico-derivatives de verbs relacionats entre ells per la proximitat semàntica derivada de la forma comuna del transcurs de l'acció. Amb els modes d'acció es donen indicacions de la coordinació espacial, l'orientació i la intensitat de l'acció. La semàntica que reuneix uns verbs en un grup determinat s'estableix per mitjans derivatius (prefixació i sufixació).

A diferència de les categories gramaticals, els modes d'acció no presenten sèries d'oposicions de formes amb un significat homogeni. Les relacions sistèmiques que s'observen entre ells no tenen un caràcter general i resten fora del marc dels paradigmes gramaticals.

La categoria d'aspecte està en relació estreta amb els modes d'acció, les diferències aspectuals no s'expressen aïlladament d'ells. Alguns modes d'acció són característics d'un aspecte determinat, d'altres són compatibles amb els dos aspectes.

En búlgar modern es consideren uns cinquanta modes d'acció, però es troben en una situació molt diferent a la llengua, alguns modes d'acció estan representats per molts centenars de verbs i d'altres, només per uns pocs (Ivanova, 1983: 283).

En base a la presència o absència d'un element derivatiu determinat portador d'una semàntica específica, els modes d'acció es classifiquen en caracteritzats (*karakterizovanî*), amb algun element derivatiu, no-caracteritzats (*nekarakterizovanî*), sense cap element derivatiu, i caracteritzats no conseqüentment (*neposledovatelno karakterizovanî*), on una part dels verbs del grup presenten un element derivatiu i els altres no.

Els modes d'acció caracteritzats es classifiquen en simples i compostos.

Simple són els que es diferencien per un element derivatiu (prefix o sufix). Per exemple, el prefix *pred-* és la marca formal del mode d'acció anticipatiu (*anteceptiven*), que agrupa verbs que expressen una acció que s'anticipa a una altra: *predvidja* (P) – *predvizdam* (I) "preveure", *predpazja* (P) – *predpazvam* (I) "preservar", *predplatja* (P) – *predplastam* (I) "pagar per anticipat". Els modes d'acció simples són en total uns vint i en general es troben formes de l'aspecte imperfectiu i perfectiu.

Els modes d'acció compostos es formen amb diferents elements derivatius. Aquests grups són heterogenis quant al significat, en ells s'observa la relació complexa entre derivació i mode d'acció: la semàntica d'un mateix mode d'acció pot ser aportada per diversos elements i un mateix element derivatiu pot formar part de diversos modes d'acció. Per exemple, el mode d'acció atenuatiu (*atenuativen*), que inclou els prefixos *pri-*, *na-*, *po-*, *za-*, *pod-*, *vaz-* i el sufix *-n-*, o el mode d'acció delimitatiu (*delimitativen*), denotat pels prefixos *po-* i *nad-* (Ivanova, 1983: 284-285).

En búlgar modern només es poden qualificar com a plenament no- caracteritzats el mode d'acció relatiu (*relativen*), amb verbs com *granica* "limitar", *soca*

"assenyalar", *prilicam* "assemblar-se"¹², i l'evolutiu (*evoljutiven*), amb verbs com *gledam* "mirar", *dejstvuvam* "actuar", *krepja* "donar suport, aguantar". La semàntica de tots aquests verbs dóna la possibilitat d'expressar-se també amb l'aspecte perfectiu (Ivanova, 1983: 286). En aquest grup el mode d'acció està denotat per la pròpia semàntica del verb.

Els modes d'acció caracteritzats no consegüentment inclouen conjuntament verbs que contenen elements derivatius i verbs on la pròpia semàntica denota el mode d'acció. Per exemple, el mode d'acció estatiu (*statalen*), que agrupa els verbs que expressen l'estat de l'objecte. Inclou verbs amb el sufix *-e/-a-*: *beleja* "semblar blanc, emblanquinar", *gordeja se* "enorgullir-se", *soleneja* "estar salat". En aquest grup es troben els verbs portadors de la semàntica "capténir-se com", derivats de substantius: *momeja* "capténir-se com una noia", *grazdaneja* "capténir-se com un ciutadà". També verbs amb el sufix *-n-*: *debna* "estar a l'aguait", *mrazna* "tenir fred, gelar-se", i finalment inclou un grup considerable de verbs no caracteritzats morfològicament: *spja* "dormir", *gorca* "ser amarg", *dremja* "dormitejar, estar ensopit". Dels verbs estadius es poden formar amb el prefix *po-* verbs amb el mode d'acció delimitatiu (*delimitativen*): *pogorcavam* (I) – *pogorca* (P) "amargar" (Ivanova, 1983: 286-287).

El mode d'acció es pot caracteritzar per dos trets significatius: la seva aplicació està limitada, i la formació no es presta a l'automatisme morfològic (Cohen, 1989: 44).

Per a una descripció exhaustiva dels modes d'acció en búlgar, vg. Ivanova (1974). En aquest treball l'autora classifica els verbs no per la semàntica dels modes d'acció sino pels elements morfològics constituents. Per a algunes puntualitzacions sobre la funció de determinats prefixos, vg. Ivanova (1976).

¹² En aquest cas el prefix *pri-* és semànticament buit i el verb es considera primari perquè no existeix un verb **licam*.

3.4 La relació temps – aspecte.

Les diferents teories sobre l'aspecte insisteixen en la necessitat de distingir estrictament entre aspecte i temps. En principi la diferència és clara: el temps és una categoria dística i l'aspecte no ho és (Lyons, 1977: 687-688; Comrie, 1976: 1-2). Però això no significa que l'aspecte no pugui expressar diverses formes de relacions temporals no dístiques (Lindstedt, 1985: 45). Un bon exemple és una oració composta on una subordinada amb verb I dóna el rerafons temporal on té lloc un esdeveniment denotat per la principal amb un verb P:

Kogato izlizah (imperf. I) *ot stajata, srestnah* (aor. P) *edin poznat*.

“Quan (jo) sortia de l'habitació vaig trobar un conegut”.

Una relació similar també es pot observar bé sobre la delimitació de les oracions en el discurs. Una oració amb verb P sovint denota un esdeveniment que és simultani amb processos o estats expressats per oracions prèvies amb verbs I. Sèries de verbs P generalment denoten una seqüència d'esdeveniments, sèries de verbs I presenten situacions simultànies (Lindstedt, 1985: 45-46). Aquestes interpretacions es poden cancel·lar, però, amb adverbis temporals o altres adjunts equivalents (Comrie, 1976: 5). Precisament per aquestes raons en el camp de l'oració subordinada de temps l'aspecte juga un paper important a l'hora d'establir les relacions temporals (vg. 4.4.1.4).

De fet si observem més profundament la relació entre la categoria d'aspecte i la de temps verbal ens trobarem justament a la base del concepte de temps en general, però en dos plans diferents. El concepte de temps afecta a l'acció verbal en un doble sentit: en relació amb la representació del seu propi curs i en relació amb la seva situació cronològica externa entre altres fenòmens. La diferència rau en el fet que el temps verbal assenyala la localització temporal dística de l'acció i l'aspectualitat assenyala el

temps com estructura temporal interna de l'acció. Aquesta diferència es basa en criteris semàntics (Karolak, 2001: 1). Observem que aquestes són exactament les caracteritzacions de temps i aspecte que fa Comrie (1985: 14; 1976: 3). La categoria de temps determina el lloc de l'acció en el temps en relació amb un punt d'origen o amb algun moment complementari relacionat amb aquest. L'aspecte verbal determina realment quelcom del curs de l'acció en el temps, però no en relació amb la seva durada sino presa només des del punt de vista del seu acompliment o no. Generalment l'ús de l'aspecte és independent del temps verbal, tot i que en determinades condicions un aspecte (generalment el perfectiu, perquè és l'element marcat de la categoria) pugui no ser compatible amb alguna forma temporal (Andrejcin, 1978: 163).

Per tal de delimitar més clarament els significats aspectuals i temporals, fóra més exacte en búlgar anomenar els aspectes "acomplert" (*zavarsen*) i "no-acomplert" (*nezavarsen*), ja que la terminologia "acabat" (*svarsen*) i "inacabat" (*nesvarsen*) s'aplica també als temps passats: l'aorist és el "passat acabat" (*minalo svarseno*) i l'imperfet és el "passat inacabat" (*minalo nesvarseno*), independentment de la seva forma aspectual (Andrejcin, 1978: 163).

La posició de l'acció verbal en relació amb el moment del discurs o amb un altre moment d'orientació no té cap influència en l'aspecte del verb. Tant els verbs imperfectius com els perfectius es poden trobar en qualsevol forma temporal, ja sigui testimonial, neutra o narrativa. El fet que l'ús d'algunes formes perfectives estigui limitat pràcticament a l'oració subordinada es deu a restriccions sintàctiques (Stojanov, 1984: 334). Però justament a causa d'aquestes restriccions, Cohen (1989: 88) opina que aquesta simetria és només aparent perquè si bé el present imperfectiu té una funció real de present, el perfectiu es presenta realment com una forma intemporal del verb, bé en

fòrmules generals, bé en una enunciació narrativa; a l'oració subordinada està situat respecte de les dades que ofereix el verb principal, generalment amb valor futur.

3.4.1 Les relacions present P – futur.

El present P es pot utilitzar amb un significat habitual quan l'habitualitat és la d'una situació que podria ser tratada com a perfectiva en un exemple singular, o sigui, el present P s'utilitza per expressar una situació habitual presentant un exemple de la situació recurrent:

Spoglednat se (pres. P), pousmihnat (pres. P) devojki, ponadevat (pres. P) zarumeni lica.

“Unes nenes es miren, somriuem, abaixen els rostres enrojolats”.

Aquesta distinció és paral·lela a l'ús de l'imperfet P per indicar una situació perfectiva habitual al pla del passat (Comrie, 1976: 69-70).

En búlgar, malgrat que el present P no té específicament un valor futur, la construcció més usual en present històric és amb la forma imperfectiva, perdent la distinció aspectual de la narració al pla del passat:

Carja spjase (imperf. I)... cukna (aor. P) djado Ivan – nikoj ne mu se obadi. (aor. P) Tragna (aor. P) po belija kaldaram... “El tsar dormia... L'avi Ivan va trucar – ningú no li va respondre. Marxà per l'empedrat blanc...”.

Carja spi (pres. I)... cuka (pres. I) djado Ivan – nikoj ne mu se obazda. (pres. I) Tragva (pres. I) po belija kaldaram... “El tsar dorm... L'avi Ivan truca – ningú no li respon. Marxa per l'empedrat blanc...”.

Però, si convé, estilísticament o per una altra raó, al relat, també és possible retenir l'oposició aspectual amb el present:

Carja spi (pres. I)... *cukne* (pres. P) *djado Ivan – nikoj ne mu se obadi.* (pres. P) *Tragne* (pres. P) *po belija kaldaram...* (Comrie, 1976: 75).

Comrie (1976: 68) descriu un altre ús específic del present P en substitució de l'infinitiu, a les *da*-construccions. L'infinitiu pot distingir l'aspecte en rus:

Ja mogu (pres. I) *letat'* (infinit. I).

"Jo puc volar".

Ja xocu (pres. I) *kupit'* (infinit. P) *knigu.*

"Jo vull comprar un llibre".

Si traslladem aquestes frases al búlgar, el lloc de l'infinitiu és ocupat per una construcció *da* + present, però aquest present no té aquí cap referència temporal de simultaneïtat i per tant l'oposició aspectual es pot i es deu mantenir:

Moga (pres. I) *da letja* (pres. I).

"Puc volar".

Iskam (pres. I) *da kupja* (pres. P) *kniga.*

"Vull comprar un llibre".

Si el verb principal està en passat, això no afecta a la forma del verb subordinat:

Mozah (aor. I) *da letja* (pres. I).

"Vaig poder volar".

Iskah (imperf. I) *da kupja* (pres. P) *kniga.*

"Volia comprar un llibre".

En una oració subordinada de temps referida a una acció futura, les llengües difereixen sobre si requereixen o no una especificació oberta de futuritat en oracions iguals. Comparem aquests exemples que proposa Comrie (1976):

When he comes, I'll tell him.

Quan il viendra, je la lui dirai.

Kogda on pridët (fut. P), ja emu skazu (fut. P).

Kogato dojde (pres. P), ste mu go kaza (fut. P).

Morfològicament el rus *pridët* és un no-passat P, i el mateix es pot dir del búlgar *dojde*, però puix que existeix un futur P diferent *ste dojde*, hem de dir que és específicament un present P, més que no un no-passat P menys específic. Donat el paral·lelisme de la construcció morfològica d'ambdues formes en rus i búlgar i el fet que s'utilitzen igualment en oracions temporals pot semblar casuístic parlar de futur P en un cas i de present P en l'altre. Però la diferència funcional d'aquestes formes morfològicament paral·leles es veu clara comparant oracions on el verb subordinat és imperfectiu, perquè rus i búlgar tenen expressions morfològiques diferents del futur I:

Kogda ja budu pet' (fut. I), ty budeš' plakat' (fut. I).

Az kato peja (pres. I), ti ste places (fut. I).

La comparació amb les formes imperfectives confirma la distinció entre el rus amb el futur i el búlgar amb un present que no té estrictament una referència temporal present, però que no és un futur, a despit del paral·lelisme morfològic de les formes perfectives (Comrie, 1976: 68-69). L'autor fa notar també que en aquest cas l'anglès coincideix amb el búlgar i el francès amb el rus:

When I am singing you will be crying.

Quan je chanterai tu pleureras.

La construcció búlgara és deguda, segons Gerdzikov (1999: 64) a la neutralització de l'oposició posterioritat / no-posterioritat en aquest tipus de contextos, condicionada per la norma o per la lògica:

Kogato toj dojde (pres. P), ste izlezem (fut. P).

"Quan ell arribi, sortirem".

Tanmateix, als parlars sudoccidentals la neutralització no es sol donar:

Koga on ke dojde (fut. P), *ke tragneme* (fut. P).

“Quan ell arribi (lit.: arribarà), marxarem”.

Ivancev (1976: 156) remarca que pel que fa a la relació entre aspecte i temps al pla del futur les llengües sudeslaves es diferencien clarament de les altres a les quals el present P denota per si mateix un temps futur. En búlgar això és així només a l'oració subordinada, en altres contextos s'ha d'utilitzar la forma específica del futur, que existeix per als dos aspectes. Fa notar també que en búlgar, per tal d'expressar accions complexes corrents, on és normal l'ús de l'aspecte perfectiu, es comença a utilitzar indiscriminadament l'imperfectiu.

3.4.2 L'oposició tempoaspectual aorist / imperfectiu.

Unes determinades diferències que pel contingut corresponen al camp de l'aspecte verbal s'observen entre formes temporals, particularment entre imperfectiu i aorist. Però aquestes diferències aspectuals en un sentit ampli estan enllaçades orgànicament amb la semàntica global de les corresponents formacions tempoaspectuals (Maslov, 1981: 196).

Però altres autors li atorguen un caràcter plenament aspectual a l'oposició aorist / imperfectiu. En búlgar s'opera una distinció aspectual restringida al pla del passat, l'oposició aorist / imperfectiu, que no té paral·lel al pla del no-passat (Comrie, 1976: 71). A la llengua actual hi ha una identitat plena entre les oposicions perfectiu / imperfectiu i aorist / imperfectiu, no solament en relació a la distribució dels elements marcats sinó en relació a tot el contingut semàntic i funcional (Ivancev, 1976: 142).

L'element no marcat de l'oposició perfectiu / imperfectiu és l'imperfectiu i l'element no marcat de l'oposició aorist / imperfectiu és l'aorist. En l'ús factual general, quan interessa només si un esdeveniment ha tingut lloc o no al pla del passat s'utilitza

l'aorist I. L'aorist I és la forma menys marcada i l'imperfet P és la més marcada; les més usuals són les intermitges, aorist P i imperfet I. Les més i menys marcades duen significats especials: significat habitual l'imperfet P i factual general l'aorist I (Comrie, 1976: 119-120).

Una de les funcions de l'imperfet P és descriure una situació que és iterativa, on cada un dels fets individuals podria ser referit per una forma verbal P (de fet, l'aorist P):

Stom puknese (imperf. P) *zorata, izkarvah* (imperf. I) *ovcite navan*.

"Així que despuntava l'alba (jo) duia les ovelles fora".

On l'imperfet P referit a l'alba indica que en cada ocasió específica jo hauria dit, utilitzant l'aorist: *stom pukna* (aor.P) *zorata*... "així que va despuntar l'alba..." i que això és un esdeveniment habitual.

L'aorist I i l'imperfet P combinen perfectivitat i imperfectivitat, però no tenen significats sinònims. L'aorist I pren una situació que és descrita per una forma imperfectiva per donar referència explícita de la seva complexitat interna i circumscriu la situació donant-li una forma perfectiva (l'aorist), o sia, la funció de l'aorist I es podria descriure com el perfectiu d'un imperfectiu. L'imperfet P, d'altra part, pren una situació que seria descrita per una forma perfectiva i li sobreimposa la seva imperfectivitat, o millor dit, un dels possibles subtipus d'imperfectivitat anomenat habitualitat, o sigui, és l'imperfectiu (o, més específicament, l'habitual) d'un perfectiu. En altres paraules, la diferència entre l'aorist I i l'imperfet P deriva de la diferent ordenació jeràrquica dels trets de perfectivitat i imperfectivitat; al primer domina la perfectivitat, al segon domina la imperfectivitat (Comrie, 1976: 31-32).

Ivancev (1976: 138-139) recorda que aquesta oposició tempoaspectual aorist / imperfet no és homogènia a causa de la polisèmia de l'imperfet, en el qual es poden distingir fins a tres significats:

- Processualitat de l'acció verbal al passat. Aquest imperfet es forma sempre amb verbs d'aspecte imperfectiu, concretament del tipus I2 (segons la terminologia de l'autor) i el seu ús és paral·lel al d'aquests verbs en present actual.

- Iterativitat no restringida de l'acció verbal (complexa o no-complexa) al pla del passat. Aquest imperfet es pot formar amb tots els verbs, imperfectius i perfectius.

- Valor de futur passat. Aquest imperfet dels verbs d'aspecte perfectiu és paral·lel al present P amb valor de futur a l'oració subordinada. És un significat amb un clar caràcter temporal i no cal tenir-lo en compte pel que fa a l'oposició aspectual aorist / imperfet.

Cal remarcar que es tracta no solament de la diferència de l'imperfet dels verbs perfectius i els verbs imperfectius, sinó també de la diferència de l'imperfet dels verbs imperfectius del tipus I1 i del tipus I2. Per aquesta raó, tant si es considera l'oposició netament temporal com si es considera aspectual, hi ha punts de vista diferents sobre el caràcter de l'oposició i, quan es considera una oposició privativa, hi ha divisió d'opinions sobre quin és el membre marcat. Ivancev (1976: 139-140) cita (sense donar referències) Havránek i Maslov, que opinen que és l'imperfet, i Sörensen i Dejanova, que creuen que és l'aorist. I el punt de vista de la gramàtica tradicional, que veu una oposició entre l'acabament (aorist) i no-acabament (imperfet) de l'acció verbal, i d'aquí els termes de "passat acabat" i "passat inacabat" que designen en búlgar l'aorist i l'imperfet, respectivament, ja que l'oposició, des d'aquest punt de vista, seria aspectual.

Sigalov (1974: 391-394) remarca que aquestes posicions controvertides resulten de les diferències de criteri sobre el caràcter de l'oposició aorist / imperfet: aspectual, temporal o tempoaspectual. Els defensors de la teoria temporal consideren que el sistema eslau antic es basa per principi en l'oposició dels temps no-relatius (present, aorist, futur) / temps relatius (imperfet, perfet, futur perfet). L'autor cita Dejanova

(1966: 165), qui opina que el lloc de l'aorist al sistema es defineix de tal manera que es presenta com el membre no marcat en relació als temps perfets (perfet, plusquamperfet, futur perfet), que denoten anterioritat relativa, i per una altra banda l'aorist, igual que l'imperfet, és el membre marcat respecte del present. Observem, però, que en aquest plantejament l'imperfet, que és un temps relatiu, apareix en una oposició que relaciona els temps no-relatius. Això donaria la raó a Ivancev (vg. *infra*) sobre el caràcter heterogeni de l'imperfet.

Dejanova (1976: 317) considera que la relació aorist / imperfet es diferencia d'una oposició aspectual en sentit estricte perquè l'orientació dels dos tipus d'oposició és diferent i els llocs de l'element marcat i no marcat no coincideixen.

Aquest panorama tan divers es deu evidentment a la consideració de l'imperfet i de la pròpia oposició aorist / imperfet com un tot únic semàntico-funcional, però l'imperfet no és únic en el seu significat i ús, d'on es pot deduir que l'oposició aorist / imperfet no és sempre idèntica, i d'aquí les conclusions diferents dels diversos autors.

Igual que a l'oposició perfectiu / imperfectiu, a l'oposició aorist / imperfet trobem al segon membre una forma única (es tracta del tema I amb les desinències corresponents, no del tema aspectual de cada verb per separat del qual es deriva la forma d'imperfet) i, en contraposició, un doble contingut semàntic. Pel que fa a l'aspecte imperfectiu són verbs amb diferents modes d'acció, pel que fa a l'imperfet es tracta de temes verbals diferents pel seu contingut aspectual, i entre els imperfectius, hi ha les diferències entre I1 i I2. Els modes d'acció són aquí un element constitutiu semàntico-funcional important. Podem dir que les dues oposicions es superposen. Com l'aspecte I, també l'imperfet expressa no-complexitat o processualitat. L'aspecte I amb aquest significat i aquest ús es troba només amb uns modes d'acció, i alhora existeix l'aspecte I de verbs amb un altre mode d'acció que no es pot utilitzar processualment.

En aquesta relació l'imperfet s'identifica amb l'imperfectiu perquè l'imperfet amb significat i ús actual processual només es pot formar dels verbs I i, entre aquests, els que en present poden tenir un ús actual processual, és a dir, els I2. L'imperfet dels verbs P i dels I1, que es diferencien per la seva semàntica no-processual, només es pot utilitzar al pla de la no-actualitat (Ivancev, 1976: 140).

L'autor resumeix la seva argumentació dient que l'oposició aorist / imperfet no és unitària en les seves relacions semàntico.funcionals i en essència es pot dividir en dues per les relacions entre els seus membres. En un cas l'aorist s'oposa a l'imperfet dels verbs I2 com a element marcat amb el tret de complexitat a l'element marcat amb el tret de no-complexitat, i els dos estan en oposició equipolent. A l'altre cas l'aorist s'oposa a l'imperfet dels verbs I1 i P com a element no marcat a element marcat amb el tret d'iterativitat restringida, per la qual cosa ambdós expressen una única acció, repetida un nombre no limitat de vegades al pla del passat, i estan en oposició privativa. Cal subratllar especialment el pla de la iterativitat no restringida, puix que aquí s'observa la neutralització de l'oposició aorist / imperfet. Precisament aquí les accions complexes repetides sense restricció a la línia central del relat, que en la seva singularitat s'expressen en aorist, es reproduïxen en imperfet (Ivancev, 1976: 142).

L'oposició aspectual iterativitat / no-iterativitat apareix clarament al sistema pretèrito-aspectual. El tret complexitat de l'aorist, que afecta a tots els verbs, perfectivitza l'acció dels verbs I, i en el camp de la iterativitat correspon al contingut complex de l'imperfet I1. Al camp de la no-complexitat es troba l'imperfet I2 (Ivancev, 1976: 143).

3.4.3 Relacions de les formes temporals i els significats concrets de l'aspecte.

Tenen una especial importància les interrelacions de la semàntica general de les formes gramaticals de temps i els significats concrets de l'aspecte, que resumim seguidament d'acord amb Ivanova (1983).

La semàntica del significat factual concret de l'aspecte perfectiu és incompatible amb els temps que denoten simultaneïtat (present i imperfet) i combina lliurement amb els que denoten no-simultaneïtat, tant en oracions aïllades com en una narració. En aquest cas els verbs d'aspecte perfectiu denoten les accions consecutivament canviants, cada una de les quals assenyalen un moment diferent del relat:

Kabinata i stolovete ne bjaha oceleli (plusq. P) slucajno. Kakto mi objasni (aor. P) Smit, te bili otdeleni (imperf. narr. passiu P) ot stanali ja korpuz na jahtata.

"La cabina i les cadires no havien quedat intactes casualment. Com em va explicar Smith, estaven separades de la resta del casc del iot".

El significat factual concret de l'aspecte perfectiu és compatible també amb el perfet, generalment en oracions aïllades, i està molt extès a les *da*-construccions:

Dajte (imperat. P) da izcislím (pres. P) materiala, da napravím (pres. P) skicite i da ustanovím (pres. P) data na zavarsvaneto.

"Deixeu-nos calcular el material, fer els plànols i establir la data d'acabament" (lit.: Deixeu-nos que calculem... que fem... i que establim...) (Ivanova, 1983: 274-275).

L'aspecte perfectiu amb significat sumatori també apareix amb formes verbals que denoten relacions d'anterioritat i posterioritat, però rarament en un relat lligat. És possible en relats on el fil conductor són formes perfectives amb significat factual concret, aleshores les formes amb significat sumatori assenyalen algun dels moments consecutius del desenvolupament del relat:

Toj ja bese vidjal (plusq. P) ot vagonnija prozorec njakolko pati za kratki migove.

"Ell l'havia vista des de la finestreta del vagó algunes vegades per breus instants".

El significat típic concret de l'aspecte perfectiu es relaciona lliurement amb formes temporals que denoten relacions de simultaneïtat perquè expressa una acció presa en la seva realització global, però com una representació, com un exemple de la sèrie no acabada de tals accions:

Kadeto poglednes (pres. P), *nazad, napred, dolu, gore, vse buk*.

"Allà on miris, darrere, davant, a baix, a dalt, arreu fageda".

Aquest significat aspectual combina més rarament amb formes verbals que denoten relacions de no-simultaneïtat. L'ús més factible és amb el perfect:

Tolkova skitas (pres. I), *pak nikoga ne sam te vidjala* (perf. P) *da se varnes* (pres. P) *s lov*.

"Tant que voltes, però mai no t'he vist que tornis amb caça".

Les formes de futur d'aspecte perfectiu amb valor típic concret expressen accions presents o passades:

Rjadko ste se sluci (fut. P) *drugoselec da se ozeni* (pres. P) *na kasta*. "Rarament succeeix que algú d'altre poble es casi a casa" (Ivanova, 1983: 275).

L'especificitat del significat processual concret de l'aspecte imperfectiu, que presenta l'acció durant el seu transcurs, condiciona la seva combinació lliure amb els temps que expressen simultaneïtat. És molt freqüent, sobre tot als diàlegs. Aquest significat aspectual no es troba amb temps que denoten anterioritat. Els temps que denoten posterioritat són compatibles amb el significat processual concret, però sovint és difícil decidir si una forma imperfectiva d'un temps que denota posterioritat presenta l'acció com un procés o com un fet i cal un context prou ampli per tal d'establir-ho, però en cap cas no hi ha una doble significació.

El significat processual concret de l'aspecte imperfectiu es troba molt sovint també amb les *da*-construccions (Ivanova, 1983: 276-277).

Les formes d'aspecte imperfectiu amb un significat factual general no s'utilitzen amb temps que denoten simultaneïtat perquè la seva semàntica no concorda amb la representació del procés que transcorre en un moment determinat de temps. Es combinen lliurement amb temps que denoten anterioritat:

Rado, ti si plakala? (perf. I) *Za kakvo tija salzi?*

"Rada, has plorat? Per què aquestes llàgrimes?".

Les formes imperfectives amb significat factual general es poden trobar també, però més rarament, amb els temps que denoten posterioritat:

Ce zasto ste se obrastam (fut. I) *kam cuzdi hora? Az njamam* (pres. I) *nuzda*. "Que per què m'adreçaré a la gent de fora? Jo no tinc necessitat".

Amb les *da*-construccions es troba amb una certa freqüència:

Ne znaja (pres. I) *kak da te zova* (pres. I), *Ijubima!*

"No sé com anomenar-te, estimada!" (Ivanova, 1983: 277).

El significat iteratiu no restringit de l'aspecte imperfectiu és particularment adequat per a les formes temporals que denoten simultaneïtat:

V takiva dni po-rjadko se misli (pres. I) *za smart*.

"En tals dies més rarament es pensa en la mort".

Als temps que denoten anterioritat és d'ús poc freqüent i amb l'aorist és impossible perquè aquest temps pressuposa la realització de l'acció:

Toj mnogo cesto e vizdal (perf. I) *nejnite hubavi oci, neotdelno ustremeni v nego*.

"Ell molt sovint veia els seus bonics ulls clavats en ell".

També és compatible amb les formes temporals que denoten posterioritat i amb les *da*-construccions:

Po-hubavo e (pres. I) *da sam* (pres. I) *ziv i ot vreme na vreme da te vizdam* (pres. I).

"Més bo és que (jo) estigui viu i de tant en tant et vegi" (Ivanova, 1983: 278).

El camp natural de l'ús de les formes d'aspecte imperfectiu amb significat processual continu és el temps present. Amb els altres temps es troba molt més rarament (Ivanova, 1983: 278).

Els significats de les dues formes aspectuals habitualment estan molt delimitats. El canvi d'una forma verbal d'un aspecte per l'altre comporta generalment un canvi significatiu en el sentit de l'oració, o fins i tot que sigui inninteligible:

Momiceto bese izminalo (plusq. P) *tova razstojanie za cetiri casa.*

"La noia havia recorregut aquesta distància en quatre hores" [aquell dia].

Momiceto bese izminavalo (plusq. I) *tova razstojanie za cetiri casa.*

"La noia havia recorregut aquesta distància en quatre hores" [sovint].

El canvi de l'aspecte perfectiu per l'imperfectiu provoca el canvi de l'acció de puntual a reiterativa (Ivanova, 1983: 278-279).

3.5 La relació mode – aspecte.

3.5.1 Valors modals de la concurrència aspectual.

Els significats dels dos aspectes contenen tants elements específics que els diferencien que l'intercanvi entre ells no és possible, o mena a un canvi essencial del significat. Però hi ha casos, en determinats tipus de context, que és possible l'intercanvi. Aquests casos són molt interessants perquè no són un fenomen aïllat i perquè molt sovint forneixen una gamma àmplia de significats modals i estilístics complementaris (Stankov, 1976: 166-167).

La concurrència aspectual (*vidova konkurencija*) és la possibilitat de triar entre significats particulars de l'aspecte imperfectiu o perfectiu en una mateixa oració. La concurrència no pressuposa la neutralització de l'aspecte, ans al contrari, les

característiques pròpies de l'aspecte escollit permeten donar matisos modals concrets a l'oració.

Quan les formes verbals expressen accions úniques s'observen dos tipus de concurrència: entre els significats factual general (I) i factual concret (P), i entre el significat processual concret (I) i el factual concret (P). Puix que l'acció verbal expressa un acte concret són més adequades i estilísticament neutres les formes de l'aspecte perfectiu; l'aspecte imperfectiu aporta altres matisos modals.

El primer tipus de concurrència s'observa més freqüentment, i opera a l'esfera del no-passat, les *da*-construccions i el mode condicional. L'aspecte imperfectiu presenta l'acció com una constatació general i el perfectiu la presenta d'una manera més determinada, en relació a condicions concretes de la seva realització:

Da, az ubih (aor. P) *dvama turci, az kojto muha ne bjah ubival* (perf. I).

"Sí, jo vaig matar dos turcs, jo, que no havia matat una mosca".

El perfectiu de l'aorist és obligatori perquè s'informa d'un fet concret, l'imperfectiu del perfet presenta l'acció com un fet general que fa de contrapunt a la situació concreta.

En aquest tipus de concurrència carregada amb un valor modal apareix més freqüentment l'aspecte imperfectiu. Això és degut al fet que el seu caràcter de no-totalitat en determinats contextos entra en contradicció amb l'expressió de l'acció com un fet general. L'ús de l'aspecte imperfectiu denota una relació negativa del parlant amb el discurs: desaprovació, disconformitat, dubte, etc. S'observa sobre tot en oracions interrogatives i negatives i és propi de la llengua col.loquial:

Grozdan li? Toj vse tuka li bese? (imperf. I) *Ne e li izlival?* (perf. I). "Grozdan? Ell seguia aquí? No ha sortit?".

L'imperfectiu denota contrarietat del parlant pel fet que no hagi sortit.

Za kakvo si kupuval (perf. I) *tozi salam, ako imame* (pres. I) *meso?*

“Perquè has comprat aquesta llonganissa, si tenim carn?”.

El parlant expressa la seva desaprovació. L'oració: *za kakvo si kupil* (perf. P) *tozi salam?* denotaria simplement interès per la raó de la compra (perquè està d'oferta, perquè és d'una qualitat especial, etc.).

L'aspecte imperfectiu en oracions negatives denota distanciament del parlant amb l'objecte del discurs o disgust per l'acompliment de l'acció:

Ste me dava (fut. I) *pod sad – pomisli* (aor. P) *si Grozdan*.

“Em farà jutjar – pensà Grozdan” (Ivanova, 1983: 279-280; Stankov, 1976: 168).

És semblant l'ús de l'aspecte imperfectiu en contextos on l'acció es nega mitjançant una pregunta retòrica:

Koj ti e kazval (perf. I) *takova nesto?*

“Qui t'ha dit tal cosa?”.

Ot nego li da vzemam (pres. I) *primer?*

“D'ell he de prendre exemple?” (Stankov, 1976: 169).

En oracions enunciatives l'aspecte imperfectiu presenta l'acció com un fet general, reforçant el caràcter modal que ja li és característic. El perfectiu en aquests contextos no informa sobre la conformitat o no del parlant amb l'acció, simplement constata que l'acció s'acompleix o s'ha acomplert i generalment sol implicar una relació positiva del parlant (Stankov, 1976: 168). En canvi, Ivanova (1983: 281) remarca que a les oracions enunciatives l'aspecte imperfectiu també pot denotar distanciament del parlant amb l'acció. És possible amb formes de passat, però és més freqüent amb el futur, l'imperatiu i les *da*-construccions:

Nikola ne mislese (imperf. I) *i da nadnikva* (pres. I) *v stajata, kadeto tja spese* (imperf. I).

“Nikola no pensava treure el cap a la habitació on ella dormia”.

La concurrència entre el significat factual concret (P) i el processual concret (I) per expressar una acció única és concedida més feblement, en particular quan el significat processual concret és molt proper al factual general. En aquests casos els dos aspectes també conserven els seus significats específics. Es troba a l'esfera del futur, les *da*-construccions i l'imperatiu:

Ste me počakas (fut. P) *li, dokato raztrebvam* (pres. I) / *raztrebja* (pres. P) *stajata?*

"M'esperaràs mentre ordeno / fins que ordeni l'habitació?"

En aquest exemple els significats concrets no són idèntics, però la idea general de la frase vé a ser la mateixa. A les oracions subordinades de temps la combinació dels aspectes verbals denota relacions temporals (vg. 4.4.1.4).

Quan aquesta concurrència és factible, l'aspecte imperfectiu denota un valor optatiu d'urgència, d'impaciència. És característic del llenguatge col.loquial:

Zasto ne otvarjas (pres. I), *vodenicarino?*

"Per què no obres, moliner?"

Amb l'imperatiu afegeix un matís bruscat, poc educat:

Prastaj (imperat. I) *nezabavno dokumentite!*

"Envia immediatament els documents!" (Ivanova, 1983: 281).

En general, a l'imperatiu els matisos més expressius els dona l'aspecte imperfectiu.

A la concurrència del significat típic concret (P) i l'iteratiu no restringit (I) el matís modal el dona l'aspecte perfectiu. De fet el perfectiu denota per si mateix accions úniques i el significat iteratiu es justifica per condicions contextuais concretes. El camp d'aquest tipus de concurrència es limita als temps que expressen simultaneïtat (present i imperfecte), les *da*-construccions i el condicional. Es troba també al futur quan s'utilitza figuradament amb valor de present. Els dos aspectes mantenen els seus significats

propis i el perfectiu dóna a l'acció un caràcter més concret i per tant més expressiu. És propi del llenguatge col·loquial i també dels gèneres publicístics:

Izleze (pres. P) v pet casa ot rabota, otbie se (pres. P) v gastronom, kupi (pres. P) nesto za jadene i zabarza (pres. P) kam kasti.

"Surt a les cinc de la feina, es passa per al botiga de queviures, compra alguna cosa per menjar i se'n va de pressa cap a casa".

En una sèrie de casos l'aspecte perfectiu dóna un matís de possibilitat, de disposició a l'acompliment de l'acció:

Toj bese (imperf. I) gotov, sto pati da umre (pres. P) na krasta Hristov.

"Ell estava disposat a morir cent vegades a la creu de Crist" (Ivanova, 1983: 281-282).

Les possibilitats que dóna la concurrència entre els significats aspectuals particulars s'observen clarament quan s'utilitzen ambdós aspectes conjuntament en un relat. Sobre el fons de les formes imperfectives, que expressen l'acció més en general i de forma neutra, el caràcter concret de les formes perfectives les destaca i dóna més amenitat al relat. Una narració construïda exclusivament amb verbs perfectius pot donar una impressió d'amanerament (Ivanova, 1983: 282).

3.5.2 Relacions de les formes modals i els significats modals de l'aspecte.

El significat factual concret de l'aspecte perfectiu es pot trobar al mode imperatiu i al condicional:

I vie, slavni boljari, napregnete (imperat. P) vnimanieto si i ocenete (imperat. P) dumite mi.

"I vosaltres, nobles il·lustres, agutzeu la vostra atenció i valoreu les meves paraules".

Az bih bi ostavil (cond. P) rakopisa si, no zelaja (pres. I) da cuja (pres. P) ot vasija ziv glas, mnenieto vi.

“Jo us deixaria el meu manuscrit, però vull escoltar de viva veu la vostra opinió” (Ivanova, 1983: 275).

El significat típic concret de l'aspecte perfectiu és incompatible amb la semàntica de l'imperatiu i rarament apareix al condicional (Ivanova, 1983: 276).

Les formes d'aspecte imperfectiu que denoten un significat processual concret es presenten sovint amb el mode imperatiu, on de vegades donen un matís d'impaciència o exigència poc educada:

Varvi! (imperat. I) *Ej sega ste dojda* (fut. P) *i az.*

“Ves! Ara vindré també jo”.

Amb el mode condicional es troben rarament, i és difícil separar aquest significat del factual general. Aquest últim apareix relativament poc amb l'imperatiu, sobre tot en oracions negatives. Amb el condicional és possible (Ivanova, 1983: 277).

3.5.3 Altres relacions mode-aspecte.

Les formes negatives del mode imperatiu s'utilitzen prioritàriament amb verbs imperfectius a totes les llengües eslaves, i les formes perfectives s'utilitzen només en contextos restringits molt concrets. En búlgar, probablement a causa de l'expansió dels verbs imperfectius, les formes negatives d'imperatiu amb verbs d'aspecte perfectiu no són possibles en cap context (Ivancev, 1976: 158). Lindstedt (1985: 60) puntualitza que això no pressuposa que aquestes formes hagin de ser semànticament imperfectives.

L'aparició de les formes narratives, entre altres coses, i la conservació de l'oposició aorist / imperfect ha dut a aquests temps del pla del passat a expressar esdeveniments testimonials. A conseqüència d'aquesta nova oposició testimonialitat / no-testimonialitat s'ha reforçat el paper del present històric com un temps de la narració neutra, especialment per la seva neutralització de l'oposició aspectual.

És important de remarcar que per a les necessitats de la narració no-testimonial de l'imperfet va aparèixer el participi passat actiu sobre el tema d'imperfet, d'aquesta manera l'oposició aorist / imperfet s'ha mantingut també al camp de les formes narratives (Ivancev, 1976: 144, 159).

Les formes sintètiques del condicional han aparegut sobre la base de l'aspecte perfectiu després de la substitució dels verbs perfectius per verbs imperfectius i la transferència del sufix imperfectivant propi dels imperfectius secundaris als imperfectius primaris (Ivancev, 1976: 158).

4. El sistema temporal del búlgar modern.

4.1 Concepte de temps a la gramàtica búlgara.

Les definicions dels diversos autors búlgars estan bàsicament d'acord amb l'acceptada generalment en lingüística seguint Comrie (1985), que el temps es una categoria que marca la posició de l'acció verbal en relació amb un punt de referència, que sol ser el moment del discurs o un punt complementari definit per la relació d'anterioritat o posterioritat respecte d'aquell. És interessant d'assenyalar, però, que no parlen explícitament del caràcter dític de la categoria, tot i que cal deduir de les seves definicions que hi pensen.

De fet hi ha força unanimitat entre els autors búlgars, tant pel que fa a la definició com pel que fa al sistema, malgrat que els últims anys han aparegut solucions innovadores amb la finalitat de redefinir d'una manera homogènia la categoria de temps.

Mitjançant el temps com a categoria gramatical es determina la posició de l'acció respecte del moment del discurs. El moment del discurs, que és el moment d'orientació bàsic del temps gramatical, és l'acte comunicatiu. Respecte del moment del discurs les accions verbals poden estar orientades directament o bé a través d'un altre moment d'orientació complementari que al seu torn està situat en una posició d'anterioritat o de posterioritat en relació amb el moment del discurs (Stankov, 1983: 288-289)¹³.

El temps com a categoria morfològica es redueix a la relació de l'acció amb el moment del discurs, sigui immediatament (orientació simple), sigui a través d'un moment d'orientació mediador (orientació complexa). D'acord amb això hi ha temps amb orientació

¹³ Presentem en primer lloc l'opinió de Stankov perquè és l'autor de la part corresponent al temps en la *Gramàtica de la llengua literària búlgara contemporània*, editada per l'Acadèmia Búlgara de Ciències i, per tant, representa en certa manera l'opinió de la ciència "oficial".

simple, única, i temps amb orientació complexa, doble o triple (Andrejcin, 1977: 222-223).

Les formes verbals de temps mostren el "lloc"¹⁴ de l'acció en el temps, que es determina a partir del moment del discurs. D'acord amb aquest, distingim tres temps bàsics definits per la simultaneïtat, anterioritat o posterioritat. Però el búlgar té formes que representen una doble relació en el temps: relació de simultaneïtat, anterioritat o posterioritat respecte d'una altra acció o, més en general, respecte d'un altre moment d'orientació del qual es parla directament o indirecta, i la relació d'aquest altre moment amb el del discurs (Andrejcin, 1978: 174-175).

El temps verbal assenyala la posició de l'acció en el temps, en relació amb el moment del discurs o algun altre moment d'orientació (Stojanov, 1984: 346-348).

El verb expressa l'acció com a procés en el temps, per això la forma verbal mostra quan s'acompleix l'acció. El moment bàsic respecte del qual s'orienten les accions verbals és el moment del discurs o moment present.

La lògica mostra que respecte del moment del discurs una acció pot ser simultània, anterior o posterior. El sistema búlgar és molt més ric perquè a més del moment bàsic hi ha tres moments d'orientació complementaris (Pa_ov, 1989: 109-110).

El temps és una categoria morfològica del verb que expressa la relació de l'acció amb el discurs (Kucarov, 1994: 155). El contingut semàntic de la categoria essencial de temps es basa en la relació de l'acció amb el discurs, la qual pot ser de tres tipus: anterioritat, simultaneïtat i posterioritat (Kucarov, 1998: 386). Remarca el tret "essencial" perquè la seva idea de la categoria de temps en búlgar és molt més restrictiva que la dels altres autors esmentats (vg. 4.1.1).

¹⁴ Les cometes són de l'autor de la cita.

Un altre autor que ha estudiat molt acuradament el sistema verbal búlgar, Maslov, no dóna una definició específica de la categoria de temps a la seva *Gramàtica* (1982: 200-201). Esmenta que en el camp del mode indicatiu, a més dels temps "bàsics"¹⁵, es distingeixen els anomenats "relatius", és a dir, formes amb un significat especial de "taxi" d'anterioritat, simultaneïtat o posterioritat en relació amb el moment d'orientació, representat habitualment per una altra forma temporal.

4.1.1 Models del sistema.

La revisió final del tema és d'Andrejcin (1938) a la seva tesi doctoral¹⁶, que va establir el sistema de nou temps, acceptat per tothom a partir d'aleshores: present, imperfet, aorist, futur, futur passat, perfet, plusquamperfet, futur perfet i futur perfet passat.

Els temps amb relació cronològica simple són el present, l'aorist i el futur. Els temps amb orientació complexa són els següents:

Passats

Imperfet: acció simultània respecte d'un moment passat.

Plusquamperfet: acció anterior id.id.

Futur passat: acció posterior id.id.

Perfet: acció passada en relació amb el seu resultat al moment del discurs.

Futurs

Futur perfet: acció anterior respecte d'un moment futur.

Futur perfet passat: acció anterior respecte d'un moment anterior (posterior) respecte d'un moment passat del qual es parla.

El moment d'orientació complementari es sol expressar amb un altre temps verbal i els temps d'orientació complexa expressen habitualment relacions de simultaneïtat,

¹⁵ Totes les cometes de la cita són de l'autor.

¹⁶ *Kategorie znaczeniowe koniugacji bu_garskiej*. Kraków: Polska Akademia Umi_jetno_ci.

anterioritat i posterioritat respecte d'una altra acció, per això s'anomenen temps correlatius (Andrejcin, 1977: 222-223).

De la complicada (i gens clara) definició del futur passat perfet ja es dedueix que és un temps rar i poc utilitzat (en la comunicació quotidiana, gairebé mai). El mateix Andrejcin (1978: 174-175) en tractar de nou aquest tema diu simplement que "també existeix un futur passat perfet" sense donar més explicacions, i el classifica entre els passats. Per cert, que en aquesta altra obra presenta el perfet com un temps "especial", no entre els passats.

Stankov (1983: 288-290) col.loca el perfet entre els temps absoluts (d'orientació simple) i pel criteri de simultaneïtat o no amb el moment d'orientació corresponent els classifica així:

Simultanis: present, imperfet.

Passats: aorist, perfet, plusquamperfet, futur perfet.

Futurs: futur, futur passat.

Stojanov (1984: 346-347) fa una doble classificació. D'acord amb la simultaneïtat o no amb el moment del discurs:

- Simultanis: present.

- Passats: imperfet, aorist, perfet, plusquamperfet.

- Futurs: futur, futur perfet.

D'acord amb la simultaneïtat o no amb un moment d'orientació complementari (temps d'orientació doble):

- Simultani al passat: imperfet.

- Passat al passat: plusquamperfet.

- Passat al futur: futur perfet.

- Futur al passat: futur passat.

Aquests evidentment són els temps no-absoluts i la no inclusió del perfet pressuposa que l'autor el considera absolut.

Pa_ov (1976: 194-196) havia fet una classificació molt minuciosa del sistema, prenent en consideració si els temps denoten la relació de l'acció amb un moment d'orientació o si denoten la relació del resultat de l'acció amb el moment d'orientació.

En relació amb el seu moment d'orientació els temps verbals es poden classificar així:

- Temps orientats al moment del discurs:

Simultanis: present, perfet.

Anteriors: aorist.

Posteriors: futur.

- Temps orientats a un moment anterior:

Simultanis: imperfet, plusquamperfet.

Posteriors: futur passat.

- Temps orientats a un moment posterior:

Simultanis: futur perfet.

- Temps orientats a un moment posterior respecte d'un moment anterior:

Simultanis: futur passat perfet.

I respecte del caràcter resultatiu, tenim:

- Resultat orientat al moment del discurs:

Simultanis: perfet (present resultatiu).

- Resultat orientat a un moment anterior:

Simultanis: plusquamperfet (passat resultatiu).

- Resultat orientat a un moment posterior:

Simultanis: futur perfet (futur resultatiu).

- Resultat orientat a un moment posterior respecte d'un moment anterior:

Simultanis: futur passat perfet (futur passat resultatiu).

Cada temps d'acció té el seu corresponent resultatiu, excepte l'aorist, que no en té.

En aquest mateix article (pp. 203-209) l'autor proposa un altre model del sistema temporal, aquest estereomètric, que considera més adequat. Els vuit temps es situen als vèrtex d'un cub i les quatre diagonals del cub representen els quatre moments d'orientació. En aquesta disposició les cares del cub oposades dos a dos enquadren els temps oposats pels trets d'acció / resultat, anterioritat / no-anterioritat i realitat / no-realitat, aquesta darrera oposició entesa no en el sentit estrictament modal (tot i que el matís hi és) sinó en el d'acció realitzada / acció no realitzada¹⁷. Aquesta representació estereomètrica del sistema mostra clarament les diferents oposicions entre els temps verbals. Observem que no diferencia entre imperfet i aorist (inclou només vuit temps, com s'ha dit). Això demostra, segons l'autor, que la diferència entre ambdós no és temporal, o si ho és, és d'un altre ordre.

Aquest model permet identificar sis grups de temps verbals, corresponents a les sis cares del cub, relacionats per un tret comú. L'esquema resultant és aquest:

- Temps d'acció:

Present, imperfet / aorist, futur, futur passat.

- Temps resultatius:

Perfet, plusquamperfet, futur perfet, futur passat perfet.

- Temps passats:

Imperfet / aorist, plusquamperfet, futur passat, futur passat perfet.

- Temps no-passats:

¹⁷ Hem adaptat la terminologia de l'autor, que resulta un xic feixuga de passar a la nostra llengua i fins i tot pot induir a confusió (p.ex. els trets de "simultaneïtat" i "posterioritat" que aquí es refereixen a l'acció realitzada i no realitzada, respectivament). Els tres parells de trets indicats són, en versió original: *akcionnost / rezultativnost*, *preteritnost / prezentnost* i *simultannost (nehipoteticnost) / posteriornost (hipoteticnost)*.

Present, perfet, futur, futur perfet.

- Temps d'acció realitzada:

Present, perfet, imperfet / aorist, plusquamperfet.

- Temps d'acció no realitzada:

Futur, futur passat, futur perfet, futur passat perfet.

Cada temps així considerat s'oposa per un tret diferencial a tres altres temps (els seus veïns seguint les tres arestes del cub que conflueixen a cada vèrtix), de tal manera que es poden formar parelles de temps que comparteixen dos trets diferencials i s'oposen per un tercer: present – imperfet, present – perfet, present – futur, perfet – plusquamperfet, perfet – futur perfet, futur – futur passat, etc.

En un treball posterior, Pasov (1981: 100-103) reformula la seva primera classificació del sistema. Pel que respecta a l'acció verbal:

- Temps orientats al moment del discurs.

Simultanis: present.

Anteriors: aorist.

Posteriors: futur.

- Temps d'orientació complexa.

Orientats a un moment de referència anterior:

Simultanis: imperfet.

Anteriors: plusquamperfet.

Posteriors: futur passat.

Orientats a un moment de referència posterior:

Anteriors: futur perfet.

Orientats a un moment de referència posterior respecte d'un moment de referència anterior:

Anteriors: futur passat perfet.

Pel que fa al resultat de l'acció, manté el mateix esquema ja descrit.

I en un altre treball posterior, Pa_ov (1989: 131-135) desdobra la seva classificació amb un altre criteri. D'acord amb el moment d'orientació:

- Orientats al moment del discurs: present, perfet, aorist, futur.
- Amb orientació doble: imperfet, futur passat, plusquamperfet, futur perfet.
- Amb orientació triple: futur passat perfet.

I d'acord amb la marca temporal:

- No marcats: present, perfet.
- Amb la marca de passat (morfema -H-): aorist, imperfet, plusquamperfet, futur passat, futur perfet passat.
- Amb la marca de futur (morfema ST-): futur, futur passat, futur perfet, futur passat perfet.

Als temps compostos i perifràstics la marca apareix sempre a l'auxiliar.

Maslov (1981: 200-201) parla dels temps bàsics i els temps relatius, formes amb una taxi especial d'anterioritat, posterioritat o simultaneïtat en relació amb un moment d'orientació passat o futur, generalment representat per una altra forma verbal.

A més del significat de temps, aspecte i taxi, alguns verbs expressen determinats matisos modals. També es relacionen diversos matisos d'irrealitat i d'hipòtesi que s'observen al mode condicional.

També fa remarcar "l'actualitat en la posteritat" (és a dir, la resultativitat) com a signe característic dels temps compostos perfets, però tendeix a interpretar-la com un signe aspectual en sentit ampli. Igualment assenyala el valor conclusiu del perfet i que en base en aquest matís s'han desenvolupat les formes del mode conclusiu.

Una descripció molt minuciosa del sistema es deu a Gerdzikov (1976: 224-229). Parteix de dues premisses: 1) existeixen només dos moments d'orientació temporal: el

moment del discurs i un moment d'orientació passat; 2) per si mateixa l'oposició entre els temps perfets i no-perfets no expressa relació ni directa ni indirecta amb el moment del discurs.

Tradicionalment es vé parlant de quatre moments d'orientació temporal: a més dels dos ja indicats es parla d'un moment futur i d'un que és futur respecte d'un moment d'orientació passat, que serveixen de punt de referència al futur perfet i al futur passat perfet, respectivament. Però aquests dos no són moments d'orientació de l'acció sinó moments resultatius, i no és casual que només "orientin" un temps cadascun. Respecte del perfet i plusquamperfet també podríem pensar en els seus moments resultatius, però en aquest cas coincideixen amb el moment del discurs i el moment d'orientació passat, respectivament. Només existeixen dos moments d'orientació, doncs: el futur perfet s'orienta vers el moment del discurs igual que el futur, amb la diferència que es tracta del resultat i no de l'acció; el futur passat perfet s'orienta vers el moment passat igual que el futur passat, amb la diferència que es tracta del resultat i no de l'acció.

El sistema temporal búlgar es basa en tres oposicions significatives. En primer lloc es pot assenyalar l'oposició entre els temps que s'orienten vers el moment del discurs (temps no-relatius d'acord amb la tradició gramatical) i els que s'orienten vers un moment referencial passat (temps relatius). Obtenim aquestes dues sèries, on la no marcada és la corresponent als temps no-relatius:

aorist

present / imperfet

perfet / plusquamperfet

futur / futur passat

futur perfet / futur passat perfet

La marca de la sèrie relativa és el morfema d'imperfet (flexió d'imperfet, auxiliars en

imperfet). L'aorist no té correlat que denoti anterioritat en relació al moment d'orientació passat perquè per la propietat distributiva de l'anterioritat denotaria anterioritat respecte del moment del discurs i, en conseqüència, seria un aorist.

El segon grup d'oposicions és el que relaciona la sèrie dels temps que fan referència directament a l'acció (no-resultatius) i la dels que fan referència al resultat de l'acció:

aorist

present / perfet

imperfet / plusquamperfet

futur / futur perfet

futur passat / futur passat perfet

La sèrie marcada és la resultativa i la marca és el verb auxiliar conjugat en el temps corresponent no-resultatiu.

Finalment, la tercera oposició distribueix les formes temporals segons la posició de l'acció o el seu resultat respecte del moment d'orientació corresponent. L'oposició trimembre anterioritat / simultaneïtat / posterioritat es pot reduir a anterioritat / no-anterioritat i dins del camp de la no-anterioritat es delimita l'oposició posterioritat / no-posterioritat:

Anterioritat / no-anterioritat

No-posterioritat / posterioritat

aorist / present / futur

imperfet / futur passat

perfet / futur perfet

plusquamperfet / futur passat perfet

L'únic element marcat amb el tret d'anterioritat és l'aorist. La marca de posterioritat és el

morfema de futur ST- del verb auxiliar.

Amb les tres sèries d'oposicions es pot construir un model estereomètric on cada forma temporal ocupa un vèrtex d'un paral·lelepípede i cada cara representa una sèrie, oposades dues a dues les marcades i no marcades. L'aorist queda sol com a únic element marcat d'anterioritat.

Cada temps rep el significat que li pertoca pel seu lloc dins del sistema, on s'observa una jerarquitització d'acord amb el caràcter més o menys marcat de cada forma, que queda reflectida en aquest quadre:

	Relativitat	Resultativitat	Anterioritat	Posterioritat
Present	-	-	-	-
Aorist	-	-	+	-
Futur	-	-	-	+
Imperfet	+	-	-	-
Perfet	-	+	-	-
Futur passat	+	-	-	+
Plusquamperfet	+	+	-	-
Futur perfet	-	+	-	+
Futur passat perfet	+	+	-	+

L'única forma absolutament no marcada és el present.

Garibova i Kitova (1996: 64-66) remarquen que el sistema búlgar fa una distinció entre les formes que denoten les característiques del procés com a tal en el temps i les formes que denoten el resultat, la presència d'efectes de la dita acció.

D'acord amb la relació del resultat de l'acció verbal respecte del moment d'orientació obtenim dues sèries de temps:

Temps no-resultatius Temps resultatius

present	perfet
aorist	
imperfet	plusquamperfet
futur	futur perfet
futur passat	futur passat perfet

Respecte del seu propi moment referencial el sistema s'estructura així:

Temps orientats al moment del discurs:

Relació de simultaneïtat: present, perfet.

Relació d'anterioritat: aorist.

Relació de posterioritat: futur.

Temps orientats a un moment referencial passat:

Relació de simultaneïtat: imperfet.

Relació d'anterioritat: plusquamperfet.

Relació de posterioritat: futur passat.

Temps orientats a un moment referencial futur: futur perfet.

Temps orientats a un moment referencial futur respecte d'un altre passat: futur passat perfet.

Pencev (1976: 210-215) basteix un model teòric universal i el particularitza per al búlgar. Descriu el sistema temporal partint també de dues premisses: 1) el temps objectiu és impensable fora d'un esdeveniment¹⁸ i al contrari; 2) la ment humana distingeix tres relacions en el temps: simultaneïtat, anterioritat i posterioritat. La relació de simultaneïtat és simètrica perquè té la propietat conmutativa, les altres dues, no.

Puix que tot esdeveniment s'insereix en el temps, donat un esdeveniment S, li podem sempre relacionar un altre de simultani S1, un d'anterior S2 i un de posterior S3.

¹⁸ Empra el terme *sabitie* que és l'equivalent exacte del *event* dels autors anglòfons.

Cadascun d'aquests es pot prendre com a punt de referència per establir un altre triangle de relacions, i així successivament. D'aquesta manera es pot construir un sistema universal teòricament infinit de relacions temporals on cada esdeveniment enllaça amb els veïns mitjançant una relació de simultaneïtat, anterioritat o posterioritat:

S es relaciona amb S1 (simultani), S2 (anterior) i S3 (posterior).

S1 es relaciona amb S11, S12 i S13.¹⁹

S2 es relaciona amb S21, S22 i S23.

S3 es relaciona amb S31, S32 i S33.

S11 es relaciona amb S111, S112 i S113.

S22 es relaciona amb S221, S222 i S223.

S23 es relaciona amb S231, S232 i S233.

Etc. etc.

Les relacions plasmades en aquesta xarxa s'expressen de formes diferents en cada llengua. En búlgar es pren l'esdeveniment S com el punt de referència moment del discurs (o acte de parla), que no es representa de forma gramatical, i obtenim la distribució temporal següent:

S1 Present.

S2 Aorist / Perfet.

S3 Futur.

S21 Imperfet.

S22 Plusquamperfet.

S23 Futur passat.

S32 Futur perfet.

¹⁹ Hem simplificat la notació de Pencev, amb subíndex i superíndex alhora, que resulta un xic feixuga.

S232 Futur passat perfet.

Totes les altres possibles relacions no tenen representació dins del sistema búlgar. És ben natural que no es representi gramaticalment un nombre molt elevat de relacions perquè quan es fan molt complexes sempre es poden reduir a d'altres més simples, ja que la pràctica de la comunicació no necessita més. És a dir, p.ex., el grup de relacions centrades en S22 es pot remetre al grup S2. Per això no és casual que a una relació tan complexa com S232 respongui una forma verbal que té un ús molt concret i restringit.

L'autor estableix una diferència entre el grup de formes S1, S2 i S3, les úniques que tenen relació directa amb S, el moment del discurs, i totes les altres, que no en tenen. No hi han temps d'orientació doble, doncs. És cert que es pot establir que una forma com S22 és anterior a S en virtut de la propietat distributiva de la relació d'anterioritat (si A ant. B i B ant. C → A ant. C), però aquesta implicació respon a una propietat lògica; gramaticalment la forma verbal corresponent (el plusquamperfet) no conté cap informació de la seva relació amb S.

Per tant, si prenem la definició de temps com la categoria gramatical que relaciona l'esdeveniment amb el moment del discurs pertanyen a la categoria gramatical de temps únicament les formes relacionades amb S: present, aorist, perfet i futur. Les formes no relacionades amb S (formes relatives) pertanyen a la categoria gramatical de taxi (l'autor remet a Jakobson), que estableix relacions entre esdeveniments.

Lindstedt (1985: 69-73) descriu el sistema mitjançant tres trets distintius binaris: <PAS>, <FUT> i <PERF>, que són suficients per caracteritzar vuit gramemes; l'aorist i l'imperfet els compta com un sol temps, el pretèrit, a causa de la naturalesa especial de llur oposició i la coincidència morfològica de les desinències (excepte a la 2a i 3a persona sg.). D'acord amb aquests trets distintius, el sistema es pot representar per aquesta matriu:

	<PAS>	<FUT>	<PERF>
Present	-	-	-
Preterit	+	-	-
Perfet	-	-	+
Plusquamperfet	+	-	+
Futur	-	+	-
Futur perfet	-	+	+
Futur passat	+	+	-
Futur passat perfet	+	+	+

Els valors positius són morfològicament marcats. El present és el temps absolutament no marcat i el futur passat perfet és el més marcat, tal com correspon a la seva complexitat semàntica. Hi ha una jerarquia entre aquests trets que es manifesta en la marca formal i el contingut semàntic.

Aleshores el sistema es pot descriure postulant tres operadors morfosintàctics amb un camp jeràrquic definit que corresponen als valors marcats dels trets respectius. Si s'estipula que una forma verbal on no s'aplica cap operador està en present, tots els temps del sistema es poden derivar de l'esquema següent: (PAS) (FUT) (PERF) V, on V és el lexema verbal on s'apliquen morfològicament els operadors. El sistema es pot reescriure així:

Present	V
Preterit	(PAS) V
Perfet	(PERF) V
Plusquamperfet	(PAS) (PERF) V
Futur	(FUT) V
Futur perfet	(FUT) (PERF) V

Futur passat (PAS) (FUT) V

Futur passat perfet (PAS) (FUT) (PERF) V

La jerarquia d'ordre és important per construir naturalment cada temps. L'únic problema d'aquesta formulació rau en el futur passat als parlars sudoccidentals (i en macedoni literari és la forma que es considera normativa) que trenca la jerarquia i respon a la formulació (FUT) (PAS) V. Lindstedt atribueix aquesta diferència formal al fet que en macedoni el futur passat té també el valor d'un passat habitual, però això no explica la seva presència als dialectes on no té aquest valor.

Apart d'aquest problema, aquest model no discrimina entre l'imperfet i l'aorist, el quals, malgrat la convergència morfològica, tenen diferències semàntiques ben notables.

Tot això porta a Kucarov (1998: 375-376) a la conclusió que les gramàtiques tradicionals només donen una caracterització descriptiva i no defineixen acuradament les categories verbals o fan definicions heterogènies que menen a la barreja de categories, culpable de la desmesurada proliferació de "temps" verbals, sobre tot si hem d'incloure les formes narratives, conclusives, etc.

Kucarov propugna que totes les categories es defineixin de forma homogènia, com a classes de relacions. Pren com a punt de partida quatre conceptes bàsics que remet a Jakobson (1971: 133-136): acció, expressió de l'acció (discurs), persona o subjecte verbal i parlant, i hi afegeix tres més: la realitat, el resultat de l'acció i una acció subsidiària que entra en relació amb l'acció principal. De l'entrecruament de tots aquests conceptes dos a dos treu les categories morfològiques que poden donar compte de tot el sistema verbal:

- Acció <==> Discurs: Temps.
- Parlant <==> Acció: Mode.
- Subjecte verbal <==> Discurs: Persona.

- Subjecte verbal <==> Acció: Diàtesi.
- Acció <==> Realitat: Estatus.
- Parlant <==> Discurs: Aspecte del discurs.
- Acció <==> Resultat: Aspecte de l'acció.
- Acció <==> Acció subsidiària: Taxi.

L'autor argumenta que de l'anàlisi de les relacions en el sistema de nou temps queda clar que es basa sobre quatre significacions gramaticalitzades (anterioritat, posterioritat, resultativitat i relativitat) mitjançant jocs d'oposicions independents. De les quatre significacions només dues són temporals, relacionades amb la semàntica "relació de l'acció amb el discurs".

És característic de les sèries de formes amb contingut homogeni una única marca formal que apareix en una sèrie que s'oposa a una altra, sense marca. Ja que és possible de trobar formes verbals amb la marca de resultativitat i/o de relativitat amb les d'anterioritat o posterioritat, aquestes formes no poden ser part de la mateixa categoria.

Altrament, els significats d'anterioritat i posterioritat no solament expressen relacions de l'acció amb l'expressió de l'acció (discurs-narració) sinó que no es poden trobar simultàniament en una mateixa forma lèxica, la qual cosa significa que poden estar representats en una mateixa categoria morfològica.

En conseqüència, el sistema de nou temps queda diferenciat així en tres categories morfològiques diferents: temps, aspecte de l'acció i taxi.

El búlgar no té una categoria de temps molt complicada (alguns autors incloïen fins a cent formes) sinó tota una sèrie de significats gramaticalitzats i d'aquí moltes categories morfològiques verbals.

Gerdzikov (1999: 729), però, critica precisament aquest ràpid augment de les categories morfològiques dins del sistema verbal, que atribueix a una interpretació

errònia del concepte de categoria morfològica, segons la qual cada oposició formal entre significants que es redueix a la relació morfema zero / morfema ple respondria a la definició del concepte de categoria morfològica i formaria una de separada, cosa que no és certa, segons l'autor, perquè l'oposició no marcat / marcat no es refereix als significants.

Segons Kucarov (1998: 382-388), l'oposició semàntico-formal bàsica en la categoria de temps es no-simultaneïtat / simultaneïtat, en la qual s'oposen globalment el passat i el futur marcats al present no marcat. En el camp de la no-simultaneïtat tenim l'oposició equipolent anterioritat / posterioritat.

D'aquí els tres temps del sistema búlgar: present, aorist i futur.

La marca de passat expressa anterioritat de l'acció en relació al discurs-narració: és el morfema d'aorist (vocal temàtica del tema d'aorist). Hi ha també una marca testimonial representada pel morfema -H-.

La marca de futur expressa posterioritat de l'acció en relació al discurs-narració: és el morfema ST-. Les formes de futur, que és un temps perifràstic, inclouen les formes no marcades de present.

El present no té marca. En el seu significat principal implica simultaneïtat de l'acció i el discurs, però com a element no marcat pot expressar en general manca de dades sobre la simultaneïtat o no-simultaneïtat, d'aquí la possibilitat d'utilitzar el present amb valors de passat o de futur i com a temps narratiu.

4.2 El sistema des d'un punt de vista funcional: significat i ús de les formes verbals.

La diversitat d'usos dels temps búlgars no és un fenomen privatiu d'aquesta llengua, obviament. Una categoria gramatical pot tenir un significat bàsic i un cert nombre de significats o usos perifèrics. El fet que aquests usos siguin previsibles en base a la interacció del significat principal amb el context, o no ho siguin sempre, està relacionat amb què es descriu l'ús de la forma temporal en termes de condició necessària i suficient o en termes de prototipus (Comrie, 1985: 18-19).

A la gramàtica búlgara trobem totes dues opcions: moltes formes conclusives, de suposició, admiratives, etc., són definides a partir d'un component característic de la sèrie, però en canvi trobem formes que es defineixen pel criteri de l'acompliment d'una condició *sine qua non*, així, p.ex. la testimonialitat per a l'ús de l'aorist, la narració de fets coneguts a través d'una tercera persona per a l'ús de les formes narratives, o el caràcter resultatiu dels temps relatius compostos, tot i que aquest cas es podria considerar híbrid, ja que els temps resultatius es defineixen a imatge d'un prototipus, el perfet.

4.2.1 Temps orientats a l'origen.

Els temps orientats a l'origen, és a dir, al moment del discurs, són els temps absoluts (Comrie, 1985: 36). Es poden descriure amb la formulació "E rel S". Però així i tot es poden relativitzar si introduïm un moment d'orientació R amb unes relacions que no alterin la semàntica de la forma verbal. Així, la formulació "E simul R simul S" correspon igualment a un present, i el futur encara admet una doble opció: "E simul R post S", i "E post R simul S". Totes dues formulacions corresponen al futur, ja que no hi ha cap altra forma verbal que s'hi correspongui específicament.

L'única forma temporal que no es pot relativitzar és l'aorist, que únicament respon a la formulació "E ant S" i això justifica el lloc especial que ocupa als diferents models del sistema.

Puix que aquests temps es defineixen en relació amb un punt de referència, malgrat tot són també en certa manera relatius. Com assenyala Lyons (1995: 340), la diferència entre temps absoluts i relatius es descriuria millor com una qüestió de grau: els anomenats temps absoluts serien els que tenen una relativitat de grau 1. Aquest criteri és particularment útil en búlgar perquè permet diferenciar i situar les formes d'orientació més complexa, com la sèrie dels perfets secundaris.

4.2.1.1 Present.

Segons la *Gramàtica* de l'Acadèmia (Stankov, 1983: 292-293), el present expressa bàsicament una acció que és contemporània amb el moment del discurs o que té lloc durant un temps que inclou aquest moment. D'acord amb aquest significat bàsic podem establir dues variants: el present actual i el present no actual.

El present actual o concret expressa accions que es realitzen directament en el moment del discurs:

Otivam (pres. I) *pri tate na djukjana*.

"Vaig al taller, amb el pare".

Az sasto cakam (pres. I) *ednogo ot kompanija*.

"Jo també espero un de la companyia".

El present general expressa accions que es desenvolupen en un període de temps més o menys llarg, però que inclou el moment del discurs. De vegades es tracta d'accions que es repeteixen habitualment:

Az sam (pres. I) *ciganka. Basta mi pravi* (pres. I) *vratena, majka mi gi prodava* (pres. I).

"Jo sóc gitana. El meu pare fa rodes, la meva mare les ven".

De vegades es tracta d'accions ininterrompudes, contínues:

Ziveja (pres. I) *s misalta za nego...* *Obicam* (pres. I) *go, makar ce ima* (pres. I) *hiljadi nedostataci*.

"Visc amb el pensament en ell... L'estimo, malgrat que té milers de mancances".

En un i altre cas el present general pot expressar significats d'habitualitat o de qualificació quan es caracteritza una persona o cosa:

Sutrin rano v pet casa stavat (pres. I) *s mama, podredjat* (pres. I) *gradinata, pcelite i posle v sedem i polovina toj tragva* (pres. I) *na rabota*.

"S'aixequen d'hora, a les cinc, amb la mare, arreglen el jardí, les abelles i després, a dos quarts de vuit, ell se'n va a treballar".

Toj zivee (pres. I) *sam, stava* (pres. I) *sam, pie* (pres. I) *s kompanija, no se napiva* (pres. I) *sam, stradae* (pres. I) *sam i sam se utesava* (pres. I).

"Ell viu sol, s'aixeca sol, beu amb companyia però s'embriaga sol, pateix sol i sol es consola".

L'anomenat present gnòmic s'utilitza molt en sentències:

Zeljzoto se kove (pres. I), *dokato e* (pres. I) *goresto*.

"El ferro es forja mentre és calent".

Semblant al gnòmic és el present absolut, que expressa veritats científiques de validesa universal:

Vodata vri (pres. I) *pri sto gradusa*.

"L'aigua bull a cent graus".

En l'expressió de veritats universals es perd sovint l'orientació temporal puix que es poden considerar en general atemporals:

Zemjata se varti (pres. I) okolo slanceto.

"La terra gira entorn del sol".

Així com el present concret s'utilitza sobre tot en la conversa, el present general és molt freqüent en l'estil científic, per exemple, el metallenguatge:

Stroezat na izrecenieto v savremennija balgarski ezik se razlicava (pres. I) ot stroeza na izrecenieto v drugite slavjanski ezici s njakoi svoeobrazni osobenosti, koito proizlizat (pres. I) predi vsicko ot otsastvieto na padezni formi i na infinitiva.

"L'estructura de l'oració en la llengua búlgara moderna es diferencia de l'estructura de l'oració en altres llengües eslaves per algunes particularitats que procedeixen sobre tot de la manca de formes casuals i d'infinitiu".

El present de reportatge s'utilitza en l'estil periodístic, especialment en les retransmissions en directe, p.ex., esports:

Iliev poema (pres. I) topkata i tragva (pres. I) napred, dva zastitnika se priblizavat (pres. I) kam nego.

"Iliev agafa la pilota i surt cap endavant, dos defenses se li acosten".

Continua Stankov (1983: 297-300) la seva descripció fent referència als usos figurats del present, entre els quals destaca el present històric, pel qual s'expliquen fets passats com si fossin actuals. El present històric pot prendre el lloc de qualsevol dels dos passats: en el paper d'aorist dona la línia bàsica, l'eix del relat, en el paper d'imperfet dona compte dels fets colaterals:

No toj namaljava (pres. I) krackite si, izvazda (pres. I) njakakva hartija, navjarno pismo, postira se (pres. I), cete (pres. I) i se usmihva (pres. I).

“Però ell alenteix el pas, treu un paper, probablement una carta, s’atura un moment, llegeix i somriu”.

Usilna zatva kipi (pres. I) iz ravnoto Sofijsko pole. Ot kraj do kraj, dokade ti oko vidi (pres. P), se ljulejat (pres. I) zlatni nivi i morni rabotnici se mjarkat (pres. I) tam ot tamni zori.

“Bull una dura sega per la plana de Sofia. De punta a punta, fins a on arriba la vista, es gronxen les espigues daurades i es dibuixen allà treballadores fatigades des de bon matí”.

Els verbs d’aspecte perfectiu s’utilitzen en present històric habitualment amb valor repetitiu:

Naokolo bjufeta imase (imperf. I) postojanno dvizenie: posetiteli dohozdat (pres. I), poracat (pres. P) si bira ili uiski, izpijat (pres. P), zaplatjat (pres. P) i se ottegljat (pres. P) malcalivo.

“Al voltant del bufet havia un moviment continu: arriben visitants, es demanen una cervesa o un whisky, beuen, paguen i es retiren silenciosament”.

El presente històric s’utilitza en la historiografia científica amb la idea de donar versemblança i objectivitat a la narració. En relats històrics d’un caire més popular s’utilitza en el lloc de les formes narratives per tal de donar més proximitat i vitalitat als esdeveniments narrats:

Kam kraja na XVIII vek Koprivstica e (pres. I) vece zamozno selo. No idvat (pres. I) kardzalijte prez 1793 godina i ograbvjat (pres. I) i opozarjavat (pres. I) sazdadenoto ot trudoljubivite i predpriemcivi koprivstenci. Oste dve turski napadenija, oste dva pozara opustosavat (pres. I) vsicko.

“Cap a la fi del segle XVIII K. és ja una població rica. Però venen els bandits l’any 1793 i saquegen i cremen tot el que havien creat els laboriosos i emprenedors habitants. Dues incursions turques més, dos incendis més ho devasten tot”.

En l’explicació del contingut d’obres literàries, així com a les anotacions al marge de les obres de teatre, també s’utilitza habitualment el present històric.

El present es pot utilitzar en sentit figurat en lloc del futur per tal de presentar una imatge viva i actual dels fets que es pensa que han de succeir:

Znaes (pres. I) li kak si prestavjam (pres. I) nasija badest zivot?... Ti stavas (pres. I) mnogo bogat i znamenit, kupuvame (pres. I) si nie edna prekrasna vila v Banki ili Knjazevo.

“Saps com m’imagino la nostra vida futura?... Tu ets molt ric i important, ens comprem una meravellosa vila a Banki o a Knjazevo.”

Andrejcin (1977: 226-228) descriu el significat bàsic del present i el significat habitual o de repetició, on l’acció no té lloc necessàriament en el moment del discurs:

I dnes oste Balkanat, stom burja zahvasta (pres. I), spomnja (pres. I) toz den duren, sumi (pres. I) i preprasta (pres. I) slavata mu divna, kato njakoj ek, ot urva na urva i ot vek na vek.

“I encara avui el Balcà, quan esclata la tempesta, recorda aquest dia funest, crida i tramet sa glòria meravellosa com un eco de barranca en barranca i de segle en segle”.

Esmenta també els significats figurats del present. En el lloc del passat per tal de fer més viu i actual el relat, de donar-li més força dramàtica:

Bog da me prosti (pres P), ama az go napravih (aor. P) dnes. Pripkam (pres. I) u doma, zakljucvam (pres. I) se v pisalisteto, razlepjam (pres. I) poleka cervenija vosak na plika i turjam (pres. I) vatre drugi vestnici... Posle ostavjam (pres. I) pismoto pak na mjestoto mu.

“Que Déu em perdoni, però ho he fet avui. Corro a casa, em tanco a l’escriptori, aixeco amb compte el lacre del sobre i poso a dintre altres diaris... Després deixo la carta una altra vegada al seu lloc”.

Dins del mateix cas podem considerar el present històric:

Djado Zahari varvi (pres. I) *poleka i krepj* (pres. I) *na garba si malkija Monka*. “L’avi Zahari camina lleuger i prem sobre el seu pit el petit Monka”.

També s’utilitza figuradament el present en el lloc del futur amb el significat d’una acció que es dona per segura:

Podir deset godini baj Ilija tragva (pres. I) *da si obikoli* (pres. P) *sinovete*. “Dintre de deu anys el senyor Ilija se’n va a visitar els fills”.

El present d’aspecte perfectiu no s’utilitza teòricament en oracions independents, però en la llengua parlada (i també en literatura) apareix freqüentment amb valor de present històric o de present habitual:

Nastane (pres. P) *vecer, mesec izgree* (pres. P), *zvezdi obsipjat* (pres. P) *svoda nebesen*. “Arriba el vespre, la lluna brilla, les estrelles omplen la volta del cel”.

Freqüentment també s’utilitzen conjuntament el present imperfectiu i el perfectiu per tal de remarcar matisos diferents i relacions de les accions:

Padne (pres. P) *vecer, gradat stihne* (pres. P) *i otkam kovacnicata se ponasjat* (pres. I) *veselite zbuci na harmonikata*.

“Cau la tarda, la ciutat s’encalma, i des de la ferreria es senten els sons alegres de l’acordió”.

Andrejcin (1978: 179-187) remarca que en condicions normals l’aspecte perfectiu és incompatible amb el significat de present, ja que presenta l’acció en la seva totalitat acabada, amb el seu principi i final, en tant que el present expressa una acció

que s'escola en el moment del discurs. Així i tot, el present pot admetre complements que determinen el principi o la durada de l'acció:

Ot dneska natatak balgarskijat rod istorija ima (pres. I) i stava (pres. I) narod. "D'avui endavant la nissaga búlgara té història i esdevé un poble".

Fa una llarga referència als usos figurats del present amb valor de passat o de futur:

Varvim (pres. I) oste dalgo vreme, vseki stoi (pres. I) na kolata si i malci (pres. I). Ne se vizdame (pres. I) edin drugi, ne vizdame (pres. I) nisto naokolo, tamno e (pres. I) i po leto se zatvarja (pres. I) okolo nas v ceren krag. "Viatgem encara molt de temps, cadascú s'està al seu carruatge i calla. No ens veiem els uns als altres, no veiem res al voltant, és fosc i el camp es tanca entorn de nosaltres en un cercle negre".

Edno utro rano toj ste pocuka (fut. P) na carskite porti. Carjat spi (pres. I). Cuka (pres. I) djado Ivan, nikoj ne mu se obazda (pres. I).

"Un matí d'hora ell trucarà a les portes del tsar. El tsar dorm. Truca l'avi Ivan, ningú no li respon".

Amb l'ús del present en lloc del passat o del futur tenim el present relatiu. En tals casos es sol pensar que l'acció es presenta com si tingués lloc davant dels nostres ulls i d'aquesta manera s'aconsegueix una expressió més viva i plàstica. De fet, les relacions són una mica més especials. Ja que amb el present no és possible presentar l'acció en conjunt, juntament amb el seu principi i fi, amb el present relatiu aquesta limitació desapareix perquè la nostra consciència es destaca del moment del discurs com a punt d'orientació zero i es desplaça lliurement pel curs de la pròpia acció que es presenta. D'aquesta manera cada moment del desenvolupament de l'acció queda en un pla cronològic homogeni i per això amb el present relatiu l'acció es pot prendre en tot el seu desenvolupament. D'aquí resulta que el valor dels verbs imperfectius en present

relatiu és equivalent al dels verbs perfectius. Això és vàlid només per als imperfectius secundaris que són parells aspectuals dels perfectius corresponents. Aleshores ja que el verb imperfectiu fa el paper d'un perfectiu, resulta que és possible teòricament utilitzar el verb perfectiu amb valor de present relatiu, i de fet així es fa en la pràctica.

L'autor puntualitza que en les parles orientals s'utilitza normalment l'aspecte imperfectiu amb valor de present històric (que substitueix normalment el passat perfectiu) i en les parles occidentals, al contrari, és molt freqüent l'ús de l'aspecte perfectiu. El perfectiu es sent com una presentació més clarament sintètica de l'acció, en tant que amb l'imperfectiu l'atenció es centra més en el propi procés. Per això l'aspecte perfectiu té un caràcter més plàstic i l'imperfectiu té un caràcter més narratiu.

Un altre ús molt freqüent del present és el reiteratiu o habitual, que expressa una acció que es va repetint, encara que no estigui en curs en el moment just del discurs:

Vseki den otivam (pres. I) na rabota.

"Cada dia vaig a treballar".

El present habitual reuneix en sí elements del present real i del present relatiu. La pròpia acció habitual pot ser presentada en el seu curs (analíticament) o com una totalitat que es repeteix periòdicament (sintèticament). En el primer cas s'utilitza l'aspecte imperfectiu, en el segon també és possible el perfectiu. L'ús de l'aspecte perfectiu dóna més vida al quadre:

Cesto pisa (pres. I) pisma.

"Sovint escric cartes".

Jadete (pres. I) li mnogo vecer?

"Mengeu gaire per la nit?".

Nastane (pres. P) vecer, mesec izgree (pres. P), zvezdi obsipjat (pres. P) svoda nebesen, gora zasumi (pres. P), vjatar povee (pres. P), Balkanat pee (pres. I) hajduska pesen.

“Arriba el vespre, la lluna brilla, les estrelles omplen la volta del cel, el bosc comença a remugar, el vent bufa lleument, el Balcà canta la cançó del haidut”.

Una varietat del present habitual és el present absolut que expressa veritats intemporals, propi de refranys, sentències i del llenguatge científic:

Po drehite posrestat (pres. I), *po uma izprastat* (pres. I).

“Per la roba et reben, per les idees t’engeguen”.

Sarnata se hrani (pres. I) *s lista, mladi klonki, papki, treva i drugi*.

“La daina s’alimenta de fulles, branquillons tendres, brots, herba i altres”.

Stojanov (1984: 356-358) descriu el significat bàsic de present i fa esment dels usos figurats. En el lloc del passat, en relats de fets ja esdevinguts, s’utilitza per tal de donar més vida, d’il·lustrar millor la narració o d’actualitzar una situació dramàtica, i aquest ús es fa de vegades inconscientment:

Vsekicasnite opasnosti, v koito njakolko godini se namirase (imperf. I), *bjaha mu stanali* (plusq. P) *kato svoj element. V Sopot, v stajata na ucitelja, imase* (imperf. I) *komitetsko tajno sabranie. Nenadejno se ozovava* (pres. I) *edin gost, poznat kato turski spionin, i sjada* (pres. I). *Vsicki malcat* (pres. I), *no gostat ne si otiva* (pres. I).

“Els constants perills en els quals des d’uns anys ençà es trobava havien esdevingut el seu element. A Sopot, a l’habitació del mestre, hi havia una reunió secreta del comitè. Inesperadament apareix un hoste, conegut com a espia turc, i seu. Tots callen però l’hoste no se’n va”.

Utilitzada en el lloc del futur, la forma de present és estilísticament marcada, afegeix un matís de seguretat en l’acompliment de l’acció.

Assenyala també aquest autor que el present té la possibilitat d’expressar accions que no tenen una relació concreta amb cap moment determinat en el temps, és a dir, l’anomenat present gnòmic:

Toz, kojto padne (pres. P) *v boj za svoboda, toj ne umira* (pres. I).

"Aquell que cau en la lluita per la llibertat no mor".

Vodata zamrazva (pres. I) *pri nula gradusa*.

"L'aigua es gela a zero graus".

Pel que fa a l'ús de l'aspecte perfectiu, remarca que és rar en oracions independents, es limita a l'expressió d'accions amb significat repetitiu, habitual:

Dojde (pres. P) *si vecer kapnal ot umora, vecerja* (pres. P), *sedne* (pres. P) *na toplo do peckata i zaspi* (pres. P).

"Arriba al vespre mort de cansament, sopa, seu a la calor de la llar i s'adorm".

Pasov (1989: 110-113) destaca que les formes de present són comparativament molt més utilitzades que les altres formes verbals i ho justifica perquè el present, fora del seu significat bàsic, té valors absoluts i figurats, en el lloc d'altres temps, amb matisos estilísticament marcats.

El valor absolut és el que expressa veritats objectives o generals:

Meckite prekarvat (pres. I) *zimata v san*.

"Els óssos passen l'hivern dormint".

Descrui el valor repetitiu com l'expressió d'accions repetides referides al moment actual, tot i que en el moment precís del discurs no s'estiguin executant:

Nesto ne sam (pres. I) *dobre, kasljam* (pres. I).

"No estic bé, tinc tos" (tot i que ara mateix no estic tossint).

I també remet en aquest apartat l'expressió d'accions que es mantenen contínuament:

Mrazja (pres. I) *marzela*.

"Odio la mandra".

Destaca també que el present és la forma verbal dels reportatges en directe²⁰ i els usos figurats en termes semblants als altres autors. Remarca que l'ús en lloc del futur (l'anomena present predictiu o profètic) no és possible amb tots els verbs i que la posterioritat de l'acció es marca lèxicament o pel context:

Utre postapvam (pres. I) *v bolnicata*.

"Demà ingreso a l'hospital".

Ste i kazes (fut. P) *da ne se trebozi* (pres. I) *za naznacenieto*. *Ministarat si vze* (aor. P) *belezka*. *Tija dni izliza* (pres. I) *zapoved*.

"Li diràs que no es preocupi pel nomenament. El seu ministre va prendre nota. Un d'aquests dies surt l'ordre".

Aquest autor no fa cap referència a l'ús de l'aspecte perfectiu i, en canvi, s'estén molt en aspectes ortogràfics. És interessant anotar que afirma que les formes de 1ª persona plural en *-me* (per als verbs de la 1^a i 2ª conjugació), tot i que siguin d'ús habitual en les parles occidentals, no es poden considerar normatives i que l'opinió d'alguns autors (no diu quins) que la forma en *-me* s'utilitza davant de consonant per evitar cacofonia (*govorime mnogo* "treballem molt") no té fonament.

Garibova i Kitova (1996: 70-73) descriuen els diferents usos del present en termes semblants als altres autors ja esmentats. Destaquen que l'aspecte perfectiu s'utilitza freqüentment amb valor de present històric i present iteratiu. Ambdós aspectes alternen per tal de expressar diferents matisos o relacions entre les diferents accions.

Maslov (1981: 252-254) descriu molt sistemàticament els diversos valors del present i, pel que fa a l'aspecte perfectiu, destaca que amb valor repetitiu o potencial molt sovint s'expressa la relació entre dos fets; al segon component s'utilitza

²⁰ *Segasno reportazno vreme* "present de reportatge" l'anomenen els autors búlgars.

generalment l'aspecte imperfectiu i al primer, tot i que també és possible l'imperfectiu, es sol utilitzar el perfectiu per subratllar que cada acte de la primera acció, cada cas que s'acompleix l'acció, presuposa la segona acció:

Izlazes (pres. P) *li vednaz, ne ti vjarvat* (pres. I) *vtori pat.*

"Si menteixes una vegada no et creuen la segona (vegada)".

En aquest exemple, però, el present P és possible perquè es troba en una oració subordinada.

Elektricitstvo! Natisnes (pres. P) *edno butonce i gotovo.*

"Electricitat! Prems un botonet i llest".

També documenta l'ús narratiu del present d'aspecte perfectiu, habitualment amb el significat d'una acció concreta, única:

Ranis (pres. I) *go prokletija mu zaek, povlece si* (pres. P) *krakata, zabuta se* (pres. P) *v hrastalaka i go njama nikakav.*

"Fereixes la seva maleïda llebre, arrossega les potes, s'amaga pels matolls i desapareix".

Scatton (1984: 320-321) fa una descripció concisa i sistemàtica dels diferents valors del present. Pel que respecta a l'aspecte perfectiu, remarca que denota l'acompliment d'una sèrie d'accions, una rera l'altra, i que la seqüència sencera es repeteix com un tot, però considera infreqüent aquest ús en oracions compostes.

Gribble (1987: 30-31, 33-34, 38-39) fa només una descripció morfològica però no parla dels usos i significats, ni de l'aspecte.

4.2.1.2 Aorist.

Segons la *Gramàtica* de l'Acadèmia (Stankov, 1983: 316-317), l'aorist expressa una acció acomplerta en un moment concret i determinat del passat i que ja no té lloc en el moment del discurs.

La distància entre el moment de l'acompliment de l'acció expressada per l'aorist i el moment del discurs no és rellevant, de tal manera que l'aorist búlgar tant pot representar un passat llunyà com un passat proper. La condició *sine qua non* per a l'ús de l'aorist és la testimonialitat: el parlant necessàriament ha de ser testimoni dels fets que explica.

L'aspecte perfectiu presenta l'acció com un tot acabat i aquest significat és plenament adequat al significat temporal de l'aorist. Els factors temporal i aspectual de l'acció verbal li atorgan a l'aorist perfectiu una forta determinació.

Al moment del seu acompliment l'acció pot haver tingut una llarga durada:

Toj izzivja (aor. P) napusno zivota si.

"Ell va viure en va la seva vida".

Magelan obikoli (aor. P) zemjata.

"Magallanes va donar la volta a la terra".

D'acord amb les seves característiques temporals i aspectuals l'aorist perfectiu marca punts determinats en la línia del temps que van configurant l'eix del relat, i poden fer la funció de moments d'orientació, els "moments dels quals es parla".

Bez da kaze (pres. P) дума, Sina grabna (aor. P) kobilicata i zasliza (aor. P) barzo kam grada.

"Sense dir paraula, Xina agafà la perxa i sortí ràpidament cap a la ciutat".

L'aorist perfectiu pot tenir també un significat sumatori, és a dir, expressa no un fet concret sinó un conjunt de fets representats com un tot:

Rakata mu masinalno presejna (aor. P) i vze (aor. P) bradvata, toj masinalno izlese (aor. P) ot dupkata si, masinalno mina (aor. P), kato se snisi (pres, P) zad cuvalite s zito, izpravi se (aor. P) poblednjat kato martvec, spusna se (aor. P) vaz Emeksiza... i zabi (aor. P) bradvata v tila mu. Vsicko tova toj izvarsi (aor. P) kato nasan. "La seva mà

maquinalment s'allargà i agafà la destral, maquinalment sortí del seu cau, maquinalment passà esmunyint-se darrere els sacs de blat, s'alçà pà.lid com un mort, es llençà sobre Emexis i clavà la destral al seu coll. Va fer tot això com en un somni”.

En aquest exemple veiem l'ús normal de l'aorist configurant l'eix del relat a través d'uns fets successius, l'últim no en forma part, és com el resum global de tot el que s'ha dit abans.

Un cas concret d'aquest significat global és l'ús de l'aorist perfectiu amb complements circumstancials de repetició:

Toj dva pata obikoli (aor. P) kastata, no ne moza (aor. I) da ja nameri.

“Ell rodejà dues vegades la casa però no pogué trobar-la”.

Tot i que l'aorist s'adiu més amb el perfectiu, l'aspecte imperfectiu no està en contradicció amb el seu significat temporal. L'aspecte imperfectiu presenta les accions expressades per l'aorist no com necessàriament successives, sinó com simultànies o sense un ordre precís:

Vojnicite se baviha (aor. I) oste njakolko vreme. Hraniha (aor. I) i poiha (aor. I) konete, hraniha se (aor. I) i sami.

“Els soldats es retardaren encara algun temps. Van donar de menjar i de beure als cavalls, van mejar també ells mateixos”.

Un altre significat interessant de l'aorist imperfectiu és el que expressa de manera general un fet passat:

Pomnis (pres. I) li... susavata godina? Za dazd moleben pravihme (aor. I). “Recordes l'any de sequera? Vam fer rogatives per la pluja”.

Molt freqüent també és l'ús de l'aorist imperfectiu per tal d'expressar una duració determinada (més llarga o més curta) d'una acció passada. Aquest significat no

és en absolut incompatible amb l'aorist sempre que l'acció denotada ja hagi cessat en el moment del discurs:

Devet godini toj skita se (aor. I) bezdomen, bez san, bez pokoj...

"Deu anys vagarejà sense casa, sense son, sense repòs..."

En alguns casos aquesta durada s'emfatitza amb la repetició del verb:

Toj gleda, gleda (aor. I), dokato mu se zamagli (aor. P) pogledat, iztri (aor. P) ocite si s raka i pak gleda (aor. I).

"Ell mirà llargament fins que se li ennuvolà la vista, es fregà els ulls amb la mà i tornà a mirar".

Veiem que l'aorist perfectiu *iztri* expressa un fet puntual, concret, en tant que l'imperfectiu *gleda* vol denotar la llarga durada de l'acció de mirar.

Un ús proper de l'aorist imperfectiu és l'expressió d'accions limitades i repetides:

Njakolko pati prez nosta se sabuzdah (aor. I) ot silnija laj na kuceto.

"Vàries vegades durant la nit em vaig desvetllar pels forts lladrucs del gos".

Andrejcin (1977: 233-234) remarca la diferència entre la perfectivitat temporal (presentació de l'acció com assolida abans del moment en què es parla) i l'aspectual (presentació de l'acció com un tot aconseguit), que cal no confondre, tot i que sovint coincideixin. Aquesta diferència fa possible l'ús de l'aspecte imperfectiu amb un temps que és perfectiu des del punt de vista temporal com l'aorist, i al contrari.

Un ús particular de l'aorist perfectiu és l'expressió d'un fet que no s'ha produït encara (futur, per tant) però que es veu com d'acompliment inexorable, i sol tenir un valor estilístic emfàtic:

Oganjat sliza (pres. I) nadolu – otide (aor. P) seloto.

"El foc va baixant – s'acabà el poble" (lit.: se n'anà).

Pel que fa a l'expressió d'acció repetida en el passat, Andrejcin (1978: 191) fa notar que l'aspecte imperfectiu té el valor estilístic de subratllar més el fet de la repetició de l'acció, però també seria factible l'ús de l'aspecte perfectiu:

Povece ot desetina pati toj napravi (aor. P) *tova*.

"Ell va fer això més de deu vegades".

Povece ot desetina pati toj pravi (aor. I) *tova*.

"Més de deu vegades, ell va fer això" (amb més èmfasi).

Un altre ús particular de l'aorist imperfectiu és l'expressió d'accions preses en un sentit molt general, sense parlar esment en la seva concreció ni unicitat:

Dnes idvah (aor. I) *da te tarsja*.

"Avui he vingut a buscar-te".

Donasjaha (aor. I) *li nesto za mene?*

"Han portat alguna cosa per a mi?".

Ah, baj Marko, zabravih (aor. P) *da te pitam – kaza* (aor. P) *doktorat vnezapno – namira* (aor. I) *li te onaja vecer njakakav covek?*

"Ah, senyor Marko, he oblidat preguntar-te – digué el doctor sobtadament – et va trobar aquell vespre alguna persona?".

En aquest darrer exemple podem copsar l'ús d'ambdós aspectes: per expressar un fet concret (*zabravih*), en l'eix del relat (*kaza*) i en la pregunta sobre un fet inconcret (*namira*).

Stojanov (1984: 368), a més del valor ja exposats, comenta també el valor futur de l'aorist perfectiu, que relaciona amb l'emotivitat del parlant, que li fa anticipar la fi de l'acció, tot i que qualifica aquest ús de rar:

Na pomost, bratja, zaginah! (aor. P).

"Auxili, germans, em moro!" (lit.: em vaig morir).

Pasov (1989: 118) fa notar la coincidència morfològica entre aorist i imperfet (les terminacions de quatre de les sis persones són idèntiques). La diferència semàntica rau en el fet que l'aorist mostra una acció que ja és acabada en un moment d'orientació passat i l'imperfet mostra una acció encara no acabada en aquell moment passat.

Garibova i Kitova (1996: 82) remarquen especialment que l'acció acabada expressada per l'aorist es relaciona amb un moment anterior determinat (contra la indeterminació del perfet), sistematitzen l'elecció de l'aspecte basant-se en què l'acció sigui concebuda com una totalitat acabada o com un procés que ha durat un cert temps i proposen un exemple força il·lustratiu on apareixen tots dos aspectes:

Togava se sprja (aor. P) *pred edna reklama za kino i dalgo gleda* (aor. I) *snimkite na prekrasnija geroj* "Aleshores s'aturà davant d'un cartell de cinema i llargament va mirar les fotos de l'atractiu actor".

En relació amb la durada o repetició de l'acció passada, Maslov (1981: 257) subratlla que en alguns tipus de context també es pot expressar mitjançant formes d'aorist perfectiu:

Ilija digna (aor. P) *stomnata i zadno smukna* (aor. P) *studenata, prjasna voda, posle sedna* (aor. P) *do vratata*.

"Ilija agafà el càntir i, assedegat, va xarrupar l'aigua fresca i clara, després va seure al costat de la porta".

Pel contrari, en alguns contextos, l'aorist imperfectiu també es pot utilitzar per tal d'expressar una acció que és anterior a la línia bàsica del relat:

Toj tarsese (imperf. I) *s valnenie nezemnata po hubost Tais – mectata, kojato dvizi* (aor. I) *zivota mu*.

"Ell buscava ansiosament Taís, no terrenal per la seva bellesa– el somni que va empènyer la seva vida" (en el sentit de: havia empès).

També documenta aquest autor l'ús de l'aorist imperfectiu amb el significat d'anul·lació del resultat de l'acció:

Brat ti, oficerina, idva (aor. I) tuka.

"El teu germà, l'oficial, va venir aquí" (però va tornar a marxar).

Notem que aquest ús és paral·lel al del passat imperfectiu rus, en oposició al perfectiu, que denota que el resultat de l'acció es manté vigent:

Ja otkryval (passat I) okno.

"He obert la finestra" (però ja l'he tancada).

Ja otkryl (passat P) okno.

"He obert la finestra" (i ara és oberta).

Scatton (1984: 321-322) remarca el caràcter narratiu central de l'aorist perfectiu, que presenta una successió d'accions i, aïlladament, denota un fet passat concret:

Vcera go vidjah (aor. P) na ulicata.

"Ahir el vaig veure al carrer".

L'imperfectiu s'utilitza quan no hi ha un final definit, concret de l'acció, o simplement es remarca que ha succeït:

Snosti izlizah (aor. I) na razhodka.

"Ahir nit vaig sortir a passejar".

Gribble (1987: 55-64) és molt concís en la seva explicació de l'ús de l'aorist i no aporta res de nou sobre el que han escrit els autors ja esmentats. Proposa una munió d'exemples dintre de textos llargs, però no comenta els diferents usos.

El verb auxiliar *sam* "ésser" té un passat únic que fa indistintament les funcions d'imperfet i d'aorist, amb dues formes: *bjah, be*, i *bjah, bese*, amb etimologies diferents (vg. 2.3.1) Totes dues formes actualment són sinònimes. L'antic aorist *bih, bi* va quedar com un arcaïsme en alguns parlars occidentals, sobre tot en forma negativa, però

parall.lement es va desenvolupar una nova forma específica d'aorist *bidoh, bide* (vg. 2.2) molt extesa en la llengua literària del segle XIX, tot i que es considera dialectal. (Pasov, 1976: 110).

4.2.1.3 Futur.

El significat bàsic del futur búlgar és el d'una acció posterior al moment del discurs:

Ne placi (imperat. I), *milicko... ste ti napravja* (fut. P) *novi, hubavi drehi, ste ti kupja* (fut. P) *obusteta i nova karpa*. "No ploris, carinyet... et faré vestits nous i bonics, et compraré unes sabates i un mocador nou".

Hajde, ljagaj (imperat. I), *ce utre ste stavame* (fut. I) *rano. Otivame* (pres. I) *v grada na pazar. Tam ste ti kupja* (fut. P) *sandalki. V drugi den ste tragvas* (fut. I) *na uciliste*.

"Au, ves a dormir, que demà ens aixecarem d'hora. Anirem (lit.: anem) a la ciutat, al mercat. Allà et compraré unes sandàlies. L'endemà aniràs a l'escola".

Les accions en futur es poden expressar amb l'aspecte perfectiu i l'imperfectiu. Les formes de futur perfectiu poden bastir la línia bàsica d'un relat; les accions simultànies amb els diferents moments marcats per aquesta línia s'expressen pel futur imperfectiu i les posteriors, pel futur d'aspecte perfectiu (vg. 4.4.3). Les anteriors, en canvi, precisen del futur perfet. (Stankov, 1983: 340-341).

Un cas especial del significat del futur (generalment d'aspecte perfectiu) és l'ús en lloc del present o imperfet que expressen accions reiterades o habituals:

Toj ste vleze (fut. P) *v kasti s izcapani obusta, ste ostavi* (fut. P) *ucebnicite si nebrezno varhu masata ili stola, ste zahvarli* (fut. P) *bel'oto, sled kato se e preobljakal* (perf. P), *a tja tica* (pres. I) *sled nego*.

“Ell entra a casa amb les sabates brutes, deixa els seus llibres d’estudi negligentment damunt de la taula o de la cadira, llença la roba interior després que s’ha canviat, i ella corre darrere seu”.

Aquest ús del futur fa referència a accions generals reiterades que caracteritzen una determinada persona i permet diferenciar unes d’altres amb un relleu diferent del que tindrien si fossin expressades amb el present o l’imperfet. Està relacionat amb el caràcter modal del futur de disposició o capacitat potencial (vg. 4.3.3) (Stankov, 1983: 344-345).

Andrejcin (1977: 246-247) també fa notar l’ús força extès del futur en el llenguatge oral per tal d’expressar accions habituals, repetides:

I vsjakoga vsjaka edna rabota djado Slavco vse samicak ste ja nagledva (fut. I), za vsjako edno nesto samicak ste naredi (fut. P) kak da se svarsj (pres. P) i samicak ste pokaze (fut. P) kak po-dobre da stane (pres. P).

“L’avi Slavco sempre observa solet cada feina, ell mateix disposa com es fa cada cosa i ensenya com queda millor”.

Documenta l’ús rar del futur “indeterminat” (anomenat així pels gramàtics decimonònics) tot remarquant que semànticament no és diferent del futur ni es considera actualment un temps apart; estilísticament té un aire popular i arcaïtzant:

Tova i drugi pat stem gleda (fut. “ind.” I).

“Mirarem això una altra vegada”.

Andrejcin (1978: 206) remarca l’ús relativament freqüent del futur amb valor de suposició:

V Altanovo gi ostavj (aor. I), no te ste sa (fut. I) sega v Bjala Cerkva “A Altanovo els vaig deixar, però deuen ser ara a Bjala Cerkva”.

Sovint en aquest cas apareix el futur en forma antiga, amb la conjunció *da* fent de nexa entre la partícula auxiliar i el verb²¹:

Az ne sam go vizdal (perf. I), *ama se sestah* (impf. I), *ce takova nesto ste da ima* (fut. I).

“Jo no l’he vista, tanmateix suposava que hi deu haver una cosa així”.

Aquesta forma del futur es podria considerar també una forma de suposició (vg. 5.5.6.2).

Stojanov (1984: 381-382) fa notar que l’ús del futur denota seguretat en l’acompliment de l’acció. Explica l’ús del futur en lloc del passat o present com un posicionament subjectiu del parlant des de la perspectiva d’un moment anterior del qual parla:

Kakvo ste kazva (fut. I)... *kazva* (pres. I), *ce vsicko bilo* (impf. narr.) *v racete na Boga*.

“Què ha de dir... diu que tot era a les mans de Déu”.

Pasov (1989: 119) remarca l’acusat valor modal del futur i el justifica pel fet de la no-existència actual de l’acció, de tal manera que el parlant pot presentar l’acompliment de l’acció com a segur o no tan segur, com a possible o com una suposició.

Garibova i Kitova (1996: 98-99) expliquen l’ús del futur pel present en accions iteratives perquè des del punt de vista de la seva repetició habitual es poden presentar com previstes prèviament en cada cas concret:

Rjadko, mnogo rjadko golemite i krila ste se porazmardat (fut. I), *ste se zavartjat* (fut. I), *za da sprjat* (pres. P) *pak za njakolko casa*.

“De tant en tant, molt de tant en tant, les seves grans aspes es belluguen, donen unes voltes, per aturar-se un altre cop per varies hores”.

²¹ Resta d’un estadi anterior, on l’auxiliar es conjugava i l’infinitiu del verb ja havia estat substituït per les formes finites *da* + present. En gramaticalitzar-se el verb auxiliar en forma de partícula invariable, el nexa va esdevenir innecessari: el futur actual és el present precedit per la partícula *ste*.

També fan notar que el futur s'utilitza freqüentment per tal d'expressar una suposició, referida tant al present com al passat.

En canvi, Mitkova i Kljuckova-Petrinska (1999: 135) en la seva *Gramàtica espanyola* remarquen que el valor de suposició o probabilitat que té el futur espanyol no existeix en búlgar i s'ha de traduir pel present, expressant lèxicament l'element de suposició:

"Este piso medirá unos 120 m²".

Tozi apartament e (pres. I) *okolo 120 kvadrata*.

"Lo hará para llamar la atención".

Sigurno go pravi (pres. I) *za da privlece* (pres. I) *vnimanie*.

Maslov (1981: 264) fa notar que el futur amb el significat d'acció repetida, habitual, freqüent, etc. en un pla present o passat recorda l'ús paral·lel del present perfectiu, però en futur tant és possible un aspecte com l'altre:

Ponjakoga tja bivase (impf. I) *prikazliva*, *ponjakoga ste mine* (fut. P) *pokraj coveka i njama da go pogledne* (fut. P).

"De vegades ella solia ser afectuosa, de vegades passarà pel costat d'una persona i no se la mirarà".

Scatton (1984: 326-327) dóna exemples simples de l'ús dels dos aspectes amb el futur:

Utre ste pisa (fut. I).

"Demà escriuré".

Utre ste napisa (fut. P) *pismoto*.

"Demà escriuré la carta".

Remarca que es pot utilitzar en el context d'un altre temps per tal d'expressar una acció que es preveu d'acompliment segur, i proposa els dos exemples d'Andrejcin (1978: 200) que hem reproduït més amunt.

Gribble (1987: 52) s'estén en explicacions formals però no dóna cap indicació dels usos, només els il·lustra amb nombrosos exemples i textos (pp. 53-54).

4.2.2 El perfet, entre l'orientació simple i doble.

El perfet ocupa una posició especial i en certa manera controvertida, segons es pot deduir dels diferents models del sistema, en els quals apareix com un temps absolut o relatiu.

Es pot considerar també com un aspecte. Definit com a tal indica la continuïtat de la rellevància actual d'una situació anterior, i no parla directament d'una situació per ella mateixa sinó que relaciona un estat amb una situació precedent (Comrie, 1976: 52). Per aquesta raó, també considerat com un aspecte el perfet ocupa un lloc especial.

En búlgar la distinció perfet / no-perfet es pot combinar lliurement amb altres distincions aspectuals, són igualment possibles el perfet d'aspecte perfectiu i el d'aspecte imperfectiu. No hi ha contradicció perquè el perfet relaciona un estat present amb una situació passada en la qual hi havia un esdeveniment individual o un estat o un procés que encara no s'ha completat (Comrie, 1976: 61-62). En el mateix treball, en descriure resumidament la situació aspectual del búlgar, Comrie (1976: 126) remarca l'oposició perfet / no-perfet que es extensiva a tots el temps i que implica també ambdós aspectes, perfectiu i imperfectiu. Aleshores cal pensar que el caràcter aspectual no li atribueix concretament a la forma verbal que anomenen "perfet", sinó al caràcter de perfet, considerat globalment, és a dir, al conjunt dels temps que la gramàtica búlgara anomena "resultatiu". Cohen (1989: 20) també fa referència al caràcter aspectual del tret "resultatiu".

La gramàtica búlgara sempre ha considerat el perfet una forma temporal, no un aspecte, i l'ha inclòs dins de l'inventari dels temps passats. Però en el perfet el tret

d'antioritat fa referència a la localització temporal de l'acció i té un caràcter arbitrari, en canvi, en els altres temps passats el tret d'antioritat fa referència a la localització temporal del moment d'orientació (això només és discutible en el cas de l'aorist, que és un temps absolut) i té un caràcter sistèmic. En conseqüència, el passat indeterminat búlgar (el perfet) és un "passat" amb un significat diferent dels altres passats (Petkov, 1987: 44).

El tret d'indeterminació temporal de l'acció no té el mateix estatus dins del sistema que el tret d'actualitat del resultat al moment del discurs perquè no es deriva d'una relació d'oposició entre les formes sinó que és una realització específica del tret d'antioritat de l'acció (Petkov, 1987: 44).

D'acord amb el seu caràcter marcat amb el tret d'antioritat de l'acció respecte d'un moment d'orientació en el qual es manifesta el seu resultat, i pel caràcter no marcat respecte dels trets d'antioritat i posterioritat del moment d'orientació, la formulació del perfet serà: "E ant R simul S".

Efectivament, el perfet és un passat diferent, perquè tots els altres passats responen a una formulació "E rel R ant S" (o "E ant S" en el cas de l'aorist). Aquesta relació explica l'aparent paradoxa que el perfet entri en oposició amb altres temps de l'esfera del passat (aorist i imperfet) i alhora sigui un temps de l'esfera del present.

4.2.2.1 Significats bàsics del perfet.

El significat bàsic del perfet segons Stankov (1983: 319-323) és l'expressió d'una acció passada feta o acabada abans del moment del discurs, però sense evidència de la relació de l'acompliment de l'acció amb cap moment passat determinat, és a dir, no hi ha una localització concreta de l'acció en el temps²². Tanmateix, a diferència

²² D'aquí la denominació del perfet: *minimalo neopredeleno* "passat indeterminat".

d'altres llengües com l'anglès (Comrie 1976: 54), el perfet búlgar admet determinacions temporals si s'escau:

Pristignal sam (perf. P) *tocno v sest casa*.

"He arribat a les sis en punt".

La indeterminació temporal del perfet li permet mostrar l'acció no com un procés (amb el seu lloc en el temps), sinó com un simple fet. En relació amb aquesta particularitat és natural que sovint el perfet subratlli el resultat de l'acció, present en el moment del discurs. Observem la diferència amb l'aorist en oracions interrogatives: amb l'aorist preguntem per una acció concreta, determinada en el temps passat; amb el perfet preguntem simplement si l'acció ha tingut lloc:

Ti hodi (aor. I) *li na lov?*

"Has anat a caçar?".

Ti hodil li si (perf. I) *na lov?*

"Has anat a caçar? (= has caçat?)".

Al contrari que l'aorist, les formes de perfet d'aspecte imperfectiu poden admetre adverbis com *ponjakoga* "de vegades", *cesto* "sovint", *obiknoveno* "habitualment", *vinagi* "sempre", locucions del tipus *otdavna ne* "fa molt que no", *otkoga ne* "des de quan no", *oste ne* "encara no" i altres elements del context que denoten inconcreció de l'acció en el temps.

El matís d'actualitat del resultat de l'acció en el moment del discurs es pot percebre particularment quan les formes de perfet expressen un estat:

Nane Stoicko sas saprugata si e sprjal (perf. P) *kolata nasred ulicata i prodava* (pres. I) *drenki*.

"Nane Stoicko amb la seva esposa ha aturat el cotxe al bell mig del carrer i ven cireres silvestres".

Aquest ús correspon només a l'aspecte perfectiu (que sovint té un caràcter resultatiu). El resultat de l'acció queda subratllat clarament i les pròpies accions no es prenen com a processos sinó mitjançant llurs resultats, que basteixen un quadre estàtic present en el moment del discurs:

Siten dazd praska (pres. I), *nebeto se raztopilo* (perf. P) *na studena para i premazalo* (perf. P) *nizkite kasti na seloto*.

"Ruixa una pluja fina, el cel s'ha amarat d'un vapor fred i ha cobert les cases baixes del poble".

Observem en aquest exemple que en el perfect d'estat es pot ometre l'auxiliar a les formes de 3ª persona, característica que Andrejcin (1977: 242) inclou dintre dels "usos especials" del perfect.

Més freqüent és el significat d'acció, que és el principal del perfect. En aquest cas es destaca no el resultat, sinó la pròpia acció, expressada com un fet comú o general. El temps del seu acompliment és indeterminat, tot i que pot admetre complements de temps si cal, segons s'ha dit.

Koj e otvarjal (perf. I) *skrivalisteto?* *Koj e vnisal* (perf. I) *tija maskarlaci tuka?* "Qui ha obert l'amagatall? Qui ha ficat aquestes ignomínies aquí?"

Notem que aquest exemple podria ser perfectament resultatiu; la interpretació dependrà bàsicament de la intenció del parlant: si es sorprèn de la presència de les coses vergonyoses o si pregunta exactament qui ha estat el responsable.

Aquest ús, freqüent en oracions interrogatives i negatives, també és extensiu a les enunciatives:

Kak podir malko? *Oste sutrinta sam go poracal* (perf. P).

"Com dintre de poc? Ja pel matí l'he encarregat".

Aquest significat del perfet admet ambdós aspectes. En molts casos també es pot copsar el matís d'actualitat del resultat de l'acció en el moment del discurs. Aquest matís és més clar amb l'aspecte perfectiu:

Kupil sam (perf. P) *si i knizki po gradinarstvo*.

"M'he comprat també uns llibrets de jardineria".

Amb l'aspecte imperfectiu, sobre tot amb verbs lèxicament més abstractes, el matís resultatiu és feble o simplement no existeix:

Dohadjal sam (perf. I) *tadjava*. *Az hodja* (pres. I) *iz selata, prodavam* (pres. I) *huma*.

"M'he arribat per aquí. Jo vaig pels pobles, venc greda".

Az kolko pati sam posrestal (perf. I) *tuka djakon Levski i sam se cukal* (perf. I) *s nego*.

"Jo cuàntes vegades he vingut a rebre aquí el diaca Levski i m'he topat amb ell".

El perfet no pot dur el fil conductor d'un relat perquè és indeterminat quant a la localització temporal de l'acció que expressa. Tanmateix, si no es donen dades concretes sobre la localització temporal de l'acció, es pot utilitzar per tal de donar un matís molt més expressiu, sobre tot en la llengua col.loquial:

Kupila sam (perf. P) *meso*, *sgotvila sam* (perf. P) *go*, *slozila sam* (perf. P) *go na masata da jade* (pres. I), *i toj pak nedovolen*.

"He comprat carn, l'he cuinada, l'he servida a taula per menjar, i ell, encara, descontent"

Més interessant és el cas en què el perfet expressa accions deduïdes en un relat basat en la suposició:

Pak az ste ti kaza (fut. P): *toj e drapnal* (perf. P) *koncite*. *Toj*.

"Y encara et diré: ell ha mogut els fils. Ell".

En aquest cas el perfet té el mateix significat temporal que l'aorist. Aquest ús és possible pel seu caràcter neutre en relació amb la localització temporal al passat. Per la mateixa raó pot aparèixer en un context amb valor d'imperfet:

Izvalo mi e (perf. I) *na um da poiskam* (pres. P) *da ostavis* (pres. P) *puseneto*. "Em passava pel cap d'intentar que deixis de fumar".

Andrejcin (1977: 241-242) caracteritza el perfet pel fet que la seva significació es relaciona amb el passat (l'acció és acomplerta abans del moment del discurs) i alhora amb el present (el resultat de l'acció hi és en el moment del discurs). La relació més concreta aquí és amb el present, ja que l'acció s'expressa sobre tot de cara al seu resultat. Es diferencia de l'aorist per la indeterminació del moment passat en què s'acompleix l'acció. Malgrat aquesta indeterminació el perfet admet adverbis de temps, tal com s'ha dit, quan aquesta informació és rellevant des del punt de vista del parlant:

Sabudil sam (perf. P) *se dnes v pet casa*.

"M'he despertat avui a les cinc".

El perfet búlgar també pot expressar una acció de la qual no es segueix un resultat material concret. Aquest ús és el significat resultatiu en sentit gramatical abstracte:

Mnogo sam mislil (perf. I) *po tozi vapros*.

"Molt he pensat sobre aquesta qüestió".

El perfet es pot utilitzar en casos on es tracta d'accions acabades considerades en general, que per la raó que sigui no es poden pensar en el moment concret del seu acompliment i per això la seva expressió es pren a través del seu resultat concret o abstracte en el moment del discurs:

Pristignal e (perf. P) *Ivan*.

"Ha arribat l'Ivan" (no sabem quan ha vingut, però el cas és que ara és aquí).

Andrejcin (1978: 199-200) comenta que la denominació de passat indeterminat que té el perfet en la gramàtica búlgara és relativa en certa manera, ja que admet determinacions temporals quan cal.

Però, efectivament, s'utilitza amb una gran freqüència quan es tracta d'accions passades de localització temporal indeterminada. En aquests casos l'acció no es pot expressar com un procés perquè això és impossible sense una localització temporal concreta, i aleshores l'acció s'expressa com un fet considerat respecte de la seva existència en general, independentment del moment concret de l'acció:

Vizdal li si (perf. I) dnes d-r Ivanov?

"Has vist avui el Dr. Ivanov?" (és una pregunta en sentit general, no tenim cap base per pensar que avui l'havia de veure).

En relació amb aquesta característica està l'ús del perfet en oracions interrogatives i negatives i en la narració "indicativa"²³ de fets dels quals el parlant no és testimoni:

A onja, sin mi, ne e izlizal (perf. I) tadjava?

"I aquell, fill meu, no ha sortit per aquí?".

Ivanco li? Ne e (pres. I). Tuk ne e dohadjal (perf. I). Ne e (pres. I) li? Ne me li lazes? (pres. I) E, Pavle, i ti. Ne e dohadjal (perf. I), ti kazvam (pres. I), ne sam go vizdal (perf. I).

"L'Ivanco? No hi és. Aquí no ha vingut. No hi és? No m'enganyes? Ei, tu també, Pavel. No ha vingut, et dic, no l'he vist".

Dobre, ce ne e vljazal (perf. P) njakoj da ni obere (pres. P).

"Sort que no ha entrat ningú a robar-nos".

²³ El búlgar té formes narratives específiques.

Aquest autor remarca finalment que l'ús pràctic del perfet en lloc de l'aorist o l'imperfet pot ser una qüestió estilística més que no pas gramatical.

Stojanov (1984: 375-376) remarca que la indeterminació de l'acompliment de l'acció en el passat i la seva actualitat en el moment del discurs són les dues particularitats semàntiques característiques del perfet:

Vazov e napisal (perf. P) *edna cast ot romana si "Pod igoto" v Odesa.* "Vazov va escriure una part de la seva novela "Sota el jou" a Odessa".

Quan l'acompliment de l'acció s'associa amb un període determinat de temps, el perfet pren un matís que l'acosta a l'aorist:

Vcera sam cel (perf. I) *cjal den = Vcera cetoh* (aor. I) *cjal den.*

"Ahir vaig llegir tot el dia".

Les formes de perfet amb verbs d'aspecte perfectiu denoten estats:

Umrjal sam (perf. P) *ot glad.*

"(Jo) estava mort de fam".

Decata sa zaspali (perf. P).

"Els nens s'han adormit".

Quan es constaten fets o apareixen diverses formes de perfet seguides es pot ometre l'auxiliar en 3ª persona:

Varhovete, dolovete, ravninata pobelevi (perf. P) *ot snjag.*

"Els cims, les valls, les planes, s'han emblanquinat de neu".

Pasov (1989: 122-124) destaca el caràcter resultatiu del perfet i el considera el temps resultatiu bàsic. Per tal d'il·lustrar la diferència entre els temps d'acció i els temps resultatius compara dues oracions com aquestes:

Ivan e sednal (perf. P) *i malci / Ivan sedi* (pres. I) *i malci.*

"L'Ivan està assegut i calla / L'Ivan seu i calla"

La semàntica d'ambdues oracions és molt propera, però la diferència rau en què el present presenta l'estat com un procés que té lloc en el moment del discurs i el perfet presenta l'estat com el resultat en el moment del discurs d'una acció que s'ha desenvolupat abans.

Destaca també que el caràcter resultatiu del perfet queda palès en oracions interrogatives. En una oració com:

Vie hodili li ste (perf. I) *v Strandza?*

"Vostè ha anat a Strandza?"

no tenim al pensament el viatge del nostre interlocutor ni el moment concret que hi va anar, només dirigim l'atenció al fet que conegui o no aquesta ciutat.

En base també al caràcter resultatiu, el perfet s'utilitza freqüentment per expressar una suposició des del punt de vista del moment actual, per exemple, pel fet de trobar obert l'armari, diem:

Njakoje otvarjal (perf. I) *skafa.*

"Algú ha obert l'armari".

Garibova i Kitova (1996: 92-93) esmenten la possibilitat d'expressar accions freqüentatives, concebudes en la seva globalitat, un ús del perfet que Andrejcin (1977: 242) inclou entre els "especials" (amb aquest mateix exemple):

Hodil sam (perf. I) *mnogo pati u tjah.*

"He anat moltes vegades a casa d'ells".

Y remarquen finalment que l'ús del perfet o un altre temps passat depèn molt de la perspectiva on el parlant situa l'acció verbal.

Maslov (1981: 259-262) puntualitza els diversos tipus de perfet: el perfet denota un estat en el moment present que és el resultat d'una acció passada (perfet d'estat) o, més freqüentment, constata una acció passada com un fet que, per una o altra raó, és

actual (perfet d'acció) o almenys es recorda en relació amb el moment present (l'anomenat significat tàctic d'avantpresent).

El perfet no s'utilitza com a eix conductor de la narració de fets passats, però en un relat en el pla del present històric expressa la relació d'anterioritat (vg. 4.4.3):

Toj se e otpusnal (perf. P) *v okopa, bezsilen da se darzi* (pres. I) *na krakata si. Glasat mu e presipnal* (perf. P). *Prastite mu sa posineli* (perf. P). *Ocite mu gasnejat* (pres. I).

"Ell s'ha deixat caure a la rasa, sense forces per mantenir-se sobre les seves cames. La seva veu s'ha enrogallat. Els seus dits s'han tornat blaus. Els seus ulls estan apagats".

Els significats de perfet s'observen plenament en l'àmbit de l'aspecte perfectiu.

Com a perfet d'estat:

Ot poteri glavata si ne mozes (pres. I) *da pokazzes* (pres. P)... *Balkanat e cervjasal* (perf. P) *ot turci i cerkezi*.

"No pots treure el cap a causa de les hordes (lit.: a causa de les hordes el cap teu no pots mostrar)... El Balcà està infectat de turcs i circassians".

L'aspecte perfectiu al perfet d'acció subratlla la relació de l'acció passada amb el moment present, i el grau d'actualitat d'aquesta acció pot ser molt divers.

La relació pot consistir en el fet que al moment actual existeixi un resultat directe o indirecte de l'acció acomplida en el passat:

Kableskov e dosel (perf. P) *snosti kasno, u mene e* (pres. I).

"Kableskov va arribar ahir nit tard, és a casa meva".

La relació pot ser que l'acció, de la qual el parlant no ha estat testimoni directe, es representa en base a algun senyal o conseqüència existent al moment present:

Tja e dosla (perf. P) *otljava, lici* (pres. I) *kak e polomila* (perf. P) *zitoto*.

"Ella ha vingut de l'esquerra, es veu com ha aixafat el blat"

Subratlla Maslov que sobre aquest matís s'han desenvolupat les formes de suposició (vg. 5.3 i 5.5.6.2).

La relació pot ser simplement que el fet al passat es constata en un moment de present:

Kolko karvi, pot i salzi sa se proleli (perf. P) *za da stane* (pres. P) *monarhijata na konstitucija, konstitucija na respublika, a respublikata na obstina.*

"Quanta sang, suor i llàgrimes s'han vessat per fer de la monarquia la constitució, de la constitució la república i de la república la comuna"

En oracions negatives, l'espai de temps durant el qual l'acció no s'ha esdevingut es presenta abastant també el moment actual:

Ti si cista dusa, nikoga ne si dignala (perf. P) *raka srestu covek.*

"Tu ets una ànima noble, mai no has aixecat la mà contra una persona"

Vapreki ce ti pisa (pres. I) *za tretu pat vece, no ot tebe dosega ne sam polucil* (perf. P) *nikakav otgovor.*

"Malgrat que t'escric ja per tercera vegada, encara no he rebut cap resposta teva"

L'aspecte imperfectiu té un ús més limitat. No es pot utilitzar en el perfect d'estat sinó solament en el d'acció. La relació de l'acció passada amb el moment actual es manifesta en la possibilitat d'arribar a alguna conclusió en relació amb el moment present o d'imaginar-se l'acció passada mitjançant les seqüeles actuals:

Tuk ste (pres. I) *v palna bezopasnost, v tazi kilija sam kril* (perf. I) *i Levski. Tuk ne ide* (pres. I) *nikoj.*

"Aquí esteu en plena seguretat, en aquesta cel.la també he amagat Levski. Aquí no vé ningú" (el fet d'haver amagat Levski es posa com a testimoni de la seguretat del lloc).

Viz kakvi sa (pres. I) *cerveni ocite na Hadzijat – Trjabva da si e popijnal* (perf. P) – *Ne, plakal e* (perf. I).

“Mira què vermells estan els ulls del Hadzi – Ha d’haver begut una mica – No, ha plorat”.

La relació pot consistir a fer arribar fins al moment actual l’espai de temps passat en què es va acomplir l’acció. Sovint s’acompanya de marcadors temporals del tipus *rjadko* “rarament”, *nevednaz* “més d’una vegada”, *vsjakoga* “sempre, en tot moment”, *nikoga* “mai”, etc.:

Toj vidja (aor. P), *ce se e spasil* (perf. P) *po edno cudo, kakvoto nevednaz sadbata e pravila* (perf. I) *za nego*.

“Ell va veure que s’havia salvat per un miracle, tal com més d’una vegada el destí havia fet per a ell” (i ara continua sa i estalvi).

En la simple constatació d’un fet del passat en un context de present o en un sentit general:

Onuj sto se e scitalo (perf. I) *za utopija, dnes e (pres. I) istoriceski fakt*.

“Allò que s’havia pres com a utopia, avui és un fet històric”.

Scatton (1984: 323-324) fa observar la diferència de significat segons l’aspecte: amb verbs perfectius el perfet posa èmfasi en el fet que el resultat de l’acció és encara rellevant en el moment del discurs; amb verbs imperfectius denota simplement l’acció com un fet en un moment no especificat del passat, i és molt comú en oracions interrogatives i negatives.

En narracions en present (sobre esdeveniments passats) el perfet introdueix, si hi cal, una acció anterior que és rellevant en el “present” de la narració:

Zaljubil e (perf. P) *mladi Kamen Cena hubavica i za neja vse milee* (pres. I) *negova dusica*.

“El jove Kamen s’ha enamorat de Cena la bella i per ella sospira continuament la seva animeta”.

Gribble (1987: 82) fa notar que l'ús del perfet es basa no tan sols en el resultat de l'acció sinó també en la rellevància de l'acció passada com a tal en el moment present. Proposa diversos exemples dels diversos usos però no especifica quins són en cada cas.

4.2.2.2 Valors particulars del perfet.

A més dels usos definits per oposició a l'aorist i pel valor resultatiu, el perfet ha desenvolupat en la llengua moderna alguns usos particulars que el fan certament una forma verbal força polivalent.

Andrejcin (1977: 242-243) dóna aquests usos, que cataloga d' "especials":

- Accions repetides sense precisar el moment:

Hodil sam (per. I) mnogo pati u tjah.

"He anat moltes vegades a casa d'ells".

- Acció suposada pels indicis (valor inferencial):

Rado, ti si plakala (perf. I)?

"Rada, has plorat?".

Sobre aquest exemple es podria discutir indefinidament si és un valor especial del perfet o és una forma del mode conclusiu (vg. 5.3).

- Constatació d'una situació donada en el moment del discurs. En aquest cas, si la forma verbal està en 3a persona (és el més habitual) s'elimina l'auxiliar:

Värhovete, dolovete, ravninata pobelevi (perf. P) ot snjag.

"Els cims, les valls, les planes s'han emblanquinat de neu".

No podem dir que sigui una forma narrativa, tot i la manca d'auxiliar, perquè és una constatació testimonial, donada com a tal. Stojanov (1984: 376) justifica l'omissió de l'auxiliar en textos llargs pel fet de trobar-s'hi vèries formes de perfet seguides.

- En oracions interrogatives i negatives, pot fer referència a la pròpia acció com un fet general, sense considerar cap cas o moment concret:

Kakvo e stanalo (perf. P) *s tova momce?*

"Què ha passat amb aquest noi = què li ha passat a aquest noi?"

O_te ne se e varnal (perf. P).

"Encara no ha tornat".

Aquest exemple podia ser també perfectament una mostra de resultativitat: "no ha arribat = no hi és". Stankov (1983: 320) anota aquest ús en la descripció general del perfet.

Stankov (1983: 322) assenyala encara algun altre valor "especial" de perfet:

- En un context narratiu en present històric denota segon pla o simplement el passat, és a dir, fa la funció de l'imperfet i del plusquamperfet a la narració en aorist (vg. 4.4.3):

Djado Zahari varvi (pres. I) *poleka i krepil* (pres. I) *na garba si malkija Monka. Toj e skopcil* (perf. P) *suhite si race okolo _ijata mu i bezsilno se e otpusnal* (perf. P).

"L'avi Zahari camina lentament i prem sobre el seu pit el petit Monka. Ell abraçava les seves mans magres al voltant del seu coll i defallidament s'hi repenjava".

- Les formes de perfet en alguns casos es poden utilitzar per expressar accions que no precedeixen el moment del discurs sinó que són posteriors, és a dir, s'utilitza el perfet en funcions de futur perfet. Aquest ús es freqüent al llenguatge oral:

Ako utre v pet casa ne sam dosal (perf. P), *njama da me cakate* (fut. I) *povece*. "Si demà a les cinc no he tornat, no m'espereu (lit.: no m'esperareu) més".

Aquest valor figurat del perfet s'utilitza sempre en oracions subordinades. És possible reforçar el significat amb la partícula *_te* (que és la forma invariable gramaticalitzada de l'auxiliar que forma el futur) a la qual es pot ajuntar optativament la conjunció *da*:

Sled edna sedmica az vece _te sam svar_il (perf. P) *izpitite*.

“Després d'una setmana jo ja he (= hauré) acabat els exàmens”.

Aquest usos, amb partícula de reforç o sense, també els documenta Andrejcin (1978: 202) però els hi dóna un valor modal de suposició (vg. 5.5.6.2) amb un matís de certesa:

Varvim (pres. I) *iz patja i az si mislja* (pres. I): *Vasilka ne e* (pres. I) *glupava da stoi* (pres. I) *v takova vreme, zatvorila e* (perf. P) *hana i se pribrala* (perf. P) *v grada*.

“Anem pel camí i jo penso: Vasilka no és ximple d'estar (s'hi) amb aquest temps, deu haver tancat l'alberg i es deu haver tornat a la ciutat”.

Ivanco! Vikna (aor. P) *toj. Otvovor njama_e* (imperf. I). *Zaspal e* (perf. P). *Ivanco! Vikna* (aor. P) *po-silno. Nikoj ne se obadi* (aor. P). *Ah, _te e begal* (perf. P), *zavaljata...*

“Ivanco! Cridà ell. No hi hagué resposta. S'ha adormit. Ivanco! Cridà més fort. Ningú no va respondre. Ah, deu haver fugit, el porigós...”.

Bez drugo toja mrasnik _te da e izpusnal (perf. P) *parite iz livadata*. “Indubtablement aquest bergant deu haver perdut els diners pel prat”.

Per a Lindstedt (1985: 265) la interpretació inferencial del perfet es basa en la resultativitat. Pel caràcter resultatiu, un estat present es deriva d'un esdeveniment passat; pel caràcter inferencial un esdeveniment passat es dedueix de l'estat present. Genceva-Desclés (1988: 2) descriu el valor inferencial com un dels valors normals del perfet, juntament amb el valor resultatiu i l'experiencial.

Tots aquests exemples de l'ús "reforçat" del perfet ens plantegen una pregunta: fóra possible que, igual que el futur, el futur perfet tingués un ús perifèric amb matís de suposició? Precisament perquè l'espanyol el té, Mitkova i Kljuckova-Petrinska (1999: 141), autores d'una “Gramàtica espanyola pràctica”, remarquen explícitament que en búlgar no s'utilitza el futur perfet per tal d'expressar la suposició i que aquest ús del castellà s'ha de traduir en búlgar pel perfet:

“Habrán salido ya”.

Navjarno vece sa izlezli (perf. P).

Però també defensen que en búlgar no és possible el valor de suposició del futur, contra l'opinió d'altres autors (vg. 4.2.1.3), tot i que es podria argumentar que aquest futur “de suposició” no és tal, sinó una forma modal de suposició (vg. 5.5.6.2), i el mateix es podria dir del perfet “reforçat”.

Garibova i Kitova (1996: 92) inclouen també entre els matisos de perfet el valor modal de sorpresa, que tothom sol adjudicar a les formes narratives. L'exemple que proposen, des del punt de vista formal, tant podria ser un perfet com un aorist narratiu:

...E nie sme stignali (perf. P) *ve! Kato minem* (pres. P) *tozi zavoj _te vidim* (fut. P) *hizata*.

“Ves, hem arribat ja! Quan passem aquest revolt veurem el refugi”.

En aquest cas concret l'aorist estaria d'acord al comentari testimonial i el narratiu donaria el matís de sorpresa.

4.2.2.3 El perfet secundari i les formes “semblants al perfet”.

El perfet secundari és una forma verbal idèntica al perfet, però on s'utilitza el participi actiu passat inacabat (format sobre el tema d'imperfet) en lloc de l'acabat (sobre el tema d'aorist).

Les anomenades “formes semblants al perfet” (*perfektopodobni formi*) són formes de plusquamperfet i futur passat (és possible també teòricament el futur passat perfet) on el verb auxiliar corresponent està en perfet.

Als verbs de la III conjugació (vocal temàtica –a-) el perfet i el perfet secundari no tenen diferència formal perquè ambdós participis coincideixen sempre. Altrament, als parlars occidentals el participi actiu passat imperfectiu no existeix i per tant no hi ha perfet secundari, i en les seves funcions s'utilitza normalment el perfet.

Emprem el terme “secundari”, que no és gaire precís, perquè sembla el que indueix menys a confusió. Lindstedt (1985: 268) també el considera el més adequat per diverses raons (vg. 6.4.4). La terminologia sobre aquestes formes no està gens consensuada a causa de les notables divergències d’opinió sobre llurs característiques i situació dins del paradigma. Andrejcin (1976: 341-342; 1978: 227-234) les considera formes narratives que conserven l’auxiliar a la 3ª persona (vg. 5.4.1.5), però l’ús que descriu podria no ser l’únic possible d’aquestes formes. La *Gramàtica* de l’Acadèmia de Ciències no les pren en consideració i Petkov (1987: 38) creu veure aquí la raó perquè no s’hagi aprofundit una discussió científica sobre el tema i es trobin tantes opinions divergents.²⁴ Pencev (1987: 468-469) critica les opinions que consideren aquestes formes secundàries com a conclusives o de suposició i afirma que són de perfet, tant des del punt de vista de la morfologia com per la seva semàntica comuna. El significat de suposició, segons aquest autor, és només un cas particular de l’ús contextual de les formes de perfet, però no és difícil de trobar contextos on l’ús no té res d’inferencial. I per tal d’aclarir-ne l’ús, proposa aquesta situació: He rebut una carta d’un amic, que diu:

Opitah (aor. P) *se da namerja* (pres. P) *knigata, za kojato mi bese zaracal* (plusq. P)
Petar, no poznatata mi knizarka bese izljazla (plusq. P) *v otpuska i trjabvase* (imperf. I)
da ja cakam (pres. I) *da se varne* (pres. P), *zatova edva sega mu ja izprastam* (pres. I).

“Vaig intentar de trobar el llibre que m’havia encarregat Petar, però la meva coneguda llibretera havia marxat de vacances i va caldre²⁵ esperar-la que tornés, per això és ara que li envio”.

²⁴ Per a una exposició detallada i força exhaustiva sobre aquesta qüestió, vg. Petkov (1987: 37-43).

²⁵ La forma *trjabvase* “calia” és d’imperfet, però s’utilitza comúment també amb el significat d’aorist, ja que la forma autèntica d’aorist, *trjabva*, és homònima del present.

Quan Petar em pregunta què em diu l'amic a la carta, jo no puc utilitzar les mateixes formes testimonials i li explico així:

Nasijat prijatelj se e opital (perf. P) *da ti nameri* (pres. P) *knigata, za kojato si mu bil zaracal* (plusq. sec. P), *no poznatata mu knizarka e bila izljazla* (plusq. sec. P) *v otpuska i toj e trjabvalo* (perf. sec. I) *da caka* (pres. I) *da se varne* (pres. P), *zatova edva sega ti ja izprasta* (pres. I) / *izprastal* (pres. narr. I).²⁶ "El nostre amic ha intentat de trobar-te el llibre que li havies encarregat, però la seva coneguda llibretera havia marxat de vacances i ell ha hagut d'esperar que torni, per això és ara que te l'envia".

Subratlla l'autor que en aquest context no hi ha cap suposició, que són afirmacions categòriques, i hi estem d'acord però val a dir que justament per això es podrien considerar, sense forçar la situació, com a formes narratives presentades com una afirmació personal, en el sentit que les descriu Andrejcin (1978: 227-228).

Petkov (1987: 47-48) analitza l'ús d'aquestes formes secundàries i en quines condicions és obligatori, opcional o inacceptable, i ho exemplifica mitjancant cinc situacions comunicatives diferents. Resumint, podem dir que aquestes formes solen utilitzar-se en contextos on el parlant informa sobre un moment passat en el qual presenta uns fets relacionats amb un altre moment passat anterior. Quan el parlant no és testimoni directe d'aquests fets o els reconstrueix, és obligatori l'ús de les formes secundàries. Quan el parlant és testimoni dels fets no és possible l'ús d'aquestes formes. Finalment, quan el parlant recorda els fets o vol presentar-los amb les seves conseqüències reals en el present o tenen una significació especial per al parlant en el moment present, l'ús de les formes secundàries és opcional. L'autor remarca que de l'anàlisi d'aquestes situacions comunicatives es desprèn que l'ús de les formes

²⁶ El present és neutre respecte de l'evidència testimonial i és pot utilitzar en el lloc del present narratiu, és opcional.

secundàries depèn de manera determinada de l'oposició testimonialitat / no-testimonialitat.

Les formes de la sèrie dels perfets secundaris, per la seva orientació complexa, tindrien una relativitat de grau 3.

4.2.3 Temps orientats a un altre punt de referència.

Són els temps de doble (o triple, en el cas del futur passat perfet) orientació, que la gramàtica búlgara considera relatius i són els absoluts-relatius en la terminologia de Comrie (1985: 64-65).

Tots ells es poden definir amb la formulació "E rel R rel S" i es caracteritzen perquè "E rel S" no és denotada per la semàntica de la forma verbal. En búlgar tenen formalització morfològica les relacions següents:

E simul R ant S	imperfet
E post R ant S	futur passat
E ant R ant S	plusquamperfet
E ant R post S	futur perfet
E ant R post R' ant S	futur passat perfet

Es pot observar que tots, excepte el futur perfet, responen a la relació "R ant S" i això demostra que no hi ha tants futurs com la terminologia podria donar a entendre a primera vista, ja que són propiament passats.

Com s'ha dit, "E rel S" és indeterminada pel que fa a la forma verbal, aquesta no ens dóna informació sobre aquesta relació, la qual, teòricament, pot ser qualsevol.

És evident que en el plusquamperfet sempre E ant S, però en aquesta conclusió arribem per un procés lògic, no gramatical: si E ant R i R ant S → E ant S.

En el cas de l'imperfet, l'acció (o estat) expressada pel verb pot no ser ja vigent en el moment del discurs, pot ser-ho encara i pot mantenir-se fins a un moment posterior més o menys allunyat.

En l'ús habitual del futur passat molt sovint es dona "E ant S":

Stese da izleze (fut. pas. P), *kogato pristignah* (aor. P).

"Anava (ell) a sortir quan vaig arribar".

Però és igualment freqüent la relació "E post S":

Toj mi kaza (aor. P), *ce stese da dojde* (fut. pas. P) *utre*.

"Ell em va dir que vindria demà".

En el cas del futur perfet és igualment possible la interpretació futura, present o passada de la relació entre E i S. Aquesta situació no és privativa del búlgar solament perquè és una conseqüència de la formulació d'aquestes relacions temporals, independentment de la llengua on s'apliquin (Comrie, 1985: 70).

Aquestes formes temporals definides per una doble orientació tindrien una relativitat de grau 2, excepte el futur passat perfet, que seria de grau 3.

4.2.3.1 Imperfet.

Segons Stankov (1983: 327-329) l'imperfet expressa una acció simultània amb un moment d'orientació passat. Aquesta forma verbal no puntualitza si l'acció persisteix en el moment del discurs o ja no:

Kade zivee? (pres. I) *Po-rano ziveese* (imperf. I) *na Janplac. Dali oste zivee* (pres. I) *tam, ne znaja* (pres. I).

"On viu? Abans vivia a Janplac. Si encara viu allà, no (ho) sé".

Entre els significats particulars de l'imperfet és important el concret o actual: l'acció es presenta com un procés concret, existent només en un moment determinat:

Irina plasese (imperf. I) *tihó i pò palnickite ò murgavi buzi se tarkaljaha* (imperf. I) *salzi. Ruloto ò se bese razvilo* (plusq. P) *i kosata ò padase* (imperf. I) *v bezporjadak varhu sijata.*

“Irina plorava en silenci i per les seves galtes plenetes i brunes lliscaven les llàgrimes. La seva trossa s’havia desfet i els cabells li queien en desordre sobre el coll”.

Aquest exemple ens mostra que quan s’enumeren una darrera l’altra diverses accions mitjançant l’imperfet, generalment no són consecutives sinó simultànies.

L’imperfet pot tenir un significat generalitzador (no actual) en què les accions es desenvolupen en un període de temps que ultrapassa els límits d’un període determinat:

Letnite dni i sedmici bavno se tarkulvaha (imperf. I) *kato kolelata na tezka kola.*

“Els dies i setmanes d’estiu s’escolaven (lit.: rodaven) lentament com les rodes d’un carruatge pesant”.

Les accions generals habituals en imperfet no es diferencien essencialment de les expressades en present, no es repeteixen un nombre determinat de vegades ni són consecutives una darrera l’altra.

Les accions expressades per l’imperfet generalitzador poden ser també no-repetitives amb els verbs duratius i simplement existeixen continuadament durant un període de temps:

Ostanal sam prost, Marko obicase (imperf. I) *uceniето i ucenite.*

“Éssent ell mateix poc il·lustrat, Marko estimava la instrucció i la gent instruïda”.

Tant les accions repetides com les constants poden ser habituals:

Cetese (imperf. I) *ot sutrin do vecer, dokato sivata svetlina na kisavija zimen den se prevarnese* (imperf. P) *v mrak.*

“Llegia del matí al vespre, fins que la llum grisa del plujós dia hivernal es tornava fosc”.

Aquestes accions generals expressades per l'imperfet freqüentment passen a ser d'habituals a qualificatives:

Toj imase (imperf. I) *blag, dobrodusen karakter i umeese* (imperf. I) *da govori* (pres. I) *madro, sladko, s edna ziva i dalboka duhovnost, za koeto vsicki go obicaha* (imperf. I).

"Ell tenia un caràcter benevolent i bo i sabia parlar assenyadament, dolçament, amb una viva i profunda espiritualitat, per la qual cosa tots l'estimaven".

L'imperfet, en general, només s'utilitza amb l'aspecte imperfectiu perquè l'inacabament que denota aquest temps és incompatible amb el caràcter de totalitat de l'aspecte perfectiu. Només s'utilitza l'aspecte perfectiu en casos que l'imperfet expressa una acció repetida (habitualment general):

Toj tragvase (imperf. I) *bavno, kapnal za san, krivnese* (imperf. P) *kam selo, posle se otbiese* (imperf. P) *prez livadite*.

"Ell marxava lentament, mort de son, girava cap al poble, després es desviava pels prats".

De l'homogeneïtat del caràcter temporal del present i l'imperfet parla el fet que quan el parlant vol traslladar una acció del pla del present al passat mantenint totes les altres particularitats gramaticals de l'acció, simplement li cal canviar la forma verbal de present per la d'imperfet. Aquest fenomen s'observa sobre tot als casos que el parlant corrigeix l'interlocutor sobre la pertinença temporal de l'acció comentada:

No toj te obica (pres. I) – *Koj, mazat mi li?* – *Da* – *Obicase* (imperf. I) *me, no sega...*

"Però ell t'estima – Qui, el meu marit? – Sí – M'estimava, però ara...".

Andrejcin (1977: 238-239) subratlla que el moment d'orientació passat, del qual és simultània l'acció expressada per l'imperfet, tant pot venir donat en l'oració mitjançant una altra acció (expressada per un aorist), com per un marcador temporal, com pot no aparèixer explícitament al text:

Izvenaz toj se sprja (aor. P) *i se oslusa* (aor. P)... *posred priprenite udari na metlata, otkam kasti idese* (imperf. I) *tiha, no vesela pesen. Peese* (imperf. I) *zena mu.*

“De cop ell s’aturà i escoltà... entre l’inquiet remor de l’escombra des de la casa venia una suau, però alegre cançó. Cantava la seva dona”.

V toja mig toj ocakvase (imperf. I) *da stane* (pres. P) *naj-losoto.*

“En aquell instant ell esperava que esdevindria el pitjor”.

Slizase (imperf. I) *ot planinata i otivase* (imperf. I) *da se predade* (pres. P). “Baixava de la muntanya i anava a lliurar-se”.

Paral·lelament al present habitual o repetitiu existeix un ús idèntic de l'imperfet, significat una sèrie d'accions que es repeteixen, no acomplertes respecte del moment del qual es parla:

Vsjaka sutrin Belco stavase (imperf. I), *otarsvase se ot slamata, izlizase izpod sajvanta i tragvase* (imperf. I) *kam rekata da pie* (pres. I) *voda.*

“Cada matí Beltxo s’aixecava, s’espolsava la palla, sortia de sota del rafal i anava cap al riu a beure aigua”.

En oracions principals l'imperfet d'aspecte perfectiu es troba rarament, pot expressar una sèrie d'accions que es repeteixen (almenys dues):

I Kono Krilatijat puhnese (imperf. P) *dim ot cigareto pravo kam nebeto i recese* (imperf. P),...

“I Kono l'Alat expulsava el fum de la cigarreta recte cap al cel i deia...”.

Andrejcin (1978: 194-195) insisteix en la doble orientació temporal de l'imperfet: simultaneïtat de l'acció amb un moment d'orientació del qual es parla i alhora anterioritat d'aquest moment d'orientació respecte del moment del discurs. Per aquesta raó aquest temps es pot considerar un present passat.

Stojanov (1984: 371-372) fa esment del paper de l'imperfet en la narració: l'aorist marca el fil conductor del relat i l'imperfet expressa els detalls colaterals o complementaris, simultanis als moments de referència que va marcant l'aorist.

Remarca aquest autor que en oracions principals s'utilitzen exclusivament formes d'aspecte imperfectiu en imperfet, tot i que en oracions compostes coordinades pot aparèixer el perfectiu, malgrat que no sigui freqüent.

Pasov (1989: 115) insisteix en què les formes d'imperfet no expliciten si l'acció continua realitzant-se encara en el moment del discurs o ja està acomplerta o finalitzada. La veritat és, conclou, que l'imperfet en general no mostra una relació de l'acció amb el moment present sinó simultaneïtat amb un moment anterior, però cal fer atenció al fet que si bé el moment d'orientació és passat, l'acció, presa com un tot, no sempre ho és.

Garibova i Kitova (1996: 86-87) descriuen l'imperfet com un temps que expressa l'acció vista com un procés concret que es desenvolupa durant un moment determinat del passat, en altres paraules, l'acció de l'imperfet és simultània i inacabada respecte d'un moment referencial passat:

Kogato vljazoh (aor. P), *toj cetese* (imperf. I) *vestnik*.

"Quan vaig entrar ell llegia un diari".

Com a variants contextuals del significat lingüístic de l'imperfet esmenten el valor iteratiu, que expressa una sèrie d'actes que es repeteixen i apareixen temporalment inacabats respecte del moment d'orientació i també l'ús limitat de l'aspecte perfectiu en oracions independents on denota accions repetitives:

Tam deto libe hubavo cerni si oci vdigase (imperf. I) *i s onaz tiha usmivka v skrabnogi sarce vpiese* (imperf. P).

"Allà on ma bella estimada llurs negres ulls alçava i amb un somriure serè al meu cor afligit els clavava".

Maslov (1981: 257-259) documenta minuciosament els usos del l'imperfet amb cada un dels dos aspectes. Esmenta explícitament que la interrupció o no de l'acció en el moment del discurs no es pot inferir d'aquesta forma temporal.

A més dels significats ja esmentats en la nostra recensió d'altres autors, documenta l'ús absolut del l'imperfet, que fa referència a una acció o un estat que tenen lloc en un moment o període determinat:

Sega za kade otivase? (imperf. I).

"Ara cap a on anaves?".

Remarca també el significat de no-acompliment de l'acció (l'anomenat *imperfectum de conatu*), que té un valor desideratiu o experimental desenvolupat sobre la base del significat processual concret:

Plati (aor. P) *mu covekat* - *I sto leva baksis mu davase* (imperf. I) - *Vzeh* (aor. P) *li gi?* - *Ne, ne gi vze* (aor. P), *ama davase* (imperf. I) *gi covekat*.

"L'home li pagà - I cent leva de propina li donava - Les vaig agafar? - No, no les vas agafar, però l'home les donava".

Amb l'aspecte perfectiu, fa notar que, fora de les oracions subordinades, té un ús molt restringit:

Toj podskacase (imperf. I) *napred i tja nevolno se namerese* (imperf. P) *tolkova blizko do nego, ce usestase* (imperf. I) *daha mu*.

"Ell saltava cap endavant i ella es trobava involuntàriament tan a prop d'ell que sentia el seu alè".

Scatton (1984: 322-323) esmenta l'ús de l'imperfet en un context narratiu per expressar les accions contemporànies dels esdeveniments bàsics del relat expressats per l'aorist i per expressar accions independents però repetides en el passat.

Remarca que l'aspecte perfectiu només s'utilitza quan es vol posar l'accent en l'acompliment de sèries d'accions successives:

Toj tragvase (imperf. I) *bavno, sasipan ot cakane, izmicen ot misli, kapnal za san, krivnese* (imperf. P) *kam selo, posle se otviese* (imperf. P) *prez livadite i skitase* (imperf. I) *po patistata bezcelno kato smahnat.*

"Ell marxava lentament, anorreat per l'espera, torturat pels pensaments, mort de son, girava cap al poble, després es desviava pels prats i vagarejava pels camins sense rumb com embogit".

Gribble (1987: 72-73) descriu l'imperfet com un temps que mostra l'acció que es desenvolupa en el passat sense considerar el principi ni la fi. Posa l'accent sobre els dos usos bàsics de l'imperfet: en un context narratiu i per descriure accions repetides en el passat, on l'interès recau en l'acció per si mateixa, independentment que sigui acomplerta o no:

Posle se obarna (aor. P) *nazad i pogledna* (aor. P): *melnicata stoese* (imperf. I), *kakto vinagi, nepodvizna i cernijat krast na krilata i izglezdase* (imperf. I) *neobiknoveno goljam i strasen.*

"Després tornà enrere i mirà: el molí s'alçava, com sempre, immòbil i la negra creu de les seves aspes apareixia inusualment gran i terrible".

Ponjakoga v praznik gospodarite zaminavaha (imperf. I) *ot sutrinta i se vrastaha* (imperf. I) *kasno vecer.*

"De vegades les festes els senyors marxaven de bon matí i tornaven tard pel vespre".

4.2.3.2 Futur passat.

Segons Stankov (1983: 345-346), pel seu significat bàsic expressa una acció que és posterior respecte d'un moment determinat anterior al moment del discurs:

Bjahte (imperf. I) *li uveren, ce v sada stjah da kaza* (fut.pas. P) *istinata?* “Estava (vostè) segur que al judici (jo) diria la veritat?”.

Gamzaha (imperf. I), *sturaha se* (imperf. I) *hora okolo skeljata, kadeto parahodat stese da spre* (fut.pas. P).

“Bullia, s’arrombollava la gent al voltant de la dàrsena on el vapor anava a atracar”.

L’acció és presentada amb una clara relació de posterioritat respecte del moment d’orientació anterior, assenyalat per una altra forma verbal o pel context. Si l’acció expressada pel futur passat s’acomplirà finalment o no, es pot deduir sovint pel context, però la pròpia forma verbal no hi dóna cap informació.

Tal com succeeix, en principi, amb totes les accions expressades per formes verbals de posterioritat, es desprèn un matís modal més o menys clar d’hipòtesi, de suposició (vg. 4.3).

Andrejcin (1977: 249-250) comenta el significat bàsic del futur passat en termes semblants:

Dramata “Mnogostradalna Genoveva”, kojato stese da se predstavili (fut.pas. P) *dovecera v mazkoto uciliste, ne e (pres. I) poznata na poveceto mladi citateli.*

“El drama ‘La malaurada Genoveva’ que s’havia de representar al vespre a l’escola masculina, no era conegut per la majoria de joves lectors”.

Pels exemples esmentats observem que el futur passat es pot traduir per les perífrasis “havia de”, “anava a” i, ben sovint, pel nostre condicional simple.

També fa esment aquest autor de l’ús freqüent del futur passat per expressar accions que no han arribat a acomplir-se per una o altra raó (la qual no neessàriament apareix explicitada a l’oració):

Vcera stjah da izpusna (fut.pas. P) *vlaka.*

“Ahir vaig estar a punt de perdre el tren” (però el vaig agafar).

Andrejcin (1978: 211-212) subratlla en principi que no hi ha cap diferència semàntica ni estilística entre dues variants morfològiques possibles del futur passat: *stjah da* + present i *ste* + imperfet.

Il·lustra l'ús bàsic d'aquest temps amb nombrosos exemples:

Dve cerni gorjasti oci cakaha (imperf. I) *da golovjat* (pres. P) *tajnata, kojato stese da razbuli* (fut.pas. P) *djado Geno*.

"Dos ulls negres ardents esperaven descobrir el secret que desvetllaria l'avi Geno"

Obace te poiskaha (aor. P) *da iznesat* (pres. P) *izdanieto na recnika van ot Akademijata, poneze v neja to ne ste mozese* (fut.pas. I) *da nameri* (pres. P) *nuznite sredstva*.

"Tanmateix ells van voler treure l'edició del diccionari fora de l'Acadèmia, puix que en ella no es podria trobar els mitjans necessaris".

Remarca que el futur passat és un temps amb doble orientació: per una part l'acció és posterior a un moment d'orientació complementari, i d'altra part aquest moment és anterior al del discurs, però la relació directa entre l'acció i el moment del discurs no està determinada. Això pressuposa que aquesta forma verbal s'utilitzi també en el cas que l'acció es presenti com a posterior al moment del discurs:

Stjah utre da zaminavam (fut.pas. I) *no otlozih* (aor. P).

"Havia de marxar demà però (ho) vaig ajornar".

Finalment fa una referència (p. 213) a l'ús, que qualifica de molt rar, de les formes de "futur amb infinitiu" (*sta* + infinitiu) i "futur passat amb infinitiu" (*stjah* + infinitiu) amb valor de futur passat (vg. 5.5.1).

Stojanov (1984: 384-385) assenyala el significat bàsic del futur passat i, tot i que no ho diu explícitament, dels seus exemples es dedueix el valor d'acció no acomplerta o bé que aquesta forma verbal no dona informació sobre l'acompliment de l'acció:

Toj pristapi (aor. P) njakolko kracki i se sprja (aor. P): dvete momcenca se goneha (imperf. I) i stjaha da se udarjat (fut.pas. P) s nego.

“Ell féu unes passes i s’aturà: els dos noiets corrien i anaven a xocar amb ell” .

Edin praznicen den Toso i Nona bjaha otisli (plusq. I) na sabor v Enidze. Nadvecer, kogato vece stjaha da se vrastat (fut.pas. I) te se nameriha (aor. P) s Aleksu i Milcevski.

“Un dia de festa Toso i Nona havien anat a la fira a Enidze. Cap al vespre, quan ja es disposaven a tornar, ells es van trobar amb Aleksu i Milcevski”.

Destaca també el significat d’acció hipotètica en oracions condicionals:²⁷

Ako ne bjaha ni se pritekli (plusq. P) na pomost, stjahme da zaginem (fut.pas. P).

“Si no haguéssin corregut a auxiliar-nos, hauríem mort”.

Pasov (1989: 121-122) fa referència també al significat bàsic en termes semblants als altres autors i remarca que el futur passat d’aspecte perfectiu habitualment denota una acció irrealitzada:

Kakva glupost stjah da kaza (fut.pas. P).

“Quina bestiesa (jo) anava a dir” (però no la vaig dir).

Normalment, si sabem que l’acció és immediatament propera al moment del discurs, podem utilitzar també el futur:

Srestnah (aor. P) go snosti, govorihme (aor. I) malko, toj barzase (imperf. I), stese da zaminava (fut.pas. I) za Moskva.

“Me’l vaig trobar anit, vam parlar poc, ell tenia pressa, havia de marxar cap a Moscou”.

Srestnah (aor. P) go snosti, govorihme (aor. I) malko, toj barzase (imperf. I), ste zaminava (fut. I) za Moskva.

²⁷ Per a una discussió més detallada de la correlació temporal en l’oració condicional, vg. 6.7.

“Me’l vaig trobar anit, vam parlar poc, ell tenia pressa, marxava (lit.: marxarà) cap a Moscou”.

Si la marxa ha de tenir lloc després del moment present aquesta segona oració és la més adequada.

Garibova i Kitova (1996: 101-103) il·lustren el significat bàsic de posterioritat respecte d’un moment referencial passat amb diversos exemples:

Tezka stese da bade (fut.pas.) *zatvata, a pri tija gastu i visoki stebila na zitata, oste po-tezka stese da bade* (fut.pas.) *varsitvata*.

“La sega seria molt dura, però per les espigues espesses i altes del blat, encara més dura seria la batuda”.

També fan esment de l’ús del futur passat per indicar accions no realitzades:

Vcera za malko stjeh da izpusna (fut.pas. P) *vlaka*.

“Ahir de poc no perdo el tren”.

Maslov (1981: 265) fa referència també als usos temporals i modals del futur passat. Pel fet que l’acció pressuposada després d’un moment d’orientació passat pot no acomplir-se per la raó que sigui, les formes de futur passat freqüentment “perden” el seu valor indicatiu i prenen el significat d’accions que han estat possibles en el passat però en la pràctica no s’han arribat a acomplir:

Stjeh da padna (fut.pas. P).

“Vaig estar a punt de caure”.

Scatton (1984: 324-328) destaca l’ús del futur passat en la narració d’esdeveniments passats amb formes d’aorist, on denota les accions posteriors respecte dels moments de referència marcats per l’aorist:

Grozdan stigna (aor. P) *do nivata i se sprja* (aor. P) *na onja kraj otdeto stese da pocne* (fut.pas. P) *da kosi* (pres. I).

“Grozdan arribà fins al prat i s’aturà allà des d’on començaria a segar”.

També exemplifica el valor d’acció prevista però no acomplida, sense destacar-ho explícitament:

Stjah utre da zaminavam (fut.pas. I) *no otlozih* (aor. P). “Havia de marxar demà, però (ho) vaig ajornar”.

Gribble (1987: 84) destaca els mateixos usos amb exemples ja documentats per altres autors.

4.2.3.3 Plusquamperfet.

Stankov (1983: 335-337) descriu el plusquamperfet com un temps que expressa una acció acomplerta abans d’un determinat moment d’orientació passat. Igual que el perfet, l’acció es presenta molt sovint sense relació amb el moment concret de la seva realització, és a dir, sense localització temporal. Tanmateix, aquest moment es pot concretar si s’escau:

Az bjah dosal (plusq. P) *oste v sedem casa*.

“A les set jo ja havia arribat”.

A l’igual que el perfet, té un significat d’estat i un d’acció. El significat d’estat del plusquamperfet es troba generalment amb verbs d’aspecte perfectiu on destaca el caràcter resultatiu i en un primer pla es troba el resultat de l’acció, present en el moment del qual es parla.

Més freqüent és el significat d’acció, pel qual es subratlla la pròpia acció independentment del resultat, tot i que sovint es pot trobar afegit el matís d’actualitat del resultat en el moment del qual es parla:

Bjahme patuvali (plusq. I) *vece mnogo casove... kogato avtobusat sled vnezapen zavoj vazleze* (aor. P) *po malka patlina i sprja* (aor. P) *sred njakakav plostad*.

“Haviem viatjat ja moltes hores quan l'autobús, després d'un viratge inesperat, pujà per un petit caminó i s'aturà al mig d'una plaça”.

Batju mu Jurdan i negovijat sin Kiro, kojto si bese dosal (plusq. P) snosti v otpusk, preglezdaha (imperf. I) zatvarkata nasred dvora.

“El seu germà gran Jurdan i el seu fill Kiro, que havia arribat anit de vacances, examinaven la segadora al bell mig del pati”.

El significat d'acció és compatible amb tots dos aspectes. Les accions denotades també poden ser repetides.

És molt més infreqüent l'ús del plusquamperfet per expressar accions consecutives, com a part de la línia principal d'un relat. Com en aquests casos l'acció és anterior a un moment d'orientació passat, aquesta forma verbal fa la funció d'un passat remot en relació a l'aorist:

Ami togava da resavame (imperat. I), kakvo ste protakame (fut. P) – be se obadil (plusq. P) njakoj ot prisastvuvastite. Nastanalo be (plusq. P) malcanie. “Doncs aleshores decidim que allargarem – havia anunciat algú dels presents. S'havia fet el silenci”.

Segons Andrejcin (1977: 244) el plusquamperfet habitualment té un matís resultatiu i expressa l'actualitat del resultat d'una acció anterior en un moment passat del qual es parla:

V tova vreme muzikata bese prestanala (plusq. P).

“En aquell moment la música havia cessat”.

Però en molts casos expressa només l'anterioritat de l'acció:

Kato bese zivjal (plusq. I) dalgo vreme mezdu turci, toj bese (imperf. I) zapoznat dobre s nravite i s ezika im. “Com havia viscut molt de temps entre turcs, ell coneixia bé (lit.: era ben conegut amb) els seus costums i el seu llenguatge”.

Al seu treball posterior, Andrejcin (1978: 203-204) dóna com a significat bàsic aquest darrer: una acció acomplerta abans del moment del qual es parla:

Cerni burni oblaci zatuliha (aor. P) *nebeto vece: vecernijat hlad se be preobarnal* (plusq. P) *na studen vetrec, kojto sumese* (imperf. I) *zalovito iz pustite ulici*.

“Núvols negres de tempesta cobriren el cel: la fresca del vespre s’havia convertit en un ventet fred que xiulava tristament pels carrers deserts”.

Especifica després que el plusquamperfet denota una doble relació temporal: d’una part l’acció es presenta com a anterior a un moment sobre el qual es parla (expressat directament o indirecta per una altra acció) i d’altra part aquest moment és anterior al moment del discurs; el seu valor és, per tant, el d’un passat passat. Subratlla també el valor resultatiu.

Stojanov (1984: 377-378) remarca que el plusquamperfet s’utilitza habitualment amb tots dos aspectes verbals i s’acompanya sovint amb marcadors lèxics temporals d’anterioritat:

Bjaha se pribrali (plusq. P) *predi da se razrazi* (pres. P) *burjata. Prednija den bese valjalo* (plusq. I).

“S’havien recollit abans que s’escampés la tempesta. El dia abans havia plogut”.

Pasov (1989: 125-126) dóna com a bàsic el valor resultatiu i remarca que el moment passat concret en què es va acomplir l’acció no sempre queda especificat.

Quan en un relat dirigim l’atenció cap a un moment passat determinat i en aquell moment una acció ja està acomplerta però el seu resultat subsisteix, representem les accions prèvies, sense tornar enrere, a través del seu resultat, o sia, per l’estat que observem en el moment passat de referència. Heus ací un exemple que l’autor qualifica de característic:

Po tova vreme v kracmata se sluciha (aor. P) *samo Kiro Kotomana i Ivan Gajdardzijata ot Altinovo. Makar i da bese* (imperf. I) *rano, te bjaha pili* (plusq. I) *nesto, Ivan dori bese sviril* (plusq. I), *no taj kato ne Kiro bese cerpil* (plusq. I), *a drug covek, kogoto bjaha izpratili* (plusq. P).

“En aquell moment a la taberna es van trobar sols Kiro Kotoman i Ivan el Gaiter d’Altinovo. Malgrat que era d’hora ells havien begut alguna cosa i fins i tot l’Ivan havia tocat, encara que Kiro no l’havia invitat, sinó un altre home, el qual havien acomiadat”.

Garibova i Kitova (1996: 94-95) fan referència també a la indeterminació temporal i al valor resultatiu del plusquamperfet que el fan assemblar-se al perfet, tot observant que no demostra si el resultat de l’acció també és vàlid encara en el moment del discurs:

Tokat bese sprjal (plusq. P).

“S’havia anat la llum” (i romania apagada en el moment de referència passat, però no sabem si ara ja ha tornar o no).

Remarquen també que que molt sovint el plusquamperfet simplement expressa anterioritat de l’acció:

Vremeto bese (imperf. I) *hubavo i toj bese hodil* (plusq. I) *na razhodka*. “El temps era bo i ell havia anat a passeig”.

Maslov (1981: 262-263) remarca l’analogia del plusquamperfet amb el perfet però en un pla temporal diferent, i els dos significats bàsics d’aquest temps: d’estat i d’acció (significat tàctic de passat). Fa notar que el plusquamperfet d’estat és propi només de verbs perfectius i el d’acció és compatible amb tots dos aspectes.

Celoto mu bese (imperf. I) *runtavo, kosmite se bjaha zavili* (plusq. P) *na malki kolelca*.

“El seu front era borrallut, els cabells s’havien cargolat en petits rinxolets”.

Goljamata dasterja karpese (imperf. I) *novata pokrivka za masa, kojato baj Mit' o be izgoril* (plusq. P) *s cigarata si*.

“La filla gran sargia l'estovalla nova que el senyor Mitio havia cremat amb el seu cigar”.

Gospoza Hristina imase (imperf. I) *losa slava. Tja minuvase* (imperf. I) *za patriotka... vednaz Levski bese prenostuval* (plusq. I) *u neja*.

“La senyora Cristina tenia mala fama. Ella passava per patriota... alguna vegada Levski havia pernoctat a casa seva”.

Subratlla que la sola precedència cronològica d'una acció passada respecte d'una altra no presuposa l'ús del plusquamperfet. Aquest s'utilitza quan cal remarcar especialment la correspondència o relació essencial entre ambdues accions.

El plusquamperfet d'aspecte imperfectiu també expressa una acció passada que precedeix un altre moment passat i que en un grau o altre és actual en relació amb aquell moment:

Nikoga v zivota si te ne bjaha vzdali (plusq. I) *tolkova otblizo arestant*.

“Mai a la seva vida ells no havien vist de tan a prop un detingut”.

En ambdós aspectes també es pot utilitzar en un relat de fets passats per tal de caracteritzar la situació esdevinguda en un moment determinat que després ha cessat i és inexistent en el moment del discurs:

Ot merak da stane (pres. P) *corbadzijski zet bese si izgubil* (plusq. P) *mozaka siromahat*.

“De la bogeria d'esdevenir gendre d'un burgès s'havia oblidat el cervell del rodamon”.

Anàleg és l'ús en un context on el plusquamperfet imperfectiu s'oposa a un perfet també imperfectiu:

No az ne sam kral (perf. I), *i az ne bjah ubival* (plusq. I). *No kogato stana* (aor. P)

nuzda, ubih (aor. P) *dvama dusi, kato dve miski*.

“Però jo no he robat, i jo no havia matat. Però quan va caldre, vaig matar dues persones com a dos ratolins”.

Scatton (1984: 325) subratlla l'ús del plusquamperfet en un context narratiu “testimonial” en el pla del passat (on l'aorist representa l'eix de la narració) per denotar l'anterioritat d'una acció subsidiària respecte de les oracions principals.

Destria l'ús dels dos aspectes: les formes perfectives denoten resultats d'accions acomplertes abans d'un moment passat, que encara són rellevants en aquell moment:

Dazdat be prestanal (plusq. P). *Gostite nastavaha* (aor. P) *da si idat* (pres. P). “La pluja havia cessat. Els hostes començaren a marxar”.

Les formes imperfectives expressen l'anterioritat de l'acció de manera indefinida i general.

Gribble (1987) no inclou el plusquamperfet en la seva descripció de les formes temporals.

4.2.3.4 Futur perfet.

Segons Stankov (1983: 348-349) el futur perfet expressa accions que s'acompleixen abans d'un moment determinat futur, del qual es parla. Es tracta, doncs, d'un temps amb doble orientació: l'acció és anterior a un moment d'orientació complementari que és posterior al moment del discurs. Cal assenyalar que aquesta forma verbal no explicita la relació directa de l'acompliment de l'acció amb el moment del discurs: tant pot ser d'anterioritat, de simultaneïtat o de posterioritat.

Tot i que pot tenir un significat d'estat o d'acció, el futur perfet s'utilitza preferentment amb el primer, és a dir, no presenta una acció en sí mateixa sinó un estat existent en un moment d'orientació posterior al moment del discurs, que és conseqüència de l'acció:

Ste pristignem (fut. P) *kasno*. *Decata ste sa si legnali* (fut.perf. P) *vece i sigurno ste sa zaspali* (fut.perf. P).

"Arribarem tard. Els nens s'hauran allitat ja i segur que s'hauran adormit".

Kato pristignem (pres. P), *toj ste e zaminal* (fut.perf. P).

"Quan arribem, ell haurà marxat".

Amb el significat accional es remarca l'acció en sí mateixa:

Obzalagam se (pres. I), *ce utre do pet casa toj ste e hodil* (fut.perf. I) *pone tri pati do postata da pita* (pres. I) *dali ima* (pres. I) *pismo za nego*.

"Aposto a què demà abans de les cinc ell haurà anat almenys tres vegades a correus a preguntar si hi ha carta per a ell".

Andrejcin (1977: 248) descriu també el significat bàsic del futur perfet: una acció futura acomplerta abans d'un altre moment futur del qual es parla. Tot i que no ho esmenta explícitament, els seus exemples corresponen al valor d'estat:

Kogato dojdes (pres. P) *pak sled dve godini, ti ste si zavarsil* (fut.perf. P) *gimnazijata*.

"Quan vinguis una altra vegada dintre de dos anys tu hauràs acabat l'escola secundària".

Opasjavam se (pres. I), *ce njama da si prigotvil* (fut.perf. P) *dobre uroka si, ako dojda* (pres. P) *da te povikam* (pres. P) *po-rano*.

"Temo que no hauràs preparat bé la teva lliçó si vinc a cridar-te més d'hora".

Assenyala aquest autor que en oracions subordinades el verb auxiliar apareix en present i no en futur:

Ako e zaminal (fut.perf. P) *vlakat, ste tragnem* (fut. P) *s taksi*.

"Si ha marxat el tren, anirem en taxi".

Aquest futur perfet és formalment idèntic al perfet, i el traduïm normalment per un perfet. En búlgar, l'exemple s'ha de prendre en un context de futur: "Quan arribem [= quan arribarem] a l'estació, si ha marxat el tren, anirem en taxi".

Andrejcin (1978: 209-210) en la seva nova gramàtica insisteix en la doble orientació temporal (de l'acció respecte d'un moment d'orientació i d'aquest respecte del moment del discurs) de la qual es pot inferir que el futur perfect és un passat futur:

Kogato minat (pres. P) *oste mnogo, mnogo zimi i ako nie njakoga se srestnem* (pres. P) *pak, zabravil ste si* (fut.perf. P) *vece mojto tiho ime.*

"Quan passin ja molts, molts hiverns, i si nosaltres alguna vegada ens trobem de nou, hauràs oblidat ja el meu humil nom".

Assenyala també que amb verbs amb valor resultatiu el futur perfect significa generalment l'actualitat d'aquest resultat en el moment del qual es parla:

Slanceto ste bade izljazlo (fut.perf. P) *visoko.*

"El sol haurà sortit alt".

Torna a insistir en què en oracions subordinades l'auxiliar apareix en present i no en futur:

Ako bade sagresil (fut.perf. P) *nesto, ste se nakaze* (fut. P).

"Si ha errat quelcom, serà castigat (lit.: es castigarà)".

Juntament amb la descripció del significat, Stojanov (1984: 383) remarca que l'ús d'aquesta forma verbal està condicionat freqüentment per oracions subordinades circumstancials de temps:

Kogato dojdete (pres. P), *ste sme privarsili* (fut.perf. P) *rabotata.*

"Quan vingueu haurem acabat la feina".

El futur perfect s'utilitza també amb el significat d'accions suposades en el passat. En essència, aquest es basa en el mateix significat de les formes de futur del verb *sam*:

Ami koj li ste mu e kazal (fut.perf. P) *na vladikata za tova nesto?*

"Però qui li deu haver parlat al bisbe d'això (lit.: aquesta cosa)?".

Notem que en castellà fóra del tot factible la traducció literal: "Pero, ¿quién le habrá hablado al obispo de esto?". Ocasionalment, notem també, en el pla sintàctic, la inversió dels dos complements: la traducció menys forçada fóra "Qui li deu haver parlat d'això al bisbe?".

Pasov (1989: 126-128) destaca el valor resultatiu del futur perfet, per la qual cosa aquest temps es pot anomenar també futur resultatiu:

Kato dojde (pres. P) *dovecera*, *az ste sam prigotvil* (fut.perf. P) *vsicko i ste mozem* (fut. I) *da tragnem* (pres. P) *vednaga*.

"Quan vinguis aquest vespre, jo (ho) haurè preparat tot i podrem marxar immediatament".

Puntualitza la doble orientació d'aquesta forma verbal, tant des del punt de vista del resultat com des del punt de vista de l'acció en sí mateixa (que és el seu significat bàsic, insisteix).

Basant-nos en aquesta explicació podríem afegir que en tots dos casos el que canvia són les relacions. Amb el valor resultatiu, la primera orientació és del resultat de l'acció cap a un moment futur i la relació és de simultaneïtat, i la segona orientació és d'aquest moment futur cap al moment del discurs i la relació, lògicament, és de posterioritat. En canvi, pel que respecta al valor d'acció, la relació entre aquesta i el moment d'orientació futur és d'anterioritat, i la relació entre el moment d'orientació i el del discurs és de posterioritat.

Pasov fa notar que el futur perfet s'utilitza poc perquè molt sovint es pot substituir pel futur, és a dir, s'expressa l'acció en lloc del resultat:

Tazi moda sled tri godini ste e preminala (fut.perf. P).

"Aquesta moda dintre de tres anys haurà passat".

Tazi moda sled tri godini ste premine (fut. P).

“Aquesta moda dintre de tres anys passarà”.

Finalment alerta sobre la coincidència formal del futur perfet amb les formes de suposició del tipus *ste* + perfet (vg. 5.5.6.2). Aquí la partícula *ste* denota suposició i no posterioritat perquè la relació de l’acció amb el moment del discurs sempre és d’anterioritat:

Cernorizec Hrabar ste e napisal (perf. P) *i drugi knigi, koito obace ne sa dostignali* (perf. P) *do nas*.

“El monjo Hrabar deu haver escrit altres llibres, els quals, però, no han arribat fins a nosaltres”.

Per tal d’il·lustrar la diferència semàntica entre aquestes formes verbals morfològicament idèntiques, l’autor dóna aquests dos exemples:

Ivan ste e napisal (fut.perf. P) *upraznenieto do dovecera*.

“L’Ivan haurà fet l’exercici abans d’aquest vespre”.

És futur perfet: el resultat de l’acció (l’exercici fet) es farà palès abans d’un moment d’orientació posterior al del discurs (aquest vespre).

Ivan ste e napisal (perf. P) *snosti upraznenieto*.

“L’Ivan deu haver fet anit l’exercici”.

És perfet de suposició: el resultat de l’acció és visible en el moment del discurs (l’exercici ja està fet) i per tant l’acció s’ha realitzat en el passat en un moment indeterminat (valor de perfet); la referència a un moment concret (anit) és una suposició.

Garibova i Kitova (1996: 100-101) destaquen com a bàsic el valor resultatiu del futur perfet.

Fan notar que en la concurrència de diverses formes de futur perfet seguides es sol ometre l’auxiliar després de la primera:

Utre v pet casa ste sam vdignat (fut.perf. P) *i prigotvil* (fut.perf. P) *za pat*. “Demà a les cinc m’hauré aixecat i .preparat per al viatge”.

També esmenten el canvi de futur per present a l’auxiliar en oracions subordinades.

Maslov (1981: 265) destaca l’ús temporal i modal del futur perfet.

Sobre l’ús temporal comenta que és poc freqüent i recorda a l’ús del perfet i plusquamperfet, amb la diferència que l’acció o estat expressats pel verb es presenta com a anterior a un moment d’orientació futur:

Vojnata ste svarsit (fut. P) *i darvetata ste caftjat* (fut. P) *v mir*. *I nie s vas ste sme ozdraveli* (fut.perf. P), *ste badem* (fut. I) *napalno zdravi*.

“La guerra acabarà i els arbres floriran en pau. I nosaltres i vosaltres (ens) haurem guarit, estarem plenament sans”.

Les formes de suposició les inclou en els usos modals (vg. 4.3 i 5.3).

Segons Scatton (1984: 328-329) el futur perfet especifica una acció que presumiblement haurà estat acomplerta en el futur, abans que un altre moment futur que és habitualment el subjecte narratiu:

S tova toj ste e dal (fut.perf. P) *i nam pravoto da badem* (pres. I) *gordi...*

“Amb això ell ens haurà donat també el dret d’estar orgullosos...”

Aquest autor introdueix, doncs, un valor d’incertesa (“presumiblement”) que no esmenten explícitament els altres, possiblement perquè aquest valor és inherent al significat de qualsevol futur (ja que és una acció encara no realitzada en el present).

Gribble (1987) no inclou el futur perfet en la seva descripció de formes temporals.

4.2.3.5 Futur passat perfet.

Aquesta forma verbal, segons Stankov (1983: 350), presenta l'acció respecte d'algun moment anterior de la mateixa manera que la presenta habitualment el futur perfet respecte del moment del discurs. Dit d'una altra manera, les formes de futur passat perfet signifiquen que l'acció és anterior respecte d'un moment d'orientació determinat, el qual és anterior (posterior) respecte d'un altre moment anterior del qual es parla:

Ako ne bese zavaljal (plusq. I) *dazd dosega, stjah da sam prekopal* (fut.pas.perf. P) *gradinata.*

"Si no hagués plogut fins ara, hauria cavat el jardí".

Per tal d'aclarir l'essència de l'orientació temporal d'aquesta forma verbal tan complexa, l'autor proposa aquest llarg exemple:

Akcijata trjabvase (imperf. I) *da se razvie* (pres. P) *po slednija nacin: kogato prez nostta diversantat vlezese* (Imperf. P) *v minata, Ivanov, kojto predvaritelno stese da se skril* (fut.pas.perf. P) *vatre, trjabvase* (imperf. I) *da zapali* (pres. P) *lampata i da go zalovi* (pres. P). *No vsicko stana* (aor. P) *po-drugojace.*

"L'acció s'havia de desenvolupar de la manera següent: quan durant la nit el sabotejador entrés a la mina, Ivanov, el qual prèviament s'hauria amagat dintre, calia que encengués el llum i l'enxampés. Però tot va anar d'una altra manera".

L'acció "amagar-se" és presentada com anterior a l'acció "entrada del sabotejador", la qual, per la seva part, apareix com a posterior a un altre moment passat, el moment que es planifica l'acció. I el context afegeix, en aquest cas, un valor d'acció no realitzada.

Andrejcin (1977: 250) remarca que aquesta forma verbal s'utilitza significativament menys que les altres. Descriu aquest temps com una forma que presenta l'acció amb el seu resultat com pròxima (posterior) respecte d'un moment anterior del qual es parla:

Do snosti stjah da sam hodil (fut.pas.perf. I) *i stjah da sam se varnal* (fut.pas.perf. P),
ako ne bjaha me povikali (plusq. P) *po druga rabota*.

“Anit hauria anat i tordat si no m’haguessin avisat per un altre afer”.

Destaca també el valor resultatiu d’aquest temps juntament amb el d’acció, en tant que el futur passat té només valor d’acció.

En la seva nova gramàtica, Andrejcin (1978: 214) compara aquesta forma verbal amb el futur perfet: denota una acció respecte d’un moment d’orientació passat de la mateixa menera que el futur perfet denota l’acció respecte del moment del discurs:

Zastoto dobre znaete (pres. I), *maze atinjani, ce ako da bjah az otdavna zahvanal* (plusq. P) *da se zanimavam* (pres. I) *s obstestvenite raboti, otdavna stjah da sam zaginal* (fut.pas.perf. P).

“Perquè bé sabeu, homes atenencs, que si jo fa temps m’hagués posat a dedicar-me als afers públics, fa temps que hauria mort”.

El futur passat perfet és l’única forma verbal que té una orientació triple en el temps: d’una part l’acció en sí mateixa té una doble relació temporal (la del futur perfet) amb un moment d’orientació que es presenta com a anterior al moment del discurs. S’utilitza habitualment en oracions condicionals.

Finalment, a partir del fet que es suposa que l’acció s’havia d’acomplir en el passat, però aquesta forma verbal per sí mateixa no dóna dades sobre l’acompliment o no, remarca aquest autor que el futur passat perfet es pot caracteritzar com un plusquamperfet hipotètic. Comparem:

Vcera v pet casa bjahme privarsili (plusq. P) *rabotata*.

“Ahir a les cinc havíem enllestit la feina”.

Vcera v pet casa stjahme da sme privarsili (fut.pas.perf. P) *rabotata, ako ne bese se povredila* (plusq. P) *masinata*.

“Ahir a les cinc hauríem enllestit la feina si no s’hagués espatllat la màquina”.

Pasov (1989: 129-130) fa una interessant observació sobre la morfologia de la forma negativa d’aquest temps: hom prefereix la forma amb l’auxiliar *njamase* més que no pas amb l’auxiliar *ne stjah* degut a l’ambivalència del verb *sta*: en alguns contextos no es pot establir clarament si es tracta de l’auxiliar que indica posterioritat o es tracta de l’imperfet del verb de significat ple en forma negativa *ne stjah* “no volia”. L’ús de l’auxiliar *njamase* salva aquesta ambigüitat.

Remarca també l’orientació temporal complexa del futur passat perfet: té tres moments d’orientació (present, passat i futur respecte d’aquest passat) i una triple orientació (una del resultat o l’acció i dues dels moments d’orientació) i aquesta complexitat presuposa que en la llengua habitual s’utilitzi rarament, perquè aquesta combinació de relacions es presenta rarament en la realitat.

El futur passat perfet expressa freqüentment la no realització de l’acció:

Ako ne bjah se razboljal (plusq. P), *tazi prolet stjah da sam zavorsil* (fut.pas.perf. P) *universiteta*.

“Si no m’hagués posat malalt, aquesta primavera hauria acabat la universitat”.

Respecte d’aquest exemple, l’autor remarca que cal fer atenció al fet que *tazi prolet* tant pot ser la primavera passada com la que vé; això significa que el moment d’orientació del futur passat perfet, que es caracteritza com futur respecte del passat, respecte del moment del discurs realment pot ser anterior o posterior.

Segons Garibova i Kitova (1996: 104-105) el futur passat perfet expressa una acció resultativa posterior a un moment referencial en el passat. És el temps més marcat del mode indicatiu i això explica l’ús restringit que se’n fa, pràcticament limitat a les oracions condicionals, on alterna amb el plusquamperfet:

I po-rano da bjaha dosli (plusq. P), pak stjah da sam prigotvil (fut.pas.perf. P) nestata si za pat.

“I encara que haguéssin arribat abans ja hauria preparat les meves coses per al viatge”.

Esmenten aquestes autores que funcionalment el futur passat perfet búlgar es correspon, amb totes les reserves del cas, al condicional compost castellà. I, segons observem pels exemples, també amb el català.

Maslov (1981: 265) fa una referència molt breu d'aquesta forma verbal, que descriu així: significa una acció que ja s'ha hagut d'acomplir abans d'un moment determinat, proper en relació a un moment del passat:

Do snosti stjah da sam se varnal (fut.pas.perf. P), no edna druga rabota mi popreci (aor. P).

“Abans del vespre hauria tornat, però un altre afer m'ho va impedir”.

Scatton (1984: 337) comenta que aquesta forma té només existència teòrica basant-se en Stojanov (1964: 388) i que l'exemple proposat en Andrejcin (1944: 288)²⁸ és artificial.

Gribble (1987: 84) descriu el futur passat perfet com una forma que denota una acció que suposadament s'ha acomplert abans d'un moment donat en el passat, i proposa exemples d'altres autors, ja esmentats aquí.

4.3 Valors modals dels temps.

A més dels valors de localització cronològica propis de les formes temporals, trobem nombrosos usos que no tenen un valor estrictament temporal sinó clarament modal. Gairebé tots els temps del sistema búlgar poden expressar matisos modals, però

²⁸ Que és el mateix que citem d'Andrejcin (1978: 214).

no tots en la mateixa mesura, evidentment. Com veurem pels exemples, molts d'aquests usos no són privatius del búlgar sinó que són perfectament traslladables a la nostra llengua en una traducció literal.

L'autor que descriu més detalladament els valors modals és Stankov (1983). Ens basem en la seva *Gramàtica* per a la descripció que segueix, i la completem amb alguna aportació complementària d'altres autors.

Cal remarcar també que la diferència entre significats figurats, usos perifèrics i valors modals és sovint poc clara i això fa que l'adscripció d'uns exemples a un o altre apartat no sigui unànime. De fet, l'única delimitació clara i indiscutible que podríem fer és entre els usos rectes de les formes temporals i tots els altres.

4.3.1 Valors modals del present.

L'ús modal del present és proper al del present predictiu. És un ús figurat en essència, pel qual es dona una expressivitat determinada a la representació de l'acció, s'expressa una relació especial del parlant respecte de l'acció, una disposició potencial a l'acompliment de l'acció relacionada amb la seva versemblança. Aquest matís vé del fet que el parlant està tan segur de l'acompliment de l'acció futura com si ja s'estés acomplint davant dels seus ulls al moment present:

Dovecera si tragvam (pres. I) za selo. Utre ste si hodim (fut. I) zaedno – kaza (aor. P) Jordan – Ne, dovecera tragvam (pres. I).

"Aquest vespre me'n vaig al poble. Demà anirem junts – digué Jordan – No, aquest vespre marxo".

Molt proper a l'anterior és l'ús modal del present com un condicional per subratllar la disposició a l'acompliment de l'acció:

I da ne si mi kazal (perf. P) oste vednaz za imane, ce glavata ti precukvam (pres. I).

“I no em tornis a parlar [= si em tornessis a parlar] una altra vegada d’un tresor, que et trenci [= et trencaria] el cap”.

La diferència entre el mode condicional de disposició i el corresponent ús modal del present rau en la representació de l’acció com a possibilitat eventual (mode condicional, depenent per tant de l’acompliment d’alguna condició) o l’expressió de l’acció com un fet real futur, sobre el qual no hi ha cap dubte. Aquest ús modal té també una funció imperativa:

Ne mi karaj (imperat. I) *povece da povtarjam* (pres. I), *vzemas* (pres. I) *knigata i vednaga ja vrastas* (pres. I) *na Ivan*.

“No m’ho facis repetir més, agafes el llibre de seguida i li tornes a l’Ivan” [= agafa el llibre i torna’l].

Tot i que el present no és ric en valors modals, aquest valor potencial és d’ús molt freqüent, sobre tot en la llengua col.loquial (Stankov, 1983: 300-302).

4.3.2 Valors modals de l’aorist.

L’ús modal de l’aorist no és gaire habitual. Les formes d’aorist perfectiu amb significat figurat de futur poden expressar una seguretat categòrica en l’acompliment de l’acció. La força d’aquest matís rau en la contradicció entre el significat temporal de la forma verbal (passat) i la pertinença temporal de l’acció (futur); el parlant té una tal convicció que expressa el fet encara no esdevingut com si ja fos passat:

Ti vse mnogo znaes (pres. I) – *kresna* (aor. P) *jadosan policejskijat i digna* (aor. P) *kapaka – Otkri* (aor. P) *gi – pomisli* (aor. P) *Janko i kato ulovno zverce se ogleda* (aor. P) *na koja strana da se prikrie* (pres. P) *ako otvatre pocnat* (pres. P) *da streljat* (pres. P).

“Tu sempre saps molt – cridà enfadat el policia i aixecà la trampa – Els descobrí [= segur que els descobrirà] – pensà Janko i com un animaló acorralat mirà cap a quin costat s’amagaria si des de dintre començaven a disparar”.

Com es pot veure, aquest matís modal de l’aorist és idèntic al del present, però en present l’expressivitat és més feble, ja que el present sí que pot expressar figuradament accions futures (Stankov, 1983: 317).

4.3.3 Valors modals del futur.

Pel que fa al futur, la qüestió del caràcter dels matisos modals i el paper que representen en el significat general de les formes verbals és més especial que en altres temps. Precisament perquè es tracta d’expressar accions encara no realitzades, la realitat “indicativa” de les formes verbals de futur és menys evident. Malgrat això, aïllades d’un context més ampli, les formes de futur expressen una relació temporal clarament determinada i no denoten cap dubte del parlant sobre l’acompliment de l’acció. Tanmateix poden denotar diversos matisos modals amb un ús figurat.

Un d’ells és el de disposició potencial, de capacitat d’acomplir l’acció. En aquests casos el valor del futur coincideix funcionalment amb el del condicional de possibilitat o disposició:

Ne sam (pres. I) gladen, ama ako pocerpite (pres. P), ste pija (fut. I) / pijvam (cond. I) edno vince.

“No tinc gana, però si convideu beuré / beuria un vinet”.

El matís hipotètic de disposició o capacitat s’observa també en el cas d’oracions interrogatives o negatives:

Ste napises (fut. P) li doklada v opredelenija srok?

“Escriuràs [= pots escriure] l’informe dins del termini acordat?”.

En un context adient les formes de futur poden expressar una modalitat imperativa:

Kogato izleze (pres. P), *ste go sledis* (fut. P) *neotstapno cak do vlaka*.

“Quan surti, el seguiràs [= segueix-lo] constantment fins al tren”.

Amb valor modal potencial, les formes de futur sovint expressen de fet accions presents o passades:

A kakvo stana (aor. P) *Dzapar, kakvo pravi?* (pres. I) *Kakvo ste pravi!* (fut. I) *Dobre e* (pres. I), *tuka e* (pres. I).

“I què fou de Dzapar, què fa? Què ha de fer! Està bé, és aquí”.

Moltes oracions amb el verb *sam* “ésser” expressen accions presents:

Cuka se (pres. I) *na patnata vrata. Koj li pak ste e* (fut. I) *po tova vreme?* “Truquen a la porta del carrer. Qui pot ser en aquesta hora?”.

Notem que en castellà es podria fer una traducció literal: “Quién serà a esta hora?”.

Freqüentment l’ús figurat del futur té un valor modal de necessitat o urgència, sobre tot al llenguatge col.loquial:

Petko otide (aor. P) *li vece na uciliste?* - *Ste otide* (fut. P) *ta, njama da te caka* (fut. I) *cjal den*.

“Petko se n’ha anat ja a l’escola? - Se n’ha anat, no t’estarà esperant tot el dia” (Stankov, 1983: 341-344).

Del significat temporal del futur, que molt sovint conté un cert matís de conjectura, fàcilment es desenvolupa el significat modal de suposició o possibilitat relacionat amb un moment present, o fins i tot passat:

A az koj sam? (pres. I) *Poznavas* (pres. I) *li me?* – *De ste poznavam* (fut. I), *efendi*.

“I jo qui sóc? Em coneixes? Suposo que et conec, efendi”.

Jordane, zasto go dovede (aor. P) *tuka?* – *Kak njama da go dokaram!* (fut. P).

“Jordan, per què l’has dut aquí? – On havia de portar-lo! (lit.: com no el portaré)”
(Maslov, 1981: 264).

Altres autors, en canvi, consideren que aquestes no són formes propiament de futur sinó formes específiques de suposició (vg. 5.5.6.2).

4.3.4 Valors modals del perfet.

Les formes de perfet poden expressar també un matís especial de suposició:

Pravili sa (perf. I) *obisk, a? – s izkriveno lice kaza* (aor. P) *sled malko Valentin, kato pogledna* (pres. P)²⁹ *bjuroto si – Tarsili sa* (perf. I), *no kakvo sa namerili?* (perf. P) *Ne sam* (pres. I) *glupav, vsicko predvaritelno unistozih* (aor. P).

“Han fet un registre, oi? – amb el rostre desencaixat digué al cap d’una mica Valentin, mirant el seu escriptori – Han buscat, però, què han trobat? No sóc neci, tot previament (ho) vaig destruir”.

El parlant ha deduït els fets en base a la seva experiència o a les conseqüències que observa.

Freqüentment l’ús modal del perfet expressa no solament suposició sinó una clara inseguretat:

Nostes barzah (imperf. I)... *sigurno sam izvadila* (perf. P) *hljaba nedopecen*. “Anit (jo) tenia pressa... segur que he tret el pa encara no prou cuit”.

En canvi, quan s’utilitza figuradament el perfet en el lloc del futur dóna un matís de seguretat en l’acompliment de l’acció:

Edna dumica samo, i ti si spasila (perf. P) *Rade Lupu*.

“Una parauleta només i tu hauràs salvat (lit.: has salvat) Rade Lupu”.

²⁹ Les formes *kato* + present tenen el valor del gerundi en la llengua oral i també a la literatura. El veritable gerundi (*pogledajki* en aquest exemple) s’utilitza gairebé només en llenguatge científic i religiós i als documents legals.

Amb la locució *toku-viz* "inopinadament, quan menys ho esperàvem" les formes de perfet expressen també de fet accions futures i en aquest cas el contenen un matís modal de suposició del que ha de passar:

V takava strasna vielica e (pres. I) strasno da se patuva (pres. I). Toku-viz, ce sme se otklonili (perf. P) ot pravija pat.

"Enmig d'aquesta terrible tempesta es terrible viatjar. Sembla que ens desviarem del bon camí".

En aquest tipus d'expressions les formes de perfet ometen el verb auxiliar en 3ª persona:

Toku-viz, ce njakoj den partizanite ni napadnali (perf. P) i izbili (perf. P) kato muhi.

"Sembla que qualsevol dia els partisans ens cauran a sobre i (ens) mataran com a mosques".

Amb base al significat d'estat del perfet s'han desenvolupat alguns matisos especials d'insatisfacció, impaciència o enuig del parlant. Es troben en expressions gairebé fraseològiques del tipus:

To se e vidjalo (perf. P), ce i dnes njama da se pozane (fut. P).

"Està vist que avui tampoc no es farà la collita".

Kakvo ste kazes (fut. P) – rece (aor. P) tja – da ne mislis (pres. I), ce sam izgorjala (perf. P) za teb!

"Què dius (lit.: què diràs) – digué ella – que no pensis que em deleixo per tu!

Utilitzades darrere la conjunció *da* "que" o l'adverbi *stiga* "prou", les formes de perfet tenen de vegades un matís imperatiu:

Mars ottuk... da ne sam te vidjal (perf. P) oste vednaz v balgarska kasta, ce ste te ubija (fut. P).

“Fora d’aquí... que no et vegi mai més en una casa búlgara, que et mataré” (Stankov, 1983: 323-325).

El perfet s'utilitza sovint per expressar un matís modal de suposició des d'un punt de vista present sobre la base d'una observació mitjançant la qual imaginem el fet anterior:

A, ti vece si hodil (perf. I) na more.

“Ah, tu ja has anat a la platja” (perquè el veiem molt bru) (Pasov, 1989: 124).

També Garibova i Kitova (1989: 91-92) remarquen els diversos valors modals del perfet per tal d'expressar suposició o sospita, dubte, inseguretat i sorpresa:

Njakoj e vlizal (perf. I) v stajata mi i e otvarjal (perf. I) bjuoto.

“Algú ha entrat a la meva habitació i ha obert l'escriptori”.

Da e vlizal (perf. I) njakoj v stajata mi?

“Que ha entrat algú a la meva habitació?”.

Trjabva (pres. I) da sam si zabravila (perf. P) cantata u Lili, a moze i da sam ostavila (perf. P) u nas.

“He d'haver oblidat la cartera a casa de la Lili, o potser l'he deixada a casa nostra”.

Ce nie sme stignali (perf. P) vece! Kato minem (pres. P) tozi zavoj, ste vidim (fut. P) hizata.

“Ves, hem arribat ja! En passant aquest revolt veurem el refugi”.

4.3.5 Valors modals de l'imperfet.

Les formes d'imperfet expressen un matís modal de seguretat categòrica. En aquests casos apareixen juntament amb formes de futur passat:

Edin ot tjah saobstavase (imperf. I) *na eksperta, ce dva voenni kamiona zaminavat* (pres. I) *sled polovin cas. Drug eselon ot motorni koli tragvase* (imperf. I) *v sest casa sutrinta.*

“Un d’ells comunicava a l’expert que dos camions militars sortien [= havien de sortir] després de mitja hora. Una altra columna de vehicles motoritzats marxava [= havia de marxar] a les sis del matí”.

Dnes izbuhvase (imperf. I) *stackata, predstojaha* (imperf. P) *bezredici, aresti, poboista, no toj stese da gi gleda* (fut. pas. P) *samo kato zritel, ot bezopasno mjasto.*

“Avui esclatava [= havia d’esclatar] la vaga, es preveien desordres, detencions, baralles, però ell s’ho miraria només com a espectador des d’un lloc segur”.

De vegades les formes d’imperfet poden expressar fets que s’estan desenvolupant en el moment del discurs. Aquest matís pot tenir diferents caràcters, per exemple, minimització de l’acció, inseguretat sobre l’acompliment de l’acció, recordatori de l’acció per part del parlant, etc. Aquesta significació modal de recordatori està especialment extesa en el llenguatge col.loquial:

Vsicko stese da e (fut. pas. I) *nared, ako ne bese* (imperf. I) *tozi tam, kak se kazvase?* (imperf. I)... *Boris!*

“Tot estaria en ordre si no fos aquell, com es deia?... Boris!”.

Ne ziveese (imperf. I) *li u vas edna ucitelka?*

“No vivia a casa vostra una mestra?”.

Molt freqüentment s’utilitza l’imperfet com a forma educada amb un significat desideratiu:

Iskah (imperf. I) *da se konsultiram* (pres. I/P) *s Vas po njakoi vaprosi, ste imate* (fut. I) *sega vreme?*

“Volia consultar amb vostè algunes qüestions, tindrà ara temps?”.

En llenguatge col.loquial s'utilitza molt el valor modal optatiu o desideratiu en oracions exclamatives:

Eh, zlatna mladez! De da bjah (imperf. I) *i az na vasite godini!*

"Ah, joventut daurada! Així tingués jo també els vostres anys!".

Az nikogo ne sam obicala (perf. I) *osven tebe. Oh, da mozeh* (imperf. I) *da razkaza* (pres. P) *na vsicki momi!*

"Jo ningú no he estimat tret de tu. Oh, si (ho) pogués explicar a totes les noies!".

El mateix caràcter tenen les accions expressades per l'imperfet d'aspecte perfectiu en oracions exclamatives i interrogatives al discurs semidirecte, on habitualment s'utilitzaria el present:

Glupavata sentimentalnost, v kojato be izpadnal (plusq. P), *se dalzese* (imperf. I) *sigurno na bezdejstviето mu ot zabavjaneto na telegramata. Da pristignese* (imperf. P) *vednaz тази djavolska telegrama!*

"El sentimentalisme neci en què havia caigut es devia amb seguretat a la seva inacció a causa del retràs del telegrama. Tant de bo que vingués d'una vegada aquest telegrama del dimoni!".

En la major part dels casos exposats el matís modal es deu a l'oposició entre el significat real de la forma verbal i el context.

En alguns casos la forma d'imperfet en oracions subordinades té un significat modal de no-existència (irrealitat) que es deriva del valor hipotètic:

Ne edna, polovin dumica samo da kazese (imperf. P) *i stjahme da otidem* (fut. pas. P) *v pandiza.*

"No una, mitja parauleta només que diguessis i aniríem a la garjola" (Stankov, 1983: 332-334).

Per una exposició detallada del valor modal hipotètic de l'imperfet, relacionat amb el seu ús a l'oració condicional, vg. 6.7.

El valor modal de recordatori de l'imperfet també el documenta amb exemples Pasov (1989: 115).

4.3.6 Valors modals del futur passat.

El futur passat s'utilitza en lloc del present i del futur amb un valor modal d'inseguretat o de nul·litat de l'acompliment previst de l'acció:

Nie stjahme da hodim (fut. pas. I) *utre na Vitosa, no vremeto se razvali* (aor. P), *ta dali ste otidem* (fut. P) *ne se znae* (pres. I).

"Havíem d'anar demà a Vitosa, però el temps s'ha espatllat, i no sabem si hi anirem (lit.: si anirem no se sap)".

No és sorprenent que els matisos modals del futur passat s'identifiquin amb els de l'imperfet i plusquamperfet ja que tots tres són relatius i testimonials, i els dos temps compostos (futur passat i plusquamperfet) es formen justament amb l'imperfet dels verbs auxiliars respectius (Stankov, 1983: 347-348).

Hi ha casos que el futur passat expressa una remarcada modalitat per suavitzar una petició, donar-li un toc més educat, i quan es vol subratllar que allò que es demana no és una decisió sobtada sinó una necessitat ben meditada:

Stjah da te pomolja (fut. pas. P) *nesto*.

"Voldria demanar-te una cosa" (però no se m'ha acudit ara mateix, ja fa temps que hi penso).

També s'utilitza amb el valor modal de recordatori quan es pregunta sobre un fet ja conegut previament:

Ti koga stese da se javjaves (fut. pas. I) *na izpit?*

“Tu quan t’havies de presentar a l’examen?” (Pasov, 1989: 121).

Sobre l’ús del futur passat amb valor modal condicional, tan ampli que havia fet pensar a alguns autors antics que era una forma del mode condicional, vg. 6.7.

4.3.7 Valors modals del plusquamperfet.

L’ús modal del plusquamperfet és semblant al de l’imperfet. Pot destacar un matís de delicadesa, humilitat, bona educació:

Izvinete (imperat. P), *vie bjahte kazali* (plusq. P) *da vi se obadja* (pres. P) *za da mi predadete* (pres. P) *dokumentite*.

“Perdoni, vostè havia dit que el truqués per passar-me els documents”.

Bjah vi pomolil (plusq. P) *da mi zapazite* (pres. P) *edna kniga*.

“Li havia demanat que em guardés un llibre”.

El matís modal és el resultat de la representació de la relació de les accions, que de fet són actuals al moment del discurs, amb un moment passat determinat. L’ús recte de l’aorist faria l’expressió molt més categòrica.³⁰

Paral·lel també al de l’imperfet és el valor modal de memòria, de recordatori, molt usual al llenguatge col·loquial:

Ti kade bese hodil (plusq. I) *na ekskurzija v nedelja? Pak zabravih* (aor. P). “Tu on havies anat d’excursió el diumenge? (Ho) he oblidat una altra vegada”.

Les formes del plusquamperfet poden expressar també un matís optatiu o desideratiu. A diferència de l’imperfet, denoten un desig dirigit principalment cap a un moment passat. Amb l’ús del plusquamperfet, que en el cas posseeix un significat modal d’irrealitat més general, es subratlla la manca d’acompliment de l’acció i el disgust del parlant:

³⁰ Exactament igual que en català: “Vostè m’havia dit...” / “Vostè em va dir...”

I zasto li idat (pres. I) sega? Da bjaha pocakali (plusq. P) da poraboti (pres. P) pone polovin godina!

"I per què venen ara? Que haguéssin esperat que funcionés almenys mig any!".

De vegades s'observa un matís modal de petició o invitació educada:

A ti Vasile, da bese otisal (plusq. P) da dovedes (pres. P) gostite, a?

"I tu, Vasili, si anessis a dur els hostes, eh?".

Com es pot veure pels exemples, en la major part dels casos el matís modal es destaca amb la partícula *da* "que, si..." (Stankov, 1983: 337-339).

4.3.8 Valors modals del futur perfet.

El futur perfet no té valors modals (Stankov, 1983: 349). Tanmateix, Maslov (1981: 265) remarca que el futur perfet pot tenir un valor modal de suposició relacionada amb el temps passat:

Deteto e jalo (perf. I) nesto zeleno. Ot nego ste mu e prilosalo (fut. perf. P). "El nen ha menjat alguna fruita verda. Per això li ha fet mal".

Notem que aquest exemple concret també podria tractar-se d'un valor particular del perfet "reforçat" (vg. 4.2.2.2).

4.3.9 Valors modals del futur passat perfet.

El futur passat perfet s'utilitza amb valor modal a l'oració condicional (vg. 6.7).

4.4 Concordança temporal.

Remarquem que els autors búlgars no fan referència a la "concordança" (*saglasuvane*) sinó a l'"ús conjunt" (*savmestna upotreba*) de les formes temporals

(Andrejcin, 1977: 253; 1978: 214; Pasov, 1989: 135) o, més simplement, als “casos bàsics d’ús” de les formes temporals (Maslov, 1981: 268). Els autors que parlen concretament de concordança o, de fet, de la manca de concordança (Garibova i Kitova, 1996: 99) són hispanistes i obviament pensen en una concordança en els termes de les llengües romàniques; així ho remarca explícitament Kitova (1996: 62) i relaciona l’absència de mecanismes de concordança en búlgar amb la no realització de la categoria de mode subjuntiu.

Weinrich (1964: 53) havia definit la concordança temporal com una limitació combinatòria de tal manera que en una frase no es barregin formes temporals del comentari amb formes de la narració. Aquesta definició, que *a priori* sembla útil pel que fa a les llengües romàniques, presenta l’inconvenient que l’imperfet, que l’autor adscriu al pla de la narració, pot pertànyer de fet tant al pla de la narració com al del discurs, amb un significat diferent (Le Guern, 1986: 27-28). En búlgar l’imperfet també presenta diversos matisos, i de la seva indefinició sobre la vigència de l’acció en el moment del discurs es desprèn l’ús en contextos hipotètics (p.ex., la condició hipotètica, vg. 6.7). Altrament, l’adscripció d’una forma verbal a un pla narratiu es complica per l’existència de formes narratives no testimonials específiques.

En la opinió de Kitova (1996: 60) la concordança temporal no és un mecanisme inherent a l’estructura de la llengua, és un simple reflex de les relacions formals entre els temps i/o modes de l’oració principal amb els de la subordinada. És a dir, aquest fenomen és un instrument gramatical d’ordre superior que es realitza d’una manera concreta en algunes llengües (p.ex. les romàniques).

La definició de la *consecutio temporum* com la relació de dependència dels valors temporals de les formes verbals pertanyents a dues oracions que tenen una relació de subordinació sintàctica (Carrasco, 1999: 3063; Pérez Saldanya, 2002: 2610) respon

prou bé a l'estructura de l'oració composta búlgara, on la forma del verb principal i les relacions temporals entre les accions denotades per l'oració principal i la subordinada condicionen, o més exactament, poden condicionar, la forma del verb subordinat.

D'acord amb aquest criteri, estudiarem la situació del búlgar a diferents nivells: l'oració subordinada en general (vg. 4.4.1) i el discurs indirecte (vg. 4.4.2), que són els casos on és més manifesta la diferència de perspectiva del búlgar i les llengües romàniques, els plans de la narració (vg. 4.4.3), l'anomenat discurs semidirecte (vg. 4.4.4) i, finalment, els predicats compostos (vg. 4.4.5) i analitzarem les normes de concordança que se'n poden deduir. Revisem aquests punts separatament a fi de sistematitzar l'estudi, tot i que el discurs indirecte i els predicats compostos són casos concrets d'oracions subordinades i les relacions dins d'un context narratiu també poden ser-ho.

4.4.1 L'oració subordinada.

L'estudi de l'oració subordinada correspon a la sintaxi. D'acord amb la classificació tradicional de la gramàtica búlgara, les oracions subordinades poden ser determinatives (*opredelitelni*), de subjecte (*podlozni*), atributives del predicat (*skazuemnoopredelitelni*), completives (*dopalnitelni*) i circumstancials (*obstojatelstveni*). Entre aquestes darreres es poden distingir les temporals, de lloc, condicionals, concessives, d'exclusió, de quantitat i comparació, de manera, causals, finals i consecutives (Popov, 1977: 421; 1983: 303; Pencev, 1998: 568). Des d'un punt de vista morfològic, d'acord amb el tipus de complementador que connecta l'oració subordinada, dins de cada una de les classes ressenyades hom pot distingir entre oracions subordinades conjuntives (*sajuzni*), introduïdes per una conjunció, relatives (*otnositelni*), introduïdes per un pronom o adverbí relatiu, i interrogatives indirectes

(*kosveni vaprosi*), introduïdes per un pronom o adverbí interrogatiu (Pencev: 1998: 569 i ss.).

Maslov (1981: 382) fa una classificació basada també en la funció de la subordinada dintre de l'estructura de l'oració composta: explicatives (*izjasnitelni*), determinatives (*opredelitelni*) i circumstancials (*obstojatelstveni*). Aquesta classificació entronca en la tradició nostra de distingir entre substantives, adjectives i adverbials: les subordinades substantives correspondrien a les búlgares de subjecte, atributives del predicat i completives, les adjectives correspondrien a les determinatives (en el benentès que les determinatives búlgares comprenen les subordinades de relatiu i qualsevol subordinada que formi part d'un sintagma nominal) i les adverbials correspondrien a les circumstancials.

Tanmateix, aquesta classificació, tot i ser pràctica, es discutible, entre altres raons perquè hom emprà una distinció categorial per referir-se a una de funcional (Bonet, 2002: 2323) i altrament no s'adapta exactament a l'estructura oracional búlgara.

Ja que en el nostre estudi ens interessa concretament posar de manifest de quina manera la forma verbal del predicat principal condiona la forma del verb de la subordinada, classificarem les oracions subordinades d'acord amb el seu moment d'orientació:

- Oracions subordinades orientades respecte de la referència temporal del verb principal.
- Oracions subordinades orientades respecte del moment del discurs.
- Oracions subordinades que tant es poden orientar respecte del verb principal, del moment referencial d'un altre verb o del moment del discurs.

En la nostra tradició gramatical la interpretació temporal de les formes verbals de l'oració subordinada substantiva no és absoluta, el centre d'íctic al qual s'orienten les formes temporals no és el moment del discurs, sinó l'eix temporal denotat pel verb de

l'oració principal (Carrasco, 1999: 3066-3072). A les oracions subordinades no substantives és possible que el verb de l'oració subordinada orienti les seves relacions temporals respecte del temps de l'oració principal, però també es pot orientar respecte del temps d'una altra oració o respecte del moment del discurs (Carrasco, 1999: 3106-3110).

Tractarem de demostrar que en l'oració búlgara trobem una situació força semblant, malgrat l'aparent desinterès de la tradició gramatical búlgara per la correlació temporal, si més no tal com l'entenem a les llengües romàniques, i la insistència dels autors amb formació romànica o hispànica sobre la manca de concordança en búlgar. El problema fonamental rau en la inexistència de un mode subjuntiu, però creiem que aquest no és imprescindible per establir una correlació temporal, la qual, simplement, caldria examinar des d'una altra perspectiva.

La modalitat de l'oració subordinada es determina sempre des del punt de vista del subjecte de l'oració principal i pot ser real o hipotètica: optativa, dubitativa, possible però insegura, possible en general, etc. La modalitat real correspon sempre al mode indicatiu i la hipotètica pot dependre dels connectors oracionals, la semàntica del verb principal i l'element regent de la subordinada (Genadieva-Mutafchieva, 1983: 331). L'aspecte perfectiu del verb subordinat (excepte els verbs genèrics, que són imperfectius) també sol marcar la modalitat hipotètica.

Si les solucions de la llengua búlgara fossin del tot imprevisibles en cada cas caldria aleshores convenir en la manca de concordança temporal, però si responen de forma coherent a uns criteris haurem de concloure que en búlgar també existeix una *consecutio temporum*.

4.4.1.1 Oració subordinada orientada respecte del verb principal.

El moment d'orientació dels verbs a l'oració principal i la subordinada completiva són diferents. L'acció verbal a l'oració principal s'orienta respecte del moment del discurs o d'un moment referencial anterior o posterior. L'acció verbal a l'oració subordinada sempre té una orientació indirecta: s'orienta respecte de l'acció a l'oració principal i expressa una relació d'anterioritat, simultaneïtat o posterioritat respecte d'ella.

Hi ha una certa distribució a la concordança dels plans temporals a l'oració principal i subordinada que depèn de la semàntica de la paraula o sintagma regent de la subordinada. Si el verb de l'oració principal està en present o en futur, a la subordinada el present (i rarament l'imperfet) expressa una relació de simultaneïtat, el futur expressa posterioritat i l'aorist, el perfet o el plusquamperfet expressen anterioritat. Si el verb de l'oració principal està en qualsevol temps passat (inclòs l'imperfet), a la subordinada el present i l'imperfet expressen una relació de simultaneïtat, el futur i el futur passat expressen posterioritat i l'aorist, el perfet i el plusquamperfet expressen anterioritat. Aquesta distribució es troba generalment amb verbs discursius de percepció o de pensament (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 329-330).

A l'oració subordinada es poden utilitzar totes aquestes formes temporals quan l'existència de l'acció verbal es presenta com a real, però quan es presenta com a hipotètica la possibilitat d'elecció és molt més limitada. Aleshores el temps de la subordinada és el present per denotar les relacions de simultaneïtat i posterioritat, i la diferència es marca amb l'aspecte verbal: l'imperfectiu expressa simultaneïtat (habitualment són verbs genèrics o duratius) i el perfectiu expressa posterioritat. La relació d'anterioritat s'expressa amb el perfet, que correspon a la indeterminació temporal en el passat de l'acció a l'oració subordinada i expressa un resultat, vàlid encara al moment de l'acció del verb principal.

I eto vizdam (pres. I) *da se priblizava* (pres. I) *kam nas tamna, valnuvasta se masa hora.*

"I heus ací que veig que s'acosta a nosaltres una massa de gent ombrívola, trasbalsada".

Iglíka zabravi (aor. P) *da si otide* (pres. P) *i stoese* (imperf. I) *pred nego kato prikovana.*

"Iglíka s'oblidà de marxar i s'estava davant d'ell com clavada".

Ne pomnja (pres. I) *da sam se karal* (perf. I) *s neja.*

"No recordo d'haver-me barallat amb ella".

Nikoj ne znaese (imperf. I) *toj da mu e daval* (perf. I) *pari.*

"Ningú no sabia que ell li hagués donat diners" (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 330-331).

En qualsevol cas, el temps verbal a les oracions subordinades completives vé determinat per la relació de l'acció a l'oració subordinada amb l'acció a l'oració principal:

Ne mislja (pres. I) *da gi darza* (pres. I) *nito cas.*

"No els penso guardar ni una hora".

Da ne mislite (pres. I), *ce bjah tragnal* (plusq. P) *pari da pecelja* (pres. I). "Que no penseu que (jo) havia marxat per guanyar diners".

Galunka cuvstvuvase (imperf. I) *kak se uspokojava* (pres. I).

"Galunka sentia com es tranquilitzava".

Kak si mozal (perf. I) *da otkries* (pres. P), *ce pasportite ne sa* (pres. I) *redovni?* "Com has pogut descobrir que els passaports no estan en regla?" (Popov, 1977: 434).

Quan el temps de l'oració principal és el present (E simul S) l'orientació al verb principal és equivalent a l'orientació al moment del discurs:

Tova znaci (pres. I), *ce v Sofija se sabiraha* (imperf. I) *vsickite niski na upravlenieto.*

(K.K.)

"Això significa que a Sofia es reunien tots els fils de l'administració".

A les oracions subordinades completives són possibles també formes verbals hipotètiques (o sia, no indicatives), que queden fora de la relació temporal:

Az ne vjarvam (pres. I), *povtarjam* (pres. I), *ne vjarvam* (pres. I), *ce toj bi mogal* (cond. I) *da ostavi* (pres. P) *sega, imenno sega, revoljucionna komitet.* (S.D.)

"Jo no crec, repeteixo, no crec que ell pugui deixar ara, justament ara, el comitè revolucionari".

Les oracions subordinades completives depenents de *verba sentiendi, cogitandi et declarandi* s'orienten sempre cap al moment denotat pel verb principal quan aquest està en el pla del no-passat.

En aquestes oracions subordinades depenents de verbs "d'actividad ideal" el present d'aspecte imperfectiu s'utilitza per expressar simultaneïtat amb l'acció del verb principal, sina quina sigui la forma temporal d'aquest (Andrejcin, 1977: 228; Pasov, 1989: 113; Garibova i Kitova, 1996: 74).

Nikade ne e kazano (pres. P passiu), *ce saderzanieto trjabva* (pres. I) *da otgovarja* (pres. I) *na formata.* (S.D.)

"Enlloc no està dit que el contingut ha de correspondre a la forma".

Razpravja se (pres. I), *ce toja Dzin gibi sega pak hodel* (pres. narr. I) *pri njakoi ot corbadziite i gi karal* (pres. narr. I) *da mu davat* (pres. I) *pari za komiteta.* (S.D.)

"Es comenta que aquest Dzin gibi ara va a alguns comerciants rics i els mana que li donin diners per al comitè".

Eh, Ivane! Vidis (pres. P) *li kak se zavartja* (pres. I) *vsicko, bratko?* (S.D.) "Eh, Ivan! Veus com es trastoca tot, germà?".

Az ne sam go vizdal (perf. I), *no znam* (pres. I), *ce se narica* (pres. I) *Levski.* (S.D.)

"Jo no l'he vist, però sé que es diu Levski".

Ste razbere (fut. P) *toj njakoj den koj e* (pres. I) *Dimitar Nikolic*. (S.D.) "Comprendrà ell algun dia qui és Dimitar Nikolic".

Zatova ste si pozvolja (fut. P) *da kaza* (pres. P) *kakvo mislim* (pres. I) *tuk za тази Velceva afera*. (S.G.)

"Per això em permetrà de dir que pensem aquí d'aquest afer de Velcev".

Nikoj ne znae (pres. I) *tocno kakvo stava* (pres. I), *podozirame* (pres. I), *ce ima* (pres. I) *prevrat*. (S.G.)

"Ningú no sap exactament què passa, suposem que hi ha un cop d'estat".

En aquests casos a l'oració subordinada l'acció no està orientada cap al moment del discurs, sinó al moment de l'activitat ideal de la persona que aconsegueix l'acció expressada pel verb principal:

Kato otvoris (pres. P) *prozoreca*, *ste vidis* (fut. P), *ce navan vali* (pres. I) *snjag*. "Quan obris la finestra veuràs que a fora està nevant" (Stankov, 1983: 295).

En aquests exemples els temps de l'oració subordinada s'utilitzen amb funció de taxi. En el conjunt de les funcions corresponents amb aquesta funció es pot utilitzar també el present d'aspecte perfectiu:

Toj s negoduvanie slusase (imperf. I), *ce klepaloto tu prestane* (pres. P), *tu pak zabie* (pres. P).

"Ell amb indignació escoltava que la matracca ara s'aturava, ara tornava a carrisqujar" (Maslov, 1981: 267).

A les oracions subordinades dependents de verbs d'acció ideal el perfectiu expressa accions acomplertes abans que l'acció del verb de l'oració principal, independentment de la forma temporal d'aquest. En aquests casos el perfectiu s'orienta cap al moment denotat pel verb principal i no cap al moment del discurs (Stankov, 1983: 321).

Toj dobre razbra (aor. P) *kakvo se e slucilo* (perf. P).

"Ell compregué bé què havia passat".

Toj skoro ste razbere (fut. P) *kakvo se e slucilo* (perf. P).

"Ell comprendrà aviat què ha passat" (Andrejcin, 1977: 242-243; 1978: 201).

Az naj-polozitelno znaja (pres. I), *ce Stefcov e predal* (perf. P) *Ognjanova*. (I.V.)

"Jo sé molt positivament que Stefcov ha traït Ognjanov".

Ne znam (pres. I) *dali dobre sam storil* (perf. P), *no znam* (pres. I), *ce тази pobeda mi e* (pres. I) *naj-goljamata*. (S.H.K.)

"No sé si he fet bé, però sé que aquesta victòria m'és la més gran".

Vsastnost car Simeon bi predpocel (cond. P) *da vjarva* (pres. I), *ce smartta e bila* (perf. I) *estestvena*. (S.G.)

"De fet el tsar Simeon hauria preferit de creure que la mort fou natural".

Kakvo mislite (pres. I), *ce se e sprjalo* (perf. P) *li?* (S.D.)

"Què penseu, que s'ha aturat?".

Kazi (imperat. P) *na gospodarja si, ce sam dosal*. (S.D.)

"Digues al teu senyor que he arribat".

Amb un valor duratiu indeterminat, però, es pot trobar en algun cas l'imperfet:

Az znam (pres. I), *ce iskaha* (imperf. I) *da se sluci* (pres. P) *tova*. (S.G.)

"Jo sé que volien que passés això".

Quan el verb de l'oració principal és de percepció, a la subordinada es pot utilitzar també el plusquamperfet, amb el mateix valor que el perfet:

Vidjah (aor. P), *ce na ulicata bjaha se strupali* (plusq. P) *mnogo hora*.

"Vaig veure que al carrer s'havia amuntegat molta gent".

Vidjah (aor. P), *ce na ulicata sa se strupali* (perf. P) *mnogo hora*.

“Vaig veure que al carrer s’havia amuntegat molta gent” (Andrejcin, 1977: 244; Garibova i Kitova, 1996: 95). Podem pensar que l’ús equivalent del plusquamperfet es deu més a la forma de passat a l’oració principal que no pas al fet de ser un verb de percepció, com en aquest altre exemple:

Boleznenoto izrazenie na liceto mu pokazvase (imperf. I), *ce dumite na Malinov go bjaha naranili* (plusq. P), *no toj se savze* (aor. P) *barzo*. (S.G.) “L’expressió malaltissa del seu rostre mostrava que les paraules de Malinov l’havien ferit, però es va refer ràpidament”.

Les formes de futur a la subordinada signifiquen accions que es realitzaran després de l’acció de l’oració principal, independentment de la seva pròpia forma temporal (Stankov, 1983: 341; Garibova i Kitova, 1996: 99).

Bjah cul (plusq. P), *ce ste pristignat* (fut. P) *mnogo gosti*.

“(Jo) havia sentit que arribarien molts hostes” (Andrejcin, 1977: 247).

I sas salzi na oci, s edna iskrenost, kojato izbirase (imperf. I) *ot sarceto mu, toj obesta* (aor. P) *na pop Stefana i se zakle* (aor. P) *pred nego, ce vece njama da pie* (fut. I) *i ste se zalovi* (fut. P) *za rabota*.

“I amb llàgrimes als ulls i una sinceritat que brollava del seu cor, ell abraçà el pare Stefan i jurà davant d’ell que ja no beuria més i es dedicaria al treball” (Andrejcin, 1978: 207).

Znam (pres. I), *ce ste me naddumas* (fut. P), *ce ste mi kazes* (fut. P) *nesto, koeto e* (pres. I) *mnogo hubavo*. (S.H.K.)

“Sé que em faràs callar, que em diràs quelcom de molt bonic”.

I kojto vi napoi (pres. P) *s casa voda v Moe ime, zastoto ste* (pres. I) *Hristovi, istina vi kazvam* (pres. I), *njama da izgubi* (fut. P) *nagradata si*. (Mc 9, 41)

"I qui us doni un got d'aigua en el Meu nom, perquè sou de Crist, de veritat us dic (que) no perdrà el seu premi".

Az vi predricam (pres. I), *ce utre znameto na zemedelcite ste se vee* (fut. I) *nad vsicki nacji*. (S.G.)

"Jo us predic que demà la bandera dels agraris onejarà damunt de totes les nacions".

Mnogo ste (pres. I) *naiven, ako mislite* (pres. I), *ce ste mi prostjat* (fut. P) *tova*. (S.G.)

"Sou molt ingenu si penseu que em perdonaran això".

Ne trjabva (pres. I) *da se izvinjavate* (pres. I) *na mene. Da se nadjavame* (pres. I), *ce Balgarija ste vi prosti* (fut. P). (S.G.)

"No cal que us disculpeu amb mi. Esperem que Bulgària us perdoni".

Koj e kazal (perf. P), *ce ste ostanem?* (S.D.)

"Qui ha dit que ens quedarem?".

Ti ne si li kroil (perf. I) *kakvo ste ti se padne* (fut. P) *na tebe?* (S.D.)

"Tu no has pensat què et caurà a sobre?".

Des del punt de vista de la forma com es relacionen les oracions subordinades determinatives amb la respectiva principal, es distingeixen tres tipus: les iuxtaposades sense connector, les introduïdes per pronoms o adverbis relatius i les introduïdes per les conjuncions *ce* i *da* (Nicolova, 1983: 305). En general, s'orienten a la referència temporal del verb principal les d'aquest últim tipus.

Les oracions introduïdes pels connectors *ce* i *da* es diferencien pel seu paradigma temporal: a les primeres són possibles totes les formes d'indicatiu i condicional, a les segones només el present d'indicatiu i rarament la seva forma narrativa. També es diferencien per l'expressió de la modalitat: la conjunció *ce* denota modalitat real i *da* denota modalitat irreal o hipotètica (Nicolova, 1983: 316).

Straznikat, slozen na vratata, udari (aor. P) *v poda s meca, znak, ce pristiga* (pres. I) *caricata*. (S.H.K.)

“El sentinella situat a la porta donà un cop a terra amb l’espasa, senyal que arribava la tsarina”.

Ste napravite (fut. P) *tajna staicka, da moze* (pres. I) *da se slozi* (pres. P) *orazie, covek da se skrie* (pres. P) *tam*. (S.D.)

“Fareu una petita habitació secreta que es puguin guardar armes, que una persona s’hi pugui amagar”.

I taka mina (aor. P) *vremeto, do onzi den, kogato v Konstantinopol pristigna* (aor. P) *vestta, ce carica Irina otdala* (aor. narr. P) *Bogu duh*. (S.H.K.)

“I passà el temps, fins al dia quan a Constantinoble arribà la notícia que l’emperadriu Irene havia donat l’ànima a Déu”.

L’ús de l’aorist en aquest exemple, quan caldria esperar un temps relatiu, es relaciona amb el fenòmen que Lindstedt (1985: 89-91) anomena “la projecció enrere de l’aorist”. Segons aquest autor, en determinades oracions subordinades els temps absoluts-relatius (segons la terminologia de Comrie) es poden convertir en purament relatius, i fins i tot un temps purament absolut com l’aorist es pot relativitzar (E ant S → E ant R) per denotar un tipus d’anterioritat temporal més complexa que li permet substituir el plusquamperfet. Aquest fenòmen és relativament esporàdic, però es pot trobar en una gran varietat de contextos.

Ilindenskoto vastanie ot 1903 g. dovede (aor. P) *do rezultata, ce pod vlijanie na velikite sili, se vavedoha* (aor. P) *njakoi reformi v Makedonija*. (K.K.)

“La revolta del dia de St. Elies de 1903 menà al resultat que sota la influència de les grans potències s’introduïren algunes reformes a Macedònia”.

En aquest exemple, el futur passat que es podria esperar a la subordinada donaria un matís hipotètic, quan aquí és tracta d'un fet contrastat. Altrament, la presència de dos aorists perfectius en un relat denota accions consecutives, de tal manera s'expressa la relació de posterioritat de l'oració subordinada.

Les oracions subordinades atributives del predicat estan relacionades històricament i genèticament amb les oracions de participi de la llengua antiga, però han afegit nous trets amb la reorganització de les formes verbals i s'han desenvolupat com oracions determinatives i completives o atributives del predicat, entre les quals no és fàcil distingir pel seu caràcter sovint híbrid. Així, per exemple, l'oració següent en búlgar antic:

Obrete (aor. P) *otkrovicê lezêê* (part. pres. actiu) *na odre*.

"Trobà la noia jacent (= que jeia) al llit".

admet fins a quatre variants possibles a la llengua actual:

Nameri (aor. P) *momata, ce lezi* (pres. I) *na odara*.

Nameri (aor. P) *momata, da lezi* (pres. I) *na odara*.

Nameri (aor. P) *momata, kato lezi* (pres. I) *na odara*.

Nameri (aor. P) *momata, kojato lezi* (pres. I) *na odara*.

Cal assenyalar que les oracions atributives del predicat utilitzen gairebé els mateixos verbs que les antigues oracions de participi i d'infinitiu, que solen ser *verba sentiendi, cognoscendi et cogitandi* o bé verbs que denoten percepció en general o percepció sensitiva immediata de l'objecte (Popov, 1983: 327):

I vidjah (aor. P) *nebetu otvoreno, i eto, kon bjal. Onja, kojto jadese* (imperf. I) *na nego, se narica* (pres. I) *Veren i Istinen, i Toj pravedno sadi* (pres. I) *i vojuva* (pres. I). (Ap 19, 11).

"I vaig veure el cel obert i heus ací un cavall blanc. I Aquell que cavalcava sobre ell s'anomena Fidel i Veraç i amb justícia judica i combat".

Vizte (imperat. P), *kakva ljubov ni e dal* (perf. P) *Otec, da se narecem* (pres. I) *ceda Bozii i sme* (pres. I). (1 Jn 3, 1)

"Vegeu quin amor ens ha donat el Pare, que ens anomenem fills de Déu i (ho) som".

Sovint es pot presentar el dubte sobre si una oració subordinada es atributiva del predicat o de subjecte; en general, la paraula determinada (o el sintagma amb determinant) fa la funció de subjecte (Popov, 1983: 328):

Po-vaznoto e (pres. I), *ce si se resil* (perf. P) *da stanes* (pres. P) *moj pratenik*. (S.H.K.)

"El més important és que has decidit ser el meu legat".

A les oracions subordinades circumstancials finals l'acció verbal s'orienta respecte de l'acció a l'oració principal i la relació temporal habitualment és de posterioritat. La conjunció final *da* exigeix que la forma verbal a l'oració subordinada sigui el present i denota una acció posterior a la de l'acció principal:

Otidoh (aor. P), *za da mu pomogna* (pres. P).

"Vaig anar per ajudar-lo".

Només en casos molt determinats l'acció és presa en un sentit general, com a possible ara, al passat i al futur:

Zapali (imperat. P) *ogan, ta da se stoplim* (pres. P).

"Encén foc perquè ens escalfem".

Toj e (pres. I) *goden da raboti* (pres. I) *po dvanadeset casa dnevno*. "Ell és apte per treballar dotze hores al dia".

Molt rarament a l'oració subordinada final s'utilitzen formes d'imperfet amb funció modal per tal de caracteritzar l'acció com a insegura:

Ostavih (aor. P) *mu jadene, ta dano da si hapnese* (imperf. I).

“Li vaig deixar menjar per si feia un mos” (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 382).

La partícula *dano* “tant de bo”, utilitzada com a connector del’oració subordinada final, li dóna un caràcter modal optatiu:

Dojdoh (aor. P) *pri vas, dano da mi pomognete* (pres. P).

“Vaig venir a casa vostra perquè m’ajudessiu”.

La conjunció *da ne bi* “per què, no sigui que” també aporta un caràcter modal optatiu, negatiu en aquest cas: la possible acció futura representada per l’oració subordinada es veu com a no desitjada:

Pazete se (imperat. I) *samo, da ne bi s politiceskoto korablekrusenie da otidete* (pres. P)

i vie na danoto na moreto.

“Guardeu-vos vosaltres mateixos, no sigui que amb el naufragi polític aneu també vosaltres al fons del mar”.

En qualsevol cas, el temps de l’oració subordinada sempre és el present (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 386).

Les oracions subordinades de subjecte que no són introduïdes per un pronom relatiu s’orienten generalment al moment denotat pel verb principal:

No izleze (aor. P), *ce Stojko naistina e bil* (peref.) *na pregled vcera.*

“Però resultà que Stojko de debò havia anat a la consulta ahir” (Lazarova, 1983: 323).

Però també és possible aquesta orientació en algunes oracions introduïdes amb un pronom relatiu:

I kojto ne be zapisan (imperf. P passiu) *v knjigata na zivota, bide hvarlen* (aor. P passiu) *v ognenoto ezero.* (Ap 20, 25)

“I el que no era inscrit al llibre de la vida fou llençat al llac de foc”.

A les oracions subordinades introduïdes pel complementador *da* "que" el temps verbal és sempre el present, d'aspecte perfectiu o imperfectiu, independentment del temps de la principal (vg. 4.4.2 i 4.4.5):

Poracah (aor. P) *da mi donesat* (pres. P) *knigite*.

"Vaig encarregar que em portessin els llibres".

Ste dojda (fut. P) *da se vidim* (pres. P).

"Vindré per veure'ns" (Andrejcin, 1977: 228).

Aquestes estructures sintàctiques *da* + present substitueixen les oracions d'infinitiu i supí, formes no personals del verb perdudes a la llengua moderna (Stojanov, 1984: 359).

Ivan Velin obicase (imperf. I) *da se vglezda* (pres. I) *vnimatelno vav vsjako nesto, da vnikne* (pres. P) *v nego, da go proumjava* (pres. I).

"A Ivan Velin li agradava fixar-se atentament en cada cosa, ficar-se en ella, comprendre-la bé" (Garibova i Kitova, 1996: 74).

Si el complementador va precedit de la preposició *za* "per" trobem la mateixa situació (Andrejcin, 1978: 185). Aquest tipus d'oracions es solen traduir: "per + infinitiu" o bé "perquè + subjuntiu", segons hi hagi coincidència de subjecte a l'oració principal i subordinada o no n'hi hagi.

Sled izvestno kolebanie Damjanov resi (aor. P) *da prieme* (pres. P) *vremenno primirie, za da peceli* (pres. I) *vreme*. (S.G.)

"Després d'alguna vacil·lació, Damjanov decidí acceptar un armistici temporal per tal de guanyar temps".

Toj izprati (aor. P) *podelenija ot vojnici da pazjat* (pres. I) *zdanieto na Narodnata banka*. (S.G.)

"Ell va enviar un destacament de soldats per protegir l'edifici del Banc nacional".

Narezdam (pres. I) *Radul da ostane* (pres. P) *s druzinata si do moeto zavrastane*.
(S.H.K.)

“Disposo que Radul es quedi amb la seva tropa fins a la meva tornada”.

Za da spadne (pres. P) *naprezenieto, sofijskite pratenici bjaha pomoleni* (plusq. P) *da ne ostavat* (pres. I) *v lagera*. (S.G.)

“Per rebaixar la tensió, els enviats sofiotes foren pregats de no quedar-se al campament”.

La conjunció *da* expressa una acció futura respecte de l'oració principal. Ja sabem que el límit pràctic entre present i futur és en una certa manera circumstancial i en búlgar les formes de futur deriven de les de present. En oracions hipotètiques, segons el context, es poden utilitzar formes de temps passats (generalment el perfet) amb la conjunció *da* (Andrejcin, 1978: 186).

L'imperfet d'aspecte perfectiu s'utilitza força sovint en oracions subordinades per significar accions que es repeteixen o que són consecutives en el moment del qual es parla:

Vsjako utro, stom slanceto se pokazese (imperf. P) *zad gori i plamnese* (imperf. P) *okapaneto pole, djado Ilijko zaprjatase* (imperf. P) *kracolite i poemase* (imperf. I) *da bere* (pres. I) *gabi*.

“Cada matí, així que el sol apareixia per darrere dels boscos i encenia de llum el camp humit, l'avi Ilijko s'arromangava els pantalons i anava a collir bolets” (Andrejcin, 1977: 239).

En oracions subordinades les formes de present d'aspecte perfectiu s'utilitzen sovint per expressar repetició o habitualitat de les accions. Aquest ús no depèn del temps ni de l'aspecte del verb principal (Stojanov, 1984: 359; Garibova i Kitova, 1996: 73).

Pasov (1989: 113) remarca que l'ús del present en oracions subordinades independentment del temps verbal a l'oració principal es relaciona amb el fet que aquest present no denota simultaneïtat amb el moment del discurs, sinó simultaneïtat amb el moment de referència expressat pel verb de l'oració principal.

A les oracions subordinades dependents de verbs principals en present general o habitual, l'ús del present d'aspecte imperfectiu denota simultaneïtat amb l'acció del verb principal, i el del present d'aspecte perfectiu denota posterioritat (Stankov: 1983: 294; Andrejcin, 1977: 228; 1978: 185).

Savremennijat hudoznik cesto vizda (pres. I) v zivopisnite sacetanija... vazmoznost da razvie (pres. P) i obogati (pres. P) svoja plasticen ezik. (L.P) "L'artista contemporani sovint veu a les combinacions pintoresques... una possibilitat de desenvolupar i enriquir el seu llenguatge plàstic".

A les oracions subordinades s'utilitza l'imperfet perfectiu quan el verb de la principal està en un temps passat. Generalment el verb principal també denota el sentit de reiteració propi de l'imperfet perfectiu:

Zetbata bese dosla (plusq. P). Njamase (imperf. I) seljani v hana. Ako njakoi se otbieha (imperf. P) ne pieha (imperf. P), ne prikazvaha (imperf. I) i ne se baveha (imperf. I) mnogo.

"La sega havia arribat. No hi havia camperols a la fonda. Si alguns s'hi passaven, no bevien, no xerraven i no s'entretenien gaire" (Stojanov, 1984: 373). Garibova i Kitova (1996: 87) posen el mateix exemple d'Andrejcin (1977: 239) (vg. *supra*).

A les oracions subordinades amb un sentit general, quan depenen d'un verb principal en imperfet, es troben sovint formes d'imperfet d'aspecte perfectiu:

Vseki, kojto minese (imperf. P) ottam, nevolno se pospirase (imperf. I), poglezdase (imperf. I) ja i radostno se usmihvase (imperf. I).

“Tot el qui passava per allà, involuntàriament s’aturava, se la mirava i alegrement somreia” (Andrejcin, 1978: 195-196).

4.4.1.2 Oració subordinada orientada respecte del moment del discurs.

Les oracions subordinades de subjecte introduïdes per un pronom relatiu s’orienten al moment del discurs, per això sovint hi ha coincidència de formes temporals a l’oració principal i la subordinada:

Koito bjaha (imperf. I) *po-jaki, se katereha* (imperf. I) *napravo po skalite*. “Els qui eren més forts escalaven pel dret per les roques”.

Koito se varnaha (aor. P) *i pepel na ognistata si ne namereha* (aor. P).

“Els qui tornaren, ni cendres de les seves llars no van trobar”.

Kojto nosi (pres. I) *mazko sarce i balgarsko ime, da prepase* (pres. P) *tana sabja, zname da razvie!* (pres. P).

“Qui té un cor d’home i un nom búlgar, que prengui el sabre fi, que desplegui la bandera!” (Lazarova, 1983: 322-323).

Les oracions subordinades determinatives introduïdes sense conjunció, simplement juxtaposades, s’orienten generalment al moment del discurs:

Malko po-kasno se osnova (aor. P) *zensko druzestvo, na koeto g-za Hadzimiseva be* (aor.) *predsedatelka, visoko inteligentna dama, ucila* (aor. narr. I) *v Rusija*. (H.T.)

“Poc després es va fundar una societat femenina de la qual la Sra. Hadzimiseva fou presidenta, una dama molt intel·ligent, (diuen que) estudià a Rússia”.

Les oracions subordinades determinatives introduïdes per un pronom relatiu s’orienten també en relació al moment del discurs:

Taja imenno borba sazdade (aor. P) *ilindenskata epopeja, kojato ste blesti* (fut. I) *na vecni vremena v nasata tatkovina*. (H.T.)

“Aquesta lluita precisament va crear l’epopeia del dia de St. Elies, que brillarà per tota l’eternitat a la nostra pàtria”.

Naprotiv, bezizhodnata, v kojato e izpadnalo (perf. P) *pravitelstvoto, kato ce li se zadolbocava* (pres. I). (K.K.)

“Al contrari, l’atzucac en el qual ha caigut el govern, sembla que s’aprofondeix.”

Mezduvremenno konflikt izbuhna (aor. P) *i vatre v kabineta, kojto protivopostavi* (aor. P) *K’oseivanov na negovija ministar na zemedelieto*. (S.G.)

“Mentrestant un conflicte esclatà també dins del gabinet, que oposà Kioseivanov al seu ministre d’agricultura”.

Malko po malko seljaninat, komuto se primislivaha (imperf. I) *i kogoto vseki tapcese* (imperf. I), *kojto bese* (imperf. I) *vecnijat rob, izdiga* (pres. I) *znameto na emancipacijata*. (S.G.)

“Poc a poc el camperol, del qual es burlaven i que tothom trepitjava, que era l’etern esclau, aixeca la bandera de l’emancipació”.

Boris sega bese (imperf. I) *po-pesimist otvsjakogo; tova, koeto bese cul* (plusq. P) *v Berghof, nikak ne mu bese haresalo* (plusq. P). (S.G.)

“Boris era ara més pessimista que ningú; allò que havia sentit a Berghoff no li havia agradat gens”.

Pisa (pres. I) *ne nova zapoved, a zapoved stara, kojato imahte* (imperf. I) *otnacalo*. *Starata zapoved e* (pres. I) *slovoto, koeto cuhte* (aor. P) *otnacalo*. (1 Jn 2, 7)

“No escric un nou manament sinó el manament antic que teníeu des del principi. L’antic manament és la paraula que vàreu sentir des del principi”.

I javi (aor. P) *se oblak, ta gi jaseni* (aor. P), *i ot oblaka dojde* (aor. P) *glas, kojto kazvase* (imperf. I): *Tozi e* (pres. I) *Mojat vazljuben Sin*. (Mc 9, 7)

“I aparegué un núvol i els hi va fer ombra, i del núvol vingué una veu que deia: Aquest és el Meu Fill”.

Javno, toja, kojto stese da krade (fut. pas. I) *spisaka, bese* (imperf. I) *robotnik v pecatnicata na Karavelov*. (S.D.)

“Evidentment, aquell que anava a robar la llista era un treballador de la impremta de Karavelov”.

Daskalov bese iznenadan (aor. P passiu) *ot jarostnata saprotiva, kojato srestna* (aor. P) *v momenta, v kojto buntovnicite izljazoha* (aor. P) *ot Vladajskoto defile*. (S.G.)

“Daskalov fou sorprès per la ferotge resistència que va trobar al moment que els insurgents sortiren del congost de Vladaj”.

No kogato grupata stigma (aor. P) *do garata, se sluci* (aor. P) *nesto, koeto mozese* (imperf. I) *da ima* (pres. I) *nepopravimi posledici*. (S.G.)

“Però quan el grup arribà a l’estació va succeir quelcom que podia tenir conseqüències irreparables”.

Taka ce togava horata, koito kazaha (aor. P) *gotovi sme* (pres. I), *trjabvase* (imperf. I) *vsastnost da kazat* (pres. P) *gotovi sme* (pres. I) *za vsicko*. (Kvrk.) “Així que aleshores les gents que van dir estem preparats, calia en el fons que diguessin estem preparats per a tot”.

Mislja (pres. I), *ce tova e* (pres. I), *koeto kazahme* (aor. P) *predi, hora, koito cuvstvuvat* (pres. I), *ce trjabva* (pres. I) *da me gledat* (pres. I) *kato neprijatel*. (Kvrk.)

“Penso que és això, el que vam dir abans, gent que sent que cal mirar-me com un enemic”.

I tova e (pres. I) *vsicko, koeto dosega se e otpecatal* (perf. P), *koeto az znaja* (pres. I). (Mak.)

“I això és tot el que fins ara s’ha imprimit, que jo sàpiga”.

En una oració subordinada determinativa s'utilitza el futur passat per expressar un fet posterior a l'acció del verb principal en passat:

*V 1976-ta se zapozna (aor. P) s maza, kojto njakolko godini po-kasno stese da stane (fut. pas. P) nejn saprug.*³¹

"El 1976 va conèixer l'home que uns anys més endavant esdevindria el seu marit".

Vremeto ne bese (imperf. I) blagoprijatno za oficialna vizita, kojato sigurno stese da predizvika (fut. pas. P) silna emocionalna reakcija i v dvete strana. (S.G.)

"El moment no era favorable per a una visita oficial, que amb seguretat desvetllaria una forta reacció emocional als dos països".

L'oració subordinada circumstancial de lloc pot expressar el lloc de l'acció denotada pel verb de l'oració principal o la direcció de l'acció del verb principal. Pot ser introduïda per pronoms relatius i interrogatius, sobre tot a la parla popular:

Hodihme (aor. I), dodeto zaviva (pres. I) patjat kraj gorata.

"Vam anar fins on el camí fa un revolt cap al bosc" (Lazarova, 1983: 360).

Za sastesvuvaneto na ikoni ot tozi period bogati svedenija ni dava (pres. I) tipikat na Backovskija manastir, kadeto se izbrojavat (pres. I) spisaci na goljam broj raznoobrazni ikoni. (L.P.)

"De l'existència d'icones d'aquest període ens dóna un ric testimoni el catàleg del monestir de Backovo, on s'enumeren llistes d'un gran nombre d'icones diverses".

A l'oració principal i a la subordinada s'informa de dues accions diferents i s'assenyala la coincidència del lloc o la direcció:

Covek e (pres. I) kato voda, nakadeto go nasocis (pres. I), natam tragva (pres. I).

"L'home és com l'aigua, cap a on li assenyaes cap allà va".

³¹ Aquest exemple és de Laleva (1996: 100).

Quan a la subordinada hi ha un verb modal, de fet no es presenten dues accions diferents:

Ste hodim (fut. I), *deto si iskame* (pres. I).

“Anirem on volem” (Lazarova, 1983: 361-362).

4.4.1.3 Oració subordinada amb diferents moments d'orientació.

L'oració subordinada causal pot fer referència a la totalitat de l'oració principal (o ser un argument del verb principal) o pot fer referència a un sintagma o a un sol element del sintagma:

Toj ne otgovori (aor. P) *vednaga, taj kato ot zavaja pred nas iskoci* (aor. P) *goljam kamion.*

“Ell no va respondre de seguida perquè del revolt davant nostre va sortir un gran camió”.

Toj varvese (imperf. I) *macno, zastoto drehite mu bjaha* (imperf. I) *palni s voda.*

“Ell caminava dificultosament perquè els seus vestits eren plens d'aigua”.

Dimov ziveese (imperf. I) *v evtin pansion, zastoto stipendijata mu bese* (imperf. I) *skromna.*

“Dimov vivia en una pensió barata perquè la seva beca era modesta” (Petrova, 1983: 374).

El centre díctic temporal de les formes verbals a l'oració subordinada pot ser el moment del discurs o bé el seu moment d'orientació pot venir determinat per la forma verbal de l'oració principal. La correlació dels temps verbals està d'acord amb les relacions que s'estableixen en cada cas. Als exemples de l'autora esmentada hi ha coincidència dels temps a l'oració principal i la subordinada perquè les formes verbals

d'una i altra estan referides al moment del discurs; es podrien considerar de fet com dues oracions independents simultànies, però no sempre és aquest el cas.

Les oracions subordinades circumstancials de manera introduïdes per la conjunció *kato* "com, que", que és sobre tot un connector temporal, denoten no solament una acció simultània amb l'acció principal, sinó també sovint una acció relacionada internament amb ella, de la qual presenten una característica o concreció. Les formes verbals utilitzades a la subordinada coincideixen amb les de l'oració principal (quan es tracta de l'aorist denoten accions consecutives) o bé són el present i l'imperfet, les formes que denoten simultaneïtat:

Stom ja vidja (aor. P), *toj pozdravi* (aor. P) *grizlivo, kato svali* (pres. P) *cernata si sapka*.

"Així que la va veure, ell la saludà respectuosament, treient-se el seu barret negre" (Nicolova, 1983: 364).

L'oració subordinada introduïda per la conjunció composta *bez da* "sense que" denota la negació d'una acció o estat determinats relacionats amb l'acció de l'oració principal. Les accions són simultànies o es pensen com a tals. Les formes verbals són el present i l'imperfet. Quan cal assenyalar l'anterioritat respecte de l'acció a l'oració principal s'utilitza el perfet o el plusquamperfet:

Ne minavase (imperf. I) *sabranie, bez Petrov da vzemese* (imperf. P) *dumata*. "No passava una reunió sense que Petrov prengués la paraula".

Una oració equivalent seria:

Ne minavase (imperf. I) *sabranie, bez Petrov da vzeme* (pres. P) *dumata*.

Bez njakoj da i bese daval (plusq. I) *dumata, zagovori* (aor. P) *stoekom*. "Sense que ningú li (a ella) hagués donat la paraula, començà a parlar dempeus".

Una oració equivalent seria:

Bez njakoj da i e daval (perf. I) *dumata, zagovori* (aor. P) *stoekom* (Nicolova, 1983: 365).

Amb l'adverbi relatiu *kakto* "com" s'introdueixen oracions subordinades de manera comparatives i no comparatives. Per tal d'expressar la relació temporal de simultaneïtat són possibles aquí més combinacions de formes verbals: A més de les consabudes de present i imperfet a l'oració subordinada i la principal, és possible la combinació dels temps resultatius a la subordinada amb els corresponents temps d'acció a la principal: perfet – present i plusquamperfet – aorist o imperfet:

Kakto e zastanal (perf. P) *mirno po vojniski, Stoil pravi* (pres. I) *bazdarzan i kratak zest s raka i posocva* (pres. I) *kam nasipa na okona*.

"Havent-se posat ferm com un soldat, Stoil fa un gest breu i contingut i assenyala el terraplé de la trinxera".

Taka kakto bese potanal (plusq. P) *v rabotata si, toj vnezapno cu* (aor. P) *tih, dalecen povik*.

"Tal com estava absorbit en la seva feina, ell de sobte va sentir una crida lleu i llunyana" (Nicolova, 1983: 365-366).

A les oracions subordinades comparatives irrealis introduïdes per la conjunció *sjakas da* "com si" l'única forma temporal és el present, independentment del verb a l'oració principal. A les introduïdes per *kato ce, kato da* "com si", es pot remarcar l'anterioritat de l'acció a l'oració subordinada amb el perfet o el plusquamperfet:

Toj se vrasta (pres. I), *kato ce li nisto ne se e slucilo* (perf. P).

"Ell torna com si res no hagués passat".

Una oració equivalent seria:

Toj se vrasta (pres. I), *kato ce li nisto ne bese slucilo* (plusq. P) (Nicolova, 1983: 372).

Les oracions subordinades regides per un verb principal en futur poden presentar també una doble orientació temporal. El present (generalment perfectiu) en aquestes oracions és funcionalment un futur:

Hajde, ce kato se ozenis (pres. P), *ste ti napravja* (fut. P) *edna karuca.*

"Au, que quan et casis et faré un carruatge".

D'aquests casos cal separar l'ús gnòmic del present en refranys i proverbis:

Kakvoto nadrobis (pres. P), *takova ste sarbas* (fut. I).

"Allò que sembris recolliràs" (Stankov, 1983: 296).

L'aspecte perfectiu del present a la subordinada denota posterioritat, en tant que l'aspecte imperfectiu denota simultaneïtat (Andrejcin, 1978: 186).

A les oracions subordinades temporals i condicionals depenents de verbs principals amb forma i significat de futur, s'utilitza el present d'aspecte perfectiu per expressar accions consecutives:

Stom se varna (pres. P) *ot Ruse, ste vi se obadja* (fut. P).

"Així que torni de Ruse us trucaré".

L'ús de formes de futur a les oracions subordinades regides per un verb principal en futur només és possible quan la forma verbal expressa un matís modal determinat, generalment d'intenció, en dites populars i proverbis:

To kojto ste krade (fut. I) *med, ot negovoto plasilo ste se uplasi* (fut. P).

"Qui roba mel, del seu espantaocells s'espanta" (Stankov, 1983: 296).

Al discurs normal s'utilitza el futur a la subordinada únicament quan cal subratllar la relació de posterioritat també en relació amb el moment del discurs:

Doktore, slusaj (imperat. I). *Tova, koeto ste ti kaza* (fut. P), *trjabva* (pres. I) *da go darzis* (pres. I) *tajno do groba.*

“Doctor, escolta. Això que et diré cal que ho guardis en secret fins a la tomba”
(Andrejcin, 1978: 187).

*No ste ima (fut. I) red sabitija, koito ste nastapjat (fut. P) i ste nalivat (fut. I) voda vav
vasata vodenica. (S.G.)*

“Però hi haurà una sèrie d’esdeveniments que es produiran i que duran l’aigua al vostre molí”.

En aquest exemple, l’aspecte imperfectiu del segon futur a la subordinada remarca la simultaneïtat amb el primer, i l’aspecte perfectiu d’aquest assenyala la posterioritat respecte del verb principal.

*Nase predimstvo ste e (fut. I), ce ste pocnem (fut. P) otnacalo.*³²

“El nostre avantatge serà que començarem des del principi”.

Encara que la correlació temporal de l’oració composta ho requereixi, el futur perfect no s’utilitza a la subordinada, sinó el perfect o, per dir-ho més exactament, s’utilitza una forma de futur perfect on el futur de l’auxiliar *sam* és substituït pel present (Stankov, 1983: 349) (vg. 4.2.3.4).

Ako e zaminal (fut. perf. P) vlakat, ste tragnem (fut. P) s taksi.

“Si ha marxat el tren anirem en taxi”.

Malgrat que es refereix a una acció futura, però anterior a la de l’oració principal, que en conseqüència requereix el futur perfect, no és possible: **Ako ste e zaminal (fut. perf. P) vlakat, ste tragnem (fut. P) s taksi* (Andrejcin, 1977: 248).

En oracions subordinades a una principal en el pla del futur la concordança en present o en futur no és equivalent, és a dir, aquí no es dona la neutralització del futur:

Toj ste useti (fut. P), ce vali (pres. I).

“Ell s’adonarà que està plovent”.

³² Aquest exemple és de Lazarova (1983: 323).

Toj ste useti (fut. P), *ce ste vali* (fut. I).

“Ell s’adonarà que vol ploure” (Lindstedt, 1985: 88).

Quan s'utilitzen formes d'imperfet (generalment perfectiu) a les oracions subordinades regides per un verb principal en futur passat, el verb regit també té el significat de futur passat, malgrat que la forma sigui d'imperfet:

Ako tragneha (imperf. P) *ot lagera utre sutrinta, naj-kasno privecer stjaha da stignat* (fut. pas. P) *do granicata*.

“Si marxessin del campament demà pel matí, cap al vespre com a molt tard arribarien a la frontera” (Stankov, 1983: 331).

Aquí es tracta de fet d'una oració condicional (vg. 6.7), però no sempre és aquest el cas:

Masinite stjaha da ostanat (fut. pas. P) *na obekta, dokato se privarsese* (imperf. P) *napalno rabotata*.

“Les màquines restarien a la unitat fins que s’acabés del tot la feina” (Stojanov, 1984: 373).

Tuk te stjaha da ostanat (fut. pas. P) *dokato dojdese* (imperf. P) *vreme za varsitva*.

“Aquí romandrien fins que arribés el temps de la sega”.

Aquest ús es correspon amb el del present a les oracions subordinades depenents d'un verb principal en futur, només que aquí la relació s'estableix dins dels límits del passat i per això a l'oració principal trobem un futur passat; aleshores a la subordinada li correspon un “present passat”, és a dir, un imperfet (Andrejcin, 1978: 196).

Les oracions subordinades completives que depenen d'oracions principals amb *verba sentiendi, cogitandi et declarandi* quan l'oració principal està en el pla del passat poden presentar també una doble orientació temporal. La subordinada es pot orientar cap al moment denotat pel verb de la principal, i en aquest cas les relacions són les

descrites a 4.4.1.1: simultaneïtat amb el present, anterioritat amb el perfect i posterioritat amb el futur. Heus ací alguns exemples:

Toj im davase (imperf. I) *da razberat* (pres. P), *ce ne znae* (pres. I) *ezika im.* (S.H.K.)

“Ell els donava a entendre que no sabia llur llengua”.

Toj ne nazova (aor. P) *imeto ì, no az razbirah* (imperf. I), *ce stava* (pres. I) *duma za caricata.* (S.H.K.)

“Ell no digué el nom d’ella, però jo comprenia que es tractava de la tsarina”.

Manastirat ne bese (imperf. I) *dalec, no na men mi se struvase* (imperf. I), *ce e* (pres. I) *nakraj sveta.* (S.H.K.)

“El monestir no era lluny, però a mi em semblava que era a la fi del món”.

Te malcaha (imperf. I), *poneze iz patja bjaha razgovarjali* (plusq. I) *pomezdu si, koj e* (pres. I) *po-goljam.* (Mc 9, 34).

“Els callaven perquè pel camí havien discutit entre ells qui era el més gran”.

Struvase (imperf. I) *mu se, ce takova ravenstvo ne sastestvuva.* (S.D.)

“Li semblava que una tal igualtat no existia”.

V glavnata kvartira gi posrestna (aor. P) *general Burmov... kojto gi uveri* (aor. P), *ce gradat e* (pres. I) *spokoen.* (S.G.)

“Al quarter general els va rebre el general Burmov... qui els assegurà que la ciutat estava tranquil·la”.

Prednija den... d-r Bures go bese uvedomil (plusq. P), *ce prevratat e nasrocen* (pres. P) *passiu za тази nost.* (S.G.)

“El dia abans... el Dr. Bures li havia assegurat que el cop d’estat estava fixat per aquesta nit”.

Togava dokladvaha (aor. I) *na carja, ce Musanovijat kabinet e svalen* (perf. P) *i ce te sa vzeli* (perf. P) *vlastta.* (S.G.)

“Aleshores informaren al tsar que el gabinet de Musanov havia caigut i que ells havien pres el poder”.

Toj se vpusna (aor. P) *da objasnjava* (pres. I), *ce go e posetil* (perf. P) *Levski v posolstvoto.* (S.D.)

“Ell es posà a explicar que Levski l’havia visitat a l’ambaixada”.

Celta bese (imperf. I) *da se vnusi* (pres. P) *na vsicki kakva sila sa imali* (perf. I) *balgarite njakoga.* (S.D.)

“La finalitat era fer comprendre a tots quina força havien tingut els búlgars en altres temps”.

Az, kato kuh (aor. P), *ce Jankov i Minkov sa se samoubili* (perf. P), *se zaradvah* (aor. P), *ce ne sa se predali* (perf. P). (S.G.)

“Jo, quan vaig sentir que Jankov i Minkov s’havien suïcidat, em vaig alegrar que no s’haguessin rendit”.

Moga (pres. I) *da vi kaza* (pres. P), *ce az znaeh* (imperf. I), *ce tova ste se sluci* (fut. P). (S.G.)

“Puc dir-vos que jo savia que això passaria”.

Cankovoto pravitelstvo uvedomi (aor. P) *car Boris, ce njama da ima* (fut. I) *nisto protiv zavrastaneto na knjaz Kiril.* (S.G.)

“El govern de Cankov assegurarà al tsar Boris que no hi hauria res en contra de la tornada del príncep Kiril”.

Kogato cu (aor. P), *ce ste bade* (fut. I) *v Pirinsko, toj dobavi: po-dobre ste e* (fut. I) *ti da ne otivas* (pres. I). (S.D.)

“Quan va sentir que seria a Pirin, ell afegí: millor serà que no (hi) vagis”.

Az znaeh (imperf. I), *ce ste dojdes* (fut. P). *I ti dojde* (aor. P). (S.H.K.)

“Savia que vindries. I vas venir”.

Toj bese (imperf. I) *takova siguren, ce stolicata njama da se bie* (fut. I), *ce zapocna* (aor. P) *pohoda si bez nikakva artilerija*. (S.G.)

“Ell estava tan segur que la capital no lluitaria que va emprendre la seva expedició sense cap artilleria”.

Toj oste se nadjavase (imperf. I), *ce Stambolijski ste uspee* (fut. P) *da poluci* (pres. P) *podkrepa za Radomirska republika i ce Sofija ste se predade* (fut. P) *bez saprotiva*. (S.G.)

“Ell encara esperava que Stambolijski aconseguiria rebre suport per a la república de Radomir i que Sofia es lliuraria sense oposició”.

Naselenie... se strahuvase (imperf. I) *ot pristiganeto na nediscipliniranite bandi ot buntovnici i se nadjavase* (imperf. I), *ce ste badat otblasnati* (fut. P passiu). (S.G.)

“La població... temia l’arribada de bandes indisciplinades d’insurrectes i esperava que serien rebutjats”.

Po-kasno se razcu (aor. P), *ce njakakav ceh ste poseti* (fut. P) *Sofija i ste demonstrira* (fut. I/P) *letene s aeroplan*. (K.K.)

“Més endavant es va divulgar que un txec visitaria Sofia i faria una demostració de vol amb un aeroplà”.

Però també es poden orientar cap al moment del discurs, indistintament, i aleshores són possibles també altres relacions de les formes temporals. Quan el verb principal està en un temps del pla del passat, a la subordinada es pot utilitzar l’imperfet d’aspecte imperfectiu per expressar simultaneïtat amb l’acció del verb principal (Andrejcin, 1977: 240; Garibova i Kitova, 1996: 88; Stojanov, 1984: 373).

Projavlenijata na njakoi ministri davaha (imperf. I) da se razbere (pres. P), ce v Voennija sajuz lipsvaha (imperf. I) i kadri. (S.G.)

“Les manifestacions d’alguns ministres donaven a entendre que a la Unió militar mancaven també quadres”.

I razbirah (imperf. I), ce toj go otkrivase (imperf. I) crez mene, zastoto malko znaese (imperf. I) za selskija car. (S.H.K.)

“I (jo) comprenia que ell el descobria a través meu, perquè poc sabia sobre el tsar camperol”.

La possibilitat d’aquest intercanvi es justifica pel fet que amb el present el moment d’orientació expressat pel verb d’activitat ideal a l’oració principal es pren com a “moment del discurs” per a l’orientació del verb a la subordinada (aquest present és un temps relatiu, doncs) i en canvi, amb l’imperfet l’acció de la subordinada es situa en una relació d’anterioritat només respecte del moment bàsic del discurs.

La diferència és estilística: amb l’imperfet l’atenció de l’oient es centra en l’acció de l’autor del conjunt de l’oració composta; amb el present es posa en primer pla el protagonista, l’autor de l’acció expressada per l’oració principal (és a dir, la persona que pensa, diu, sent) (Stankov, 1983: 329-330; Andrejcin, 1978: 197). Pasov (1989: 113) remarca, però, que el present resulta “més natural”.

Si el verb de l’oració principal està en una forma de passat és possible també l’ús del plusquamperfet a la subordinada per tal d’expressar anterioritat (Stankov, 1983: 322; Andrejcin, 1978: 204):

No sled kato Mihajlov razbra (aor. P), ce Todor bese resil (plusq. P) da prisastva (pres. I) na kongresa, toj nastoja (aor. P) da vzeme (pres. P) sas sebe si pone njakolko telohraniteli. (S.D.)

“Però quan Mihajlov va comprendre que Todor havia decidit d’assistir al congrés, va pensar de portar amb ell almenys alguns guardaespalles”.

Kogato Stambolijski i ostanalite sofijski pratenici pristignaha (aor. P) *v Radomir, te otkriha* (aor. P), *ce polozenieto se bese vlosilo* (plusq. P) *do bezishodnost.* (S.G.)

“Quan Stambolijski i els altres delegats de Sofia arribaren a Radomir van descobrir que la situació s’havia empitjorat fins a un punt sense retorn”.

Ziveese (imperf. I) *Hidni Bezikija, kojto ot nisto ne se boese* (imperf. I) *i se radvase* (imperf. I), *ce bese stanal* (plusq. P) *oci i usi na svoja gospodar.* (S.H.K.)

“Vivia Hidni Bezliki, que no temia res i es vantava que havia esdevingut els ulls i les orelles del seu senyor”.

No ne usnja (aor. P) *da ubedi* (pres. P) *pravitelstvoto, ce provazglasjavaneto mu za predsedatel na republikata bilo stanalo* (plusq. narr. P) *bez negovo saglasie.* (S.G.)

“Però no aconseguí de convèncer el govern que el seu nomenament com a president de la república s’havia fet sense el seu consentiment”.

L’ús de la forma narrativa està justificat aquí perquè es parla d’un afer (el nomenament) del qual ni el narrador ni el protagonista no han estat testimonis i, a més, es remarca el desacord del protagonista.

I nie proumjahme (aor. P), *ce sas samounizenieto na nasija car bjahme speceli* (plusq. P) *polovinata ot srazenieto sas svinepasa.* (S.H.P.)

“I nosaltres vam comprendre que amb l’autohumiliació del nostre tsar havíem guanyat la meitat de la batalla amb el porquer”.

Si el verb de l’oració principal està en passat a la subordinada es pot utilitzar el futur passat per tal d’expressar la relació de posterioritat (Andrejcin, 1977: 247; 1978: 212; Garibova i Kitova, 1996: 103):

Centralnata tema na Daskalova rec bese (imperf. I), ce otkakto vojnata bese svarsila (plusq. P) pobeditelnite... stjaha da nakazat (fut. pas. P) i balgarskija narod. (S.G.)

“El tema central del discurs de Daskalov era que, tan bon punt la guerra s’hagués acabat, els vencedors... castigarien també el poble búlgar”.

Nikoj v dvoreca ili pravitelstvo ne znaese (imperf. I) kakvo toj stese da pravi (fut. pas. I) sega. (S.G.)

“Ningú a palau o al govern no sabia què faria ell ara”.

Pasov (1989: 121) opina que és “més natural” l’ús del futur:

Koj mozese (imperf. I) da pomisli (pres. P), ce mojat bivs adjutant ste bade (fut. I) edin den mojat vansen ministarat! (S.G.)

“Qui podia pensar que el meu antic ajudant seria un dia el meu ministre d’exteriors!”.

No taj kato partijata jasno zajavi (aor. P), ce nikakvo porazenstvo njama da bade tarpjano (fut. I passiu), njakoi komunisti predpocetoha (aor. P) da ostanat (pres. P) v zatvora. (S.G.)

“Però puix que el partit clarament declarà que cap derrotisme no seria tolerat, alguns comunistes van preferir de restar a la presó”.

En aquest exemple, en idèntica posició sintàctica, s’utilitzen el futur i el futur passat:

Pocustvuvah se (aor. P) triz po-nestasten, kato si pomislih (aor. P), ce na Vaznesenie ste bada (fut. I) ne doma, a na planinata i njamase da moga (fut. pas. I) da vidja (pres. P) ni lelja Damsa ni Angelinka.

“Em vaig sentir encara més infeliç quan vaig pensar que per l’Ascensió no seria a casa sinó a la muntanya i no podria veure ni la tia Damsa ni l’Angelinka” (Stankov, 1983: 341).

Aquesta coexistència de formes de concordança diferents no és un fenomen rar en la literatura. Heus ací uns altres exemples on les relacions de dues subordinades es prenen des de punts de vista diferents:

Sled malko toj se varna (aor. P) i kaza (aor. P), ce basta mu bese odobril (plusq. P) plana i pozelava (pres. I) uspeh na polkovnika. (S.G.)

“Poc després tornà i va dir que el seu pare havia donat el vist-i-plau al pla i desitjava èxit al coronel”.

Toj znaese (imperf. I), ce e vzel (perf. P) edno tezko resenie, posledicite ot koeto navjarno stjaha da badat (fut. pas. I) fatalni. (S.G.)

“Ell sabia que havia pres una decisió difícil, les conseqüències de la qual veritablement li serien fatals”.

I encara aquest altre exemple que dóna Maslov (1981: 267):

Togava s uzas zabelezi (aor. P), ce zemjata se trese (pres. I) samo pod negovite noze i ce kastite naokolo stojaha (imperf. I) spokojni i nepodvizni.

“Aleshores amb terror observà que la terra tremolava solament sota els seus peus i que les cases al voltant es mantenien tranquil·les i immòbils”.

És possible l'ús conjunt de formes neutres i narratives, aleshores la neutralització temporal de la forma narrativa permet la interpretació des dels dos punts de vista:

Balgarskoto pravitelstvo i car Ferdinand bjaha obvinjavani (imperf. I passiu)... ce sa bili predresili (plusq. narr. P) vaprosa za ucastieto na Balgarija vav vojna na stranata na Germanija i sa cakali (perf. I) samo udobnija moment da izpalnenie za resenieto si, ce nikoga ne sa obmisljali (perf. I) seriozno druga alternativa. (K.K.)

“El govern búlgar i el tsar Ferran eren culpats... que havien decidit previament la qüestió de la participació de Bulgària a la guerra al costat d'Alemanya i havien esperat

només el moment oportú per a l'assoliment de la seva decisió, que mai no havien pensat seriosament una altra alternativa".

Lindstedt (1985: 87-88) explica la concordança temporal en búlgar per la substitució del moment del discurs pel moment d'orientació denotat pel verb principal, però també comenta la doble orientació dels verbs subordinats a verbs principals que denoten accions mentals o de parla en el pla del passat:

Starijat kompozitor pisese (imperf. I) nova simfonija, makar ce znaese (imperf. I), ce ste umre (fut. P) skoro.

"El vell compositor escrivia una nova simfonia malgrat que sabia que moriria aviat".

Starijat kompozitor pisese (imperf. I) nova simfonija, makar ce znaese (imperf. I), ce stese da umre (fut. pas. P) skoro.

Totes dues solucions són acceptables, tot i que l'ús del futur sembla més genuí, segons l'autor.

Ne mozese (imperf. I) da se kaze (pres. P), ce Bozura ja obica (pres. I), Bozura ne obicase (imperf. I) nikogo.

"No es podia dir que Bozura l'estimés, Bozura no estimava ningú".

Respecte de la possibilitat d'intercanvi d'algunes formes verbals (i en conseqüència, llur canvi d'orientació) Lindstedt (1985: 88-89) observa que en determinades oracions subordinades els temps absoluts-relatius (segons la terminologia de Comrie) es poden convertir en purament relatius amb la substitució de S per R en la formulació de la relació temporal:

Futur: E post R simul S → E post R simul R (E post R)

Present: E simul R simul S → E simul R simul R (E simul R)

Perfet: E ant R simul S → E ant R simul R (E ant R)

Si comparem aquestes formulacions amb les del futur passat, imperfet i plusquamperfet, respectivament, observem que les relacions entre E i R són les mateixes, i això permet que es puguin intercanviar. L'autor fa notar, però, que els significats de les oracions respectives no sempre són absolutament idèntics. Stankov (1966: 63) opina que en un context narratiu les formes verbals més complexes representen el punt de vista de l'autor i les més simples representen el punt de vista dels protagonistes.

4.4.1.4 Oració subordinada circumstancial de temps.

Dediquem un apartat especial a les oracions circumstancials (o adverbials) de temps perquè les relacions entre les formes verbals d'oracions que denoten precisament relacions temporals impliquen no solament el temps verbal sinó també l'aspecte, i l'un i l'altre poden condicionar i alhora són condicionats per l'ús i el significat dels propis connectors oracionals.

A les oracions compostes circumstancials de temps es poden expressar les correlacions cronològiques més variades entre les accions denotades per l'oració principal i la subordinada.

La simultaneïtat entre les accions s'expressa amb el connector *kogato* "quan" i almenys un verb d'aspecte imperfectiu. Si es presenta només una acció com un procés en curs, l'acció de l'altre verb coincideix amb algun moment de la seva durada:

Kambanata na carkvicata oste biese (imperf. I) *pripjano, kogato parvite garmezi razdrusaha* (aor. P) *vazduha*.

"La campana de l'esglesieta encara tocava amb impaciència quan els primers trons agitaren l'aire".

Un particularitat estructural de les oracions d'aquest grup semàntic és la pertinença de tots dos verbs al mateix pla temporal. Quan s'expressen fets passats a l'oració principal i subordinada s'utilitzen l'aorist, el perfet i l'imperfet:

Kogato izleze (aor. P) *na krajbreznija pat, priblizi* (aor. P) *go star maz.* (S.D.) "Quan sortí al camí del litoral se li acostà un home vell".

Kogato se gotveh (imperf. I) *da napusna* (pres. P) *Bratislava, moi prijateli mi dadoha* (aor. P) *idejata... da posetja* (pres. P) *v Lajpcig 'Den na jurista'.* (K.K.)

"Quan em disposava a deixar Bratislava els meus amics em van donar la idea de visitar a Leipzig 'El día del jurista'".

Prez 1936 g., kogato posestava (pres. I) *Berlin, e bil pokanen* (perf. P passiu) *da prisastvuva* (pres. I) *vecerta na operno predstavlenie.* (Kvrk.)

"El 1936, quan visita Berlín, és invitat a assistir a una representació d'òpera".

Quan a l'oració principal hi ha un verb en futur, a la subordinada hi ha un present, que podria expressar també una acció anterior. Formes de condicional i imperatiu només es poden trobar a l'oració principal. Les formes narratives es poden utilitzar a totes dues oracions:

Kogato pisem (pres. I) *statii, nie ste pisem* (fut. I), *razbira* (pres. I) *se, spored zadacite na nasata propaganda.*

"Quan escrivim articles, nosaltres escriurem, naturalment (lit.: es comprèn), segons les normes de la nostra propaganda".

Natiskaj (imperat. I) *po-dalboko, kogato ores* (pres. I).

"Prem més profundament quan llaures" (Lazarova, 1983: 350-351).

En rares ocasions es pot trobar l'adverbi temporal en la forma interrogativa *koga*:

No imase (imperf. I) *i nesto drugo, koeto bezpokoese* (imperf. I) *Ljapcev, koga vlizase* (imperf. I) *v dvoreca*. (S.G.)

“Però hi havia una altra cosa que preocupava Ljapcev quan entrava a palau”.

Amb el connector *dokato* “mentre” (més rarament *kato* “com”, *dodeto* “mentre”) també es pot expressar simultaneïtat entre les dues accions. Cal que el verb de l’oració subordinada sigui d’aspecte imperfectiu. A la principal són possibles ambdós aspectes: amb un verb imperfectiu s’assenyala el paral·lelisme temporal de dues accions no limitades; amb un verb perfectiu s’entén que l’acció del verb principal es realitza en un punt de la durada de l’oració subordinada:

Dokato cakase (imperf. I) *netarpelivo pokanenite da se saberat* (pres. P) *v ottatasnata staja, Levski prelistvase* (imperf. I) *natrupanite na etazerkata vestnici*. (S.D.)

“Mentre esperava impacient que els invitats es reunissin a l’habitació de l’altre costat, Levski fullejava els diaris amuntegats al prestatge”.

Nikola vkasti li e? (pres. I) *popita* (aor. P) *toj, dokato varvese* (imperf. I) *pokraj ogradata*. (S.D.)

“Nikola és a casa? Preguntà ell mentre caminava al llarg del cercat”.

Aquesta estructura semàntica es caracteritza pel mateix pla temporal dels dos verbs. La simultaneïtat actual de les dues accions s’expressa amb verbs imperfectius en present i la idea de simultaneïtat en un pla futur s’expressa amb el futur a l’oració principal i el present a la subordinada:

Dokato doktor Vezekov prikazva (pres. I), *zavesata se ispuska* (pres. I) *bavno*. “Mentre el doctor Vezekov parla el teló s’abaixa lentament”.

I kato ja gledah (imperf. I), *vizdah* (imperf. I), *ce se radva* (pres. I), *ce e* (pres. I) *stastliva*. (S.H.K.)

“I quan la mirava veia que se (n’)alegrava, que era feliç”.

Hi ha algunes oracions compostes on s'observa la mateixa relació aspectual entre els verbs però no s'expressa simultaneïtat de les accions sinó que es compara la informació expressada per l'oració principal i la subordinada:

Dokato moralat vaznikva (pres. I) *s pojavata na coveskoto obstestvo, pravoto vaznikva* (pres. I) *mnogo po-kasno*.

"Mentre la moral sorgeix amb el principi de la societat humana, el dret sorgeix molt més tard".

En aquestes oracions és possible que els verbs estiguin en un pla temporal diferent:

Dokato togava se e vodila (perf. I) *borba mezdu robovladelicite i novosazdadenite kapitalisti, sega se izvarsva* (pres. I) *naj-mrasna agresija srestu edin narod*.

"Mentre aleshores es feia la guerra entre els esclavistes i els nous capitalistes, ara es fa l'agressió més bruta contra un poble" (Lazarova, 1983: 351).

Es pot expressar l'anterioritat de l'acció del verb de l'oració subordinada amb el connector *sled kato* "després que", que introdueix una oració amb la qual s'informa sobre la primera de dues accions consecutives. Poden aparèixer adjunts que indiquen l'interval entre les dues accions:

Dva dena sled kato be depoziral (plusq. I/P) *recenzijata, Stoev te srestna* (aor. P) *v koridora*.

"Dos dies després que havia dipositat la recensió, Stoev et va trobar pel passadís".

Al pla del passat habitualment concorden verbs en aorist perfectiu i verbs en aorist i plusquamperfet:

Sled kato naj-napred Avstrija, sled neja Rusija, a sled neja i Turcija bjaha priznali (plusq. P) *vece nezavisimostta na balgarskata darzava, priznanieto ot vsicki ostanali darzavi ne zakasnja* (aor. P). (K.K.)

“Després que abans de tot Austria, després d’ella Rússia i després d’ella Turquia haguessin reconegut ja la independència de l’Estat búlgar, el reconeixement de tots els altres Estats no es va fer esperar”.

Més rarament concorden ambdós verbs en plusquamperfet:

Sled kato odnosenijata ni s Rusija bjaha minali (plusq. P) prez krizata ot 1885-87 g. do nacaloto na novija vek, sega Rusija se be pomirila (plusq. P) s edna nezavisima balgarska darzava. (K.K.)

“Després que les nostres relacions amb Rússia haguessin passat per la crisi de 1885-87 fins al començament del nou segle, ara Rússia havia fet les paus amb un Estat búlgar independent”.

Quan es combinen formes d’imperfet s’afegeix un matís de repetició d’ambdues accions consecutives. En casos aïllats es combinen verbs en imperfet imperfectiu a l’oració principal i aorist perfectiu a la subordinada:

Dalgo vreme sled kato se izgubi (aor. P) Aja, cernata kobilka cesto prestavase (imperf. I) da jade (pres. I).

“Molt temps després que es perdés l’Aja l’euga negra sovint deixava de menjar”.

Sled kato vsicki drugi darzavi... ne predprieha (aor. P) i nikakva konkretna vrazdebna akcija, vaprosat za zatvarzdavaneto na tarnovskija akt se svezdase (imperf. I) vece do tova, ot edna strana da se uredjat (pres. P) odnosenijata si s Turcija... a ot druga strana... da se poluci (pres. P) i formalno priznavane na nezavisimostta ot Rusija i ot zapadnite sili. (K.K.)

“Després que els altres Estats no van emprendre cap acció concreta hostil, la qüestió de la consolidació de l’acta de Tarnovo es veia ja abans d’això, per una part regularitzar les nostres relacions amb Turquia... y per altra part... rebre la confirmació formal de la independència de Rússia i de les potències occidentals”.

Amb una acció puntual s'assenyala el principi d'un període i després s'informa sobre les accions habituals durant aquest temps. Dos esdeveniments propers consecutius al passat o al futur s'expressen, respectivament, amb combinacions de futur passat i imperfet perfectiu o de futur i present:

Sled kato razkrieha (imperf. P) *bjagstvoto ni, nasite presledvaci stjaha da ni tarsjat* (fut. pas. I) *po naj-blizkija pat kam planinite*.

"Després que descobrissin la nostra fugida, els nostres perseguïdors ens buscarien pel camí més proper cap a les planures".

Sadat na obstestvenata sigurnost ste zapocne (fut. P) *da dejstvuvava* (pres. I) *sled kato parlamentat odobri* (pres. P) *sazdavaneto mu*.

"El tribunal de seguretat pública començarà a actuar quan el parlament n'aprovi la creació".

Amb aquest tipus d'oracions es pot presentar una acció actual al moment del discurs i informar sobre una altra que l'ha precedida:

Sled kato sa napravili (perf. P) *vsicko, za da sabotirat* (pres. I) *prokopavaneto na kanala, te sega sa* (pres. I) *gotovi da stanat* (pres. P) *saucastnici v eksploatiraneto mu*.

"Després que han fet de tot per sabotejar la construcció del canal, ara estan disposats a ser socis de la seva explotació" (Lazarova, 1983: 352).

Quan ambdós esdeveniments són gairebé simultanis s'utilitza el present:

Vie ne se li razgovate (pres. I) *prekaleno sled kato razkazvate* (pres. I) *takmo tova?*
(Kvrk.)

"Vós no us desarmeu excessivament després que expliqueu precisament això?".

Les oracions subordinades temporals introduïdes amb el connector *stom* "així que" donen una idea de l'acompliment immediat de la segona acció. El verb de l'oració

subordinada generalment és d'aspecte perfectiu i es combinen formes verbals d'un mateix pla temporal:

Stom se razglasi (aor. P) tova nesto iz grada, vednaga se sabrahme (aor. P) vsinca izmezdu po-vidnite grazdani. (Mak.)

"Així que es va divulgar aquest afer per la ciutat, de seguida ens vam reunir la majoria dels ciutadans més destacats".

Puix que la consecutivitat actual de dues accions no es pot expressar, el present a l'oració principal i la subordinada denota processos habituals repetits o processos en el passat presentats a la manera del present històric.

Quan es presenten dues accions consecutives que són properes, el pla del passat o del futur s'expressa només amb el verb de l'oració principal i a la subordinada s'utilitza l'imperfet o el present:

Stom se naobjadvate (pres. I), ste mozes (fut. I) da si pocines (pres. P).

"Així que heveu dinat podràs descansar".

Les formes modals no indicatives s'utilitzen només a l'oració principal:

Stom zaminat (pres. P), prenesi se (imperat. P) u doma. "Així que marxin trasllada't a casa" (Lazarova, 1983: 352-353).

L'anterioritat de l'acció de l'oració subordinada s'expressa amb l'ús de l'aspecte perfectiu a totes dues oracions i concorden formes molt determinades de cada pla temporal:

Kato go nameri (aor. P), toj go otbeljaza (aor. P) s ljavata si raka.

"Quan el trobà, ell l'assenyalà amb la seva mà esquerra".

Kato doceta (pres. P) romana, ste si pogovorim (fut. P).

"Quan (jo) hagi acabat de llegir la novel·la, (en) parlarem".

Jisus im otgovori (aor. P) *i rece* (aor. I): *nima ne ste celi* (perf. I), *sto stori* (aor. P)
David, kogato ogladnja (aor. P) *sam i onija, koito bjaha* (imperf. I) *s nego?* (Lc 6, 3)
"Jesús els respongué i digué: ni això no haveu llegit, què va fer David quan va tenir fam, ell i aquells que eren amb ell?".

L'imperfet imperfectiu s'utilitza per expressar l'habitualitat o repetició en el pla del passat de les dues accions consecutives:

Njakoj pat, kogato Vojka vizdase (imperf. I) *Lepo da ide* (pres. P) *prez gorata, tja narocno vlizase* (imperf. I) *vav vodenicata i se skrivase* (imperf. I). "Alguna vegada, quan Vojka veia que Lepo anava pel bosc, ella expressament entrava al molí i s'amagava".

L'absència de formes d'aspecte perfectiu es compensa pel context i per la semàntica dels verbs, que pel seu mode d'acció són limitats o terminatius.

Quan cal expressar accions habituals o passades en el pla del present històric s'utilitza el present imperfectiu a la subordinada i de vegades també a l'oració principal:

I kakto vinagi, kogato baj Dimitraki minava (pres. I) *kraj nego i pozdravjava* (pres. I), *toj stava* (pres. I) *i poctitelno mu otvrasta* (pres. I).

"I com sempre, quan el senyor Dimitraki passa prop seu i saluda, ell s'aixeca i respectuosament li respon" (Lazarova, 1983: 353-354).

L'oració composta pot denotar l'anterioritat de l'acció expressada pel verb de l'oració principal. El connector temporal *predi da* "abans que" indica que l'acció del verb subordinat és propera a la del principal. Aquest model no dóna informació sobre si s'acompleix la segona acció, i de vegades el context pot confirmar que no s'ha realitzat:

Posjagam (pres. I), *no predi da te hvana* (pres. P), *ti otlitas* (pres. I).

"Et dono la mà, però abans que t'agafi tu t'envoles".

Aquest tipus d'oracions es caracteritzen per l'ús generalitzat de formes de present o de perfet a l'oració subordinada, independentment de la forma temporal i modal del verb a l'oració principal (Lazarova, 1983: 354).

Predi da se javja (pres. P) *pred car Konstantin, javih se* (aor. I) *pred carica Marija*.
(S.H.K.)

"Abans de presentar-me davant del tsar Konstantin em vaig presentar davant de la tsarina Maria".

Tocno v momenta, predi da se kacim (pres. I) *na kolata, se sboguvahme* (aor. I/P) *s personala, kojto imahme* (imperf. I). (Kvrk.)

"Just al moment abans de pujar al cotxe ens vam despedir del personal que teníem".

Cetvorima seljani ot Sasa namuskani sa (pres. P passiu) *s stikovete ot zandarmite, predi da badat arestuvani* (pres. I/P passiu) *i sadeni za atakuvane i za ucastie vav VMRO*.
(Mak.)

"Quatre camperols de Sasa són punxats amb les baionetes pels gendarmes abans de ser arrestats i jutjats per resistència i pertinença a l'ORIM".

Oh, Boze Gospod'ó, ne izostavaj (imperat. I) *roda balgarski na poruganie, ne mi zatvarjaj* (imperat. I) *ocite, predi da zarna* (pres. P) *velikoto mu izbablenie i vaskresenie*. (S.H.K.)

"Oh, Déu i Senyor, no abandonis el poble búlgar als ultratges, no em tanquis els ulls abans que vegi el seu gloriós alliberament i resurrecció".

Resih (aor. P), *predi da e nastapila* (perf. P) *burjata, da se ogledam* (pres. P) *po-otblizo iz nasata planeta*. (K.K.)

"Vaig decidir, abans que esclatés la tempesta, de donar una mirada de més a prop pel nostre planeta".

I cak na tretija den, predi da si tragne (pres. P), *az podnesoh* (aor. P) *casata s persijski jad na nejnija vazradvan i dovolen sin.* (S.H.K.)

"I al tercer dia, abans que marxés, jo vaig portar la copa amb verí persa al seu feliç i satisfet fill".

En casos molt comptats s'utilitza el plusquamperfet a l'oració subordinada:

V kraja na mart po spesnost me izvikaha (aor. P) *pri drugarja Micev, predi oste da bjah raznesal* (plusq. P) *pismata iz kvartala.*

"A finals de març urgentment em van cridar davant el camarada Micev, abans i tot que hagués repartir les cartes pel barri" (Lazarova, 1983: 354).

El connector temporal *predi da* "abans que" expressa una acció que es realitza generalment després de l'acció del verb principal, i més rarament que es realitza abans:

Kovacat nagrjava (pres. I) *zeljazoto, predi da go kove* (pres. I).

"El ferrer escalfa el ferro abans de forjar-lo".

Predi da ubies (pres. P) *meckata, ne ì prodavaj* (imperat. I) *kozata.*

"Abans de matar l'ós no li venguis la pell" (Popov, 1977: 437).

L'anterioritat de l'acció a l'oració principal s'expressa amb el connector temporal polivalent *kogato* "quan", combinat amb alguns marcadors lèxics i determinades formes temporals i aspectuals del verb:

I kogato padnaha (aor. P) *istinskite golemi snegove, nie vece bjahme zaeli* (plusq. P) *krepostta Rjahovica i darzahme* (imperf. I) *paticata kam balgarskata stolnica zatvoreni.* (S.H.K.)

"I quan van caure les veritables grans nevades nosaltres ja havíem pres la fortalesa de Rjahovica i manteníem els camins cap a la capital búlgara tancats".

Els adverbis *takmo* "justament" i *edva* "gairebé no" a l'oració principal amb formes d'aorist perfectiu donen la idea d'anterioritat d'aquesta acció:

Takmo zapocnahme (aor. P) *da vecerjame* (pres. P), *kogato otdolu njakoj zapocna* (aor. P) *da vika* (pres. I).

"Justament començavem a sopar quan des de baix algú començà a cridar".

Tocno sega, kogato ikonomikata zapocva (pres. I) *da se izmenja* (pres. P)... *v stranata ima* (pres. I) *ogromen potencial ot obrazovani hora*. (Kvrk.) "Exactament ara, quan l'economia comença a canviar... al país hi ha un enorme potencial de gent preparada".

Si a l'oració subordinada hi ha un verb en futur passat i a la principal un aorist, expressa anterioritat de l'acció denotada per l'aorist, ja que l'altra acció es presenta com una disposició, desig, etc.:

Kogato vece stese da tragne (fut. pas. P), *njakoj popita* (aor. P) *otvatre*.

"Quan ja (ell) anava a marxar, algú preguntà des de dintre" (Lazarova, 1983: 354-355).

Quan el verb de l'oració principal en futur passat té el significat d'acció potencial, l'ús de l'aorist en una subordinada temporal marca el moment passat a partir del qual es realitzarà l'acció denotada pel verb principal:

Kogato ti se varna (aor. P), *az stjah da si ljagam* (fut. pas. I).

"Quan tu vas tornar jo anava a allitar-me".

Stjah da izlizam (fut. pas. I) *kogato Ivan mi pozvanja* (aor. P).

"(Jo) anava a sortir quan l'Ivan em va trucar".

Generalment, quan a l'oració principal hi ha un plusquamperfet i a la subordinada un aorist, és anterior l'acció de l'oració principal:

Bjah se otdalecil (plusq. P) *na okolo dvesta metra ot kolata, kogato cuh* (aor. P) *izstrel*.

"M'havia allunyat uns dos cents metres del cotxe quan vaig sentir un tret".

Amb el perfet a l'oració principal també s'expressa l'anterioritat respecte d'una acció presentada en present:

Kogato slizam (pres. I) za zakuska, vece kraj bara e zaela (perf. P) mestata si dvojkata permanentno pijani anglicani.

“Quan baixo per l’esmorsar, a la barra ja han ocupat el seu lloc una parella d’anglesos permanentment ebris” (Lazarova, 1983: 355).

Un altre grup semàntic presenten les oracions que denoten el límit inicial d’un espai de temps durant el qual transcorre una acció determinada. També poden expressar un període de temps. El punt inicial del període de temps s’entén sempre en el pla del passat. Si a l’oració subordinada hi ha un verb imperfectiu, durant la seva acció s’escola el període de temps, el principi del qual s’ha assenyalat:

Otkakto sedese (imperf. I) Aron v Sredec, mnogo pati be vartjal (plusq. I) opaska prez vratite na Konstantinopol. (Mak.)

“D’encà que s’havia establert Aaron a Sredec, moltes vegades havia girat cua davant les portes de Constantinoble”.

Otkakto ON sastestvuva (pres. I), redica memorandum, izlozenija i peticii sa bili otpraveni (perf. P passiu) do nego ot izvesten rod makedonski organizacii, komiteti i sajuzi. (Mak.)

“D’encà que la Societat de Nacions existeix, una sèrie de memoranda, informes i peticions li han estat enviats per un cert tipus d’organitzacions, comitès i societats macedònies”.

Si a l’oració subordinada hi ha un verb perfectiu, amb ell s’assenyala només un punt inicial en el temps:

Tova bjaha (imperf. I) naj-hubavite mu casove, otkakto se varna (aor. P) ot fronta.

“Aquestes foren les seves millors hores d’encà que va tornar del front”.

Za parvi pat, otkak be dosal (plusq. P) v Balgarsko, Levski izpitvase (imperf. I) neresitelnost. (S.D.)

“Per primera vegada d’ençà que havia arribat al País Búlgar, Levski es sentia indecís”.

A l’oració principal i la subordinada pot haver verbs perfectius en aorist només en determinades condicions: cal que el verb de l’oració principal denoti un estat adquirit pel subjecte que per principi té durada i per això es pot relacionar amb un verb fàsic limitatiu (incoatiu):

No otkak nauci (aor. P) za tozi pusti djal, svi se (aor. P) v kasti, posarna (aor. P), uplasi se (aor. P) za badesteto.

“Però així que va conèixer aquesta aportació buida es refugià a casa, empal·lidí, es va plànyer pel futur”.

L’ús de l’aspecte perfectiu a l’oració principal també és possible quan hi ha un marcador de puntualitat de l’acció:

Za prav pat, otkakto anglijskite vojski bjaha izprateni (aor. P passiu) v Severna Irlandija, te sa polucili (perf. P) zapoved da otkrijat (pres. P) ogan srestu demonstrantite.

“Per primera vegada d’ençà que les tropes angleses foren enviades a Irlanda del Nord, han rebut l’ordre d’obrir foc contra els manifestants”.

En aquest tipus d’oracions es combinen verbs d’un mateix pla temporal o de diferent pla (Lazarova, 1983: 355-356).

Otkak Ferdinand upravjava (pres. I) Balgarija, balgarskijat narod ne e vidjal (perf. P) bjal den. (S.G.)

“D’ençà que Ferran governa Bulgària el poble búlgar no ha vist un dia bo”.

Otkakto basta mu se pomina (aor. P), toj prez den, prez dva idese (imperf. I) v hana.

“D’ençà que el seu pare va morir, ell cada dos o tres dies anava a la fonda”.

Otkak se ozeni (aor. P), ne izlizas (pres. I) cesto po svjat.

“D’ençà que et vas casar no surts gaire pel món”.

Za prav pat otkakto bjahme tragnali (plusq. P), *usetih* (aor. P) *prijatnata galesta prohlada na nosta*.

“Per primera vegada d’ençà que avíem marxat vaig sentir l’agradable fresca acaront de la nit”.

En aquestes oracions no és possible l’imperatiu. Tots dos verbs, o un de sol, poden estar en forma narrativa.

Un altre tipus d’oracions són les que assenyalen la durada d’un període del qual s’ha assenyalat el principi. Es caracteritzen per un quantificador temporal i un verb amb significat de transcurs de temps:

Tri casa stava (pres. I) *vece, otkak v Koprivstica garmjat* (pres. I) *puskite*. “Tres hores fa ja que a Koprivstica tronen els canons” (Lazarova, 1983: 356).

Amb la subordinada temporal es pot expressar que una acció determinada acaba abans d’un moment donat (límit) denotat per una altra acció. El contingut semàntic s’expressa amb dos tipus d’estructures.

El connector *dokato* “mentres, abans que, fins que” relaciona dues oracions amb verbs perfectius. El verb de la subordinada està sempre en present:

Dokato se opomni (pres. P), *njakolko udara se stovariha* (aor. P) *varhu glavata mu*.

“Abans que se n’adonés uns quants cops van caure damunt del seu cap” (Lazarova, 1983: 356; Maslov, 1981: 255).

La relació cronològica entre ambdues accions és consecutiva, la qual es podria expressar també amb el connector *predi da* “abans que”, però aquí no es presenta una seqüència neutra sinó que hom assenjala el moment límit. Això es veu clar quan darrere el connector hi ha més d’un predicat, aleshores el canvi per *predi da* no és possible:

Dokato taja sresta se povtori (pres. P) *i potreti* (pres. P), *trevata zasivja* (aor. P), *prezaltiha se* (aor. P) *darvetata*.

“Abans que aquesta trobada es repetís per segona i tercera vegada l’herba es va assecar i s’esgrogueiren els arbres”.

Sovint es troben construccions on l’oració principal dóna compte d’una acció i la subordinada expressa la reacció davant d’aquesta acció³³:

Dokato go vidja (pres. P), *se spusna* (aor. P). “Abans que (jo) el veiés va baixar”.

Quan es tracta d’esdeveniments passats a l’oració principal apareixen formes d’aorist, plusquamperfet i imperfet. Aquest darrer sempre té el significat de repetició i rarament a la subordinada també es troba un imperfet perfectiu (Lazarova, 1983: 356-357).

Maslov (1981) matisa aquesta afirmació. Si el verb principal està en imperfet, el present perfectiu a l’oració subordinada pot expressar reiteració:

Tam toj hvalese (imperf. I) *narodnite obicai, jadese* (imperf. I) *i piese* (imperf. I), *dokato padne* (pres. P) *i zaspi* (pres. P).

“Allà ell lloava els costums nacionals i menjava i bevia fins que queia i s’adormia” (p. 255).

L’imperfet perfectiu per expressar la reiteració no limitada de les accions, cada una de les quals s’ha acomplert per si mateixa:

Toj se vslusvase (imperf. I) *v stapkite im, dokato zaglaneha* (imperf. P) *v nosta*. “Ell escoltava atentament llurs passes fins que s’esmoreien en la nit” (p. 259).

Puix que el significat temporal limitat no és compatible amb el present real, les oracions amb verb en present expressen esdeveniments passats i les accions acomplertes es representen amb verbs imperfectius secundaris:

I na dva pati me izcakva (pres. I) *da sljaza* (pres. P) *i da napravja* (pres. P) *snimki, dokato stignem* (pres. P) *varha na halma*.

³³ Popov (1977: 437) les descriu com una relació de causa-efecte per la qual l’acció de l’oració principal és conseqüència de l’acció de la subordinada.

"I per dues vegades m'espera que baixi i que faci fotos abans que arribem al cim del turó".

El moment límit en el futur s'expressa també en present perfectiu:

Dokato snahata natoci (pres. P) *vino, ste se postoplite* (fut. P).

"Abans que la jove tregui el vi us escalfareu una mica".

En la parla popular s'utilitzen també les formes verbals *da* + present a l'oració subordinada:

Dokato da izvikam (pres. P), *ce padam* (pres. I), *namerih se* (aor. P) *vav vodata*.

"Abans de cridar que queia em vaig trobar a l'aigua".

El moment límit es pot marcar també amb un perfet negatiu. S'expressa així que l'acció de l'oració principal s'acompleix o s'ha d'acomplir abans de ser assolit el resultat d'una altra acció:

Trjabva (pres. I) *da barzame* (pres. I), *za da stignem* (pres. P) *tam, dokato ne e izstinal* (perf. P).

"Cal que ens apressem per arribar allà abans que no faci fred".

Da varvim (imperat. I), *dokato ne sa svetnali* (perf. P) *lampite*.

"Anem abans que no s'encenguin els llums" (Lazarova, 1983: 357).

Amb el connector temporal *dokato* (o el seu equivalent *dodeto*) es pot expressar també una acció que té una durada fins un moment final, denotat per una altra oració. A l'oració principal hi ha un verb imperfectiu i a la subordinada, un de perfectiu:

Toj cakase (imperf. I) *raztrebozen, dokato Ivan se varna* (aor. P) *vkasti*.

"Ell esperava preocupat fins que l'Ivan va tornar a casa".³⁴

La correlació més freqüent és la de verbs en aorist; en algun cas a l'oració subordinada s'utilitza el present:

³⁴ Aquest exemple és de Laleva (1996: 149).

Moite agenti vi slediha (aor. I), *dokato se varnete* (pres. P) *u vas*.

“Els meus agents us van estar seguint fins que vau tornar a casa vostra”.

La forma d'imperfet s'utilitza amb significat repetitiu. Quan a l'oració principal hi ha un perfet a la subordinada s'utilitza també el perfet, o el present. Després d'una oració principal amb el verb en plusquamperfet o futur passat a la subordinada es troba un verb en present o, respectivament, en aorist i imperfet:

Hodil e (perf. I) *po sveta, dodeto krakata mu se izhodjat* (pres. P) *i ocite mu se izgledat* (pres. P).

“Ha anat pel món fins que les seves cames s'han cansat i els seus ulls ho han vist tot”.

Sem'on imase (imperf. I) *oci na dete, prirodata mnogo dalgo si be igrala* (plusq. I) *s tjah, dokato go napravi* (aor. P).

“Semion tenia uns ulls de nen, la natura havia jugat molt amb ells fins que els va fer”.

Kantonerat stese da stoi (fut. pas. I) *mirno do makarata, dokato se iznize* (pres. P) *i poslednijat vagon*.

“El guardabarrera s'estaria tranquil.lament al costat de la politja fins que desaparegués l'últim vagó”.

A buboteneto mu se tarkaljase (imperf. I) *ot barcina niz barcina, dokato se izgubese* (imperf. P) *v njakoe dere*.

“I el seu brogit rodava de turó en turó fins que es perdia en alguna barranca”.

La construcció final no és compatible amb el pla del present actual, a l'oració principal es pot utilitzar el present només amb valor general o figurat:

Edno tjalo otdava (pres. I) *ili polucava* (pres. I) *toplina dotogava, dokato nastapi* (pres. P) *palno izpravnjavane na temperaturata mu s tazi na okolnata sreda*.

“Un cos dóna o rep calor fins que assoleix l'equilibri ple de la seva temperatura amb la del medi circumdant”.

Quan es parla d'accions properes en qualsevol pla modal, només el verb de l'oració principal està en la forma corresponent, a la subordinada el verb està en present d'indicatiu:

I snegat ste prodalzi (fut. P) *da se sipe* (pres. P) *otgore mi, dokato napravi* (pres. P) *malko halmce sred bjaloto pole.*

"I la neu seguirà regalimant de sobre meu fins que formi un petit turonet enmig del camp blanc".

Bih slusal (cond. I), *dokato mrakne* (pres. P).

"(Jo) escoltaria fins que es faci de nit".

És característic d'aquestes construccions el significat d'acció inacabada, per aquesta raó és obligat un verb imperfectiu a l'oració principal. Quan apareix un verb perfectiu, la característica aspectual està neutralitzada pel contingut lèxic concret:

Az ostanah (aor. P) *dolu, dokato pocnaha* (aor. P) *da gasnat* (pres. I) *lampite.* "Jo em vaig quedar a baix fins que començaren a apagar els llums" (Lazarova, 1983: 357-358).

Amb l'oració subordinada introduïda pel connector *stom* (o *stom kato*) "així que, tan aviat com, puix que" s'expressa una constatació que serveix de base a una afirmació o conclusió denotada per l'oració principal. Les formes verbals són de present i / o perfet:

Izglezda (pres. I) *naistina nesto vazno se e slucilo* (perf. P), *stom na Toni ne mu se pie* (pres. I) [= *stom Toni ne iska* (pres. I) *da pie* (pres. I)].

"Sembla veritablement que ha succeït quelcom d'important puix que en Toni no vol beure" (Lazarova, 1983: 359).

Ubitijat Ivan Bojadziev e bil preduprezdavan (per. I passiu) *ot Tarbic, interesno e* (pres. I), *stom kato toj e znael* (perf. sec. I), *ce ste bade ubit* (fut. P passiu), *zasto tocno ne posoci* (aor. P) *otkade e naucil* (perf. P) *tova?* (Mak.) "Sembla que la víctima, Ivan

Bojadziev, fou previngut per Tarbic, és interessant, així que va saber que seria assassinat, per què exactament no assenyala d'on ho havia sabut?".

En forma interrogativa l'oració principal expressa disconformitat amb el contingut de la subordinada, introduïda per un connector temporal:

Zasto da pravim (pres. I) ulici s trotoari i asfalt, sled kato po tjah minavat (pres. I) tezkite masini na stroitelite i ste gi razrusavat? (fut. I).

"Per què fer carrers amb aceres i asfalt quan per elles passen màquines pesades de la construcció i les faran malbé?" (Lazarova, 1983: 359).

Les subordinades temporals amb el connector *kogato* "quan" poden denotar un matís condicional:

Obiknoveno te se sabirat (pres. I) v gradinata, kogato e (pres. I) hubavo vremeto.

"Habitualment ells es reuneixen al jardí quan [= si] fa bon temps" (Popov, 1977: 437-438).

Aquest tipus d'oracions és freqüent al llenguatge científic i tècnic:

Kogato visocina raste (pres. I) v aritmeticna progresija, naljaganeto se ponizava (pres. I) v geometricna progresija.

"Quan [= si] l'alçada creix en progressió aritmètica la pressió minva en progressió geomètrica" (Lazarova, 1983: 359).

L'oració subordinada temporal pot denotar una relació comparativa:

Dokato madrite se namadruvat (pres. I), ludite se naluduvat (pres. I).

"Mentre els savis es tornen savis, els boigs embogeixen" (Popov, 1977: 437).

Les subordinades amb el connector *kato* "com, que, quan" poden tenir una semàntica indeterminada que comprèn la idea de temps, de manera i de causa:

Kato si spomnjase (imperf. I) snostata sresta s Pirotski, gorskijat razbirase (imperf. I), ce nestata stavat (pres. I) po-slozni.

“Quan recordava la trobada d’aquesta nit amb Pirotski, el guardabosc comprenia que les coses esdevenien més complicades” (Lazarova, 1983: 359).

Per tot el que s’ha exposat veiem que en la relació de l’oració subordinada temporal amb la respectiva principal la correlació temporal té una importància relativa i priva sobre tot la correlació aspectual. Aquest resum de Popov (1977: 436-437) n’és prou il·lustratiu:

- Quan el verb de les dues oracions és d’aspecte perfectiu, l’acció de la qual es parla a l’oració principal s’acompleix després de l’acció denotada per la subordinada:

Kogato pesnite prekasnaha (aor. P), zapocnaha (aor. P) nadbjagvanija s kone. “Quan els cançons cessaren van començar les carreres de cavalls”.

- Quan els verbs de les dues oracions són d’aspecte imperfectiu les accions respectives són simultànies o repetides:

Kogato bljakaha (imperf. I) novi svetkavici, toj zatvarjase (imperf. I) ocite si. “Quan brillaven nous llamps ell tancava els ulls.”

- Si el verb de l’oració subordinada és d’aspecte imperfectiu i el de la principal és d’aspecte perfectiu, l’acció de l’oració principal s’acompleix en un moment de la durada de l’acció de l’oració subordinada:

Dokato traese (imperf. I) tazi beseda, parahodat dostigna (aor. P) brega. “Mentres tenia lloc aquesta entrevista el vapor arribà a la ribera”.

- Si el verb de l’oració principal és d’aspecte imperfectiu i el verb de la subordinada és d’aspecte perfectiu, l’acció de l’oració subordinada s’acompleix després de l’acció de la principal:

Kogato Milka stigna (aor. P) v Sumen, probudenijat grad bese (imperf. I) vece v dvizenie.

“Quan Milka arribà a Sumen, la ciutat desperta estava ja en moviment”.

Lindstedt (1985: 117-121) també remarca el valor de l'aspecte per expressar relacions temporals, ja que els connectors temporals d'ús més general, com *kogato*, *kato* "quan", tot i que habitualment indiquen simultaneïtat, si més no parcial, entre les accions denotades pel verb principal i el subordinat, les dues situacions s'interpreten com esdeveniments successius quan els verbs són d'aspecte perfectiu. Destaca igualment que el present s'utilitza amb valor de futur i l'imperfet amb valor de futur passat:

Orelat hvarci (pres. I), *dokato izpusne* (pres. P) *poslednija si dah*.

"L'àliga vola fins que exhali el seu darrer alè".

Tuk te stjaha da ostanat (fut. pas. P), *dokato dojdese* (imperf. P) *vreme za varsitba*.

"Aquí ells es quedarien fins que arribés el temps de la sega".

L'aspecte perfectiu de l'imperfet dóna el significat de posterioritat. Quan són aparentment intercanviables els dos aspectes és perquè el context permet ambdues interpretacions, de simultaneïtat i de posterioritat, amb el mateix significat:

Az ste stoja (fut. I) *na selo*, *dokato pribirat* (pres. I) *rekoltata*.

"Jo m'estaré al poble mentre fan la collita".

Az ste stoja (fut. I) *na selo*, *dokato priberat* (pres. P) *rekoltata*.

"Jo m'estaré al poble fins que facin [= acabin] la collita".

En oracions referides al passat també és possible el present a la subordinada quan l'esdeveniment es presenta no des d'un punt de referència passat sinó com un fet acomplert:

Nie trjabvase (imperf. I) *da cakame* (pres. I), *dokato prepodaveteljat dojde* (pres. P).

"Nosaltres havíem d'esperar fins que el professor vingués".

Hem de concloure que els connectors temporals tenen una semàntica feble (excepte pel tret de ser justament connectors temporals), ja que en general el significat

no depèn de la pròpia forma lèxica emprada, sinó del joc de correlacions tempoaspectuals. N'és prou característic l'exemple del connector temporal *dokato*, que pot significar "mentre, abans que, després que, fins que" segons el context:

Dokato Pavel gi cakase (imperf. I) *v Atina, vazmustavase se* (imperf. I) *duhom, gledajki* (gerundi I) *taja grad, palen s idoli.* (Fets, 17, 16)

"Mentre Pau els esperava a Atenes, s'indignava veient aquesta ciutat plena d'ídols".

Savov se varna (aor. P) *v stolicata, dokato delegacijata resi* (aor. P) *da otide* (pres. P) *do glavnada kvartira v Kjustendil.* (S.G.).

"Savov se'n tornà a la capital després que la delegació va decidir d'anar fins al quarter general a Kjustendil".

Predpocitate (pres. I) *li da izcakate* (pres. P), *dokato narodat Vi dojde* (pres. P) *pod prozorcite na dvoreca da vika* (pres. I) *'dolu Ferdinand!'*? (S.G.) "Preferiu esperar fins que el vostre poble vingui sota les finestres del palau a cridar 'abaix Ferran!'?".

Stambolijski ostana (aor. P) *ukrit v Sofija, dokato vlastite go tarseha* (imperf. I) *usardno.* (S.G.)

"Stambolijski romangué amagat a Sofia mentre les autoritats el buscaven amb afany".

Vsicko e razbral (perf. P), *mislese* (imperf. I) *si, dokato barzase* (imperf. I) *navan ot kazinoto.* (S.D.)

"Tot (ho) ha entès, pensava mentre corria fora del casino".

I zapovjada (aor. P) *na vojskite si da ne zapocvat* (pres. I) *strelba, dokato samijat toj ne dade* (aor. P) *specialna zapoved za tova.* (S.G.)

"I ordenà als seus soldats que no comencessin el foc abans que ell no donés l'ordre expressa de fer-ho".

Dokato srazenieto prodalzava (pres. I) okolo Knjazevo i Bojana, polkovnik Skojnov bese povikan (imperf. P passiu) v devet casa v dvoreca. (S.G.) “Mentre el combat continuava pels voltants de Knjazevo i Bojana, el coronel Skojnov fou cridat a les nou a palau”.

Drugijat pehoten batal'on napredvase (imperf. I) juzno ot Gorna Banja... dokato germanskijat batal'on atakuva (pres. I) Knjazevo ot iztok. (S.G.) “L'altre batalló d'infanteria avançava pel sud de Gorna Banja... mentre el batalló alemany atacava Knjazevo des de l'est”.

En aquests dos darrers exemples on el moment d'orientació de l'oració subordinada és el temps de la principal, a més de la correlació aspectual, la relació de simultaneïtat vé marcada per l'ús del present a la subordinada.

En alguns casos la correlació aspectual no és tan evident:

Dokato az sam (pres. I) car, balgarski vojniki povece nikoga njama da otide (fut. P) na vojna. Zaklevam se! (pres. I). (S.G.)

“Mentres jo sigui tsar, un soldat búlgar mai més no anirà a la guerra. Ho juro!”.

És una oració estilísticament marcada. La relació de simultaneïtat denotada per l'aspecte imperfectiu d'ambdós verbs queda més clara si la ordenem així:

Zaklevam se, ce balgarski vojniki povece nikoga njama da otide na vojna, dokato az sam car.

“Juro que un soldat búlgar... mentrestant jo sigui tsar”.

4.4.2 El discurs indirecte.

El discurs indirecte es caracteritza per incloure en forma d'oració subordinada les paraules d'una altra persona dins del discurs propi. El discurs directe es pot passar a indirecte, doncs, canviant-hi la relació del parlant, és a dir, es fa en nom del parlant i no

del subjecte de l'acció narrada. La relació que s'estableix és sintàctica, no morfològica, no hi ha cap forma verbal que denoti específicament el discurs indirecte.

Quan el discurs que es reproduïx està en mode indicatiu o condicional, l'oració subordinada s'introdueix amb el complementador *ce* "que", i quan està en mode imperatiu s'introdueix amb el complementador *da* "que". Les oracions interrogatives s'introdueixen com a subordinades mitjançant la pròpia partícula, adverbi o pronom interrogatiu. (Popov, 1977: 451-452; Stefanov-Brezinski, 1983: 443-444; Andrejcin, 1978: 432-433).

És característic del búlgar que la forma temporal de l'oració al discurs directe es manté en el seu pas a indirecte com a oració subordinada (amb el canvi lògic de persona), qualsevulla que sigui la forma del verb principal:

I cak se sbarkah (aor. P), *kogato kazah* (aor. P) *na ednogo, ce sam* (pres. I) *balgarin, a i toj mi rece* (aor. I), *ce e* (pres. I) *ot nih*. (S.H.K.)

"I encara em vaig equivocar quan vaig dir a un que (jo) era búlgar i també ell em digué que era d'ells [= búlgar]" .

Bjah ti rekal (plusq. I), *ce sled pet dena sled zalez slance az ste bada* (fut. I) *pobeditel*. (S.H.K.)

"T'havia dit que dintre de cinc dies després de la posta de sol seria vencedor".

I napravo zajaviha (aor. P), *ce nikoja ot teritorialnite ili voenni klauzi na dogovora njama da bade promenena* (fut. P passiu). (S.G.)

"I directament (els) van fer saber que cap de les clàusules territorials o militars del tractat no seria canviada".

I za da se dokumentira (pres. I) *poslednoto, se tvardese* (imperf. I), *ce v pravitelstvenite sredi kazvali* (pres. narr. I) *i piseli* (pres. narr. I) *vmesto 'ovca' – 'ufsa'*. (K.K.)

"I per documentar això últim, hom afirmava que als medis governamentals deien i escrivien en lloc d' *ovella*, *ubeia*".

Bih kazal (cond. P) *daze, ce v obstija si izgled Sofija predstavljavase* (imperf. I) *togava nesto... po-harmonicno ot tova, koeto tja e* (pres. I) *dnes*. (K.K.) "Hauria dit fins i tot que en el seu aspecte global Sofia presentava aleshores quelcom... més harmònic del que és avui".

S nego bjahme ugovorili (plusq. P), *ce ste potvardja* (fut. P) *samo za recidivisti*. (S.G.).

"Amb ell havíem acordat que (jo ho) confirmaria només per als reincidents".

Stambolijski izprati (aor. P) *otgovor, ce ako Negovo Velicestvo iska* (pres. I) *da razgovarja* (pres. I) *s nego, bi trjabvalo* (cond. I) *da dojde* (pres. P) *v negovija kabinet v ministerstvoto*. (S.G.)

"Stambolijski envià la resposta que si Sa Majestat volia parlar amb ell caldria que vingués al seu despatx al ministeri".

Kazi (imperat. P), *ce sam* (pres. I) *zaet... utre da dojde* (pres. P), *kazi* (imperat. P). (S.D.)

"Digues que estic ocupat... que vingui demà. Digues (ho)".

Zapocna (aor. P) *bece otkrito da se govori* (pres. I), *ce makedonskijat vapros moze* (pres. I) *da se razresi* (pres. P) *samo crez edna vojna s Turcija*. (K.K.) "Es començà ja a parlar obertament que la qüestió macedònia es podria resoldre només amb una guerra amb Turquia".

Teodorov otgovori (aor. P) *kategoricno, ce tova ne bi bilo* (cond.) *vazmozno, ce nito edin balgarski vojnik njama da se saglasi* (fut. P) *da se bie* (pres. I) *po-dalgo, i ce ima* (pres. I) *opasnost stotici hiljadi demobilizirani vojnici da vastanat* (pres. P) *protiv rezima*. (S.G.)

“Teodorov respongué categòricament que això no seria possible, que ni un soldat búlgar no estaria d’acord a lluitar més i que havia el perill que centenars de milers de soldats desmobilitzats s’aixequessin contra el règim”.

General Gancev telefonira (aor. I/P) na Draganov v berlinskata legacija, za da mu kaze (pres. P), ce vivsijat car e (pres. I) v hotel Bristol i iska (pres. I) da go vidi (pres. P). (S.G.)

“El general Gancev va telefonar a Draganov a la legació berlinesa per dir-li que l’antic tsar era a l’hotel Bristol i el volia veure”.

Az vinagi sam kazval (perf. I), ce kral Aleksandar e (pres. I) edin mnogo umen i poloziteln covek. (S.G.)

“Jo sempre he dit que el rei Alexandre és un home molt entenimentat i positiu”.

I kato sabra (aor. P) vsicki parvosvestenici i kniznici narodni, pitase (imperf. I) gi de trjabva (pres. I) da se rodi (pres. I) Hristos. (Mt 2, 4)

“I quan reuní tots els grans sacerdots i doctors del poble, els preguntava on havia de néixer el Messies”.

Dalgo vreme me e zanimavala (per. I) misalta dali ne bi bilo (cond.) po-dobre revoljucionnata dejnost na VMRO v Makedonija i Odrinsko da ostane (pres. P) kato mitologija. (H.T.)

“Durant molt de temps he tingut el pensament si no seria millor que l’activitat revolucionària de l’ORIM a Macedònia i la regió d’Adrianòpolis quedés com una llegenda”.

Zapitah (aor. P) na balgarski metacite dali na garata ne se prodavat (pres. I) cigari. (Mak.)

“Vaig preguntar en búlgar als escombriaires si a l’estació no venien cigarretes”.

Spored druga versija Protegerov nikoga ne bil kazval (plusq. narr. I) na carja, ce priema (pres. I) plana na prevrat. (S.G.)

“Segons una altra versió, Protogerov mai no havia dit al tsar que acceptava el pla de cop d’estat”.

Observem en alguns dels exemples l’ús de les formes narratives, que no té relació directa amb el discurs indirecte, sinó amb el fet de reproduir les paraules d’una altra persona.

Les formes de passat del discurs directe, però, en passar al discurs indirecte canvien a formes compostes amb l’auxiliar *sam* en present i el participi passat actiu acabat (base d’aorist) o inacabat (base d’imperfet), respectivament, segons que la forma de passat sigui un aorist o un imperfet. Dit d’una altra manera, l’aorist passa al discurs indirecte amb la forma de perfet i l’imperfet passa amb la forma de perfet secundari:

Az ne kazah (aor. P), ce sme svarsili (perf. P) malko, kazah (aor. P) – nedostatacno. (S.D.)

“Jo no vaig dir que vam fer poc, vaig dir insuficient”.

Kazah (aor. P) vi, ce ne me e tarsil (perf. I) nikoj. (I.V.)

“Li he dit que no va venir ningú (lit.: no em va buscar ningú)”.

Kazvat (pres. I), ce ti narocno si napravil (perf. P) vestnicite za buntovski, za da naklevetis (pres. P) Sokolova. (I.V.)

“Diuen que tu expressament vas fer passar per subversius els diaris per perjudicar Sokolov”.

Angel, nali kazvase (imperf. I), ce si polucil (perf. P) njakakvi vestnici? (S.D.) “Angel, no deies que vas rebre alguns diaris?”.

Tanmateix, és possible trobar algun contraexemple, tant en autors del segle XIX com moderns:

Kazah (aor. P) vi, ce drehata harizah (aor. P) drugimu. (I.V.)

“Li he dit que la jaqueta la vaig donar a un altre”.

Az vi kazah (aor. P), ce cetoh (aor. P) vasata programa, da. (S.D.)

“Jo li vaig dir que vaig llegir el seu programa, sí”.

Si el passat és un perfet es manté en el pas a oració subordinada:

Saobsti (aor. P) se sasto, ce anglijski i frenski vojski sa debarkirali (perf. I) vav voennoto pristaniste na neutralna Garcija – Faleron. (K.K.)

“Hom informà també que les tropes angleses i franceses havien desembarcat al port militar de Faleron, a la neutral Grècia”.

Stambolijski bese kazal (plusq. P) na edin zemedelski kongres, ce mladijat car se bil poucil (perf. narr. P) ot greskite na basta si i ce nikoga njama da moze (fut. I) da si sazdade (pres. P) licen rezim. (S.G.)

“Stambolijski havia dit en un congrés agrari que el jove tsar havia après dels errors del seu pare i que mai no podria instaurar un règim personal”.

Zastoto, istina vi kazvam (pres. I), mnozina proroci i pravednici sa mnogo zelali (perf. I) da vidjat (pres. P), kakvoto vie vizdate (pres. I), i ne vidjaha (aor. P). (Mt 13, 17)

“Perquè en veritat us dic (que) la majoria dels profetes i justos han desitjat molt de veure el que vosaltres veieu, i no (ho) veieren”.

V tova pismo objasnjavase (imperf. I), ce polozenieto v Balgarija vece e navljazlo (perf. P) v kriticen period i ce ne moze (pres. I) povece da se caka (pres. I) da se svali (pres. P) monarhijata. (S.G.)

“En aquella carta informava que la situació a Bulgària ja havia entrat en un període crític i no es podia esperar més a enderrocar la monarquia”.

Govorese (imperf. I) *sasto, ce germanskoto voenno atase bil predstavil* (perf. narr. P) *na Ferdinand plana za zastita na Sofija i ce carjat bil priel* (perf. narr. P) *protekcijata na germanskata armija.* (S.G.)

“Deia també que l’agregat militar alemany havia proposat a Ferran el pla de defensa de Sofia i que el tsar havia acceptat la protecció de l’exèrcit alemany”.

El verb de les oracions imperatives, en passar al discurs indirecte, pren la forma *da* + present. Però de fet és coherent de pensar que en aquest cas l’oració subordinada es iuxtaposa sense connector específic (igual que les oracions interrogatives) i que l’imperatiu es manté, però passa a la forma analítica (vg. 5.2.2):

A vse pak v pismoto nedvumisljeno se kazvase (imperf. I) *da pozertvuva* (pres. I) *za celta njakolko hiljadi liri.* (S.D.)

“Malgrat tot, a la carta clarament es deia que sacrificués per la causa alguns milers de lires”.

Carjat mu kaza (aor. P) *da izbere* (pres. P) *mezdu posta clen na kabineta i clen na opozicijata.* (S.G.)

“El tsar li digué que triés entre el lloc de membre del gabinet i membre de l’oposició”.

Az kazvah (imperf. I) *na basta i da hvane* (pres. P) *toja meci sin, Racka, koga dojde* (pres. P) *pri momiceto.* (I.V.)

“Jo li deia al seu pare que agafi aquest fill d’ós, Racko, quan vingui a veure la noia”.

Kazah (aor. P) *ti da ne puskas* (pres. I) *nikogo!* (S.D.)

“T’he dit que no passis ningú!”.

Kazi (imperat. P), *ce sam* (pres. I) *zaet, utre da dojde* (pres. P). (S.D.)

“Digues que estic ocupat, que vingui demà”.

4.4.3 Els plans de la narració “indicativa”.

Una narració presenta una sèrie més o menys llarga de fets consecutius que formen la línia bàsica del relat, que han de ser presentats per l'aorist, que és el temps bàsic de la narració, o pel present històric, temps secundari de la narració. Per tal d'expressar les accions subordinades (en el sentit lògic, no sintàctic) respecte de l'eix de la narració s'utilitzen formes temporals que expressen no solament relació amb el moment en què es parla sinó també relació amb els diferents moments dels quals es parla, marcats per l'aorist (o el present històric), és a dir, s'utilitzen temps d'orientació doble.

En conjunt, l'ús de les diferents formes verbals es determina per les relacions temporals de fet entre les accions que configuren la línia bàsica del relat i les accions complementàries o subordinades.

Entre altres temps passats "complementaris" juga un paper especial el perfet perquè expressa una relació més estreta amb el moment del discurs (el moment en què es parla), tot i que és més freqüent al diàleg:

Dojdoh (aor. P) na garata, predi da e pristignal (perf. P) vlakat.

"Vaig venir a l'estació abans que arribés el tren".

Dojdoh (aor. P) no sam zabravil (perf. P) da si vzema (pres. P) beleznika. "Vaig venir, però vaig oblidar d'agafar l'agenda" (Andrejcin, 1977: 253-255; Garibova i Kitova, 1996: 110-111).

Heus ací un exemple de narració en el pla del passat:

Carjat, osobeno obezkurazen i ogorcen, imase (imperf. I) nuzda da govori (pres. I) s njakogo i povika (aor. P) Draganov vav Vrana. Prez poslednite dva-tri dni toj bese priel (plusq. P) pootdelno cetirima ministri i si be dal (plusq. P) smetka kolko slabi bjaha (imperf. I) izgledite za privlicane na drugi politiceski partii v pravitelstvoto. Samo Valkov, kojto bese poomeknal (plusq. P) malko, ne othvarli (aor. P) napravo idejata za

rekonstrukcija na kabinetu. Boris bese pomolil (plusq. P) ministrite da izostavjat (pres. I) planovete za sadeben proces srestu bivsite zemedelski ministri... Toj bese kazal (plusq. P) ce tova bi bilo (cond. I) glupavo da se pravi (pres. I) sega, tova stese samo da uvelici (fut. pas. P) broja na protivnicite im. (S.G.)

“El tsar, particularment desencoratjat i amargat, tenia necessitat de parlar amb algú i cridà Draganov a Vrana. Durant els darrers dos o tres dies havia rebut separatament quatre ministres i s’havia donat compte de com eren de febles les perspectives d’acostament dels altres partits al govern. Només Valkov, que s’havia flexibilitzat una mica, no rebutjà directament la idea de reconstrucció del gabinet. Boris havia demanat als ministres que abandonessin els plans per al procés judicial contra els anteriors ministres agraris... Ell havia dit que això seria estúpid de fer (ho) ara. Això només augmentaria el nombre de llurs opositors”.

L’exemple anterior, en el pla del present històric, seria així:

Carjat, osobeno obezkurazen i ogorcen, ima (pres. I) nuzda da govori (pres. I) s njakogo i povikva (pres. I) Draganov vav Vrana. Prez poslednite dva-tri dni toj e priel (perf. P) pootdelno cetirima ministri i si e dal (perf. P) smetka kolko slabi sa (pres. I) izgledite za privlicane na drugi politiceski partii v pravitelstvoto. Samo Valkov, kojto e poomeknal (perf. P) malko, ne othvarlja (pres. I) napravu idejata za rekonstrukcija na kabinetu. Boris e pomolil (perf. P) ministrite da izostavjat (pres. I) planovete za sadeben proces srestu bivsite zemedelski ministri... Toj e kazal (perf. P) ce tova bi bilo (cond. I) glupavo da se pravi (pres. I) sega, tova ste samo uvelici (fut. P) broja na protivnicite im. “El tsar, particularment desencoratjat i amargat, té necessitat de parlar amb algú i crida Draganov a Vrana. Durant els darrers dos o tres dies ha rebut separatament quatre ministres i s’ha donat compte de com eren de febles les perspectives d’acostament dels

altres partits al govern. Només Valkov, que s'ha flexibilitzat una mica, no rebutja directament la idea de reconstrucció del gabinet. Boris ha demanat als ministres que abandonin els plans per al procés judicial contra els anteriors ministres agraris... Ell ha dit que això seria estúpid de fer (ho) ara. Això només augmentarà el nombre de llurs opositors”.

Mitjançant les diferents formes temporals es transmet la situació dels esdeveniments dins del relat, la distribució i successió d'accions concretes en el temps des d'un punt de vista comú, que és el moment intern de la narració. No és habitual que una narració estigui constituïda només per una successió linial de fets consecutius. Entre les diverses accions existeixen altres relacions d'interdependència més complexes.

La relació de simultaneïtat amb les accions bàsiques de la narració en aorist s'expressa amb l'imperfet, la relació d'anterioritat amb el plusquamperfet i la de posterioritat amb el futur passat. Quan l'eix del relat vé expressat pel present històric, la relació de simultaneïtat s'expressa amb el present, la relació d'anterioritat amb el perfet i la de posterioritat amb el futur (Andrejcin, 1978: 214-216; Garibova i Kitova, 1996: 112-113).

Mutafciev (1976: 253) anomena els dos plans narratius del passat i del present, respectivament, “pla del record” (*plan na spomena*) i “pla de l'evidència” (*plan na naglednostta*).

A més dels plans del passat i del present històric, la narració es pot estructurar, malgrat que sigui molt més infreqüent, en el pla del futur, quan es presenta com s'espera que discorreran els esdeveniments:

Ste svarsî (fut. P) ucilisteto, ste otida (fut. P) na selo pri baba i djado, ste im pomagam (fut. I), ste brodja (fut. I) iz okolnostite.

“Acabaré l’escola, aniré al poble a casa la iaia i l’avi, els ajudaré, passejaré pels voltants” (Pasov, 1989: 135-138).

Les formes del futur d’aspecte perfectiu presenten l’acció en forma concisa i acabada, igual que les de l’aorist però en un pla temporal diferent. Això dóna la possibilitat també al futur perfectiu de bastir la línia central d’una narració. Les accions simultànies s’expressen amb el futur d’aspecte imperfectiu, les anteriors amb el futur perfectiu i les posteriors amb el futur d’aspecte perfectiu (Stankov, 1983: 341).

Però el panorama global és una mica més complex que tot això perquè cal distingir entre la narració d’esdeveniments passats (o que són pensats o presentats com a passats) i el record de fets concrets dins d’un context narratiu. En aquest cas són possibles de fet totes les formes temporals, però sobre tot destaca el perfectiu perquè és el temps més adient per remarcar un fet passat que guarda alguna relació amb el moment present (el de l’acte comunicatiu o el de la narració) i també per tal d’expressar suposicions i deduccions sobre un fet passat. També és important l’aorist quan la relació amb el present no està clara o no n’hi ha, o es vol subratllar la relació testimonial del parlant amb el fet recordat.

En casos especials, més rarament, en contextos no narratius s’utilitzen l’imperfectiu i plusquamperfectiu imperfectius per expressar esdeveniments passats i de vegades trobem l’ús conjunt de l’imperfectiu amb el perfectiu o aorist perfectius, que delimiten el curs de l’acció corresponent:

Kak si predstavjah (imperf. I) zivota! A kakvo izleze (aor. P)? Pustota!

“Com em representava la vida! I que va sortir? Buidor!”.

Un altre context on s’obren possibilitats molt diverses (resoltes molt sovint subjectivament) és l’expressió d’accions reiterades. La forma d’elecció en principi és l’aorist d’aspecte imperfectiu o perfectiu. Quan es tracta d’una repetició no limitada

d'aquestes accions en el passat, cada una de les quals té un caràcter de totalitat, per expressar la relació entre les accions repetides s'utilitzen àmpliament l'imperfet i el present perfectius, fins i tot en algun cas més rar el futur:

Ako kazat (pres. P): *tuka, toj vlizase* (imperf. I), *ako li kazeha* (imperf. P): *njama* (pres. I) *go, toj se vrastase* (imperf. I).

"Si deien: aquí, ell entrava, si potser diguessin: no hi és, ell se'n tornava".

Kogato njakoj den dohazdase (imperf. I) *i izprikazese* (imperf. P) *vsicko na Ganaila, struvase* (imperf. I) *i se, ce sa ja ograbili* (perf. P).

"Quan algun dia tornés i ho expliqués tot a Ganaila, a ella li semblaria que l'havien robat".

Te bjaha izgubili (plusq. P) *patja i se skitaha* (imperf. I) *naposoki... kakva vielica!*
Ponjakoga vjatarat ste spre (fut. P), *kato da poeme* (pres. P) *dah... i otvednaz pak zavie* (pres. P).

"Els havien perdut el camí i vagaven a la ventura... quina tempesta! De vegades el vent para, com per agafar alè... i una altra vegada torna a udolar" (Maslov, 1981: 268-269).

En la pràctica es troben formes de transició entre la "narració pura" i la "transmissió fragmentària"³⁵ d'esdeveniments concrets passats. En aquests casos l'ús de les formes temporals té un caràcter complex i contradictori (Maslov, 1981: 269).

Els dos plans principals de la narració sovint es combinen en un mateix relat. El narrador, en un moment donat, pot aturar el curs del relat i tornar enrere, començar a parlar de fets anteriors al punt on ha deixat el relat, i això només és possible en el pla del passat. Quan es descriu un esdeveniment al mateix temps que s'observa no és possible tornar enrere en el mateix pla perquè el curs de l'esdeveniment segueix endavant independentment de la voluntat del parlant, per la qual cosa un relat en present real no

³⁵ Les cometes són de l'autor de la cita.

permet la retrospecció. Això no vol dir que no sigui possible expressar aquells moments anteriors, però no en forma de present real sinó en el pla del passat, recordant allò que es considera rellevant dels moments anteriors. Un altre cas és la situació en què el parlant narra en el pla del present fent referència a fets passats, aleshores no es tracta del present real sinó del present històric. Aquí el pla del passat no és obligatori en la retrospecció ja que el present històric expressa esdeveniments passats, però sí és necessari quan es deixa la narració en un punt i es vol recordar fets anteriors al moment de la narració.

El canvi del pla del present al pla del passat en una mateixa narració es pot fer per altres diverses raons:

- Quan el parlant descriu un esdeveniment i passa per alt alguns fets que formen part de l'eix central de la narració, quan els vol presentar, com el present històric denotaria la continuació dels esdeveniments, ha de recórrer al pla del passat.
- Quan el parlant fa un incís, introdueix un comentari que no té res a veure amb el relat.
- Quan el parlant atura momentàniament la narració i fa una valoració o recapitulació global de tot allò que ha dit.
- Quan el parlant introdueix una situació nova en el relat dels esdeveniments.
- Com a procediment estilístic per tal d'afegir tensió al relat i produir impressió a l'oient a través de les emocions dels testimonis dels fets que es relaten o les del propi narrador.

Relacionat estretament amb les particularitats del present històric, també es pot trobar la situació inversa, el canvi del pla del passat al pla del present, per exemple quan el narrador presenta els fets des d'un punt de vista general i després recapitula i entra en detalls, o també quan no recapitula res però a partir d'un punt de la narració passa a descriure detalladament una sèrie de fets que ja no són consecutius sinó simultanis. També es canvia el pla del passat al pla del present quan s'introdueix un esdeveniment

nou que no és posterior sinó simultani al que s'estava relatant (Mutafchiev, 1976: 254-266).

4.4.4 El discurs semidirecte.

El discurs semidirecte es troba a la literatura com una variant dels discursos directe i indirecte. No pertany ni a l'autor del relat ni al protagonista, però s'inclou dins del discurs de l'autor, tot i que aporta particularitats expressives específiques del procés mental del protagonista. És característic el fet que l'autor acosta el seu to narratiu cap al discurs individual del protagonista, cap als seus pensaments oberts i ocults, cap als seus mitjans expressius i preocupacions. L'autor, però, subordina les formes gramaticals del sistema del seu relat al seu punt de vista com artista, no al discurs directe del protagonista.

De fet, el discurs semidirecte no té cap marca gramatical específica que el diferenciï del discurs directe o indirecte, és propiament un procediment estilístic (Popov, 1977: 452-453):

Vze (aor. P) edna papiroza i zapali (aor. P). Revoljucija, mislese (imperf. I) si toj. Momceska rabota! Tova sa (pres. I) samo prikazki, hvalbi! No posle, s vnezapno valnenie, si kaza (aor. P): a ne stanaha (aor. P) li revoljucii i v Sarbija i v Garcija? Koj znae (pres. I) pak, tija mladi hora moze (pres. I) njakoj den da stojat (pres. I) nacelo na edna balgarska darzava... Gluposti, gluposti, rece (aor. P) si vazbuden. Ne poznavam (pres. I) li az polozenieto? Bez Rusija nisto njama da izleze (fut. P). Ste izgorjat (fut. P) osmanlite njakolko sela, tova ste ni e (fut. I) pecalbata... (S.D.)

"Va agafar una cigarreta i la va encendre. Una revolució, pensava ell. Coses de nanos! Això són només històries, somnis de glòria! Però després, amb una sobtada preocupació, es digué: no hagueren revolucions a Sèrbia i a Grècia? Qui sap, doncs,

aquests joves poden estar algun dia al front d'un estat búlgar. Bestieses, bestieses, es va dir, excitat. No conec jo la situació? Sense Rússia, res no sortirà. Cremaran els osmanlís alguns pobles, això serà el nostre guany...".

Malgrat tot, el discurs semidirecte es pot caracteritzar per algunes particularitats lèxiques i morfològiques. Un tret essencial és la no correspondència entre la persona verbal i el subjecte del discurs: s'utilitza la 3ª persona amb el significat de 1^a, que correspondria a l'expressió directa de pensaments i sentiments. Allà on la narració directa utilitza l'aorist i l'imperfet, el discurs semidirecte prefereix el present i el futur, aquest amb els seus diversos significats modals. Però el temps de l'acció no està orientat cap al moment del discurs (de l'autor) sinó cap al moment de la reflexió, el pensament, el record, etc. del protagonista. Són temps relatius, doncs. El significat temporal queda en un segon pla darrere del modal, que priva sobre tot a les oracions interrogatives i exclamatives, que són molt característiques.

És un recurs literari pel qual l'autor sembla introduir-nos en la ment del personatge i ens mostra els seus pensaments, dubtes, temors, reflexions, etc. De fet és el propi personatge qui ho està explicant, però és característic del discurs semidirecte l'ús de la 3ª persona. La dinàmica especial del relat o de la generalització lírica exigeix l'alternança específica del discurs semidirecte amb el directe i indirecte (Georgiev, 1983: 446).

El discurs semidirecte té el caràcter d'un monòleg introspectiu, però eventualment pot presentar-se com un diàleg en forma de preguntes i respostes, o com una sèrie de preguntes sense resposta:

Pojavlenieto v grada na Kralica, kogoto nikoj počti ne poznavase (imperf. I), *iznovo dade* (aor. P) *ozivlenie na metoha i toj zasumja* (aor. P). *Koj e* (pres. I)? *Otgde e* (pres. I)? *Zasto e dosal* (perf. P)? *Kakav e? Nikoj ne znaese* (imperf. I). (I.V.)

"L'aparició de Kralica, el qual ningú gairebé no coneixia, a la ciutat donà nova vida al convent i hi causà rebombori. Qui és? D'on és? Per què ha vingut? Què és? Ningú no ho savia".

Pravjat (pres. I) *si horata vece, kakvoto si stat* (pres. I). *Toja Levski, deto go pise* (pres. I) *v raporta, toja komitet v Bukurest, vestnici, orazie...* *Otde vzemat* (pres. I) *pari? Ignatiev, Ignatiev, taja lisica, tja varti* (pres. I) *vsicki! Ami ako pocne* (pres. P) *edna vojna takmo sega, kogato sme* (pres. I) *naj-slabi? Ako tuk dojde* (pres. P) *Rusija? Togava az?... Eto ja rusija, prosepna* (aor. P), *kato se nadigase* (imperf. I) *na prasti i sledese* (imperf. I) *s raztreperan pogled zelenata granicna linija...* *Rabotata stava* (pres. I) *seriozna! Onija tam v Bukurest se gotvjat?* (pres. I) *Znajat* (pres. I) *te, znajat* (pres. I)... *Toja Levski ne spira* (pres. I), *sari* (pres. I), *sari* (pres. I)... *Kakvo sa namislili* (perf. P) *te? Vastanie? Ami ako uspejat?* (pres. P) *Ako taja tuk, zelenata cast rece* (pres. I) *nadolu i da gi podkrepi?* (pres. P) *Togava kakvo? Ste mi darzat* (fut. I) *mene tuk turcite za hubost li?* (S.D.)

"Fa la gent ja el que vol. Aquest Levski, del qual s'escriu a l'informe, aquest comitè a Bucarest, diaris, armes... D'on treuen diners? Ignatiev, Ignatiev, aquesta guineu, (els) mou tots! Però si comencés una guerra justament ara, quan som més febles? Si aquí vingués Rússia? Aleshores jo?... Heus ací Rússia, mormolà, mentre es posava de puntetes i seguia amb un esguard tremolós la línia verda fronterera... La cosa és seriosa! Aquells allà a Bucarest es preparen? (Ho) saben ells, (ho) saben... Aquest Levski no para, volta, volta. Què han pensat? Una revolta? I si tinguessin èxit? Si aquí, la part verda diu abaix i els hi donés suport? Aleshores, què? Em mantindran els turcs a mi aquí graciosament?"

Per diferenciar el discurs semidirecte del discurs de l'autor no és suficient d'entendre que les paraules de l'autor es presenten en nom del personatge, habitualment en el context del discurs semidirecte hi ha un canvi en el pla temporal de la narració: el discurs de l'autor es presenta en el pla del passat i el discurs semidirecte en el pla del present i aleshores el relat de l'autor, objectiu, pausat, pren vida i tensió. Si el relat de l'autor es fa en el pla del present, el discurs semidirecte pot canviar al pla del passat, però aquest recurs és menys habitual (Mutafchiev, 1976: 267-269).

L'ús del present o l'imperfet es diferencia en què l'acció en present està orientada cap al moment de la reflexió del protagonista com un moment habitual del discurs i l'acció en imperfet està orientada cap al mateix moment com un moment d'orientació passat complementari i, a través d'ell, cap al moment bàsic del discurs de l'autor:

Sarceto i biese (imperf. I) *ludo, kravta prelivase* (imperf. I) *v slepite i oci. Vsicko si stoese* (imperf. I) *po staromu, vsicko i bese* (imperf. I) *poznato, blizko, milo. Dvete kuceta, eto, i te ja poznavat* (pres. I), *vartjat se* (pres. I) *na zeleznite verigi, mahat* (pres. I) *s opaskite si i skimtjat* (pres. I) *ot radost.*

"El seu cor batejava bojament, la sang fluïa als seus ulls cecs. Tot s'estava com abans, tot li era conegut, proper, agradable. Els dos gossos, vet aquí, també ells la coneixen, volten les tanques de ferro, remenen la cua i guinyolen d'alegria" (Stankov, 1983: 330).

4.4.5 Els predicats compostos.

Un predicat compost (*sastavno skazuemo*) es compon almenys de dues formes verbals, una de les quals és portadora del significat lèxic bàsic i l'altre funciona com un verb auxiliar, generalment modal o fàsic. Totes dues formes constitueixen una unitat sintàctica. Les unitats poden ser més complexes, incloent tres o més formes verbals

(*slozno sastavno skazuemo* "predicat compost complex"), de les quals la darrera és la portadora de significat i les altres són auxiliars.

La formació de predicats compostos és un fenomen sintàctic limitat. Aquesta limitació vé del caràcter analític de la llengua. En altres llengües eslaves que conserven l'infinitiu aquest fenomen és molt més ampli, la forma verbal portadora del significat lèxic és justament l'infinitiu. En rus, per exemple, es poden formar predicats compostos amb uns dos-cents verbs capaços de formar sintagma amb l'infinitiu. En búlgar l'infinitiu no es conserva, i és substituït per una forma verbal introduïda per la conjunció *da*, per la qual cosa es podria considerar propiament una oració subordinada més que un predicat compost, però el significat coincideix quan el subjecte de l'oració principal i la subordinada és el mateix, que és el cas en què utilitzen l'infinitiu les llengües que el conserven (Popov, 1983: 128-130):

Ne iskahme (imperf. I) *da go pogrebem* (pres. P) *predi ti da dojdes* (pres. P). (S.G.)
"No volíem enterrar-lo abans que tu vinguessis".

El predicat verbal compost és semblant a les perífrasis verbals d'altres llengües eslaves i també romàniques que suposen la combinació d'un verb auxiliar o semiauxiliar finit amb un infinitiu. Però la desaparició de l'infinitiu en búlgar pressuposa que el predicat compost és una construcció verbal en què apareixen en combinació indisoluble dos verbs finits, el primer del quals fa la funció d'auxiliar i l'infinitiu inexistent està representat per una construcció sintàctica *da* + present, que generalment coincideix formalment amb una subordinada substantiva (Kitova, 1996: 48).

Heus ací els casos principals de formació de predicats compostos en búlgar:

- Amb verbs fàsics: *pocvam*, *zapocvam* "començar", i *hvastam*, *zahvastam*, *vzemam*, *zaemam se*, *zalavjam se* en el sentit de "posar-se a", tots amb un significat incoatiu;

prodaljavam "continuar", *prestavjam* "deixar de", *spiram* "aturar", que denoten procés i final de l'acció.

- Amb verbs modals: *trjabva*, *sledva* "cal", *(ne) biva* "(no) és possible", *neobhodimo e, nalaga se* "és necessari", que expressen relació d'obligació entre el subjecte i l'acció (tots els esmentats són impersonals); *moga* "poder", *umeja* "saber (= poder)", *uspravam* "assolir, aconseguir", *smeja* "gosar" que expressen relació de possibilitat (Popov, 1977: 352-354; 1983: 131-133).

Heus ací alguns exemples:

I tija, koito sedjaha (imperf. I) *s Nego, na trapezata, pocnaha* (aor. P) *da si dumat* (pres. I): *koj e* (pres. I) *Toja, deto i grehove prostava?* (pres. I). (Lc 7, 49)

"I aquells que estaven asseguts amb Ell a taula començaren a pensar: qui és aquest que fins i tot perdona els pecats?"

Paralelno s tova i Garcija be zapocnala (plusq. P) *da organizira* (pres. I) *dejnost v svoja polza v Makedonija*. (K.K.)

"Paral·lelament amb això també Grècia havia començat a organitzar accions en el seu profit a Macedònia".

Zatova, kogato v sofijskite vestnici zapocna (aor. P) *da stava* (pres. I) *duma, ce takova letalo... ste poseti* (fut. P) *Sofija... nastapi* (aor. P) *goljamo valnenie*. (K.K.)

"Per això quan als diaris de Sofia es començà a comentar que tal enginy volador... visitaria Sofia... es produí una gran emoció".

A nebeto prodaljavase (imperf. I) *da e* (pres. I) *sinkavo, izcakleno*. (S.H.K.)

"I el cel continuava éssent blavós, vidriós".

Levski prodaljavase (imperf. I) *da govori* (pres. I) *s basta mu*. (S.D.)

"Levski continuava parlant amb el pare d'ell".

Povece ne mozese (imperf. I) *da ima samnenie: buntat bese zapocnal* (plusq. P). (S.G.)

"Ja no podia haver dubte: la revolta havia començat".

Az trjabvase (imperf. I) *da gi ubija* (pres. P) *zastoto pred mene stjaha da nasilijat* (fut. pas. P) *edno momice*. (I.V.)

"Jo havia de matar-los perquè davant meu anaven a violar una noia".

Za nas ne mozese (imperf. I) *da bade* (pres. I) *iznenada opozarjavaneto na selista*. (H.T.)

"Per a nosaltres no podia ser una sorpresa l'incendi d'unes poblacions".

Trjabva (pres. I) *da vi kazem* (pres. P), *ce sastojaneto na carja e* (pres. I) *tezko*. (S.G.)

"Cal que us diguem que l'estat del tsar és greu".

Kato konstitucionen glava na darzavata az ne moga (pres. I) *da vi dam* (pres. P) *saglasieto si*. (S.G.)

"Com a cap constitucional de l'Estat no puc donar-vos la meva conformitat".

Els verbs fàsics i modals es poden presentar igualment en forma narrativa o en una forma modal no indicativa:

Nezavisimo ot diskriminacionnite merki na zavoevatelja, carkovnoto izkustvo prodalzilo (aor. narr. I) *da sastestvuva* (pres. I) *i da dokazva* (pres. I) *ustojcivostta na tradicija*. (L.P.)

"Independentment de les mesures discriminatòries del conqueridor, l'art eclesiàstic va continuar existint i demostrant la solidesa de la tradició".

Spri (imperat. P) *da govoris* (pres. I) *takiva gluposti!* (S.G.)

"Para de dir tals bestieses!".

Za vremeto do Berlinskija kongres bi moglo (cond. I) *da se kaze* (pres. P), *ce makedonskijat vapros... ne e sastestvuval* (perf. I). (K.K.)

“Durant el període anterior al congrés de Berlín es podria dir que la qüestió macedònia... no ha existit”.

Kak bi trjabvalo (cond. I) da se gleda (pres. I) na gneva na voennite, sistemno unizavani i obdizdani ot rezima na Stambolijski? (S.G.)

“Com caldria tenir cura de l’enuig dels militars, sistemàticament menystinguts i ofesos pel règim de Stambolijski?”.

El verb auxiliar, segons hem vist pels exemples, es pot trobar en qualsevol forma temporal. Un fet interessant de remarcar, tot i que no afecta a la concordança, és el valor del verb modal en futur. Una construcció del tipus *moga da pravja* “puc fer” ja té un valor de posterioritat. Quan s’utilitza en futur: *ste moga da pravja* “podré fer”, caldria destriar si la marca de futur afecta només al verb modal o a tot el sintagma. En aquest segon supòsit, assenyala Kitova (1996: 53), seria una construcció de “doble posterioritat” i prendria un valor modal: “podré fer = estic en condicions de fer”.

En la formalització del predicat verbal compost han de coincidir obligatoriament dos factors:

- La combinació sintàctica de dos verbs finits que expressen una sola acció, és a dir, que construccions del tipus *moga da pravja* “puc fer”, *trjabva da caka* “ha d’esperar”, són estructures lexico-sintàctiques que han sofert una fase inicial de gramaticalització perquè el primer verb apareix semànticament incomplet i és el segon el que duu la semàntica del compost.
- La coincidència de subjecte de les dues formes finites (Lemp, 1980: 512-513).

Per tradició, la gramàtica búlgara considera que els verbs modals i fàsics per si sols no poden formar un predicat i, per tant, han de formar part d’un predicat compost. Però el verb *iskam* “voler”, tot i el seu significat modal, no es sol considerar com a tal

perquè pot tenir un subjecte diferent del del verb que regeix i perquè admet com a argument un sintagma nominal:

Iskam da ostana.

"Vull quedar-me".

Toj iska ti da ostanas.

"Ell vol que tu et quedis".

Iskam ceren hljab.

"Vull pa negre".

També hi ha verbs no modals, però, que no poden tenir un subjecte diferent del verb que regeixen:

Zabravih (aor. P) da otida (pres. P) tam.

"Vaig oblidar (me) d'anar allà".

* *Zabravih (aor. P) da otides (pres. P) tam.*

"Vaig oblidar (me) que anessis allà".

Així, la característica sintàctica bàsica dels verbs modals purs és que no admeten arguments en forma de SN, sinó únicament formes verbals, i el nexa entre ambdós verbs és la conjunció *da* "que". Els verbs fàscs i el verb regit no poden tenir un subjecte diferent, però també poden actuar com a verbs autònoms amb el seu mateix significat:

Dazdat prodalzava (pres. I).

"La pluja continua".

La gramàtica moderna sol considerar els verbs modals i fàscs com a verbs autònoms i els corresponents verbs dels quals són auxiliars, com a predicats d'oracions subordinades introduïdes pel complementador *da*, és a dir, no es tracta propiament de predicats compostos sinó d'oracions compostes (Pencev, 1998: 550-552).

Així, l'anàlisi sintàctica d'una oració amb un verb modal pur com *moga* "poder" resulta idèntica al d'una amb un verb modal no pur com *iskam* "voler": en tots dos casos l'argument del verb és una oració, amb l'única diferència que el seu subjecte coincideix necessàriament amb el del verb regent en el cas del modal i pot coincidir o no en l'altre cas. De tota manera, el verb introduït amb la conjunció *da* ha d'estar en present, més sovint perfectiu amb verbs modals i obligatòriament imperfectiu amb verbs fàsics, perquè la totalitat acabada del perfectiu és incompatible amb la noció de fase del desenvolupament.

La dels predicats compostos no és una estructura gramaticalitzada fixa. Entre el verb modal i el portador de significat es poden intercalar no solament pronoms personals sinó també adverbis i fins i tot sintagmes sencers:

Taka ce togava horata, koito kazaha (aor. P) *gotovi sme* (pres. I), *trjabvase* (imperf. I) *vsastnost da kazat* (pres. P) *gotovi sme* (pres. I) *za vsicko*. (Kvrk.) "Així que aleshores les gents que van dir estem preparats, calia essencialment que diguessin estem preparats per a tot".

Tezi vojski ste trjabva (fut. I) *sas sila da prevzemai* (pres. P) *balgarskata stolica*. (S.H.K.)

"Aquests soldats caldrà que prenguin per la força la capital búlgara".

Malinov be uspjai (plusq. P) *po vreme na 5-godisnoto svoe sefstvo na demokrateskata partija da potegne* (pres. P) *redovete i*. (K.K.)

"Malinov, durant els seus cinc anys al capdavant del partit demòcrata havia aconseguit reorganitzar les seves files".

Aquestes construccions poden encadenar-se de forma considerable:

Ste trjabva (fut. I) *da mozes* (pres. I) *da prodalzavas* (pres. I) *da bjagas* (pres. I).

"Caldrà que puguis continuar corrent".

4.4.6 Bases de la concordança temporal en búlgar.

Pel que fa a l'oració subordinada en general, quan està orientada al moment del discurs actua de fet com una oració independent i aleshores les formes verbals de la principal i la subordinada poden coincidir o no. La correlació temporal entre una i altra dependrà exclusivament de les respectives relacions temporals amb el moment del discurs i les combinacions possibles seran, doncs, molt variades.

A les oracions subordinades que s'orienten a la principal i no al moment del discurs les formes verbals són del tipus E rel R, on R és el moment d'orientació temporal denotat per l'oració principal (els temps de la subordinada es relativitzen), però per a la correlació temporal amb la subordinada, R rel S és irrellevant.

Així, la relació de simultaneïtat de la subordinada amb la principal vé expressada pel present (E simul R) i la relació de posterioritat, per un futur (E post R). La relació d'anterioritat (E ant R) correspondria a un aorist, però per la seva posició especial al paradigma és un temps que no es relativitza i, altrament, el seu caràcter essencialment evidencial no permet el seu ús en contextos no testimonials, per la qual cosa en aquesta posició es troba habitualment el perfet, que actua com un passat no testimonial.

En el cas d'oracions depenents de *verba sentiendi, cogitandi et declarandi* en passat també és possible l'orientació al moment del discurs, i aleshores la relació de simultaneïtat vindrà expressada per E simul R ant S, que és l'imperfet; la d'anterioritat serà E ant R ant S, que és el plusquamperfet, i la de posterioritat vindrà donada per E post R ant S, que és el futur passat.

L'oració subordinada circumstancial de temps és un cas especial perquè la relació entre la principal i la subordinada no vé definida per la forma temporal dels verbs respectius sinó per la forma aspectual. Això no és sorprenent en una llengua

eslava, on la categoria d'aspecte té un caràcter rellevant a la semàntica de les formes verbals i llurs relacions (vg. Guzmán Tirado 1990, a propòsit del rus) però també en aquest cas s'emmarca en un esquema que segueix un patró coherent:

O princ. [VP] O sub. [VP] → O princ. post O sub.

O princ. [VI] O sub. [VI] → O princ. simul O sub.

O princ. [VP] O sub. [VI] → O princ. simul (limitada dintre) O sub.

O princ. [VI] O sub. [VP] → O princ. ant O sub.

Al discurs indirecte allò que es transmet constitueix una oració subordinada completiva orientada a la principal. El moment del discurs indirecte resta irrellevant i, consegüentment, a la subordinada es manté la forma temporal que presentava al discurs directe, amb el canvi lògic de persona.

Els temps passats plantegen un problema, ja que tant l'aorist com l'imperfet no es mantenen en passar al discurs indirecte. La raó del canvi es podria buscar en el seu caràcter testimonial: les paraules de l'altra persona, quan són transmeses a través del discurs indirecte perden la testimonialitat i per aquesta raó s'han de presentar en la forma de perfet, que és el passat actualitzat no testimonial. Va a favor d'aquesta idea el fet que els contraexemples d'ús de l'aorist al discurs indirecte són precisament oracions en 1ª persona. Mitjançant el discurs indirecte s'actualitzen al moment del discurs els fets que s'expliquen; el perfet, que és l'actualització de l'aorist el substitueix en passar al discurs indirecte i de manera anàloga s'opera la substitució de l'imperfet pel perfet secundari perquè aquesta forma verbal és l'actualització de l'imperfet (vg. 6.4.4).

L'imperatiu es transforma en present en passar al discurs indirecte perquè l'oració subordinada corresponent és introduïda pel connector *da* "que", que exigeix un present. També fóra coherent, però, de considerar que l'imperatiu es manté però passa a

la seva forma analítica *da* + present, i en aquest cas l'oració subordinada es iuxtaposa simplement, a la manera de les oracions interrogatives.

Pel que fa a la concordança en els diferents plans de la narració "indicativa", quan aquesta es situa al pla del passat l'eix conductor del relat, que marca els punts de referència temporal, és l'aorist: E ant S. Els temps que s'hi articulen dins del relat seran del tipus E rel R ant S. Aplicant les relacions temporals corresponents tenim la formalització dels temps que marquen les relacions de simultaneïtat, anterioritat i posterioritat amb l'aorist:

E simul R ant S	imperfet
E ant R ant S	plusquamperfet
E post R ant S	futur passat

El pas de la narració en el pla del passat al pla del present, és a dir, l'ús del present històric com a fil conductor del relat, pressuposa que tots els temps que s'hi relacionen substitueixen la marca temporal <+PAS> per <-PAS> (Lindstedt, 1985: 128-129). Dit en altres paraules, als temps corresponents s'opera: ant S → simul S. Així tenim que el present substitueix l'aorist a l'eix del relat: E ant S → E simul S, i a l'imperfet en la relació de simultaneïtat: E simul R ant S → E simul R simul S. En la relació d'anterioritat, el perfet substitueix el plusquamperfet: E ant R ant S → E ant R simul S, i en la de posterioritat el futur substitueix el futur passat: E post R ant S → E post R simul S.

Observem que el futur admet tres formulacions possibles:

E post S
E simul R post S
E post R simul S

o sigui, pot ser la contraimatge de l'aorist, l'imperfet o el perfet (Lindstedt, 1985: 84) substituïnt ant S → post S.

Cal assenyalar que la narració amb formes narratives segueix exactament els mateixos esquemes: el fil conductor del relat sempre és l'aorist narratiu (no hi ha un "present històric narratiu") i en l'expressió de les relacions temporals respectives no hi ha distinció entre pla del passat i del present per la neutralització del tret <+PAS> a les formes narratives. Trobem, doncs, l'imperfet, el plusquamperfet i el futur passat narratius, respectivament, per denotar simultaneïtat, anterioritat i posterioritat (Scatton, 1984: 337).

La narració en el pla del futur és molt més rara perquè habitualment es relaten els esdeveniments passats. En aquest cas l'eix del relat és el futur: E post S. Aplicant les relacions de simultaneïtat, anterioritat i posterioritat obtenim, respectivament:

E simul R post S, que és una de les formulacions possibles del futur.

E ant R post S, futur perfet.

E post R post S, és una relació temporal que correspondria a un "futur futur", que no té formalització morfològica en búlgar. La distinció amb el futur s'estableix mitjançant l'aspecte perfectiu, ja que les accions denotades per dos futurs perfectius són consecutives.

L'anomenat discurs semidirecte és un cas apart perquè és un procediment estilístic i no es construeix necessàriament amb oracions subordinades. Quan no hi ha subordinació sintàctica no es pot parlar de concordança temporal.

Als predicats compostos trobem sempre el present perquè són en essència oracions subordinades introduïdes pel connector *da*, que exigeix present.

En el plantejament de les correlacions temporals entre els diversos tipus d'oracions subordinades també seria il·lustrativa la formulació vectorial descrita per

Bull (1960) en la forma que la utilitzen Rojo i Veiga (1999: 2876 i ss.) per a la llengua espanyola. Els resultats són els mateixos, per la qual cosa no hi insistirem.

D'aquesta anàlisi es desprén que els mecanismes de concordança temporal en búlgar no coincideixen exactament amb els romànics, cosa que no té res d'inesperat perquè l'organització del sistema temporal búlgar en aquest nivell és diferent. Però alhora no es pot parlar d'una absència de concordança ja que les correlacions temporals que trobem no són subjectives, ni merament estilístiques, ni purament contextuals, sinó que es regeixen per unes normes coherents. Aleshores hem de concloure que la *consecutio temporum* existeix en búlgar, tot i que, lògicament, s'ha d'examinar des de la seva pròpia perspectiva.

5. El sistema modal del búlgar modern.

5.1 Concepte de mode a la gramàtica búlgara.

Aquest tema és molt controvertit, no tant pel concepte o l'existència de la categoria, que ningú no nega, sinó sobre el seu abast i contingut. Sobre el concepte de mode hi ha acord entre els diversos autors, amb alguns matisos.

El parlant pot presentar l'acció com a real o possible, pot ser testimoni o no de l'acció, l'acció pot dependre de la voluntat de la persona verbal o la del parlant, etc. Les formes verbals que mostren la relació del parlant amb l'acció s'anomenen modes. En búlgar hi ha quatre modes: indicatiu, narratiu, imperatiu i condicional (Andrejcin, 1977: 255-256; 1983: 351). Però en canvi, en un treball cronològicament intermig, aquest autor manifesta una altra posició. Les accions es poden presentar depenent de circumstàncies diverses: positives, condicionals, imperatives, optatives, etc. Hom distingeix tres modes bàsics: indicatiu, imperatiu i condicional. Ademés existeixen restes o embrions d'altres categories semblants que no s'han desenvolupat plenament com a modes (Andrejcin, 1978: 137-138). En aquesta obra considera les formes narratives com un subsistema dintre del mode indicatiu i no com una categoria modal autònoma.

Dins del sistema verbal la categoria de mode expressa la posició del parlant respecte de l'acció que comenta, si la presenta com a real, si s'ha d'acomplir per la seva voluntat, si és hipotètica, desitjada o possible en unes condicions determinades, si el parlant n'és testimoni o no, etc. El sistema distingeix quatre modes: indicatiu, imperatiu, condicional i narratiu (Stojanov, 1984: 386).

Segons la tradició gramatical búlgara, la categoria mode del verb significa la relació del parlant amb l'acció. En essència és una relació de la pròpia acció amb la realitat, si l'acció és presentada pel parlant com a real, o bé possible, desitjada, necessària, etc. està clar que hi ha tants modes diferents com relacions diferents de l'acció amb la realitat es poden expressar mitjançant formes verbals (Pasov, 1989: 139). Malgrat que aquest plantejament sembla deixar la porta oberta a tota mena de modes ("tants com relacions diferents etc."), l'autor descriu els modes indicatiu, imperatiu i condicional, i hi afegeix les "formes modals" narratives i pressupositives (*predpolozitelni*).

La categoria de mode permet expressar l'actitud del parlant respecte de l'acció verbal, concebint-la com a real o possible, o relacionada amb la voluntat de la persona verbal o del propi parlant. El sistema disposa de dos modes bàsics: indicatiu i condicional, i les formes especials per al tradicionalment considerat mode imperatiu. També hi ha una categoria de caràcter netament modal, la renarració, que presenta l'acció com a "renarrada", és a dir, denota que el parlant no ha estat testimoni de l'acció i l'explica segons les paraules d'una altra persona (Garibova i Kitova, 1996: 114).

El contingut semàntic de la categoria es basa en la relació del parlant amb l'acció, que pot ser de dos tipus: subjectiva i no-subjectiva. Dit en general, la relació subjectiva presenta diverses valoracions modals sobre el lligam entre el subjecte verbal i l'acció (o el resultat de l'acció) mentre que la relació no-subjectiva no suposa tals valoracions; en particular, assenyala una relació neutra del parlant respecte de l'acció. Distingim entre modalitat subjectiva i no-subjectiva, i els significats modals gramaticalitzats s'anomenen modes (Kucarov, 1998: 398).

La base, creiem, de la discussió sobre les formes modals no-indicatives rau en la determinació dels elements que es relacionen en la categoria de mode: "el mode

expressa la relació del parlant amb l'acció" (Andrejcin, 1983: 351) és la definició recollida a la *Gramàtica* editada per l'Acadèmia Búlgara de Ciències, que podríem considerar per tant com una "definició oficial", i ningú no la discuteix, però la interpretació té matisos diversos. Sovint s'hi ha barrejat la relació entre el subjecte verbal (que molt sovint no és el parlant) i l'acció, o entre l'acció i la realitat, o entre el parlant i el seu discurs. El fet de no discriminar clarament i amb coherència aquests conceptes ha dut a definir tota mena de modes. Com assenyala encertadament Kucarov (1998: 399), no es pot expandir el contingut de la categoria de mode amb la inclusió d'altres significats que no són subjectiu-modals tals com la relació del parlant amb el discurs, la posició testimonial, etc., perquè això la faria diferent en essència a la d'altres llengües. És obvi que el nombre de gramemes modals pot ser molt variable d'unes llengües a d'altres, però el contingut (o l'absència) s'ha d'establir en base a un criteri unitari que permeti examinar els conceptes expressats per les formes modals en una única categoria morfològica. En base a aquest raonament, aquest autor, que vé estudiant la problemàtica del sistema verbal des de 1975, aplicant els criteris de forma estricta i coherent, ha desmuntat no solament els modes més discutits, sinó els que semblaven indiscutibles, com el narratiu.

5.2 Els tres modes indiscutibles.

Són els tres modes heretats del búlgar antic: indicatiu, imperatiu i condicional. Sobre l'indicatiu i l'imperatiu no s'observa pràcticament disparitat de criteris: l'indicatiu és el mode de la realitat i l'imperatiu el de l'acció manada o desitjada. El condicional ha rebut històricament denominacions diverses i en algunes gramàtiques es fa la distinció entre condicional i optatiu o d'altres més curioses, com optatiu i

desideratiu.³⁶ Andrejcin (1976: 27) distingeix entre dos modes hipotètics, que anomena *eventualis* i *potentialis*, corresponents a les formes analítiques i sintètiques, respectivament, del condicional, però en treballs posteriors inclou ambdues sèries de formes al mode condicional (*uslovno naklonenie*).

5.2.1 Indicatiu.

El mode indicatiu expressa una acció en la seva existència real. Totes les formes temporals pertanyen al mode indicatiu. Al futur l'acció encara no s'ha acomplert, però expressa que s'acomplirà realment. A més, en búlgar l'ús de l'indicatiu denota que l'acció s'explica per la pròpia observació o convicció del parlant (Andrejcin, 1977: 256; Garibova i Kitova, 1996: 115).

El mode indicatiu presenta l'acció directament en la seva realitat sense relació amb cap altra circumstància especial. El caràcter indicatiu de les formes temporals del discurs directe és evident i no necessita cap demostració especial. Més complicat és el cas del caràcter indicatiu de les formes narratives. En principi la forma narrativa no té relació directa amb la realitat de l'acció, simplement es presenta com observada per una altra persona però normalment no es dubta de la seva veracitat. Quan es vol expressar dubte o disconformitat amb allò que es relata s'utilitza una inflexió de veu diferent, les formes narratives reforçades³⁷ o es fa remarcar per mitjans lèxics: "es diu que", "sembla que", "potser no és cert que", etc.

És cert que el present i el futur narratius poden demostrar algunes vegades una reserva o dubte del parlant. Però està clar que en el fons d'aquests usos possibles es troba el fet de la narració no testimonial: és un mitjà per presentar com una afirmació

³⁶ Una descripció prou detallada es pot trobar a Parvev (1975: 272-278).

³⁷ Aquí l'autor està pressuposant, doncs, que les formes narratives reforçades tenen un caràcter modal diferent de les narratives (vg. 5.4.1.4).

aliena una cosa amb la qual no estem d'acord o de la veracitat de la qual no estem segurs. Aquests matisos són casos particulars de l'ús d'unes formes que per si mateixes no signifiquen més que la no testimonialitat del parlant.

De tot això podem concloure que les formes narratives formen part també del mode indicatiu, tot i que puguin tenir algun ús perifèric modal en altra direcció. Més properes a una modalitat diferent serien, si de cas, les formes narratives reforçades però amb tot i això no hi ha una raó suficient per incloure-les en una categoria modal pròpia (Andrejcin, 1978: 244-245).

Després d'aquesta defensa explícita del caràcter indicatiu de les formes narratives, que avui compartim, sorprèn que a la posterior *Gramàtica* editada per l'Acadèmia de Ciències (1983: 351), l'autor torna a repetir exactament les seves tesis de 1977, segons les quals el mode indicatiu denota testimonialitat del parlant i les formes narratives pertanyen a un mode narratiu apart.

Quan l'acció verbal és pensada o presentada pel parlant com a real s'utilitza el mode indicatiu, que es podria anomenar també "mode real" (*realno naklonenie*). El mode indicatiu està en oposició a tots els altres, que presenten l'acció com a possible, probable, fins i tot com a segura, però sempre dependent de condicions externes o de la voluntat del parlant (Pasov, 1989: 139-143).

És característic del mode indicatiu que sempre està relacionat amb la categoria de temps; l'acció verbal es presenta com a real i es situa al passat, al present o al futur (Stojanov, 1984: 386).

L'indicatiu és l'element no marcat de la categoria de mode. Ocasionalment es pot trobar amb el significat de formes modals marcades, p.ex., l'ús imperatiu del futur o l'ús de diversos temps indicatius a l'oració condicional (Scatton, 1984: 319).

L'oposició semàntico-formal bàsica a la categoria de mode és subjectivitat / no-subjectivitat. El gramema mode indicatiu expressa en general la manca de dades sobre la subjectivitat o objectivitat de la relació del parlant amb l'acció (o el seu resultat) i en el seu significat principal presenta una relació objectiva del parlant amb l'acció (o el resultat).

El mode indicatiu no té cap marcador modal, cap morfema modal, és l'element no marcat de la categoria. En relació amb la categoria de temps presenta un paradigma complet, en relació amb la categoria d'aspecte de l'acció presenta sèries de formes resultatives i no-resultatives i en relació amb la categoria de taxi presenta sèries de formes relatives i no-relatives (Kucarov, 1998: 405-406).

5.2.2 Imperatiu.

El contingut semàntic del mode imperatiu es basa en una relació subjectiva del parlant amb l'acció: expressa una acció que es realitza per voluntat o desig del parlant (Kucarov, 1998: 405).

Presenta dos tipus de formes, ambdues neutres en el pla temporal, no-resultatives i no-relatives.

Les formes sintètiques tenen només la 2ª persona, singular i plural, i les marques formals són el morfema –J- per als verbs de tema en vocal i els morfemes –I- (singular) i –E- (plural) per als altres verbs.

Tam se cuva (pres. I): *ne kradí* (imperat. I), *ne ubivaj!* (imperat. I).

"Allà se sent: no robis, no matis!".

Stani! (imperat. P) *Priemi* (imperat. P) *vdjasno!* – *visoko komanduva* (pres. I) *Varanov*.

"Atura't! Agafa la dreta! – mana en veu alta Varanov".

Les formes analítiques inclouen totes tres persones i es formen amb les partícules-morfema *neka, da, neka da* + present:

Neka i Bog da ti prosti! (imperat. P).

“Que Déu també et perdoni!”.

Da vlezem (imperat. P) *vkasti, tatko!*

“Entrem a casa, papa!” (Kucarov, 1998: 407-408).

Al primer exemple es pot observar molt clarament la gramaticalització relativament minsa d'aquestes formes: *neka i... da... prosti*.

El significat d'imperatiu es pot reforçar amb la partícula *de* posposada: *ceti de!* “Ilegeix!” i a aquesta forma se li pot anteposar encara la conjunció *ce* “que” per tal d'afegir més expressivitat: *ce slusaj de!* “que escoltis!”.

En la llengua col·loquial s'utilitza també el futur d'indicatiu en funció d'imperatiu (vg. 4.3.3).

L'imperatiu expressa una acció que es realitza per la voluntat del parlant, entenent per tal no solament l'ordre sinó també el desig o fins i tot la petició o prec. Dins del seu camp semàntic l'imperatiu significa accions properes que es refereixen a un moment imminentment posterior que en la pràctica es pot assimilar al present, o bé a un moment posterior més llunyà:

Povikaj (imperat, P) *majstori ot Trakija, kamani da djalat* (imperat. I).

“Crida els mestres de Tràcia, que tallin pedres”.

A les formes positives d'imperatiu són possibles en principi tots dos aspectes verbals, el perfectiu té un valor més atenuat o més educat i l'imperfectiu té un valor estilísticament marcat:

Izlezte! (imperat. P) - *izvika* (aor. P) *onbasijat* – *Izlizajte!* (imperat. I) – *izvikaha* (aor. P) *i drugi*.

“Sortiu! (= feu el favor de sortir) – cridà el comissari – Que sortiu! – cridaren també els altres”.

Amb les formes negatives només és possible l'aspecte imperfectiu:

Nostta prevalja (aor. P), *ne me spiraj* (imperat. I).

“La nit s’ha acabat. No m’aturis” (Andrejcin, 1983: 367-369).

Una forma analítica especial *da* + perfet pot expressar de vegades un valor d'imperatiu futur:

Ako sa ti iskali (perf. I) *nesto, da im si dala* (imperat. P). *Da ne si gi varnala* (imperat. P) *prazni*.

“Si t’han demanat alguna cosa, dona’ls-hi. No els tornis [= no els facis tornar] de buit” (Andrejcin, 1978: 246-248).

Les formes analítiques de l'imperatiu permeten una gran flexibilitat de l'ús personal, fins i tot per a la 1ª persona:

Neka porabotja (imperat. P) *dnes povece!* “Apa, treballa [= vull treballar] una mica més avui!” (Stojanov, 1984: 387-390).

En essència la voluntat del parlant pot variar des del prec més educat fins a l'exigència més categòrica i grollera. Les formes del mode imperatiu són les mateixes per al prec, el desig, la prohibició o l'ordre. La prosòdia juga aquí un paper important i, quan cal, el lèxic.

Amb les formes analítiques es pot fer una invitació a l'acció no solament a l'interlocutor, sinó a qualsevol altra persona, inclòs el propi parlant. Però en algun cas es pot donar ambigüitat. Una oració tal com:

Ivan da mi se obadi (imperat. P).

“Que l'Ivan em truqui”.

es pot entendre de dues maneres: que aquest és el desig del parlant, o que l'oient ha de transmetre aquesta invitació. El context generalment pot precisar el significat, si no, cal aclarir-lo lèxicament:

Kazi (imperat. P) *na Ivan, ce iskam* (pres. I) *da mi se obadi* (pres. P).

"Digues a l'Ivan que vull que em truqui".

Més rarament s'utilitzen també formes de passat (imperfet i perfet) en la composició de l'imperatiu analític:

Da izpeeh (imperat. P) *nesto = iskah* (imperf. I) *da izpeja* (pres. P) *nesto*. "Volia cantar alguna cosa".

Sled pet minuti da si legnal (imperat. P).

"Dintre de cinc minuts te n'hauràs d'anar al lliit".

Aquestes expressions, que donen un cert matís temporal a l'imperatiu, són més característiques del llenguatge col.loquial (Pasov, 1989: 143-147).

En la seva descripció del mode imperatiu, Maslov examina detalladament l'ús dels aspectes, com és habitual en aquest autor.

Quan l'imperatiu té un significat general s'utilitza habitualment l'aspecte imperfectiu:

Ljagaj (imperat. I) *si rano!*

"Ves-te'n al lliit d'hora!" (com a mesura saludable, p.ex.).

Quan es fa referència a ordres o exhortacions concretes, l'aspecte perfectiu té un matís més delicat, en tant que l'imperfectiu li dona un caràcter més categòric:

Legni (imperat. P) *si rano!*

"Ves-te'n al lliit d'hora!" (perquè demà has de matinar).

Ljagaj (imperat. I) *vednaga!*

"Ves al lliit de seguida!".

Amb l'aspecte imperfectiu també es denota una exhortació directa a l'acompliment de l'acció:

Gotovo, gospodine inzener – usmihna (aor. P) *toj – kacvaj se!* (imperat. I). “Llest, senyor enginyer – somrigué ell – puja!”.

De vegades no hi ha cap mena de matís diferent amb l'ús d'un aspecte o de l'altre:

Sodata e (pres. I) *hubava za bolnite, pitaj* (imperat. I) / *popitaj* (imperat. P) *doktora*.
“La soda és bona per als malalts, pregunta al doctor”.

En un llenguatge menys formal, a més de les formes negatives amb *ne*, s'utilitzen altres amb *nedej* + forma residual d'infinitiu, *nedej da* + present i també *stiga* + perfet:

Nedej da se sardis (imperat. I), *mamo!*

“No t'enfadis, mama!”.

Darto, stiga si drjamal! (imperat. I).

“Vella, deixa de dormir!”.

En qualsevol cas, totes les formes negatives de l'imperatiu exigeixen l'aspecte imperfectiu, perquè la prohibició va adreçada a la pròpia acció, no al seu acompliment ni al seu resultat (Maslov, 1981: 281-283).

5.2.3 Condicional.

El contingut semàntic del mode condicional es basa en una relació subjectiva del parlant amb l'acció: expressa la possibilitat d'una acció en determinades circumstàncies, des del punt de vista del parlant (Kucarov, 1998: 405-406).

El condicional presenta formes de dos tipus: analítiques i sintètiques. Les analítiques es formen amb l'antic aorist del verb auxiliar *sam* "ser" i el participi passat actiu acabat del verb. Expressen una condició, són temporalment neutres i no-relatives:

Bi ulovil (cond. P) *nejasnata vrazka mezdu sebe si i vansnija svjat, bi pocustvuval* (cond. P) *lekija sok na onaja zagadacna veriga, kojato svarzva* (pres. I) *horata pomezdu im.*

"Percebria la relació imprecisa entre sí i el món exterior, sentiria el lleu xoc d'aquella cadena misteriosa que relaciona les persones entre elles".

A vse pak sega az bih dal (cond. P) *mnogo nesto.*

"I de tota manera ara jo donaria moltes coses" (Kucarov, 1998: 408-409).

En alguns escriptors de generacions passades es troben formes analítiques on la marca del condicional és la partícula invariable *bi*, que seria la forma gramaticalitzada de la 3ª persona singular de l'auxiliar (calc del rus). Aquestes formes es consideren actualment arcaïsmes o francament dialectals i només són acceptables en poesia, per raons de mètrica (Pasov, 1989: 147-150). En canvi, en la llengua literària macedònia, aquestes són les formes d'ús habitual, acompanyades també de vegades del verb auxiliar *sam* "ésser" en present (Lunt, 1952: 100; Koneski, 1987: 499).

El mode condicional expressa una acció que es presenta com eventualment possible d'ara endavant. La possibilitat de l'acompliment de l'acció es posa en relació, generalment, amb l'existència d'alguna condició. Tanmateix, es pot trobar també el condicional expressant només una possibilitat, fora de l'oració condicional:

Tova toj procete (aor. P) *bavno, tarzestveno i napevno, kako bi go procel* (cond. P) *v cerkva.*

"Això ell (ho) llegí lentament, solemnement i melòdica, com ho llegiria a l'església".

L'ús freqüent de les formes de futur passat a l'oració condicional havia dut a pensar que aquest temps podia pertànyer també al mode condicional. Però en realitat no és difícil de notar que les formes de futur passat expressen l'acció amb seguretat indubtable, en tant que les formes del condicional presenten l'acció només com a possible.

Les formes sintètiques del condicional tenen un matís de disposició o capacitat per a realitzar l'acció:

Slusaj (imperat. I) *Rado, dohozdás* (cond. I) *li v Klisura, na gosti u gospoza Muratlijska?*

"Escolta Rada, aniries (= estaries disposada a anar) a Klisura a visitar la senyora Muratlijska?".

Les formes condicionals sintètiques, malgrat que s'obtenen amb sufixos imperfectivants, tenen l'aspecte que correspondria al verb original; els sufixos tenen un valor estrictament modal, no aspectual (Andrejcin, 1983: 370-371; 1977: 277-279; 1978: 250-252).

Les formes sintètiques del condicional representen de fet una categoria modal potencial. Aquesta categoria és una superestructura de l'aspecte verbal en el seu desenvolupament, i pel que fa a l'estructura formal es troba en relació estreta amb una superestructura semblant de les llengües eslaves del nord (els verbs iteratius del tipus rus *pisyvat'*, p.ex.). Totes les llengües eslaves tenen un especial matís potencial en el significat de futur dels verbs d'aspecte perfectiu. Ja que en búlgar l'aspecte perfectiu dels verbs en molts casos ha estat desplaçat per l'aspecte imperfectiu, també ha succeït això amb les formes perfectives de present que s'utilitzaven amb valor potencial. A partir d'aquí, dels verbs imperfectius secundaris, el sufix imperfectivant *-va-*, *-a-* / *-a-* s'ha traslladat als verbs simples que ja eren imperfectius i d'aquesta manera en búlgar,

juntament amb les formes del tipus *napisvam* (amb el significat de *moga da napisa* "poder escriure" , entre d'altres, com el present no actual), han aparegut complementàriament formes del tipus *pisvam*, homogènies des del punt de vista formal amb els verbs reiteratius d'altres llengües eslaves, però amb el significat únic de *moga da pisa* "poder escriure, estar en disposició d'escriure".

Es podria dir que amb l'aparició d'aquestes formes s'ha creat com a categoria morfològica un nou mode condicional. És interessant d'assenyalar que el nou condicional, malgrat que la seva aparició es troba en relació estreta amb la reorganització del sistema aspectual, es construeix sobre la base d'un dels significats de la categoria de temps futur (Ivancev, 1976: 351-352).

La marca de les formes sintètiques del condicional és el morfema iteratiu específic (un sufix imperfectivant que aquí no transmet valor aspectual) –A- / -'A-, -VA- (més rarament el reduplicat –VV-).

En relació amb la categoria de taxi les formes condicionals sintètiques presenten l'oposició relatiu / no-relatiu, i hom distingeix una forma de present i una forma de present relatiu.

Les formes de present expressen una acció possible des del punt de vista del parlant sense referència a cap moment d'orientació o bé referida al moment del discurs: *Az jadoh* (aor. I), *no pijvam* (cond. pres. I) *edno vino, ako pocerpite* (pres. P). "Jo he menjat, però beuria un vi, si convideu".

Les formes del present relatiu expressen una acció possible des del punt de vista del parlant, referida a un moment d'orientació passat:

Da bese (imperf. I) *druga, izpazdah* (cond. pas. I) *ja*.

"Si fos una altra, l'expulsaria (a ella)" (Kucarov, 1998: 406-407).

En raó de les desinències (de present per al present, d'imperfet per al present relatiu), altres autors denominen imperfet al present relatiu (Stojanov, 1984: 392) o, simplement, passat (Andrejcin, 1983: 369). Aquest autor descriu també (p. 370) formes de futur condicional, obtingudes anteposant el morfema de futur STE al present condicional, però les considera d'ús rar i no dóna exemples.

Amb el seu matís de possibilitat eventual, el mode condicional pot ser un bon mitjà d'expressió d'un desig o intenció que es presenten d'una forma més suau o educada:

Bih pomolil (cond. P) *da mi usluzite* (pres. P) *s knjiga*.

"Li demanaria que m'ajudi amb el llibre".

Zelal bih (cond. I) *da pogovorim* (pres. P) *po tozi vapros*.

"Voldria que parléssim sobre aquesta qüestió" (Stojanov, 1984: 390-392).

El mode condicional, des del punt de vista dels significats, s'hauria d'anomenar "mode de possibilitat" (*naklonenie za vazmoznost*), ja que expressa o una possibilitat condicional o el significat pur de possibilitat:

Ognjanov znaese (imperf. I), *ce vivsijat mu ucenik go obozavase* (imperf. I) *i bi storil* (cond. P) *vsicko, ako go pomolese* (imperf. P).

"Ognjanov sabia que el seu antic alumne l'idolatrava i faria tot allò que li demanés (lit.: si li ho demanava)".

Koj bi razkazal (cond. P) *zivota mu v tija godini?*

"Qui explicaria la seva vida en aquests anys? [= qui podria explicar-la?]"

Les formes sintètiques del condicional en general poden ser idèntiques a les analítiques quant al significat, però sovint remarquen especialment el matís de disposició subjectiva a l'acompliment de l'acció (Maslov, 1981: 283-284).

5.3 El mode conclusiu.

El mode de suposició (*predpolozitelno* o *umozakljucitelno*) subratlla un fet com una constatació personal del parlant, però del qual no ha estat testimoni directe ni ningú no li ha explicat, se l'imagina en base a indicis que observa, comparació de fets, deducció, etc.:

V tozi moment toj e cetjal (pres. concl. I).³⁸

"En aquest moment suposo que ell està llegint".

Formalment el mode de suposició és proper d'una banda a les formes narratives i de l'altra, al perfet d'indicatiu (Maslov, 1981: 199-200).

El passat-present de suposició correspon al present i a l'imperfet d'indicatiu:

Sled kato i stana (aor. P) *jasno, kade se e gubel* (imperf. concl. I) *prez tolkova nosti, tja nikomu dumica ne produma* (aor. P).

"Després que se li va fer clar (a ella) on es devia haver perdut (ell) durant tantes nits, ella no digué una paraula a ningú".

El futur de suposició correspon al futur i al futur passat d'indicatiu:

Oste edna stapka, i Doco e stjal da bade izpraven (fut. concl. passiu P) *pred sada*.

"Un pas més i Doco segurament seria portat davant del jutge".

El plusquamperfet de suposició correspon al plusquamperfet d'indicatiu:

Po vsicko lici (pres. I), *ce otgovornite lica ne sa bili vzeli* (plusq. concl. P) *navreme neobhodimite merki*.

"Per tot sembla que les persones responsables no devien haver pres a temps les mesures imprescindibles" (Maslov, 1981: 280-281).

³⁸ Per tal de mantenir l'homogeneïtat i no crear confusió terminològica, als exemples identifiquem les formes verbals conclusives o de suposició segons la descripció de Kucarov (1994, 1998), que acceptem, independentment de la terminologia específica de cada autor ressenyat.

Basant-se en el significat modal del perfet la llengua ha bastit tot un sistema de formes verbals de suposició que es diferencien de les accions acomplides realment, per l'ús del participi actiu passat inacabat (base d'imperfet) en lloc de l'acabat (base d'aorist):

Toj e vidjal (perf. P) *otkrehnatata vrata, vljazal e* (perf. P), *sabral e* (perf. P) *nabarzo vsicko, koeto e vidjal* (perf. P) *po-cenno, i si e izljazal* (perf. P) *spokojno*.

"Ell ha vist la porta mig oberta, ha entrat, ha pres ràpidament tot el que ha vist de més valuós i ha sortit tranquil.lament".

Són formes de perfet, les accions s'han acomplert realment i successivament en un moment indeterminat del passat.

Toj e sedjal (pres. concl. I) *v kresloto, cetjal e* (pres. concl. I) *vestnik ili moze bi e dremel* (pres. concl. I).

"Ell es deu haver assegut al silló, ha llegit el diari o potser s'ha endormiscat".

Són formes de suposició, no sabem si les accions s'han acomplert realment i no tenen per què ser successives (Pasov, 1989: 125).

Més endavant, en la mateixa obra, Pasov matisa més i amplia el comentari sobre aquest tipus de formes.

La suposició es pot expressar per mitjans lèxics, com en totes les llengües: *vazmozno e* "és possible", *verojatno* "probablement", etc. Però hi ha també formes verbals especials per expressar la modalitat de suposició: són formes compostes amb el verb auxiliar *sam* "ser" en present, que no s'omet a les 3es persones i el participi passat actiu, inacabat o acabat, del verb:

Toj mu e napisal (aor. concl. P) *pismo, no ne go e izpratil* (aor. concl. P).³⁹ "Ell possiblement li va escriure una carta però no li degué d'enviar".

Cada acció concreta acomplerta en un espai de temps determinat es pot expressar amb diverses formes verbals mitjançant les quals s'expressa la diferència de modalitat sense canviar el temps verbal.

Per la coincidència formal amb algunes formes narratives i amb el perfet, les formes de suposició s'han descrit de vegades com a usos especials dels temps narratius o indicatius corresponents. Però cal tenir present que les formes de suposició constitueixen un sistema apart amb les seves marques que els diferencien de les formes homònimes, tant al pla temporal com al modal.

Les formes de suposició són molt freqüents al llenguatge oral. En general, en búlgar hi ha la tendència a fer saber no solament els fets sinó la font, si el parlant n'és testimoni, si ho sap per un tercer o ho imagina mitjançant alguns indicis o un raonament lògic.

En obres científiques o històriques que fan referència a fets del passat, les hipòtesis tenen un mitjà força natural d'expressió amb les formes de suposició. Al relat de memòries els autors també utilitzen les formes de suposició per subratllar fets concrets no recordats exactament (Pasov, 1989: 154-157).

Al sistema verbal del búlgar modern existeix una sèrie de formes de contingut semàntic homogeni que anomenem conclusives (*konkluzivni*). Aquest contingut té un caràcter modal subjectiu clar perquè es basa en la relació del parlant amb l'acció: mitjançant les formes conclusives el parlant recrea una acció passada per la via de la suposició o la deducció. Aleshores és lògic cercar el lloc de les formes conclusives a la

³⁹ Aquest exemple, creiem, no és del tot reeixit perquè l'aorist és justament una forma conclusiva impròpia (vg. *infra* l'argumentació de Kucarov al respecte) i les formes verbals utilitzades corresponen també al perfet d'indicatiu, el qual, en aquest cas, també s'hi escauria ja que és un passat indeterminat no testimonial del qual es fa present el resultat.

categoria de mode, que es basa en l'oposició subjectivitat / no-subjectivitat de la relació del parlant amb l'acció. En suport d'això es pot afegir que el significat conclusiu pot coexistir en una mateixa forma lèxica amb significats marcats de les categories verbals de persona, nombre, temps, veu, aspecte del discurs i estatus, però mai amb significats marcats de la categoria de mode: no existeixen formes imperatives conclusives ni condicionals conclusives. Malgrat la identitat formal (excepte a les 3es persones) amb les formes narratives, està clar que aquestes representen un discurs secundari, el parlant transmet la informació rebuda d'una altra persona, mentre que les formes conclusives són creació del parlant (Kucarov, 1994: 151-153).

La suposició pot anar des d'una inseguretats manifesta fins a una total seguretats sobre la realitat dels fets, però en qualsevol cas, amb l'ús de les formes conclusives el parlant accentua la seva relació subjectiva amb l'acció.

La marca formal del mode conclusiu és el morfema d'imperfet -'A- / -A-, -E-, portador del significat de relativitat, actualitzat mitjançant el morfema -L- del participi. És característic de les formes conclusives la presència del verb auxiliar a totes les persones.

Les formes temporals resultatives de l'indicatiu, marcades amb el morfema d'aorist actualitzat mitjançant el morfema de participi, presenten un altre tipus d'actualització: és des del punt de vista de la persona verbal, en tant que al conclusiu l'actualització és des del punt de vista del parlant. La resultativitat no té cap relació amb el parlant, per això no és una categoria modal.

L'únic problema del paradigma conclusiu és la forma de l'aorist (*pisal e*, p.ex.) que és també la del perfet d'indicatiu, el temps resultatiu bàsic. Des del punt de vista formal el seu lloc és evidentment al paradigma resultatiu, perquè inclou el morfema d'aorist actualitzat. L'actualització dels temps conclusius s'orienta sempre cap al

moment del discurs i la dels temps resultatius, cap al moment d'orientació temporalment més proper. En el cas del perfet el moment de referència més proper és el moment del discurs, on es fa actual el resultat de l'acció. Els dos moments, el conclusiu i el resultatiu, coincideixen en aquest cas i això permet que les formes del tipus *pisal e* puguin pertànyer a ambdós paradigmes (Kucarov, 1994: 145-147; 1998: 402-403).

Els temps del mode conclusiu són relatius, excepte l'aorist, que és per principi no-relatiu i de fet pertany a un altre paradigma, com ja s'ha dit.

El present supositiu o imperfet conclusiu en el seu significat més general expressa manca de dades sobre la simultaneïtat o no de l'acció suposada pel parlant amb un moment d'orientació passat, i en el seu significat principal expressa la simultaneïtat amb el mateix moment:

I pak e greelo (pres. concl. I) *slanceto*.

"I una altra vegada deu lluir el sol".

Svekarat ti krie (pres. I) *orazie protiv nas. Gotvel se e* (imperf. concl. I) *i toj da ni ubiva* (pres. I).

"El teu sogre amaga armes contra nosaltres. Es devia preparar també ell per assassinar-nos".

El futur supositiu o futur passat conclusiu expressa posterioritat de l'acció suposada pel parlant en relació amb un moment d'orientació passat:

V kakvi raboti sa steli da go zamesjat (fut. pas. concl. P).

"En quins afers es deurién haver ficat?".

El passat supositiu o aorist conclusiu expressa anterioritat de l'acció suposada pel parlant en relació al moment del discurs:

Zasto se varna (aor. P) *Nona? Zabravila e* (aor. concl. P) *nesto*.

"Per què va tornar la Nona? Segurament va oblidar alguna cosa".

Tja ni e izdala (aor. concl. P) – *proiznese* (aor. P) *cervenokosata zena*.

“Ella segurament ens va trair – digué la dona pèl-roja”.

El plusquamperfet conclusiu o present resultatiu supositiu en el seu significat general expressa la manca de dades sobre la simultaneïtat o no del resultat suposat de l'acció amb un moment d'orientació passat i en el seu significat principal expressa simultaneïtat del resultat de l'acció amb un moment d'orientació passat:

Ne sa go bili vizdali (plusq. concl. I) *nikoga takav*.

“No devien haver vist mai una tal persona”.

El futur passat perfet conclusiu o futur resultatiu supositiu expressa posterioritat del resultat suposat de l'acció respecte d'un moment d'orientació passat:

Stjal e da e napisal (fut. pas. perf. concl. P) *sacinenieto si, ako ne sa go bili prekasnali* (plusq. concl. P).

“Sembla que hauria acabat d'escriure la seva redacció si no l'haguéssin retardat” (Kucarov, 1998: 410-413).

5.4 El “mode” narratiu.

En búlgar hi ha una oposició clara i neta entre la narració testimonial i la narració indirecta o no testimonial, és a dir, la narració de fets no viscuts que hom a llegit o ha sentit explicar a un altre.

Les formes narratives ja són descrites a les gramàtiques més antigues, però molt sovint no hi ha una consciència clara del seu lloc dins del sistema ni tampoc que formessin un subsistema complet. Això també caldria matisar-lo, és clar, perquè de tot el subsistema hi ha formes, les de passat, que són d'ús comú i general, d'altres són menys usades (les de present) i algunes són rares en la pràctica (les de futur).

Cada temps indicatiu té la seva forma narrativa. La correspondència formal amb el perfect en molts casos afavorí la barreja teòrica dels sistemes i així els temps narratius més habituals apareixen descrits a les gramàtiques entre els indicatius amb denominacions diverses: passats indeterminats, relatius, avantpassats, etc.

Teodorov-Balan (1957) fou el primer a sistematitzar de forma clara i coherent les formes narratives i a demostrar que formaven tot un subsistema, i a partir d'ell quedà "oficialitzat" el "quart mode" del sistema verbal (del títol del seu article sobre el tema). A partir d'aleshores el mode narratiu figura normalment a totes les gramàtiques búlgares i manuals d'estudi per a estrangers.

El mode imperatiu i el condicional també tenen les seves formes narratives corresponents i aquesta és una de les raons que han començat a desmuntar la teoria del mode narratiu des dels anys 80, a partir de les monografies de Gerdzikov (1984) i Kucarov (1984).

Andrejcin (1978: 244-245) ja avança que les formes narratives no són cap categoria autònoma, sinó que el mode indicatiu té dues formes de narració: les directes i les narratives, i les descriu a continuació dels temps d'indicatiu. Amb tot i això, a la *Gramàtica* de l'Acadèmia (1983: 351) torna a incloure el "mode narratiu". Pasov (1989: 150) tampoc no parla de "mode" narratiu, assenyala que quan el parlant no és testimoni del que explica i ho fa en paraules d'una altra persona utilitza les formes verbals "que anomenem narratives". Però en la mateixa obra que citem, en descriure el mode indicatiu i l'oposició amb els altres modes, diu que hi ha un nou mode, el narratiu, que té un significat i un estatus especial entre els altres: no significa que l'acció sigui real o sigui possible, optativa, condicionada, etc.; per ser narrativa una forma verbal no es fa "irreal", en essència continua éssent indicativa (tot i que també es poden "narrar" accions "irreals"), però amb la salvetat que la representació de l'acció com a real no és

del parlant sinó d'algú altre. I acaba afirmant que a la gramàtica búlgara es considera que existeix un mode narratiu, malgrat que alguns autors el considerin un "mode de valoració secundària" o un "supramode" o fins i tot que pertany a una categoria morfològica especial (pp. 140-141). Garibova i Kitova (1996: 114-115) també dubten del caràcter modal de les formes narratives, però mantenen la denominació de mode "per comoditat i tradició". Altres autors, com Maslov (1981: 274), Krastev (1992: 119) i Laleva (1996: 104) descriuen també el "mode narratiu" sense cap comentari. Lindstedt (1985: 263) no creu que la categoria de mode estigui definida tan exactament que calgui diferenciar-la estrictament de la categoria evidencial; quan un significat està gramaticalitzat es pot etiquetar de mode. Conclou que l'actitud del parlant respecte del seu discurs no sempre és l'única font de la modalitat, de manera que fóra raonable assumir que el sistema de les formes narratives constitueix un mode que implica una reserva epistèmica basada en el fet que el parlant transmet únicament allò que coneix per les paraules d'un altre. Kucarov (1998: 413-417), en canvi, nega categòricament que les formes narratives pertanyin a la categoria de mode i les assigna a la nova categoria morfològica d'aspecte del discurs (vg. 6.4). Precisament, al seu parer, les vacil·lacions a l'hora d'assignar o no la categoria de mode a les formes narratives provenen de la falta d'uniformitat en la definició de mode.

El terme *preizkazvane* significa "renarració" i les formes narratives (*preizkazni formi*) són, per tant, propiament, les "formes renarratives". Tot i que aquesta és la traducció que fan Garibova i Kitova (1996), per tal de no complicar la terminologia, creiem que és prou adequat anomenar-les simplement "formes narratives", seguint alguns manuals en castellà (Ginina, Nikolova i Sakazova, 1965; Laleva, 1996), tot deixant clar, quan hi calgui, si es tracta de narració testimonial ("narració indicativa" l'anomena Andrejcin) o narració no testimonial (*preizkazvane*).

5.4.1 Formació i significat de les formes narratives.

Les formes narratives signifiquen que el parlant informa sobre els fets amb paraules d'una altra persona. Tots els temps tenen formes especials narratives, de tal manera que cada temps verbal es pot expressar amb dues formes: no narrativa i narrativa.

Es característic de les formes narratives que cadascuna serveix per a expressar dos temps, excepte l'aorist. Aquesta coincidència no és casual, es deu als processos formals pels quals les formes temporals no narratives es transformen en narratives.

Les formes simples passen a ser compostes amb el participi passat actiu (acabat per a l'aorist, inacabat per a l'imperfet i el present) i el verb auxiliar *sam* en present:

Aorist: *cetoh* → *cel sam*

Imperfet: *cetjah* → *cetjal sam*

Present: *ceta* → *cetjal sam*

A les formes compostes es transforma l'auxiliar amb el mateix criteri:

Perfet: *cel sam* → *bil sam cel*

Plusquamperfet: *bjah cel* → *bil sam cel*

Futur: *ste ceta* → *stjal sam da ceta*

Futur passat: *stjah da ceta* → *stjal sam da ceta*

Aquestes formes coincidents serveixen per a narrar relacions temporals anàlogues en plans diferents.

A les parles búlgares occidentals no es coneix el participi passat actiu inacabat, per la qual cosa els escriptors d'aquesta procedència del segle XIX, i també del XX, utilitzen exclusivament formes narratives amb el participi passat actiu acabat. Això fa que resultin homònimes a tots els verbs no solament les formes de present i imperfet

narratiu, sinó també les d'aorist narratiu. Aquesta confusió es considera no normativa, i diversos autors prevenen explícitament contra aquest "error" (Andrejcin, 1977: 260; 1978: 223; 1983: 353; Pasov, 1989: 152-153; Garibova i Kitova, 1996: 120). Maslov (1981: 277) no ho qualifica d'error, simplement apunta que "ara no és normatiu". Stojanov (1984: 396) destaca només la coincidència formal als verbs de la 3ª conjugació, als quals coincideixen ambdós participis perquè els temes d'aorist i imperfet són idèntics. S'han de diferenciar pel significat global del context i a la llengua parlada, de vegades, per l'accent tònic.

És característic de les formes narratives l'omissió de l'auxiliar a la 3ª persona, singular i plural (Andrejcin, 1977: 256-257; 1978: 217-219; 1983: 351-352; Stojanov, 1984: 392-393; Garibova i Kitova, 1996: 116-117; Scatton, 1984: 330-331).

La transmissió d'una afirmació aliena amb les formes narratives no s'ha de confondre amb el fenomen sintàctic del discurs indirecte, que utilitza formes no narratives del mode indicatiu (vg. 6.4.3). Les formes narratives en tots els casos obligatoriament transmeten coses que el parlant sap a través d'un altre, però ni la construcció de l'oració ni el lèxic no donen cap dada sobre aquest fet.

La transmissió d'un fet segons paraules alienes pot ser neutra, quan el parlant simplement l'enuncia, o pot ser emfàtica, tot afegint algun matís de malfiança, incredulitat o disconformitat, i aleshores es diferencia per l'entonació i per l'ús d'unes o altres formes. L'ús de les formes narratives en passat és obligatori i generalment neutre⁴⁰; en present i sobre tot en futur és optatiu i sovint expresa matisos de disconformitat, dubte o ironia. El present narratiu (*segasno narativno*) no té en general res a veure amb les formes del mode narratiu (*preizkazno naklonenie*) (Maslov, 1981:

⁴⁰ Neutre en el sentit que no té cap matís subjectiu ni estilístic.

274-276). En aquesta darrera afirmació l'autor es deu referir, suposem, al present històric, que pot conformar l'eix central d'un dels plans de la narració "indicativa".

Scatton (1984: 330) defineix el "mode narratiu" (*renarrated mood*) com una sèrie de formes verbals que especifiquen que el parlant no és testimoni dels fets que relata o que personalment dubta de la seva veracitat.

5.4.1.1 Formes narratives indicatives.

S'obtenen a partir de les formes temporals corresponents aplicant les regles descrites a 5.4.1. Tal com ja s'ha dit, cada forma narrativa, excepte l'aorist, correspon a dos temps.

L'aorist narratiu és obligatori quan s'expliquen fets passats coneguts per referències:

Komandirat dal (aor. narr. P) zapoved i parvo otdelenie zaelo (aor. narr. P) pozicija.

"(Informen que) el comandant donà l'ordre i la primera divisió ocupà la posició".

Igual que a la narració "indicativa", l'aorist és el temps bàsic, el que porta el fil conductor del relat, per la qual cosa es troba molt més freqüentment que qualsevol altre temps narratiu (Andrejcin, 1977: 258-259; Stojanov, 1984: 396).

Quan parlem sobre un fet concret en un sentit general, és suficient que sigui contemporani i que ho hàgim sabut al moment de produir-se per utilitzar l'indicatiu, encara que no en siguem testimonis directes:

Japoncite prevzeha (aor. P) Singapur prez 1942 godina.

"Els japonesos van prendre Singapur l'any 1942".

Però si expliquem detalls i particularitats concretes aleshores cal utilitzar la forma narrativa:

Parvite japonski vojnici vlezli (aor. narr. P) v Singapur rano sutrinta.

“Els primers soldats japonesos entraren a Singapur d’hora pel matí”.

Quan s’han de presentar com una afirmació personal uns fets passats dels quals no s’és testimoni s’ha d’utilitzar l’aorist perfectiu indicatiu, coincideix formalment amb el perfet indicatiu, excepte a les 3es persones, i cal destriar pel sentit de l’oració i pel context. En alguns casos, sobre tot en contextos breus, és impossible saber de quina forma verbal es tracta:

Saobstiha (aor. P) *mi, ce si govovil* (perf. I / aor. narr. I) *neverni nesta*.

“Em van informar que has dit falsedats (lit.: coses falses)”.

Govovil si (perf. I) *neverni nesta*.

“Has dit falsedats”.

En aquest casos, si no es sent clarament el caràcter narratiu, hom prefereix considerar que és un perfet (Andrejcin, 1978: 224-226).

La diferència entre el perfet i l’aorist narratiu és semàntica: el perfet transmet l’acció cara al seu resultat com un fet general del passat que té alguna relació amb el moment present; l’aorist narratiu transmet l’acció directament com un procés al passat, però a través de les paraules d’una altra persona i no per la pròpia observació (Andrejcin, 1983: 354-355; Garibova i Kitova, 1996: 119).

S’utilitza la forma narrativa del present per significar que es transmet una afirmació aliena. Si no es creu oportú de subratllar-ho es pot utilitzar el present d’indicatiu:

Vlakat imal (pres. narr. I) *zakasnenie*.

“El tren té retard” (ho han dit per megafonia).

Però també es podria dir:

Vlakat ima (pres. I) *zakasnenie*.

“El tren té retard” (simplement n’informo, no importa com ho sé) (Andrejcin, 1977: 260; Stojanov, 1984: 395).

L’ús depèn, doncs, de la posició del parlant. Per tal de donar més expressivitat al relat es poden utilitzar les formes narratives només als verbs més bàsics del context i els altres es mantenen en present d’indicatiu:

Dalec njakade v drugi zemi imalo (pres. narr. I) *kladence za slepi oci. Kojto se omie* (pres. P) *s vodata, proglezda* (pres. I).

“En algun lloc llunyà, en altres terres, hi ha un pou per als ulls cecs. Qui es mulla amb l’aigua torna a veure”.

El present històric no es pot passar mai a narratiu (Andrejcin, 1978: 222-223).

Tampoc no es pot transformar el present de les oracions subordinades dins dels relats en passat:

Toj kazal (aor. narr. P), *ce iska* (pres. I) *da se varne* (pres. P).

“(Diuen que) ell va dir que volia tornar” (Andrejcin, 1983: 353; Garibova i Kitova: 1996: 120-122).

L’ús de l’imperfet narratiu és obligatori quan el parlant no ha estat testimoni dels fets que narra:

Tezi uspehi na balgarite se ulesnjavali (imperf. narr. I) *otcasti ot anarhijata, kojato gospodstvuvata* (imperf. narr. I) *vav Vizantija*.

“Aquests èxits dels búlgars es beneficiaven en part de l’anarquia que regnava a Bizanci”. (Andrejcin, 1977: 259-260; 1978: 227-228; 1983: 355; Stojanov, 1984: 396; Garibova i Kitova, 1996: 119-120).

El present i l’imperfet narratius coincideixen i això és un fet important del sistema narratiu, tant pel que fa a la forma com pel que fa al significat. Sabem que el present i l’imperfet tenen molt en comú i la diferència només rau en què al present

L'acció coincideix amb el moment del discurs i a l'imperfet coincideix amb un moment d'orientació anterior, és a dir, és un present passat. A la narració la diferència entre el moment d'orientació present i passat es neutralitza. Quan transmetem paraules alienes la informació és passada (Pasov, 1989: 150-152). Com en tots els altres casos de duplicitat temporal de les formes narratives, la interpretació adequada vé donada pel context.

El perfet narratiu s'utilitza quan es vol remarcar que es transmeten paraules alienes:

Ivan bil zaminal (perf. narr. P) *vcera*.

"(Diuen que) l'Ivan va marxar ahir".

Quan parlem en nom propi, tot i que no en siguem testimonis dels fets, utilitzem el perfet d'indicatiu:

Ivan e zaminal (perf. P) *vcera*.

"L'Ivan va marxar ahir".

Als relats en passat, les formes de perfet en oracions subordinades habitualment no es passen a narratives:

Toj pomislil (aor. narr. P), *ce e doslo* (perf. P) *vece vreme*.

"(Diuen que) ell va pensar que havia arribat ja l'hora" (Andrejcin, 1977: 262; Stojanov, 1984: 397).

Sí que es passen a narratives quan interessa subratllar un dubte o disconformitat:

Toj pomislil (aor. narr. P), *ce bilo doslo* (perf. narr. P) *vece vreme*.

"Ell va pensar que potser havia arribat ja l'hora" (Andrejcin, 1983: 356-357; Stojanov, 1984: 396; Garibova i Kitova, 1996: 122-123).

Però en relats "indicatius" les formes de perfet de les oracions subordinades es poden passar a narratives, segons la posició que pren el parlant:

Gospodin Palazov sazaljava (pres. I), *ce ne se e obrasnal* (perf. P).

“El senyor Palazov lamenta no haver-se afaitat (lit.: que no s’ha afaitat)”.

Gospodin Palazov sazajava (pres. I), *ce ne se bil obrasnal* (perf. narr. P), *objasni* (aor. P) *porucikat*.

“El senyor Palazov lamenta no haver-se afaitat, explicà el tinent”.

L’ús del perfet narratiu depèn, doncs, de la situació de les coses al moment del discurs, no de la pròpia acció narrada, i és optatiu (Andrejcin, 1978: 229).

El plusquamperfet narratiu és obligatori quan el parlant no ha observat personalment l’acció narrada ni el seu resultat, i els transmet per paraules d’una altra persona:

Edva v 986 godina, kogato Samuil bil potegliil (plusq. narr. P) *za Pelopones i bil dostignal* (plusq. narr. P) *do Korintskija provlak, Vasilij predpriel* (aor. narr. P) *parvija si pohod v Balgarija*.

“Just l’any 986, quan Samuil havia marxat cap al Peloponès i havia arribat fins a l’istme de Corint, Vasili emprengué la seva primera expedició a Bulgària”.

Quan el parlant ha estat testimoni del resultat de l’acció, de la situació al moment del qual es parla, utilitza l’indicatiu, malgrat que no sigui testimoni de la pròpia acció:

Zivotat bese si igral (plusq. I) *po tova lice s bezpostadna zestokost, nisto covesko, dobro, zenstveno ne bese ostanalo* (plusq. P) *tam*.

“La vida havia jugat amb aquell rostre amb una crueltat implacable, res d’humà, de bo, de femení no havia quedat allà”.

Boze moj, kakav dalbok sakrusitelen pecat bjaha ostavili (plusq. P) *na taja bezziznena fizionomija godinite, tezkite trudove, lisenijata, bolestite, preneseni i iztarpeni bezsumno*.

“Déu meu, quina profunda i destructiva empremta havien deixat en aquesta fesomia sense vida els anys, els treballs durs, les privacions, les malalties, presos i suportats en silenci”.

En aquest exemple el parlant utilitza l’indicatiu perquè és testimoni del resultat dels fets que enumera, tot i que no ho sigui d’aquests.⁴¹

El plusquamperfet narratiu té formes homònimes amb el perfet narratiu, es diferencien per l’estructura del discurs o pel context:

Dnes bil pristignal (perf. narr. P) *pratenik ot ministerstvoto*.

“Avui ha arribat l’enviat del ministeri”.

Togava bil pristignal (plusq. narr. P) *pratenik ot ministerstvoto*.

“Aleshores havia arribat l’enviat del ministeri” (Andrejcin, 1977: 263; 1983: 357; Stojanov, 1984: 397-398; Garibova i Kitova, 1996: 123-124).

El futur narratiu s’utilitza quan es vol subratllar que hom transmet paraules d’un altre:

Njamalo da izleze (fut. narr. P) *nisto ot tazi rabota*.

“(Algú ha dit que) no sortirà res d’aquest afer”.

Vjarno li e (pres. I), *ce si stjal da zaminavas?* (fut. narr. I)

“És cert que marxaràs? (segons m’han dit)”.

Quan es parla d’accions futures per pròpia afirmació, encara que s’ho hagi sentit dir a un altre, s’utilitza l’indicatiu. Comparem:

Ivan stjal da otide (fut. narr. P) *utre na izlet*.

“L’Ivan (diu que) vindrà demà a l’excursió”.

Ivan ste otide (fut. P) *utre na izlet*.

⁴¹ Aquest exemple és d’Andrejcin (1978: 230).

“L’Ivan vindrà demà a l’excursió” (Andrejcin, 1977: 264; 1983: 358-359; Stojanov, 1984: 398).

Mnogo steli da se radvat (fut. narr. I), *ako stane* (pres. P) *taja rabota*. “(Diuen que) molt s’alegrarien si resulta aquest afer”.

Mnogo ste da se radvat (fut. narr. I), *ako stane* (pres. P) *taja rabota*. “(Sé que) molt s’alegraran si resulta aquest afer”.

L’ús del futur narratiu depèn, doncs, de la posició del parlant. S’utilitza més rarament una forma de futur narratiu més nova, creada directament sobre el futur modern: *ste* + present narratiu (Andrejcin, 1978: 231-232). Aquesta nova forma també es considera normativa, però té un matís més col.loquial que la forma habitual *stjal da* + present (Pasov, 1989: 154).

Quan estem plenament convençuts de la veracitat dels actes futurs que transmetem utilitzem l’indicatiu i no la forma narrativa (Garibova i Kitova, 1996: 125-126).

L’ús del futur passat narratiu és gramaticalment necessari quan transmetem informació d’una situació al passat amb paraules d’una altra persona (Andrejcin, 1978: 234):

Ako tova stanelo (imperf. narr. P), *rusite steli da razgubjat* (fut. pas. narr. P) *vojnata i balgarskijat narod stjal da ostane* (fut. pas. narr. P) *pak pod robstvo*. “Si això succeïa, els russos perdrien la guerra i el poble búlgar romandria una altra vegada sota l’esclavatge”.

Les formes del futur passat narratiu coincideixen amb les del futur narratiu i es diferencien pel sentit i el context:

Kazva (pres. I), *ce stjal da dojde* (fut. narr. P) *utre*.

"Diu que vindrà demà".⁴²

Stjal da dojde (fut. pas. narr. P) *vcera, no se razboljal* (aor. narr. P).

"Havia de venir ahir, però es va posar malalt (segons ha dit)" (Andrejcin, 1977: 265; 1983: 359; Stojanov, 1984: 399-400; Garibova i Kitova: 126-127).

L'ús del futur perfet narratiu està sota les mateixes condicions que el futur:

Predi peteljat da propeel (pres. narr. P), *toj stjal da se bade trizdi otrekal* (fut. perf. narr. P) *ot nego*.

"Abans que canti el gall, ell l'haurà negat tres vegades" (Andrejcin, 1978: 234).

Opasjaval se (pres. narr. I), *ce njamalo da sam prigotvil* (fut. perf. narr. P) *dobre uroka si, ako dojdel* (pres. narr. P) *da me povika* (pres. P) *v pet casa*. "Recela que no hauré preparat bé la meva lliçó si vé a buscar-me a les cinc" (Andrejcin, 1977: 266).

Kogato dojdel (pres. narr. P) *pak sled dve godini, toj stjal da e zavarsil* (fut. per. narr. P) *gimnazijata i stjal da bade* (fut. pas. narr. I) *kandidat za universiteta*.

"Quan tornés després de dos anys ell ja ahuria acabat l'institut i s'hauria presentat a l'ingrés a la universitat" (Garibova i Kitova, 1996: 127-128).

Hi ha unes formes de futur perfet narratiu d'aparició més recent on no es passa a la forma narrativa l'auxiliar de futur *ste*: *ste sam cel* "hauré llegit" → *stjal sam da sam cel*, sinó l'auxiliar *sam*: *ste sam cel* → *ste sam bil cel* (Andrejcin, 1983: 360). És a dir, tenen la forma *ste* + perfet narratiu.

Les formes de futur perfet narratiu s'utilitzen rarament (Stojanov, 1984: 399).

El futur passat perfet narratiu no s'utilitza (Andrejcin, 1977: 266). Aquestes formes existeixen en teoria però gairebé no s'utilitzen:

⁴² En aquest exemple l'ús de la forma narrativa és redundant perquè es tracta d'una oració de discurs indirecte, en la qual ja es marca lèxicament ("Diu que...") que transmetem una afirmació aliena.

Ako bil (imperf. narr. I) *sinat mu, sega stjal da bade porasnal* (fut. pas. perf. narr. P) *vece*.

“Si fos viu el seu fill, ara ja fóra gran” (Stojanov, 1984: 400).

El futur passat perfet narratiu resulta l'estructura temporal més marcada del sistema verbal, per la qual cosa el seu ús és mínim (Garibova i Kitova, 1996: 128).

Una descripció de les formes narratives sensiblement igual en el fons, però original en la terminologia i la sistematització la fa Maslov (1981). És interessant també perquè fa referència a l'aspecte. Dins del “mode” narratiu fa la distinció entre narració neutra i narració emfàtica, integrant així les formes narratives “dobles” o “reforçades” (vg. 5.4.1.4) i sistematitza las correspondències amb l'indicatiu en aquest quadre:

<u>Mode indicatiu</u>	<u>Mode narratiu</u>	
	<u>Narració neutra</u>	<u>Narració emfàtica</u>
present	passat-present I	passat-present II
imperfet	passat-present I	passat-present II
aurist	passat I	passat II
perfet	passat II	passat II
plusquamperfet	passat II	passat II
futur	futur I	futur II
futur passat	futur I	futur II

(Maslov, 1981: 279).

La forma més utilitzada, que correspon al relat neutre, és el passat narratiu I. En general es correspon a l'aurist indicatiu, i l'aspecte perfectiu o imperfectiu també es solen correspondre:

Pri parvoto izvestie za klisurskoto dvizenie komitetat se razdelil (aor. narr. P)⁴³ na dve mnenija... zakljucili (aor. narr. P) s izmama v izbata na pop Stavrja naj-razpalenite clenove na komiteta i pratili (aor. narr. P) deputacija...

“Segons la primera notícia del moviment de Klisura el comitè es va dividir en dues tendències... van tancar amb enganys a la bodega del pare Stavri els membres més exaltats del comitè i van enviar una delegació...”

Tri pati se zenila (aor. narr. I) tja za trima carski sinove...

“Tres vegades es va casar ella amb tres fills d’un tsar...”.

El passat narratiu I s’utilitza en la reproducció de relats d’una altra persona, als contes i a la narració de fets històrics (Maslov, 1981: 276-277).

El passat-present narratiu I té funcions i significats més diversos. Té el significat de present narratiu, és a dir, s’utilitza en la transmissió d’una afirmació aliena en present:

Az dori ne ja poznavam (pres. I) – Ne ja poznaval? (pres. narr. I) Cjal svjat ja poznavava (pres. I) i toj ne ja poznaval! (pres. narr. I)

“Jo encara no la conec – No la coneix? Tot el món la coneix i ell no la coneix!”.

Quan correspon a un present d’aspecte perfectiu es sol utilitzar el passat-present I també d’aspecte perfectiu:

Izleze (aor. P), ce Stojko naistina e bil (perf. I) na pregled vcera i ce bolestta mu bila (pres. narr. I) mnogo seriozna i opasna, ako, razbira se, ne se vzemeli (pres. narr. P) barzi i strogi merki.

“Va resultar que Stojko realment va anar a la visita mèdica ahir i que la malaltia seva és molt seriosa i perillosa si, és clar, no es prenen mesures urgents i severes”.

⁴³ En la terminologia de Maslov, “I” no significa “imperfectiu”, sinó “primer”. Als exemples mantenim la terminologia habitual en lloc de la de l’autor en benefici de l’homogeneïtat. En conseqüència, “I” significa “imperfectiu”.

El passat-present I s'utilitza en la narració d'una afirmació aliena feta en imperfet:

Nejnijat Stefan iska (pres. I) *proska, kazva* (pres. I), *ce bil* (imperf. narr.) *bolen, ce ne iskal* (imperf. narr. I) *da i pise* (pres. I) *da ne ja kara* (pres. I) *da strada* (pres. I).

"El seu Stefan demana perdó, diu que estava malalt, que no volia escriure-li per no fer-la sofrir".

Als relats èpics on l'imperfet imperfectiu fa de temps descriptiu, en relats històrics o quan transmetem fets per boca d'algun participant o d'un narrador concret, s'utilitza l'aspecte imperfectiu. Quan la narració correspon a l'imperfet perfectiu s'utilitza l'aspecte perfectiu.

La diferència entre els significats de present i d'imperfet que té el passat-present I s'assegura pel context (Maslov, 1982, 277-278).

Les funcions del passat narratiu II són força variades. Com a forma de la narració neutra pot correspondre al perfet o al plusquamperfet d'indicatiu:

Kazi (imperat. P) *de! Kazi!* (imperat. P) *Na kogo sam izjal* (perf. P) *nesto, a? -Nikomunisto ne si bil izjal* (perf. narr. P).

"Digues ja! Digues! Qui (diuen que) he insultat, eh? - No has insultat ningú".

Naseto druzestvo prilica (pres. I) *na onaja babicka, kojato kupila* (aor. narr. P) *vedro da doi* (pres. I) *kravata, a kravata oste ne se bila i otelila* (plusq. narr. P).

"La nostra societat s'assembla a aquella iaieta que va comprar una galleda per munyir la vaca, i la vaca encara no havia parit".

Com a forma narrativa emfàtica correspon a l'aorist:

Znam (pres. I), *podocuh* (aor. P) *njakakva za sina si...* - *Gledaj, podocul bil!* (aor. narr. concl. P) - *izsumtja* (aor. P) *zlobno uhilen djado Stoilko*.

“(Ho) sé, vaig sentir vagament alguna cosa sobre el meu fill... – Mira, diu que va sentir vagament! – barbollà somrient maliciosament l’avi Stoilko” (Maslov, 1981: 278).

El passat-present narratiu II s'utilitza en la narració emfàtica del present, més rarament de l'imperfet:

Ne bil si gledal (pres. narr. concl. I) *rabotata! A kakvo iska* (pres. I) *tozi ohticav marzelivec?*

“No es preocupa de la feina! I què vol aquest gandul tuberculós?”.

Iskali sme bili (imperf. narr. concl. I) *da go ubivame!* (pres. I).

“Volíem matar-lo!” (Maslov, 1981: 278-279).

El futur narratiu I correspon al futur i futur passat d'indicatiu i funciona com a forma narrativa neutra, i el futur narratiu II correspon als mateixos temps com a forma narrativa emfàtica:

I ti vjarvas (pres. I), *ce onzi pjanica ste se varne!* (fut. P) – *Ste se varne* (fut. P), *kak stjalo da ne se varne!* (fut. pas. narr. P) – *otgovarjase* (imperf. I) *tarpelivo Bozura*.

“I tu creus que aquell embriac tornarà! – Tornarà, com no hauria de tornar! – responia pacientment Bozura”.

Stjal bil da zane! (fut. narr. concl. I) *Edin klas njama da ti dam* (fut. P) *da otrezes* (pres. P) *ot nivata mi*.

“(Diu que) segarà! (Ni) una espiga no et donaré a tallar del meu camp” (Maslov, 1981: 279).

5.4.1.2 Formes narratives imperatives.

Existeixen també formes narratives del mode imperatiu que s'utilitzen sota les mateixes condicions que les indicatives (Maslov, 1981: 276).

Les construccions *da* + present narratiu són les formes narratives del mode imperatiu:

No zasto sega nesto mu bese (imperf. I) *tamno i coglavo?* *Da ostavel* (imperat. narr. I)

Dejana... *Da se boreli* (imperat. narr. I)... *No s kogo? I kak?*

"Però perquè ara la cosa se li presentava fosca i incòmoda? Que deixi a Dejan... Que es barallin... Però amb qui? I com?".

El parlant reproduïx el contingut del consell que li ha donat una altra persona: *ostavi Dejana...* "Deixa a Dejan..." (Maslov, 1981: 289).

Les formes narratives imperatives s'obtenen només a partir de les formes analítiques d'imperatiu, amb les partícules-morfema d'imperatiu *neka*, *da*, *neka da* més el present narratiu del verb:

Neka naucel (imperat. narr. P) *njakoj evropejski ezik, neka stanel* (imperat. narr. P) *kulturen i obrazovan.*

"(Li diuen) que aprengui alguna llengua europea, que esdevingui cult i educat" (Kucarov, 1998: 422).

5.4.1.3 Formes narratives condicionals.

A partir de les formes sintètiques del mode condicional es poden obtenir també formes narratives, aplicant la regla general descrita per a l'indicatiu. En aquest cas també les dues formes del condicional donen una sola narrativa: *jam* "menjar" > condicional present: *jadvam* > forma narrativa: *jadval sam*; condicional passat: *jadvah* > forma narrativa: *jadval sam* (Andrejcin, 1977: 277; Garibova i Kitova, 1996: 141). No donen exemples.

Ako znaela (imperf. narr. I), *nasresta i ne se stojavalo* (cond. narr. I).

"(Diuen que) si ho sabés no se li enfrontaria" (Andrejcin, 1978: 251).

Glavata mu precukval (cond. narr. I).

“(Diu que) li trencaria el cap” (Andrejcin, 1983: 370).

Aquestes formes expressen la narració d’una acció possible en determinades circumstàncies des del punt de vista del parlant testimoni de l’acció (és a dir, l’autor del discurs aliè que hom transmet):

Pivval (cond. narr. I) *edno kafe, ako imalo* (pres. narr. I).

“(Ha dit que) beuria un cafè, si n’hi ha” (Kucarov, 1998: 422-423).

Quan es transmet un discurs aliè mitjançant formes narratives, les formes analítiques del condicional es mantenen sense canvis (Maslov, 1981: 284).

5.4.1.4 Formes narratives conclusives.

En la descripció de les formes narratives, independentment que les considerin formant part del mode indicatiu o d’un mode narratiu específic, tots els autors ressenyats inclouen també una variant constituïda per formes narratives “reforçades” (Andrejcin, Stojanov), “dobles” (Pasov) o “emfàtiques” (Maslov) que s’obtenen aplicant a la pròpia forma narrativa la regla de transformació de les formes indicatives a narratives o, dit d’una manera més senzilla, afegint el participi *bil* a la forma narrativa.

Habitualment denoten malfiança, crítica, incredulitat sobre allò que es diu:

Toj se hvali (pres. I), *ce bil ziveel* (pres. narr. concl. I) *sega dobre s drugarite si*.

“Ell es vanta que ara viu bé amb els seus companys” (però dubto que sigui cert).

Aquestes formes poden alternar amb les narratives simples per tal de remarcar una posició crítica respecte de punts determinats del relat. (Andrejcin, 1977: 267; Pasov, 1989: 152; Garibova i Kitova, 1996: 130-131) i poden denotar també desaprovació o ironia (Andrejcin, 1978: 219-220).

Les formes narratives reforçades remarquen encara més que es transmet un opinió aliena o, en general, fets, accions i esdeveniments coneguts només indirectament. Apart d'això es sol afegit un matís de dubte, incredulitat o desaprovació i molt sovint s'acompanyen de partícules i adverbis de dubte o d'incredulitat del tipus *uz* "suposadament", *sjakas, kato ce li* "com si", etc. (Stojanov, 1984: 400-401).

Vjarno li e (pres. I), ce uz bil stjal da dojde (fut. narr. concl. P) *utre nacalnikat?*

"És cert que sembla que vindrà demà el cap?" (segons diuen, però penso que no) (Andrejcin, 1983: 361).

Maslov (1981: 278-279) integra les que ell anomena formes emfàtiques dins de l'esquema general de l'ús de les formes narratives (vg. 5.4.1.1).

Les formes narratives reforçades són propiament les formes narratives del mode conclusiu, creades aplicant al conclusiu les regles de transformació narrativa ja descrites. Efectivament, es diferencien de les conclusives per un morfema -L- de més i per l'omissió de l'auxiliar a les 3es persones:

Pisel e → bil pisel

Pisal e → bil pisal

Stjal e da pise → stjal bil da pise

Stjal e da e pisal → stjal bil da e pisal

La forma *bil e pisal*, que correspondria al plusquamperfet conclusiu, no es pot passar a narrativa per la impossibilitat de la coexistència dels dos participis idèntics en una mateixa forma verbal: **bil bil pisal*.

Des del punt de vista semàntic les formes narratives dobles o reforçades no poden existir, ja que la narració d'una forma narrativa pressuposaria la transmissió de paraules d'un altre, que al seu torn transmetia les paraules d'una tercera persona, però aquesta puntualització específica no existeix en búlgar.

D'altra banda, des del punt de vista formal, si la forma narrativa es crea transformant l'auxiliar, a les 3es persones, que no en tenen, fóra impossible aplicar la regla de transformació. Aleshores, una forma verbal tal com *bil pisel* (narrativa "reforçada", narrativa conclusiva en realitat) no es pot obtenir mai de *pisel* (forma narrativa), únicament pot procedir de *pisel e* (forma conclusiva).

És ben cert que les formes narratives conclusives tenen molt sovint un matís de reserva, distanciament, incredulitat, però aquest es pot considerar un ús perifèric. Ja que es tracta de les formes narratives d'un mode subjectiu, és natural trobar matisos subjectius en la valoració de la realitat que es transmet (Kucarov, 1994: 173-176; 1998: 423-425).

Znael bil (pres. concl. narr. I) *da kove* (pres. I) *hubavo kamanite i sitno brasno pravel* (pres. narr. I).

"(Diuen que) deu saber tallar bé les pedres i fa farina fina".

Ama ne hodeli (pres. narr. I) *na vodenicata mu, karal se bil* (pres. concl. narr. I) *s vsicki*.

"Però (es diu que) no van al seu molí, deu estar barallat amb tothom".

Steli bili da orat (fut. concl. narr. I) *nivata, koja niva ste orat* (fut. I)? *Tjahna li e* (pres. I) *nivata?*

"(Diuen que) sembla que llauraran el prat, quin prat llauraran? És el seu prat?"

(Kucarov, 1998: 426).

L'argumentació de Kucarov a favor de la modalitat conclusiva de les formes narratives reforçades sembla clara i concloent, si de cas l'únic problema és l'afirmació d'Andrejcin (1977: 277; 1983: 370) que les formes narratives condicionals també es poden reforçar:

Jadvam → *jadval sam* → *jadval sam bil*

No pot haver una forma narrativa del conclusiu i del condicional alhora. Puix que no hi aporta exemples, es podria pensar que es tracta més d'un afany de simetria de l'autor que no pas d'una forma d'ús real. També esmenten aquesta possibilitat del reforçament de les formes narratives condicionals Garibova i Kitova (1996: 141), possiblement perquè en molts dels seus plantejaments segueixen fidelment Andrejcin. De fet, les objeccions semàntiques i formals que fa Kucarov al reforçament de les formes narratives indicatives són igualment vàlides en aquest cas.

5.4.1.5 Formes narratives que conserven l'auxiliar a la 3ª persona.

Tal com ja s'ha dit, a les oracions interrogatives l'ús o no de les formes narratives en passat depèn de la relació de l'oïent amb l'acció. Quan aquest tampoc no és testimoni dels fets pels quals li pregunten s'utilitzen les formes narratives conservant l'auxiliar en 3ª persona:

Kalugericata spomenala li e (aor. narr. P) za tova?

"La monja va comentar això?" (Andrejcin, 1978: 237).

Aquest exemple, però, es presta molt a discussió, perquè deu de ser una forma conclusiva o, fins i tot, podria ser un perfet d'indicatiu (vg. 5.3).

En ocasions poc freqüents s'utilitzen les formes de present narratiu conservant l'auxiliar a la 3ª persona:

Gledaj, gledaj, kakav covek e bil (pres. narr. I) toja, deto e napisal (perf. P) taja knizka!

"Mira, mira, quina persona és aquesta, la que ha escrit aquest quadern!" (Stojanov, 1984: 395).

L'autor posa l'exemple però no indica en quins casos i per què es conserva l'auxiliar.

Quan és indispensable presentar com a afirmació pròpia accions en imperfet de les quals no s'ha estat testimoni, s'utilitzen les formes narratives d'imperfet però

conservant l'auxiliar a la 3ª persona, és a dir, obtenim una forma verbal anàloga al perfet però amb el participi passat actiu inacabat:

Kakto se vizda (pres. I), *prigotveno e bilo* (imperf. narr. I) *vsicko*.

"Com es veu, tot era preparat".

Probablement en aquests casos abans s'utilitzava el veritable perfet i després es va introduir el nou participi inacabat en relació amb la idea d'imperfet (Andrejcin, 1978: 227-228). I podríem afegir que ens trobem en aquest cas amb l'ús del perfet secundari (vg. 4.2.2.3).

Quan es parla d'una situació al passat amb paraules d'una altra persona però cal presentar-la com una afirmació pròpia sense ser testimoni ni de l'acció ni del resultat, si el verb de l'oració està en plusquamperfet o futur passat s'utilitzen les formes narratives corresponents, però conservant l'auxiliar a la 3ª persona:

Toj im razpravi (aor. P) *sled tova kak hubavo e bil naredil* (plusq. narr. P) *rabotata*.

"Ell els explicà després com de bé havia arranjat l'afer" (Andrejcin, 1978: 230).

Kakto se vizda (pres. I) *prigotveno e bilo* (imperf. narr. I) *vsicko: oste edna stapka i Doco e stjal da bade izpraven* (fut. pas. narr. P passiu) *prez sada*. "Com es veu, estava preparat tot: un pas més i Doco seria presentat davant del jutge" (Andrejcin, 1978: 234).

Aquest mateix exemple, Maslov (1981: 281) el presenta com una forma de suposició (vg. 5.3).

Resumint, les formes indicatives dels temps passats (excepte el perfet) expressen només una acció que el parlant coneix per pròpia experiència. Això no s'ha de prendre en sentit literal, però. De vegades el propi fet que parli un contemporani del fenomen relatat és raó suficient per a l'ús d'aquestes formes. Freqüentment, parts d'una acció que en conjunt no es coneix testimonialment es poden conèixer més directament i en relació amb això el parlant pren una posició o una altra. Però en parlar personalment d'accions

passades que es coneixen només indirectament no és possible l'ús de les formes indicatives amb valor testimonial. En aquests casos s'utilitza el perfet en lloc de l'aorist. En el lloc del plusquamperfet i el futur passat s'utilitzen les formes de perfet dels auxiliars respectius més el participi passat perfectiu del verb, formalment idèntiques a les narratives, però sense l'omissió de l'auxiliar a les 3es persones. En el lloc de l'imperfet s'utilitza una forma de perfet però amb el participi passat inacabat en lloc de l'acabat (és a dir, el perfet secundari). Totes aquestes formes es diferencien, doncs, de les narratives perquè conserven l'auxiliar a totes les persones (Andrejcin, 1976: 341-342).

Per a l'expressió personal de fets presents o futurs (i passats, expressats mitjançant el perfet) que el parlant coneix només indirectament, no hi ha formes específiques i habitualment s'utilitzen les formes indicatives. Freqüentment, a conseqüència de la interferència de punts de vista diversos del parlant, es poden barrejar formes indicatives i narratives (Andrejcin, 1976: 344-345).

Respecte d'aquestes formes és particularment interessant l'observació que fa Scatton (1984: 332-333). Comenta aquest autor que a la discussió de les formes narratives Andrejcin (1944) diu que l'auxiliar a la 3ª persona es reté quan el parlant vol afirmar personalment alguna cosa de la qual no n'és testimoni directe. Però a la majoria d'exemples que dona Andrejcin (pp. 276, 282, 286-287) aquestes formes verbals es poden considerar també perfets, plusquamperfets o futurs perfets. El mateix s'observa al present – imperfet narratiu, tot i que aquest no es pot assimilar a un perfet perquè el participi passat utilitzat és diferent: l'inacabat i l'acabat, respectivament. Scatton comenta aquest exemple:

Tam se e srestal (imperf. narr. I) *s naj-vidnite uceni i pisateli, koito sa obstuvali* (imperf. narr. I) *s nego i sa go dalboko ceneli* (imperf. narr. I).

“Allà es trobava amb els més destacats científics i escriptors, els quals tractaven amb ell i el valoraven profundament”.

L'única forma d'imperfet narratiu no ambíguia és *sa ceneli*, les altres tant poden ser imperfets com aorists narratius, ja que als verbs de la 1ª conjugació coincideixen els participis passats actius inacabat i acabat. Però per la mateixa raó podrien ser interpretades també com a perfets d'indicatiu, fins i tot l'última, a la qual el participi inacabat denotaria una acció passada repetida o habitual vista des del pla del present. La cosa es complica pel fet que Andrejcin (p. 278) indica que el participi inacabat *ceneli* es podria canviar per l'acabat *cenili* sense canvis aparents de significat.

Fins aquí la cita de Scatton. Podríem afegir que l'observació de la relació de les formes narratives que conserven l'auxiliar a la 3ª persona amb el perfet també la fa Andrejcin (vg. *supra*). I val a dir també que el fet de parlar personalment de fets que no es coneixen directament implica un significat del perfet (passat no testimonial) o una deducció o suposició raonada, i per tant aquestes formes narratives que conserven l'auxiliar a totes les persones podrien ser simplement de perfet o, en el cas més general, formes del mode conclusiu (vg. 5.3). De fet, l'objecció que fem al primer exemple d'aquest apartat també es podria fer extensiva als altres. El segon exemple podria perfectament ser una forma conclusiva:

Gledaj, gledaj, kakav covek e bil (pres. concl. I) *toja, deto e napisal* (perf. P) *taja knizka!*

“Mira, mira, quina persona deu ser aquesta, la que ha escrit aquest quadern!”.

I tots els altres podrien ser perfets, amb la qual cosa arribaríem a la conclusió que no hi ha formes narratives que conserven l'auxiliar a totes les persones. Pressuposar l'existència de tals formes fóra incongruent, ja que un dels trets que defineixen el caràcter narratiu és l'omissió de l'auxiliar a les 3es persones. Però per tal d'arribar a una

conclusió definitiva caldria estudiar un corpus suficientment ampli d'exemples i fer-ho dintre del seu context.

5.4.2 Normes d'ús de les formes narratives.

Als temps passats (excepte el perfet) és obligatori l'ús de les formes narratives quan es parla per paraules d'un altre sobre fets no observats directament pel parlant (Andrejcin, 1977: 266-267; 1983: 360; Garibova i Kitova, 1996: 128).

Cal assenyalar que als temps perfets (resultatius) la relació directa o indirecta del parlant amb el resultat de l'acció decideix l'ús o no de les formes narratives. La relació amb la pròpia acció és irrellevant (Andrejcin, 1976: 340-341).

Es poden utilitzar formes narratives per explicar fets observats directament o fins i tot realitzats pel parlant quan es transmet l'opinió d'una altra persona sobre aquests fets: (Andrejcin, 1976: 345; 1977: 266-267; 1983: 360; Scatton, 1984: 333-334; Garibova i Kitova, 1996: 129):

Edna ne me haresvala (pres. narr. I), *zastoto sam bil* (pres. narr.) *ceren i sam imal* (pres. narr. I) *golemi mustaci*.

"A l'Edna no li agrado perquè sóc negre i porto grans bigotis" (Andrejcin, 1978: 237).

Piel sam (pres. narr. I) *mnogo! Koj ti go kaza?* (aor. P).

"Que bec molt! Qui t'ho ha dit?" (Laleva, 1996: 109).

En present i futur s'utilitzen optativament les formes narratives quan es vol subratllar expressament que es parla per referències d'un altre sobre fets que el parlant no coneix directament, o sobre fets no realitzats encara. Si es vol afirmar la realitat dels fets presents o futurs dels quals es parla s'utilitzen les formes no narratives, encara que el parlant no en sigui testimoni. (Andrejcin, 1977: 266-267; 1983: 360; Garibova i Kitova, 1996: 129).

El perfet és optatiu. Amb les formes indicatives no narratives es subratlla la seguretat dels fets, que poden no ser observats directament, ja que el perfet s'oposa a l'aorist pel seu valor no testimonial. Amb les formes narratives s'expressa una reserva:

Ivan e cel (perf. I) *tazi kniga*.

"L'Ivan ha llegit aquest llibre" (n'estic segur que l'ha llegit, per exemple, perquè sap detalladament de què va).

Ivan bil cel (perf. narr. I) *tazi kniga*.

"L'Ivan ha llegit aquest llibre" (ell ho diu, però jo no ho sé) (Andrejcin, 1977: 266-267; Garibova i Kitova, 1996: 129).

A les oracions interrogatives l'ús o no de les formes narratives en passat no depèn de la relació del parlant amb l'acció, sinó de la de l'oient (Andrejcin, 1976: 346; 1977: 266-267; 1983: 361; Garibova, Kitova, 1996: 129). Per això habitualment s'utilitzen les formes no narratives:

Umrja (aor. P) *baj Naum?* – *izvikah* (aor. P) *v strah* – *Ubiha* (aor. P) *go*.

"Va morir el senyor Naum? – vaig exclamar amb por – El van matar".

Al discurs indirecte també es poden utilitzar formes narratives i solen donar un matís menys categòric (Andrejcin, 1977: 266-267; 1978: 237).

A les oracions subordinades depenents d'oracions principals amb verbs en forma narrativa, el verb es manté en la forma no narrativa:

Atinjanite uspeli (aor. narr. P) *navreme da prenesat* (pres. P) *zenite, decata i cjaloto si imustestvo na ostrovite Egina i Salamina*.

"Els atenencs aconseguiren traslladar a temps les dones, els nenes i totes les seves possessions a les illes d'Egina i Salamina".

Tanmateix, quan amb el verb de les oracions subordinades cal expressar accions suposades, inversemblants o que desagraden, s'utilitzen les formes narratives:

Stopanite otgovorili (aor. narr. P), *ce ne zelaeli* (pres. narr. I) *da riskuvat* (pres. I).

“Els propietaris respongueren que no volien arriscar-se” (Stojanov, 1984: 404).

L'ús de les formes narratives a les oracions subordinades de l'estil indirecte dóna un matís hipotètic:

Kaza (aor. P), *ce utre ste pristigne* (fut. P).

“Va dir que arribaria demà”.

Kaza (aor. P), *ce utre stjal da pristigne* (fut. narr. P).

“Va dir que potser arribaria demà” (Garibova i Kitova: 1996: 130).

Als predicats compostos amb verbs modals i fàscs el verb que aporta el significat no es pot passar a forma narrativa encara que l'auxiliar hi sigui:

Tova polozenie ne mozelo (imperf. narr. I) *povece da se tarpi* (pres. I). “Aquella situació no es podia aguantar més” (Stojanov, 1984: 405).

A l'exemple anterior d'aquest autor també hi trobem un altre cas: ... *ne zelaeli da riskuvat*.

En la història, per descriure fets antics s'utilitzen les formes narratives, per descriure fets més propers hom prefereix el present històric. Quan es relaten certes idees com afirmacions personals o conclusions s'utilitza el perfet, habitualment només al principi d'algun moment nou de la narració, després segueix amb formes narratives:

Prez XVII i XVIII vek uslovijata za zivot v osmanskata imperija sa bili (perf. I) *savsem neblagoprijatni za mirno duhovno razvitie*.

“Durant els segles XVII i XVIII les condicions de vida a l'imperi otomà eren totalment desfavorables per al desenvolupament espiritual pacífic”.

Quan es comenten breument fets històrics s'utilitzen les formes no narratives, i també quan s'assenyalen petits detalls, particularitats concretes, o quan es parla de fets molt generals que tothom coneix. Quan l'historiador parla de fets dels quals és

contemporani també utilitza les formes no narratives, malgrat que potser no en sigui testimoni directe (Andrejcin, 1977: 268-270; 1978: 238-239; 1983: 362-363; Maslov, 1982: 280; Stojanov, 1984: 401-402; Scatton, 1984: 334; Garibova i Kitova, 1996: 132).

Quan es parla de fets dels quals s'és contemporani o als quals hom ha participat (a les memòries, autobiografies, etc.) s'utilitzen unes o altres formes segons el grau de testimonialitat de l'autor (Andrejcin, 1977: 270; 1978: 239; Stojanov, 1984: 403-404; Scatton, 1984: 335; Garibova i Kitova, 1996: 132).

Quan un autor escriu un relat en 1ª persona (que en la pràctica és el mateix cas anterior), l'ús de les formes no narratives o narratives dependrà de la posició que vulgui adoptar davant d'allò que explica: si es vol presentar com a testimoni o no (Andrejcin, 1977: 273; Maslov, 1982: 280).

Als contes populars s'utilitzen habitualment les formes narratives, sobre tot si es refereixen a fets antics o intemporals, que es solen presentar com a molt remots:

Edno vreme imalo (imperf. narr.) *dvama bratja...*

"Una vegada hi havia dos germans..." (Andrejcin, 1977: 271; 1978: 242-243; Maslov, 1982: 280; Garibova i Kitova, 1996: 133).

De vegades, però, s'intercalen formes no narratives de passat, generalment d'aorist, per la implicació personal del narrador en el conte, o potser també per influència del grec als contes que tenen aquest origen, segons observa Stojanov (1984: 402-403).

A les cançons populars es troba una barreja una mica desordenada de formes no narratives i narratives, probablement per exigències de rima i mètrica i també perquè moltes d'aquestes cançons tenen un origen anterior a l'ús habitual de les formes narratives i aquestes es van introduir després al text de forma parcial i no gaire acurada

(Andrejcin, 1977: 271; 1978: 243; 1983: 364; Garibova i Kitova, 1996: 133). La mateixa situació es troba en la poesia popular (Maslov, 1981: 280).

Al contes i relats, novel·les i composicions literàries en general s'utilitzen habitualment les formes no narratives perquè l'autor presenta els fets com a reals, dels quals ímplicitament se'n fa testimoni. Entre els escriptors búlgars, únicament Ljuben Karavelov (1834-1879) assajà d'escriure relats utilitzant les formes narratives, però no ha tingut continuadors (Andrejcin, 1977: 272; 1978: 240-241; 1983: 364-366; Maslov, 1982: 280; Stojanov, 1984: 402; Scatton, 1984: 335; Garibova i Kitova, 1996: 134).

A les llegendes s'utilitzen habitualment les formes narratives, que remarquen millor el caràcter fantàstic del relat i el paper de transmissió d'uns fets coneguts a través de generacions anteriors. A les reelaboracions més properes al nostre temps s'utilitzen també les formes no narratives (Andrejcin, 1977: 273; 1978: 241; Maslov, 1982: 280; Garibova i Kitova, 1996: 135).

A les traduccions de llengües estrangeres cal estudiar atentament la posició i la intenció de l'autor en cada cas per tal de representar-la de la forma adient en búlgar (Andrejcin, 1978: 242).

Quan s'explica el contingut d'una obra s'utilitza habitualment el present històric. L'ús dels temps directes del relat queda fora de lloc i l'ús de les formes narratives subratllaria el caràcter fabulós d'allò que s'explica (Andrejcin, 1978: 242).

5.5 Altres categories modals.

A més dels modes acceptats per la gramàtica actual, hi ha en búlgar altres categories modals en regressió o que no han arribat a desenvolupar-se plenament com a mode (Andrejcin, 1978: 138).

5.5.1 El "mode" infinitiu.

Tots els autors (Parvev, 1983: 385-386; Andrejcin, 1977: 290; 1978: 259; Pasov, 1989: 183; Maslov, 1982: 286-287; Scatton, 1984: 349) estan d'acord en què la pèrdua de l'infinitiu és un tret característic del búlgar modern. Les restes d'aquesta categoria de la llengua antiga no tenen actualment cap caràcter ni sistèmic ni representatiu. En els pocs casos d'ús de l'infinitiu, en essència tampoc no es pot parlar de tal, sinó del tema d'infinitiu, ja que la desinència *-ti* ha caigut, per la qual cosa coincideix formalment amb la 3ª persona sg. de l'aorist.

L'ús del tema d'infinitiu es manté encara en els casos següents:

- En alguns predicats compostos amb els verbs modals *moga* "poder" i *smeja* "gosar":

Da go vidis (pres. P), *ne mozes* (pres. I) *go pozna* (infinit. P) *covek li e* (pres. I), *mravka li e* (pres. I).

"Si el veus, no pots conèixer si es una persona, si es una formiga".

En la locució *moze bi* "pot ser".

- En les formes negatives de l'imperatiu amb *nedejte*:

Nedejte hodi. "No (hi) aneu".

- En la formació del futur amb el verb auxiliar *sta* en forma conjugada (vg. 4.2.1.3):

Hodi stes. "Aniràs".

Val a dir que aquesta forma de futur era utilitzada el segle XIX i a principis del XX, i els autors d'aquella època (Gruev, 1858: 39; Momcilov, 1868: 53-55) el descriuen amb el nom de "futur indeterminat", però actualment està fora d'ús, excepte algun algun parlar perifèric.

Stojanov (1984: 425-426) assenyala que amb alguns verbs de la I conjugació, als predicats compostos amb verb modal, s'utilitza amb valor d'infinitiu la forma de la 3ª persona sg. de l'aorist, malgrat que no sempre coincideixi amb el tema d'infinitiu:

Ne moze (pres. I) *se rece* (infinitiu = aor. P).

"No es pot dir".

Es fa la substitució perquè és un verb en tema consonàntic a l'infinitiu antic: *resti* < rek-ti.

Dialectalment es sol utilitzar una forma més sintètica encara amb aquest tipus de verbs:

Za tebe pravo moze (pres. I) *se re* (infinit.), *ce...*

"De tu veritablement es pot dir que..."

En la llengua moderna l'infinitiu és substituït per la forma verbal *da* + present del verb corresponent, que concorda en nombre y persona amb el verb modal:

Ne moze (pres. I) *da hodi* (pres. I).

"No pot anar".

La desaparició de l'infinitiu com a categoria verbal es relaciona en general amb el pas del sistema nominal cap a l'analitisme (vg. 2.3.2).

El monjo Paisij Hilendarski, que es considera l'iniciador de la Renaixença, en la seva *Istorija slavenobolgarskaja* (1762) utilitza encara l'infinitiu com un cultisme però també fa ús de les construccions *da* + present, i de vegades els alterna en una mateixa frase:

Vam napisah (aor. P), *koi... ljubite* (pres. I) *znati* (infinit. I) *za svoi rod i jazik*. (P.H.)

"Per a vosaltres he escrit, els qui... voleu saber del vostre poble i llengua".

Vziskah (aor. P) *za mnogo vreme prilezno i ne vosmogoh* (aor. P) *nikago obresti* (infinit. P). (P.H.)

“Vaig buscar durant molt de temps diligentment i no vaig poder trobar ningú”.

No se ucat (pres. I) *cetati* (infinit. I) *i dumati* (infinit. I) *po gracki i sramat se* (pres. I)
da se narecat (pres. P) *bolgare*. (P.H.)

“Però aprenen a llegir i a parlar en grec i s’avergonyeixen d’anomenar -se búlgars”.

Les altres formes verbals impersonals, el gerundi (poc usat, només al llenguatge oficial i científic) i els participis, es descriuen com a categories independents i no formen part d’un “mode” infinitiu. També era així en la llengua antiga.

5.5.2 El “mode” conjuntiu o subjuntiu.

La controvèrsia sobre la existència o no d’un mode subjuntiu data dels primers estudis descriptius de la gramàtica búlgara. El mode subjuntiu, amb denominacions diverses, fou pres en consideració per diversos autors del segle XIX. Momcilov (1868: 54) l’anomena “mode subordinant” (*podcinitelno*) i el descriu com aquell que expressa una acció dependent d’una altra a la qual està subordinada i morfològicament es representa amb les conjuncions subordinants *da*, *ako* + present d’indicatiu. Gruev (1858: 38) només considera el mode indicatiu i l’imperatiu, però a la segona edició de la seva *Gramàtica* fa constar el “mode subordinant”. També l’inclouen Nikolov (1858), Vojnikov (1864) i Panaretov (1881), entre d’altres.⁴⁴

Andreov (1844: 56-57) descriu les formes analítiques del mode imperatiu amb la conjunció *da* i hi afegeix el “mode optatiu” (*zelatelno*) amb la conjunció *dano* i el “mode subordinat” (*preklonno*) amb la conjunció *ako*. Aquest autor descriu aquests modes no amb les formes del present d’indicatiu sinó amb les de l’imperfet.

Misev (1892: 67) descriu també les formes analítiques del mode imperatiu amb les conjuncions *da*, *neka* + present d’indicatiu, i les del “mode subordinant”

⁴⁴ Citats per Parvev (1975: 262-266).

(*podcinitelno*) amb les conjuncions *da*, *dano*, *ce* + present d'indicatiu i remarca que aquest "mode" no té formes pròpies. Precisament per aquesta raó, Ikononov (1881: 36) discuteix l'existència d'un mode subordinant puix que les seves formes són simplement les del present d'indicatiu precedides d'alguna conjunció en una oració subordinada.

Weigand (1907: 128-129) considera, en canvi, que les formes *da* + present són la formalització d'un "mode subjuntiu" que no té un gramema propi. Una idea semblant es troba a Mladenov (1929: 262) i a Mladenov i Vasilev (1939: 342), però entre ambdós coautors s'observen curioses disparitats de criteri i contradiccions, com assenyala K. Popov (1976: 378).

D. Popov (1941: 72) remarca també que el "mode optatiu" (*zelatelno*) no té formes pròpies i que s'expressa amb les de l'imperatiu perifràstic.

Teodorov-Balan (1947: 114) argumenta que les formes *da* + present són un mitjà sintàctic per tal d'expressar unes relacions de subordinació, però no són una base suficient per parlar de l'existència d'un "mode subordinant" (*podcinitelno*) o "subjuntiu" (*soslagatelno*). Opina que els autors que han defensat aquesta tesi pensen en els sistemes modals del francès o el llatí, que no tenen una correlació en búlgar.

La mateixa opinió té K. Popov (1976: 382-384) i destaca que les formes *da* + present o *da* + perfet poden ser la traducció més freqüent dels subjuntius alemany i francès i evidentment tenen un matís modal, però no representen la formalització d'un mode apart.

Maslov (1956 a⁴⁵: 318) exposa el seu criteri sobre les funcions específiques de les formes *da* + present, que en una mesura significativa tenen un clar caràcter modal i són formes gramaticals estables, per la qual cosa es poden considerar formes analítiques especials del verb que són l'expressió d'un "mode conjuntiu" (*konjunktiv*), i referma les

⁴⁵ En citar aquest treball, K. Popov (1976: 375) el data en 1955.

seves tesis en altres treballs posteriors (1956 b, 1962 b). A la seva *Gramàtica* (1981: 287-291) reprèn la idea i en fa una descripció àmplia sota l'epígraf "*da*-construccions (conjuntiu)". Argumenta que aquestes formes constitueixen una unitat estreta⁴⁶ i s'utilitzen no solament en el paper de predicat del tipus habitual sinó també amb funcions de verb subordinat en una o altra mesura a un altre verb. En conseqüència es poden considerar dues formes principals d'ús del conjuntiu:

a) tipus independent, on el conjuntiu s'utilitza com un predicat autònom:

Da varvim! (pres. I).

"Caminem!".

b) tipus dependent, on el conjuntiu es subordina a un altre verb de forma semblant a les formes no finites:

Podalzavahme (aor. I) *da varvim*.

"Vàrem continuar caminant".

Moga (pres. I) *da mu kaza* (pres. P).

"Puc dir-li".

l destaca que en ambdós tipus d'ús, entre la conjunció i la forma verbal només es poden incloure la negació *ne*, el pronom reflexiu *se* i les formes enclítiques dels pronoms personals, la qual cosa reafirma la unitat de la forma verbal.

Pel que fa referència al tipus independent, la forma *da* + present denota diferents significats modals:

- Invitació a l'acció o petició, amb un significat molt proper a l'imperatiu, però a diferència d'aquest, es pot utilitzar amb qualsevol persona:⁴⁷

⁴⁶ L'autor vol donar a entendre que les formes *da* + present no són construccions del tipus conjunció + forma verbal sinó formes verbals en sí mateixes.

⁴⁷ De la qual cosa hom dedueix que Maslov no inclou les formes verbals amb *da* entre les formes analítiques d'imperatiu i, efectivament, en la descripció de l'imperatiu (pp. 281-282) no les esmenta, però en una nota (p. 288) diu que en la tradició gramatical búlgara el conjuntiu es considera una forma analítica de l'imperatiu.

Da rabotim! (pres. I).

"Treballem!".

A diferència també de l'imperatiu, les formes negatives admeten l'aspecte perfectiu:

Ti da ne ostanes (pres. P) *tam... utre rano da si dojdes* (pres. P).

"Tu no et quedis allà... demà d'hora que tornis".

- Amb un significat genèric d'optatiu:

Ni kosam da ne padne (pres. P) *ot glavata mu.*

"Que no caigui ni un cabell del seu cap".

També en consignes i bons desitjos:

Da zivee (pres. I) *Balgarija!*

"Visca Bulgària!".

Da ste (pres. I) *zivi i zdravi!*

"Sigueu sans i estalvis!".

- Significat de dubte, possibilitat, suposició, etc., sovint en oracions interrogatives:

Kakvo da pravim (pres. I) *sega?*

"Què fem ara?".

Razsazdavaha (imperf. I) *zagrizeni: da pratim* (pres. P) *hora v Stambul?* "Discutien preocupats: enviem gent a Estambul?".

Da ne si (pres. I) *bolen?*

"Que no estàs malalt?".

- Significat de constatació emocional d'un fet real que no correspon a la pressuposició del parlant:

Do kade stignahme (aor. P), *bratja seljani!* *Da njama* (pres. I) *kapka vino v seloto, za komka da ne ostavite!* (pres. I).

“Fins on hem arribat, germans camperols! Que no hagi una gota de vi al poble, que per a la comunió no (en) deixeu!”.

Les formes *da* + perfet en ús independent expressen una prohibició emfàtica d'acomplir l'acció:

Gotvi se (imperat. I) *za utre, ama da ne si obadil* (perf. P) *nikomu*.

“Prepara't per a demà, però no informis a ningú”.

També expressen una acció que era imprescindible en el passat però no s'ha realitzat:

Ako iskas (pres. I) *udobstva, da si stojal* (perf. I) *na rabota u bankerite*.

“Si vols comoditats, t'haguessis quedat treballant a casa dels banquers”.

Les formes *da* + present narratiu serveixen per “narrar” l'imperatiu i el subjuntiu.

Pel que respecta al tipus dependent, les formes *da* + present s'utilitzen en la formació de predicats compostos quan el subjecte del verb és el mateix que el del verb modal o fàsic, que corresponen en rus als predicats amb infinitiu:

Moga (pres. I) *da dojda* (pres. P) = *Mogu* (pres. I) *prijti* (inf. P).

“Puc venir”.

Umees (pres. I) *da govoris* (pres. I) *frenski* = *Umees'* (pres. I) *govorit'* (inf. I) *po-francuzski*.

“Saps parlar francès”.

Zapocva (pres. I) *da pise* (pres. I) = *Nacinaet* (pres. I) *pisat'* (inf. I). “Comença a escriure”.

També s'utilitza en el paper d'altres parts de l'oració: subjecte, objecte directe, determinant, complement circumstancial... En aquests usos també és possible la forma *da* + perfet:

Da govorja (pres. I) *tuk e* (pres. I) *moe pravo*.

"Parlar aquí és el meu dret".

Iskam (pres. I) *da dojdes* (pres. P) *rano*.

"Vull que vinguis d'hora".

Tvojata sposobnost da rabotis (pres. I) *ucudva* (pres. I) *vsicki*. "La teva capacitat de treball meravel·la tothom".

Imam (pres. I) *stastieto da sam go cuval* (perf. I).

"Tinc la sort d'haver-lo escoltat".

Cesto djado Kolja ja vizdase (imperf. I) *da place* (pres. I).

"Sovint l'avi Kolja la veia plorar".

Zaboljaha (aor. P) *me krakata da hodja* (pres. I).

"Em van fer mal les cames de (tant) caminar".

Tots aquests exemples des del punt de vista formal són oracion subordinades i algunes es construeixen com els predicats compostos, la diferència rau en què al predicat compost el subjecte del verb i el de l'auxiliar modal / fàsic és el mateix i al conjuntiu en el paper de qualsevol part de l'oració poden no coincidir. Quan l'actant no és conegut o no és rellevant s'utilitza la forma de 2^a o 3ª persona o la forma reflexiva:

Obicaj bese (imperf. I) *da se place* (pres. I), *kogato bulkata napusta* (pres. I) *bastinata si kasta*.

"El costum era plorar quan la núvia deixava la seva casa paterna".

Da dumas (pres. I) *e* (pres. I) *lesno*, *da pravis* (pres. I) *e* (pres. I) *po-macno*. "Parlar és fàcil, fer és més pesat".

Kucarov (1998: 400) considera que, malgrat tot, no hi ha una base suficient per donar carta de naturalesa al mode subjuntiu, ja que no té una forma específica ni es pot

considerar *da* la marca del subjuntiu en raó de la seva polifuncionalitat. Cita aquest autor les opinions coincidents de Minceva (1968) i Nicolova (1984).

Val a dir també que el propi Maslov (1981: 200), en parlar de la categoria de mode en general, inclou només l'indicatiu, imperatiu, condicional i narratiu, i hi afegeix que amb alguna base es pot parlar també del "mode conjuntiu" perquè cobreix una sèrie de funcions específiques de tipus modal. Reconeix que la possibilitat de creuament amb el narratiu (aleshores considerat per molts autors un mode indiscutible) crea formes verbals que pertanyen alhora a dos modes diferents, i per tal d'obviar aquesta incongruència la gramàtica búlgara no admet el conjuntiu com un mode sinó com una perífrasi sintàctica especial (les anomenades *da*-construccions). I conclou que hi està d'acord, però cal descriure el seu ús i per això conserva el terme de "mode conjuntiu".

Tanmateix, Georgiev (1991) en la seva *Gramàtica* més moderna, inclou el conjuntiu en la categoria de mode (citat per Kucarov, 1998: 400). La controvèrsia, doncs, no sembla del tot tancada.

5.5.3 El "mode" admiratiu.

Les formes narratives es solen utilitzar també, sobre tot al llenguatge oral, per expressar la sorpresa davant del descobriment d'un fet inesperat o imprevist:

Ognjanov stoese (imperf. I) *s krastosata race i izumlen* – *Ta taja covek bil* (pres. narr.) *svetec!* – *kaza* (aor. P) *toj*.

"Ognjanov romania amb les mans creuades i capficat – Però aquest home és un sant! – digué ell."

*Viz*⁴⁸ *ti!* – *kazva* (pres. I) *si toj i poklasta* (pres. I) *glava* – *Viz kakva bila* (pres. narr.) *rabortata!*

“Mira tu! – es diu ell i branda el cap – mira quin és l’afer!” (Andrejcin, 1978: 253; Garibova i Kitova, 1996: 131-132).

Ja, nebeto savsem se izjasnalo (aor. narr. P) *i greelo* (pres. narr. I) *slance, i az misleh* (imperf. I), *ce oste vali* (pres. I).

“Vaja, el cel s’ha aclarit del tot i brilla el sol, i jo creia que encara pluvia” (Stojanov, 1984: 394).

Aquest exemple és interessant perquè no s'utilitza els verbs “ser” o “haver”, que són majoritaris entre les formes de sorpresa.

El balcanista alemany Weigand (1925; citat per Andrejcin, 1983: 361) va veure en aquest tipus d'oracions l'expressió d'un *modus admirativus*, i aquesta posició fou recollida per altres autors com Kostov (1939), Stankov (1969, 1981), Nicolova (1976, 1984), Ivancev (1978), Dejanova (1970), Genceva-Desclés (1988), etc. (citats per Kucarov, 1994: 178) , amb algunes variants, en el sentit que les formes admiratives eren formes de perfet o conclusives amb caiguda de l'auxiliar a les 3es persones i amb valoracions diverses. Andrejcin (1976: 346-347; 1983: 361-362) remarca que en aquests casos seria més exacte veure una categoria semàntica “d'inesperat” (*modus inopinativus*) o modalitat “sorpresiva” (*iznenadna modalnost*) més que no una categoria emocional “d'admiració”, ja que en essència la sorpresa es pot relacionar també amb sentiments ben diferents de l'admiració, com la por o el disgust. També assenyala que el significat específic de sorpresa es pot subratllar amb el participi *bil* (es tractaria en

⁴⁸ Aquesta forma és l'imperatiu del verb *vidja* “veure”, però en aquest context s’ha de considerar com una interjecció.

aquest cas d'una forma narrativa "reforçada", segons la terminologia de l'autor, o conclusiva, segons el criteri de Kucarov):

Boze moj, kakvi nizosti bilo imalo (pres. narr. concl.) *na sveta!*

"Déu meu, quines baixeses hi ha al món!".

El mateix autor assenyala que és excessiu considerar aquestes formes com un mode autònom, ja que només expressen alguna relació del parlant amb l'acció, probablement es tractava de formes primàries de discurs personal condicionades per una testimonialitat indirecta amb pèrdua de l'auxiliar a la 3ª persona, igual que el perfet quan expressa una constatació. L'ampliació de l'ús d'aquestes formes en present i fins i tot en futur ha pogut servir de base al desplaçament de l'accent de les relacions temporals cap al matís d'*inopinativus* a oracions en el pla del passat:

Misleh (imperf. I), *ce ste ostane* (fut. P) *po-dalgo, a toj stjal da si zaminava* (fut. narr. I) *utre.*

"Pensava que es quedaria més, però ell diu que marxarà demà".

Ivancev (1976: 358-359) considera que la categoria modal admirativa apareix sobre la base del perfet i seria més exacte denominar-la "exclamativa". Remarca que habitualment aquestes formes s'han relacionat formalment amb les narratives, però puix que en la seva semàntica no hi ha cap rastre de narrativitat, la gènesi i la seva pròpia existència "tenen un cert misteri". En essència les formes exclamatives es poden relacionar amb el perfet, pel qual (amb verbs d'aspecte perfectiu) el parlant constata fets que han succeït en la seva absència. En els casos on aquests fets són inesperats i constueixen una sorpresa, la forma verbal es pronuncia amb una determinada inflexió de veu. Aquesta entonació de sorpresa i algunes condicions fonètiques dintre l'oració han dut a l'abandó del verb auxiliar en 3ª persona. L'entonació específica relaciona tots aquests casos formalment i, sobre tot, semànticament.

Ja que freqüentment s'expressa sorpresa no solament pels fets esdevinguts en absència, sinó pels fets dels quals hem estat testimonis, al participi acabat propi del perfet s'hi va afegir també el participi inacabat:

Ja, gledaj (imperat. I), *toj cetjal* (pres. narr. I), *be!*

"Vaja, mira, ell llegeix, ves!".

Conclou Ivancev que aquest perfet emocional s'ha convertit en exclamatiu i s'assimila formalment a les formes narratives amb les quals coincideix en la forma, malgrat que diferent, semàntica modal.

Genceva-Desclés (1988: 15) considera l'admiratiu un dels valors del perfet, però remarca que representa una reinterpretació del valor inferencial

Zlatanova (1986: 204) distingeix entre les formes narratives neutres i les emfàtiques, i qualifica aquestes com a "formes admiratives":

Toj bil (pres. narr. I) *cjal lekar!*

"Ell és tot un metge!".

Des del punt de vista formal el "mode" admiratiu s'expressa mitjançant formes narratives, aleshores no pot pertànyer a la categoria morfològica de mode i el seu lloc es troba a la perifèria del camp semàntico-funcional de la modalitat (Kucarov, 1994: 153).

Més endavant al mateix treball i a la seva *Morfologia* posterior, aquest autor puntualitza més el seu criteri. No està d'acord amb l'afirmació que les formes admiratives siguin formes de perfet o de suposició amb caiguda de l'auxiliar a les 3es persones perquè amb aquesta idea es vulnera el concepte de la unitat entre forma i contingut en morfologia. Veu clar que es tracta de formes narratives (i per aquesta raó les estudia juntament amb la categoria d'aspecte del discurs, malgrat que el seu lloc potser fóra una altre) però dóna la raó als investigadors que consideren que en llur

significat no hi ha l'empremta de la narració (Ivancev) i veuen una relació expressiva i emocional amb l'acció (Nicolova).

No hi ha cap base per considerar l'admiratiu com una categoria modal, no existeix cap gramema admiratiu autònom. Aleshores el problema del lloc de les formes admiratives entre les categories semàntiques del verb búlgar es pot resoldre observant que es tracta dels elements d'una categoria gramatical en una funció impròpia.

Les formes del gramema narratiu, membre de la categoria morfològica aspecte del discurs, funcionen a la perifèria del camp semàntico-funcional de la modalitat i juntament amb una inflexió de veu específica, expressen un significat admiratiu. Puix que no vé expressat per formes gramaticals amb funció pròpia, l'admiratiu no pot ser gramema de la categoria morfològica mode (no es pot parlar de mode admiratiu) ni de la categoria aspecte del discurs (no hi ha un discurs admiratiu juntament amb el discurs directe i la narració perquè no hi ha diferència formal entre les formes admiratives i les narratives).

L'efecte emocional es pot expressar únicament per la inflexió de veu:

Ama to vali! (pres. I).

"Però si està plovent!".

l es reforça aquest efecte per la transposició de les formes narratives a l'esfera de la no-narrativitat:

Ama to valjalo! (pres. narr. I).

"Però si està plovent!".

En aquest sentit es pot parlar de graus dins del microcamp de l'emocionalitat dins del panorama de la modalitat subjectiva, on tindria el seu lloc l'admiratiu.

No es tracta de la transposició de formes passades a l'esfera del no-passat, no hi ha cap trasllació de significat temporal. De fet, les formes narratives que s'utilitzen amb valor admiratiu són de present, en la seva immensa majoria.

Sobre el contingut lèxic de les formes admiratives, basant-se en el material literari, es constata que al 78% dels exemples apareix el verb *sam* "ser", a l'11% apareix el verb *imam* "tenir" (sovint amb la forma impersonal del verb *ima* "hi ha") i només en un 11% s'utilitzen altres verbs:

Ta ti si bil (pres. narr.) *ziv!*

"Però si ets viu!".

Gospodi, kolko zalak sam bil! (pres. narr.).

"Senyor, què desgraciat sóc".

Gledaj kakvo nesto bilo (pres. narr.) *tova nauka!*

"Mira quina cosa és aquesta ciència".

Znaci, eto za kakvo bil dosal (perf. narr. P) *Makar!*

"Vaja, heus ací perquè ha vingut Makar!" (Kucarov, 1994: 178-180; 1998: 429-431).

5.5.4 El "mode" dubitatiu.

Les formes narratives de present i de futur s'utilitzen de vegades com un mitjà indirecte d'expressar la reserva o incredulitat del parlant respecte dels fets que transmet:

Rabotata mu varvjala (pres. narr. I) *dobre.*

"(Diu que) el seu treball va bé" (però personalment no m'ho crec).

Stjal da zaminava (fut. narr. I).

"(Diu que) marxarà" (però no sabem si és cert).

En el fons d'aquestes expressions hi ha el fet de la narració no testimonial: transmetem els fets com una afirmació aliena perquè no hi estem d'acord o perquè no

estem segurs que siguin veritat (Andrejcin, 1978: 245). Amb les formes narratives també es pot expressar dubte, incredulitat o disconformitat (Stojanov, 1984: 394).

Les formes narratives reforçades s'utilitzen per subratllar el dubte, la crítica, la incredulitat o la ironia (Andrejcin, 1977: 267; 1978: 219-220; 1983: 361). Molt sovint s'acompanyen amb partícules i adverbis de dubte (Stojanov, 1984: 400-401).

Hi ha una certa unanimitat a assenyalar que les formes narratives expressen dubte o incredulitat del parlant respecte d'allò que explica. El matís de dubte no entra en el significat morfològic de les formes narratives, però amb la inflexió de veu adequada poden remarcar reserves sobre la informació que es transmet o sobre la seva realitat.

El cas de les formes narratives conclusives és semblant: puix que es tracta de formes narratives d'un mode subjectiu, és possible el matís dubitatiu amb la inflexió de veu corresponent (Kucarov, 1994: 180-181).

Des del punt de vista formal el "mode" dubitatiu s'expressa mitjançant formes narratives. Aleshores no pertany a la categoria morfològica de mode i no existeix cap gramema dubitatiu dins del sistema verbal búlgar. El seu lloc es troba a la perifèria del camp semàntico-funcional de la modalitat (Kucarov, 1994: 153).

El matís de dubte o incertesa en la presentació dels fets que es pot associar a les formes narratives és una de les causes perquè es va individualitzar un mode narratiu i l'argument més seriós amb què s'ha defensat el lloc de la narrativitat dins l'esfera de la modalitat. Però en realitat el caràcter dubitatiu no entra en el significat morfològic de les formes narratives indicatives. És un cas semblant al del "mode" admiratiu: pronunciades amb un to dubitatiu, les formes narratives assenyalen les reserves del parlant sobre la informació que transmet o sobre la realitat de l'acció. En conseqüència, trobem aquí l'ús dels membres d'una categoria morfològica en un funció impròpia, les formes de la categoria aspecte del discurs funcionen en la perifèria del camp semàntico-funcional de

la modalitat juntament amb un altre modificador perifèric, la inflexió específica de veu.

Una oració com:

Petrov njama (pres. I) *pari!*

“En Petrov no té diners!”

amb l’entonació adequada ja pot expressar per si sola el dubte. En un diàleg com:

Petrov njama (pres. I) *pari* - *Petrov njamal* (pres. narr. I) *pari!*

“En Petrov no té diners – En Petrov no té diners!”

la segona oració, dita a una tercera persona amb un accent neutre, podria ser simplement la transmissió de la informació rebuda del parlant. Dita per l’oient com a resposta al parlant pot denotar la malfiança o la ironia d’aquest davant la informació. En un cas es tractaria de la funció pròpia de les formes narratives dins de la modalitat objectiva, en l’altre es tracta d’un ús perifèric de modalitat subjectiva.

Més especial és el cas de les formes narratives conclusives. La possibilitat d’expressar el matís dubitatiu es deu al fet que són formes narratives d’un mode subjectiu; en aquestes formes s’ajunta el significat subjectiu de la valoració de l’acció més el de la narrativitat amb un valor impropí. I des d’aquest punt de vista els portadors del valor dubitatiu també són sobre tot la inflexió de veu i els modificadors lèxics complementaris:

Uz bil pisel (pres. narr. concl. I) *ikona!*

“Segur que pinta una icona!” (dit amb to irònic).

De tot plegat podem deduir que es poden considerar tres graus d’expressió del dubte: el primer només amb la inflexió de veu, el segon amb les formes narratives indicatives, i el tercer amb les formes narratives conclusives.

Pet i nula bilo (pres. narr.) *nula!* *Kak ste e* (fut. I) *nula!*

“Cinc i zero és zero! Com pot ser zero!”.

Njamalo bilo (pres. narr. concl.) *vojna! Vzemi* (imperat. P) *vestnika i ste vidis* (fut. P).

“Que no hi ha guerra! Agafa el diari i veuràs” (Kucarov, 1998: 431-432).

5.5.5 El “mode” resultatiu.

Els parlars sudoccidentals han desenvolupat unes formes verbals compostes, relativament noves, formades amb l'auxiliar *imam* “haver / tenir” més el participi passiu neutre del verb. Es caracteritzen per denotar que l'assoliment de l'acció ja s'ha acomplert en un moment indeterminat del passat i en el moment present ens trobem davant del resultat o conseqüència, que és justament el que remarca aquesta forma verbal. Es podrien traduir literalment amb força fidelitat: “tinc recollit”, “tenia escrit”...

La gramàtica de la llengua literària macedònia les inclou en els seus paradigmes del sistema verbal (Lunt, 1952: 99-100; Koneski, 1987: 502-506). A Bulgària aquestes formes no es consideren normatives i tenen una representació relativament escadussera a la literatura, però l'ús oral està extès una mica per tot arreu i per tots els registres del llenguatge, excepció feta dels més oficials. Georgiev (1985: 114-121) dóna una llista de prop de tres-cents exemples que va recollir durant el període 1947-1955.

Pel seu caràcter resultatiu aquestes formes poden ser equivalents al perfet en alguns casos:

Se nemame videno (present resultatiu I) *dve godini*.

Ne sme se videle (perfet I) *dve godini*.

“No ens hem vist en dos anys”.

Remarquem que l'auxiliar de la forma negativa és el verb *njamam / nemam* “no-tenir”.⁴⁹

Però en aquells contextos on el perfet no tindria un valor clarament resultatiu no són intercanviables:

⁴⁹ La forma *njamam* pertany als parlars nordorientals que són la base del búlgar literari i la forma *nemam* pertany als parlars sudoccidentals que són la base del macedoni oficial.

Daskalot Vïno uste rano sedna (aor. P) *na masiceto, sto go imase sam napraveno* (passat result. P) *i go napisa* (aor. P) *slednoto pismo*.

“El mestre Vïno pel matí d’hora s’assegué a la tauleta que ell mateix tenia feta i li escrigué la següent carta” (Koneski, 1987: 504).

Georgiev (1976: 299-300) assenyala que les formes *imam* + participi passiu són equivalents al *perfectum praesens* llatí, però prefereix anomenar-les “passat resultatiu”. En búlgar no estan totalment establertes dins del sistema però es troben en procés de desenvolupament. De fet en alguns exemples encara es pot copsar el significat autònom de l’auxiliar, però en altres ja s’ha perdut i funciona com un veritable verb auxiliar:

Imame poracani (passat result. P) *vaglista oste prez maj, no ne sa gi donesli* (perfet P).

“Tenim encarregat el carbó ja des de maig, però no l’han portat”.

Comenta l’autor que el verb “tenir” ha perdut aquí el seu significat, ja que justament “no tenim” el carbó.

Assenyala també que aquestes formes només apareixen amb els verbs transitius i fa el paral·lelisme amb el *passé composé* francès, que utilitza l’auxiliar *avoir* amb els verbs transitius i *être* amb els intransitius. De fet Georgiev (1985: 113) considera que aquest passat resultatiu búlgar és literalment equivalent al *passé composé* francès, al *Perfekt* alemany i al *passato prossimo* italià:

Imam sabrani pet hiljadi fisa.

J’ai rassemblé cinq-mille fiches.

Ich habe fünftausend Zettel gesammelt.

Ho raccolto cinque milla tessere.

Però no és fàcil de veure una influència directa d’aquestes llengües ja que el búlgar es va mantenir relativament aïllat d’Europa sota el jou otomà. Més lògic fóra pensar en una influència balcànica puix que les llengües de l’àrea presenten passats

resultatius d'aquest tipus, i en aquest sentit es van pronunciar diversos lingüistes: Havránek (1937) veia una influència del romanès, Malecki (1935), de l'albanès, i Mladenov (1926, 1928) assenyalava la influència dels parlars arromanesos; només Miletic (1936) defensava la teoria d'un desenvolupament autònom (citats per Georgiev, 1985: 125).

Georgiev per la seva part, tot i que no nega el paper de la interferència balcànica, veu més aviat un procés intern i relaciona l'aparició d'aquestes formes amb la redistribució de la semàntica dels temps passats que s'operà entre els segles XVII i XIX sota el contacte amb el turc, que va dur també a l'especialització de les formes narratives i la redefinició de l'aorist com un passat determinat estrictament testimonial, oposat al perfet com a passat indeterminat i no testimonial. Estableix tres fases en l'aparició d'aquestes formes:

- Ús normal del participi com a atribut de l'objecte i el verb conserva la seva semàntica plena:

D-r Vasilev ima (pres. I) doklad, izgotven (participi) po toja vapros.

"El Dr. Vasilev té un informe, preparat sobre aquesta qüestió".

- En una segona fase el participi ja no es relaciona amb l'objecte sinó amb el verb:

Imam poracana (pres. I + participi) vece takava kniga.

"Tinc encarregat ja aquest llibre".

- Finalment el verb es dessemantitza del tot i el participi pren la forma neutra invariable (Georgiev (1976: 300-303).

Val a dir, però, que en molts dels exemples aportats per l'autor, el participi no està en forma neutra sinó que concorda amb l'objecte:

Imam sabrani (masc. pl.) okolo stotina takva primera (masc. pl.).

"Tinc reunits prop d'un centenar d'aquests exemples".

En la variant literària macedònia el participi sí és sempre invariable:

Dotogas uste nemav videno (neut. sg.) *partizani* (masc. pl.).

“Fins aleshores encara (jo) no havia vist partisans”.

Les publicacions citades de Georgiev van adreçades a la descripció només d'un temps nou que ell anomena “passat resultatiu”, on l'auxiliar està gairebé sempre en present (en algun cas en imperfet). Tota la resta del subsistema, amb l'auxiliar en qualsevol altre temps, es troba a la llengua literària macedònia.

Ha de ser interessant de veure la diferència entre aquest passat resultatiu i el perfet, que és també un passat, i és alhora el temps resultatiu per excel·lència. Georgiev (1976: 309) argumenta la diferència, que ell veu clara, amb l'ajut d'uns exemples:

Nie sme natrupali (perfet P) *v dvora kamani za zid*.

“Nosaltres hem amuntegat al pati pedres per al mur”.

Nie imame natrupani (passat result. P) *v dvora kamani za zid*.

“Nosaltres tenim amuntegades al pati pedres per al mur”.

El perfet denota acció, té un caràcter actiu, subratlla el subjecte, expressa la constatació de l'acció o l'estat esdevinguts en un passat indeterminat o la constatació del resultat present d'aquella acció passada. El passat resultatiu denota el resultat de l'acció acomplerta en el passar, té un caràcter passiu, impersonal, subratlla l'objecte de l'acció i expressa la pertinença d'aquest resultat.

L'autor reflexiona seguidament (pp. 310-311) sobre si es tracta de una veritable forma temporal o d'un sintagma, i s'inclina a pensar que és una forma verbal composta ja que els components han perdut la seva semàntica plena. Argumenta que moltes de les formes verbals compostes han aparegut com a sintagmes i posa els exemples del llatí *habeo factum*, el futur col·loquial romanès *o sa fac* o l'evolució del perfet grec clàssic.

Conclou que és prudent de dir que el nou passat resultatiu és una tendència que es desenvolupa i la compara amb un fenomen semblant en txec (Georgiev, 1976: 307-309; 1985: 133-134).

Com queda clar per les cites, als treballs esmentats Georgiev en cap moment no li atribueix a aquestes formes un caràcter modal. De fet les gramàtiques macedònies tampoc: Lunt (1952: 99) les descriu com a formes compostes marcades com a *continuing state*⁵⁰, i Koneski (1987: 502), simplement com a formes compostes amb l'auxiliar *ima, nema* "tenir, no-tenir", però ambdós autors les descriuen fora del mode indicatiu.

Altrament, malgrat que la resultativitat en sí no és una categoria modal⁵¹, creiem que a aquestes formes se'ls hi podria atribuir un cert caràcter modal basant-nos en la diferència que estableix Georgiev entre el passat resultatiu i el perfet (vg. *supra*), que en realitat vé a ser un matís subjectiu del parlant, i perquè en la variant macedònia formen tot un subsistema on l'auxiliar pot aparèixer no solament en present sinó en qualsevol altre temps, incloses les formes no testimonials (narratives):

Toj mnogupati ima resavano (pres. I) *za takvi raboti*.

"Ell moltes vegades ha resolt tals problemes".

Velat deka toj mnogupati imal resavano (aor. narratiu I) *za takvi raboti*. "Diuen que ell moltes vegades ha resolt tals problemes".

Toj uste togas imase reseno (imperf. P) *za taa rabota*.

"Ell aleshores havia resolt aquest problema".

Toj uste togas bese imal reseno (plusq. P) *za taa rabota*.

"Ell ja aleshores havia resolt aquest problema".

⁵⁰ La *Gramàtica* de Lunt es va publicar en anglès, tot i que l'edició era de Skopje.

⁵¹ Sobre el caràcter modal o no de la resultativitat també hi ha criteris diferents. Zink (1989: 136), en parlar del primitiu valor resultatiu de les formes romàniques de perfet, les hi atribueix un valor modal.

Duri ti da dojdes, toj k'e ja ima reseno (fut. P) *taa rabota*. "Mentre tu vens, ell resoldrà aquest problema."

En un treball posterior, Mircev (1976: 312-315)⁵² remarca que també Teodorov-Balan (1957) havia tractat aquest tema, i puntualitza que les formes compostes amb l'auxiliar *imam* no són noves en absolut puix que es troben exemples en manuscrits entre els segles XI i XIV, com aquest del *Codex Marianus* (s. X-XI):

Se munasu tvoe jôze imexu polozenô vu oubrousu (Lc 19, 20).

"Heus ací el teu diner, que he tingut guardat en un mocador".

L'autor remarca que no hi ha cap diferència semàntica ni formal entre *jôze imamu vlozenô* i *imam ja vlozena*, aleshores no es pot parlar de cap nova tendència que s'estigui desenvolupant, i de ser una forma temporal *stricto sensu* des del segle XI hauria tingut temps de trobar el seu lloc dins del sistema. Conclou Mircev que simplement es tracta de sintagmes on la semàntica del verb *imam* pot quedar més o menys desdibuixada dins del context, però que no hi ha raó per parlar de formes verbals compostes.

Creiem que aquestes formes de passat resultatiu, que són pròpies sobre tot del llenguatge oral, entren dins del camp de les perífrasis verbals i es podrien explicar per la correlació descrita per Comrie (1981: 70-71) entre la categoria aspectual de perfet (entesa com un estat resultant d'una situació anterior) on priva l'orientació cap a l'argument pacient (és l'objecte el que ha canviat d'estat, no l'agent) i la veu passiva, per la qual cosa el participi passat es presenta en la forma passiva. I en aquest cas, més que construccions modals (amb les reserves esmentades) es podrien considerar construccions aspectuals.

⁵² L'article original de Georgiev sobre aquest tema és de 1957. El treballs que citem (1976, 1985) són reedicions d'aquell article amb petites modificacions.

El fet que la gramàtica normativa macedònia presenti tot un subsistema complet de formes compostes amb el l'auxiliar *imam* es pot explicar amb el raonament que fa Cohen (1989: 148-149): en macedoni les formes compostes amb l'auxiliar *sum* "ser" + participi passat actiu en -l- ometen en tots els contextos l'auxiliar en 3ª persona i en conseqüència han passat a tenir prioritàriament el valor de formes narratives no testimonials, i només secundàriament i en contextos particulars conserven la funció de perfet (generalment només en 1ª persona). Aleshores les noves formes amb l'auxiliar *imam* + participi passat passiu han assumit de forma específica el valor de perfet. Ara bé, si la forma amb *imam* és el nou perfet en oposició a l'aorist, i l'antic perfet, sense auxiliar a la 3ª persona, queda com una forma estrictament no testimonial (és a dir, s'ha convertit en un aorist narratiu), aquesta situació ha menat a l'aparició d'una nova forma no testimonial específica de perfet, construïda amb *imal* (forma narrativa de l'auxiliar *imam*) + participi passat passiu. Per analogia apareix la resta del subsistema. És un fenomen força semblant al de l'aparició del perfet secundari i el seu subsistema.

5.5.6 Altres formes amb un caràcter modal.

5.5.6.1 Formes de necessitat.

Amb el verb impersonal *ima* "hi ha", en present o futur, més el verb corresponent (habitualment en present) s'obtenen formes que expressen accions encara no acomplides amb el matís de necessitat o continuïtat, o d'obligació. El nexa és la conjunció *da* "que", com sempre que es troben dues formes verbals finites en un sintagma:

Bednijat! – pomisli (aor. P) *si Ljutfi za Murada – ima da si pati* .

"El pobre! – va pensar Lütfi sobre Murad – ha de patir".

Ako ne mi gi dade (pres. P), *ste ima da igrae pak noza*.

"Si no me'ls dóna caldrà que tregui una altra vegada el ganivet" (Andrejcin, 1978: 254).

Scatton (1984: 327) també documenta l'ús d'aquestes formes de necessitat en la llengua col.loquial:

Ima da go tarsis.

"Cal que el busquis".

Ste ima da ticas.

"Ja cal que corris".

Aquesta construcció perifràstica *ima da* + present no està totalment gramaticalitzada ja que, malgrat que té un valor de posterioritat, permet la variant temporal de futur de l'auxiliar *ste ima da* + present. Colakova (1978: 140, citada per Kitova, 1996: 53-54) fa la comparació amb la perífrasi formalment antònima *njama da* + present (que és la forma negativa normal del futur) on l'auxiliar impersonal és invariable.

Des del punt de vista de la semàntica, Kitova (1996: 54) comenta que la perífrasi del tipus *ima da* + present té un estatus de variant contextual. En aquesta forma és una oració declarativa neutra, però en la forma futura *ste ima da* + present pren un valor modal subjectiu:

Ima da rabotja mnogo.

"Em cal treballar molt".

Ste ima da rabotja mnogo.

"Em caldrà treballar molt = quina feinada m'espera!".

King (1998: 2-3) remarca l'asimetria de les construccions d'obligació en relació amb les de possibilitat i volitives, en diverses llengües. Observem que les formes de necessitat - obligació *ima da* compleixen també amb aquesta hipòtesi si les comparem

amb les construccions paral·leles *moga da* "puc" de possibilitat i *iskam da* "vull", volitives. Aquestes dues són predicats compostos amb verbs modals que conserven la seva semàntica plena, en tant que les formes *ima da* són construccions sintàctiques amb una forma impersonal del verb "tenir" que aïlladament significa "hi ha". En canvi, contra l'opinió de l'autor esmentat, no són les menys gramaticalitzades de les tres sinó al contrari, tot i que no ho estiguin del tot.

5.5.6.2 Formes de suposició.

Les formes de suposició s'obtenen amb la partícula *ste* (que en altres contextos és la marca de futur) més la forma temporal corresponent d'indicatiu. El significat supositiu es pot subratllar intercalant la conjunció *da* "que".

Aquestes formes poden resultar homònimes dels futurs, però en el pla temporal i modal són clarament diferents. Vejam uns exemples:

Kato se srestneme (pres. P) *s nego sled edna sedmica, toj ste e razbral* (fut. perf. P) *istinata*.

"Quan ens trobem amb ell dintre d'una setmana, ell haurà comprès la veritat".

Al futur perfet el moment d'orientació és futur i respecte d'aquest moment l'acció "comprendre la veritat" és anterior; com a resultat d'això, ell sabrà la veritat en el corresponent moment futur "dintre d'una setmana".

Nespokoen e (pres. I) *nesto, ste e razbral* (perf. sup. P) *istinata*.

"Està quelcom inquiet, deu haver comprès la veritat".

En aquesta oració l'acció "comprendre la veritat" és passada, acomplerta en un moment anterior indeterminat, com correspon al perfet. No hi ha cap mena de referència futura.

La forma del present de suposició es diferencia també formalment del futur perquè admet la conjunció *da*:

Toj ste da znae (pres. sup. I) *ruski ezik, bese* (aor.) *pet godini v Moskva*.

“Ell deu saber rus, va estar cinc anys a Moscou” (Pasov, 1989: 154-156; Andrejcin, 1978: 206, 254). Però aquest mateix autor, en parlar del futur, assenyala també l’ús amb valor de suposició (vg. 4.2.1.3), la qual cosa fa pensar que la delimitació entre unes formes i altres no sempre es concep netament.

El perfet té un valor de passat indeterminat, no testimonial, i per això és la forma de passat utilitzada en la narració de fets antics en present històric. Amb la forma de suposició es subratlla el caràcter d’hipòtesi, plausible però no probada, sobre els fets que es relaten:

Kliment ste e bil (perf. sup.) *edin ot parvite koito sa izvoili* (perf. P) *novosazdadenoto slavjansko pismo*.

“Kliment devia ser un dels primers que van posseir l’escriptura eslava, recentment creada” (Pasov, 1989: 156-157).

El perfet per si sol pot tenir en alguns casos un matís de suposició, però que s’expressa amb la convicció que és certa (vg. 4.2.2.1). El matís de suposició hipotètica es subratlla amb la forma *ste (da) + perfet*, que és formalment idèntica al futur perfet, però diferenciada netament en el pla temporal (Andrejcin, 1978: 202, 254).

Per tal d’expressar una suposició s’utilitzen també formes de predicats compostos amb els verbs modals impersonals *moze* “és possible” i *trjabva* “cal”. En alguns casos aquestes formes poden crear ambigüïtat amb les construccions modals corresponents:

Deteto moze (pres. I) *da cete* (pres. I), *makar ce e* (pres. I) *malko*.

“El nen pot [= sap] llegir malgrat que és petit”.

Deteto moze da cete (pres. sup. I), *no moze i da e zaspalo* (perf. sup. P).

“El nen potser llegeix, però potser ja s’ha adormit”.

En el primer exemple tenim una construcció modal, en el segon una construcció de suposició. El context, en la major part dels casos, pot aclarir el matís.

Els verbs modals auxiliars amb valor de suposició s'utilitzen només en present, ja que la suposició es fa sempre des d'un punt de vista actual, el punt de vista del parlant al moment del discurs (Pasov, 1989: 158).

5.5.6.3 Formes optatives.

Les formes compostes amb el present del verb auxiliar *sam* "ser" i el participi passat actiu acabat poden expressar un matís optatiu o desideratiu. Ometen l'auxiliar a les 3es persones, per la qual cosa són homònimes de l'aorist narratiu, però es diferencien perquè les formes optatives pertanyen al pla del present, no tenen significat narratiu i apareixen generalment en oracions que expressen juraments i benediccions:

A be Kableskov, djavol te vzel (pres. opt. P), *kakva bese* (imperf. I) *taja ludost ot tebe?*

"I bé, Kableskov, que el diable se t'emporti, quina era aquesta bogeria teva?".

Stankov (1983: 325) també assenyala el matís desideratiu d'aquestes formes, però les considera simplement formes de perfet que perden l'auxiliar en 3ª persona:

Mlakni (imperat. P), *ce Gospod te ubil!* (perf. P)

"Calla, que el Senyor et castigui!".